

arhiv

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2022

Letnik 45
št. 2

arhivi

UDK 930.25 (497.4) (05)
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835 (Print)
ISSN 2630-4376 (Online)

9 770351 283001

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2022

Letnik 45
št. 2

Mariborski Glavni trg z rotovžem, upravnim središčem mesta

Vir: SI AS 1085, Zbirka razglednic, voščilnic in fotografij starejšega izvora, p. e. 94

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© 2022 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

telefon: (01) 306 13 29

e-pošta: arhivi@arhivsko-drustvo.si

URL: www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi

FB: Facebook/Arhivsko društvo Slovenije

Odgovorna urednica: mag. Marija Čipić Rehar (Zgodovinski arhiv Ljubljana)

Glavni urednik: Jernej Komac (Arhiv Republike Slovenije)

Uredniški odbor: Matej Muženič (Pokrajinski arhiv Koper), izr. prof. dr. Boris Golec

(Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU), mag. Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor),

dr. Bojan Himmelreich (Zgodovinski arhiv Celje), dr. Mateja Jeraj (Arhiv Republike Slovenije),

Uroš Lavrenčič Mugerli (Pokrajinski arhiv Nova Gorica), red. prof. dr. Walter Lukan

(profesor v pokoju, Avstrija), dr. Elvis Orbanič (Zavod za povijesne i društvene znanosti

HAZU u Rijeci, Područna jedinica u Puli, Hrvatska), doc. dr. Julijana Visočnik

(Nadškofijski arhiv Ljubljana, škofijski arhivi), Katja Zupanič (Zgodovinski arhiv na Ptuj),

Tanja Žohar (Arhiv Republike Slovenije)

Redakcija te številke je bila zaključena: 24. oktobra 2022

Revija izhaja dvakrat letno.

Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: dr. Aleksandra Gačić

Prevodi: mag. Hana Habjan (angleščina), Petra Iskra (angleščina)

Fotografska dela: Jernej Komac

UDK: Alenka Hren

Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije

Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk

Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice

Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: *COBISS* (Slovenija); *EBSCO Publishing*;

ProQuest, Library & Information Science Source; Library, Information Science & Technology

Abstracts with Full Text (Združene države Amerike); *Centro de Información Documental de*

Archivos (Španija); *Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg* (Nemčija)

KAZALO

ČLANKI IN RAZPRAVE

PETRA ISKRA	Katoliška cerkev v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Ljubljana med letoma 1957 in 1989	241
MAJA POVALEJ, JASMINA KOGOVŠEK	Upravni organi s področja gospodarstva od leta 1990 do leta 2022	281
NADA ČIBEJ	Vloga Arhivskega društva Slovenije v razvoju arhivistike	305

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

DEJAN HVALA	Popisi prebivalstva iz upravnih fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Idriji	333
BLAŽ OTRIN	Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom (1941–1945)	351
MARTINA FEKONJA	Informiranje zaposlenih v tovarni obutve Peko Tržič skozi tovarniško glasilo Čevljar	373
DUNJA MUŠIČ	Kratek pregled spominov na zadnje plemiče v dolini reke Krke	393

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Andrej Nared	Aškerčeva nagrada in Aškerčevi priznanji za leto 2022	407
Marija Hernja Masten	Slavnostni govor na podelitvi Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj 20. leto Aškerčevih nagrad	415

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Gordana Šovegeš Lipovšek	Letna konferenca Društva madžarskih arhivistov – Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése	419
Špela Valadžija	3. mednarodna konferenca Tuzelski arhivski dnevi	421
Nina Gostenčnik	Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja	422
Gordana Šovegeš Lipovšek	XXX. Arhivski raziskovalni tabor 2022 ART	426

PRIDOBITVE ARHIVOV

Pridobitve slovenskih arhivov v letu 2021	429

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2021	449

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Nataša Car	Janez Keber: Leksikon priimkov	469
Sonja Jazbec	International Archives Week Challenge: RAILWAYS, #IAW2022 – International Archives	470
Vinko Skitek	Breda Šturm, Lovro Šturm (ur.), Tone Krampač: Koroške družine v 18. stoletju	471
Neva Makuc	Naših 50 let: jubilejna publikacija ob petdesetletnici ustanovitve Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici	473

Razstave

Sonja Jazbec	Je bilo v Celju dovolj mostov?	475
Alenka Kozič	»Naših 50 let«	479
Jože Kranjec	Borut Batagelj: Celjski peloton: Etappe razvoja cestnega kolesarstva v Celju	482
Špela Valadžija	Razstava <i>Narodni dom Maribor – središče kulturnega dogajanja od 1899 avtorja Gašperja Krajnc</i>	484

OSEBNE VESTI

Matevž Košir	Marjanu Zupančiču v slovo	487
Judita Šega	Poslovil se je dr. France Štukl 1942–2022	488

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES AND DISCUSSIONS

PETRA ISKRA	The Catholic Church in the daily news broadcasts of the Television Ljubljana between 1957 and 1989	241
MAJA POVALEJ, JASMINA KOGOVŠEK	Administrative bodies in the field of the economy from 1990 to 2022	281
NADA ČIBEJ	The role of the Archival Society of Slovenia in the development of archival science	305

FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

DEJAN HVALA	Population censuses from the administrative fonds held at the Historical Archives Ljubljana, Unit in Idrija	333
BLAŽ OTRIN	The Diocesan Committee to Aid Exiled Priests (1941–1945)	351
MARTINA FEKONJA	Informing the employees of the footwear factory Peko Tržič through the factory newsletter <i>Čevljar</i>	373
DUNJA MUŠIČ	A brief overview of the memoirs of the last nobles in the Krka river valley	393

ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

Andrej Nared	The Aškerc Award and Aškerc Recognition Awards for 2022	407
Marija Hernja Masten	Formal Address Upon the Granting of the Aškerc Award and Aškerc Recognition Awards for 2022 Twenty Years of the Aškerc Awards	415

ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

Gordana Šövegeš Lipovšek	The Annual Conference of the Society of the Hungarian Archivists – Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése, Székesfehérvár	419
Špela Valadžija	3rd International Conference Tuzla Archival Days	421
Nina Gostenčnik	The International Conference Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving	422
Gordana Šövegeš Lipovšek	XXX. Archival Research Camp 2022 ART	426

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Acquisitions of Slovenian Archives in 2021	429

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVAL WORKERS

Bibliography of Archival Workers in 2021	449

REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publications

Nataša Car	Janez Keber: A Dictionary of Surnames	469
Sonja Jazbec	International Archives Week Challenge: RAILWAYS, #IAW2022 – International Archives	470
Vinko Skitek	Breda Šturm, Lovro Šturm (eds.), Tone Krampač: Carinthian Families in the 18th Century	471
Neva Makuc	Our 50 Years of Existence: Jubilee Publication on the Fiftieth Anniversary of the Regional Archives in Nova Gorica	473

Exhibitions

Sonja Jazbec	Have There Been Enough Bridges In Celje?	475
Alenka Kozič	»Our 50 Years of Existence«	479
Jože Kranjec	Borut Batagelj: Celje Peloton: Stages of Development of Road Cycling In Celje	482
Špela Valadžija	Exhibition <i>Narodni dom Maribor – The Center of the Cultural Events Since 1899</i> By Author Gašper Krajnc	484

PERSONALIA

Matevž Košir	A Farewell To Marjan Zupančič	487
Judita Šega	Dr France Štukl Passed Away (1942–2022)	488

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ❖ Prispevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ❖ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ❖ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati **izvleček** (maks. 10 vrstic), **ključne besede**, primerne za indeksiranje, in **povzetek** (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec **virov in literature**.
- ❖ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ❖ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ❖ V poglavju **Viri in literatura** morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ❖ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer Arhiv Republike Slovenije: SI AS 1, šk. 1.
Primer za regionalne arhive: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- ❖ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov)* dela. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ❖ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
Primer: Krippenspiel. V: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, str. 1107.
- ❖ Citiranje literature (zbirniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otorepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ❖ Citiranje spletnih strani (naslov, točni naslov spletne strani, datum uporabe spletne strani).
Primer: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlednik.html> (dostop: 12. 6. 2020).
- ❖ Slikovno gradivo (**največ 5 kosov**) sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (najmanj 300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ❖ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ❖ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki *Arhivov* in na spletni strani ADS.
- ❖ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI,
glasilo *Arhivskega društva in arhivov Slovenije* so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
e-pošta:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Rok za oddajo
prispevkov za vse rubrike
je za prvo številko
1. maj,
za drugo številko pa
1. oktober!

ARHIVI,

the *Review of the Archival Association and Archives of Slovenia* is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and also presents problems in the field of protection and preservation of new forms of a written record on the computer media.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov

Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
Email:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Deadlines

papers for all sections are to be submitted by

May 1

for the first number
and by

October 1

for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- Papers for the sections *Articles and Papers*, *From Practice to Practice*, and *From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line **abstract**, **key-words** appropriate for indexing, and a maximum 30-line **summary**. List of **sources and literature** stands before the summary.
- Authors should state their full address, title and/or profession, work place, and address of the institution where they work, phone number, and e-mail.
- Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: Archives of the Republic of Slovenia: SI AS 1, box 1.
Example for regional archives: SI: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, box 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
Example: Krippernspie. In: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, p. 1107.
- Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- Citation of websites (title, URL, date of access).
Example: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlednik.html> (accessed: 12. 6. 2020).
- Graphic materials (**max. 5 pieces**) should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of *Archival Association of Slovenia*.
- Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

Arhivi Editorial board

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27:654.197(497.4)"1957/1989"

322(497.1)"1945/1989"

Prejeto: 24. 10. 2022

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND DISCUSSIONS

Katoliška cerkev v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Ljubljana med letoma 1957 in 1989

PETRA ISKRA

prof. zgodovine in geografije, dokumentalistka raziskovalka

Televizijski arhiv in dokumentacija RTV Slovenija

Kolodvorska ulica 2, 1000 Ljubljana

e-pošta: petra.iskra@rtvslo.si

Izvleček

V prispevku smo s pomočjo arhivskega gradiva Televizijskega arhiva RTV Slovenija analizirali, na kakšen način in v kolikšni meri so se odnosi med Jugoslavijo, verskimi skupnostmi in Rimskokatoliško cerkvijo odražali v dnevnoinformativnih oddajah slovenske televizije med letoma 1957 in 1989. V ta namen smo prispevke analizirali glede na njihovo vsebino, čas pojavljanja in količino programskega časa, ki jim je bil namenjen, ter ugotovitve skušali umestiti v družbenozgodovinski kontekst. Prišli smo do zaključka, da sta jugoslovanska državna in še bolj izrazito slovenska republiška oblast z nadzorom televizijskega medija premišljeno krojili podobo Rimskokatoliške cerkve v javnosti kot problematične in novi družbeni resničnosti neprilagojene institucije, s čimer sta poskušali utemeljiti ukrepe, ki sta jih v praksi izvajali za omejitev njenega javnega delovanja in s tem potencialne rasti družbene moči Cerkev. Do slednjega je prišlo v drugi polovici osemdesetih let, ko je Cerkev z dovoljenjem oblasti in podporo javnosti začela počasi dobivati svoj prostor v javnih medijih in televizijskih oddajah.

Ključne besede:

Rimskokatoliška cerkev,
Cirilmetodijsko društvo,
Jugoslavija,
televizija,
Televizijski arhiv,
dnevno-informativne oddaje

Abstract

THE CATHOLIC CHURCH IN THE DAILY NEWS BROADCASTS OF
TELEVISION LJUBLJANA BETWEEN 1957 AND 1989

In this article, we have analyzed the archival materials of the television archive of RTV Slovenia (The Radio and Television Corporation of Slovenia). We were interested in how and to what extent the relations between Yugoslavia, religious communities and the Roman Catholic Church were reflected in the daily news broadcasts of Slovenian television between 1957 and 1989. To this end, we analyzed the news reports according to their content, the time of their appearance, and the broadcast time allocated to them. We tried to place the results in a socio-historical context. We concluded that the Yugoslav state and the Slovenian republican authorities shaped the public image of the Roman Catholic Church by controlling the medium of television. In the daily news broadcasts, the Church was presented as a problematic

Key-words:

Roman Catholic Church,
Cyril and Methodius Society,
Yugoslavia,
television,
television archive,
daily news broadcasts

institution that was not adapted to the new social reality. In this way, the government tried to justify the measures they were implementing in practice to limit the Church's public activity and, consequently, the growth of its social power. In the second half of the 1980s, the Church began to cautiously enter the public sphere. With the permission of the authorities and the support of the public, the Church slowly took its place in the public media and television broadcasts.

Uvod

Množični mediji služijo kot sistem za posredovanje sporočil in simbolov splošni javnosti. Njihova naloga ni zgolj informiranje, zabava in izobraževanje občinstva, temveč hkratno vcepljanje prepričanja in družbenih vrednot ter s tem skrb za integracijo ljudi v posamezne družbene sisteme.¹ Kot trdi Van Dijk, so poleg izobraževalnih ustanov mediji »najvplivnejše ideološke institucije sodobne družbe«, medtem ko jih je Althusser uvrstil v svoj koncept *ideoloških aparatov države*.² Naloga medijev je torej posredovanje informativnih, izobraževalnih in zabavnih vsebin, skozi katere ustvarjalci, ki so redkeje neodvisni, a pogostejše pod vplivom interesnih skupin ali politike, vplivajo na družbene vrednote in ideologije.

V državah, ki delujejo pod taktirko totalitarnih sistemov, množični mediji delujejo kot podaljšek oblasti in reflektirajo javni diskurz, ki ga skrbno oblikuje in nadzoruje država. Vendar slednjega ni nujno mogoče enačiti z javnim mnenjem, saj osebna prepričanja in pogledi posameznikov, ki se razlikujejo od prevladujočega uradnega javnega diskurza, nimajo oziroma imajo malo možnosti za javni izraz.³

Na drugi strani, v primeru bolj demokratičnih političnih razmer, družba s svojimi vrednotami in posledičnimi pričakovanji o tem, kakšne naj bodo medijske vsebine, vpliva na medijsko produkcijo, ki lahko služi kot kazalnik družbenega stanja in nekakšen reprezentativni povzetek družbenega diskurza.

Čeprav sta vpliv medijev in njihova vloga »četrte veje oblasti«, predvsem pa skorajda neizogibne povezave z različnimi interesnimi skupinami ter gospodarskimi in političnimi elitami, zimzelena in zadnje čase ponovno v večji meri medijsko problematizirana tema v slovenskem prostoru, se bomo analizi in primerjavam aktualnejšega dogajanja s temo, ki jo bomo obravnavali na tem mestu, morebiti posvetili v katerem izmed prihodnjih referatov. V pričujočem prispevku se bomo osredotočili zgolj na analizo televizijskega arhivskega gradiva, natančneje informativnih prispevkov iz dnevnoinformativnih oddaj Televizije Ljubljana,⁴ in sicer med letoma 1957 in 1989. Letnici, s katerima smo omejili časovni izvor analiziranega gradiva, sta izbrani na eni strani iz praktičnih razlogov, saj leto 1957 označuje začetek vzpostavitve Televizijskega arhiva na RTV Ljubljana (danes RTV Slovenija), medtem ko na drugi strani leto 1989 ne nakazuje zgolj razpada Jugoslavije in s tem socialistične družbene ureditve, temveč tudi začetek tehnoloških sprememb v načinu arhiviranja televizijskega gradiva, ki je z letom 1990 s kartotečnih listkov prešel na popisovanje gradiva v operacijskem sistemu MS-DOS.

Ker arhivsko gradivo, ki je bilo podvrženo analizi, v celoti hranimo v Televizijskem arhivu in dokumentaciji RTV Slovenija in ker to na tem mestu poudar-

¹ Herman in Chomsky: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, str. 1.

² Van Dijk: *Ideology and discourse. A Multidisciplinary Introduction*, str. 34; Althusser: *Izbrani spisi*, str. 71–73.

³ Kecskemeti: *Totalitarian Communications*, str. 225.

⁴ RTV Ljubljana se je v RTV Slovenija preimenovala leta 1990.

jamo, smo se odločili, da pri nadaljnjem citiranju gradiva med prispevkom tega dejstva ne bomo vsakič znova posebej poudarjali.

Cilj prispevka je s pomočjo kritične analize diskurza odgovoriti na vprašanja, ki se nanašajo tako na kvalitativne kot kvantitativne vidike poročanja omenjenega državnega televizijskega medija o Rimskokatoliški cerkvi, in sicer izhajajoč iz predpostavke, da so bili v času obstoja jugoslovanske države mediji podaljšek oblastne strukture in so največkrat služili kot sredstvo za propagando socialistične misli in ureditve, ki ji je v prvi vrsti s protikomunistično politiko Vatikana nasprotovala prav Katoliška cerkev. Pri tem nas bo s kvalitativnega vidika zanimalo predvsem, katere teme, povezane z Rimskokatoliško cerkvijo, so dobile svoj prostor v informativnih oddajah in kakšen novinarski diskurz je bil pri reprezentaciji tovrstnih vsebin uporabljen. Proučili bomo tudi, ali je skozi novinarski diskurz in količino programskega časa, namenjenega temam, povezanim z Rimskokatoliško cerkvijo, mogoče sklepati na stanje odnosov in gibanje napetosti med Cerkvijo in jugoslovanskimi oblastmi. V splošnem pogledu nas bo torej zanimalo, kako je politični vrh prek državnega televizijskega medija konstruiral javno podobo Katoliške cerkve in s tem poskušal usmerjati odnos javnosti do svoje ideološke konkurentke.

V iskanju odgovorov na zastavljena vprašanja si bomo pomagali tudi z okvirnim zgodovinskim pregledom odnosov med obema deležnikoma, torej Jugoslavije in Rimskokatoliške cerkve, pri čemer nam bo kratek zgodovinski oris služil predvsem kot oporna in referenčna točka za razumevanje in interpretacijo rezultatov analize.

Kot pomembno referenčno delo, ki nam je bilo v pomoč pri evidentiranju, pregledovanju in primerjavi arhivskih podatkov, izpostavljamo prispevek Katje Šturm z naslovom *Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija med letoma 1968–1990*. V njem je avtorica zbrala seznam oddaj, kjer se pojavljajo teme, povezane s Katoliško cerkvijo, oziroma se verski objekti in običaji pojavljajo v umetnostnozgodovinskem oziroma etnološkem smislu. Prispevek tako ne ponuja zgolj pregleda dnevnoinformativnih oddaj, temveč tudi vpogled v oddaje drugih uredništev; glede na rezultate omenjenega prispevka slednjih ni veliko. Ob tem je potrebno zavedanje, da je najdljivost arhivskega gradiva v prvi vrsti odvisna od njegovega popisa in popis od usposobljenosti popisovalca. Posledično smo tudi sami med iskanjem in primerjanjem seznamov najdenega gradiva ugotovili, da žal noben seznam gradiva ni popoln, saj se arhivsko gradivo ne (z)najde vedno na mestu, na katerem bi ga pričakovali.

V nadaljevanju sledi razlaga k nekaterim tehničnim in vsebinskim odločitvam, ki so bile sprejete ob pisanju tega prispevka in ki bi, ob njenem umanjkanju, morda utegnile bralca zmotiti med branjem tega besedila.

Najprej si omembo zasluži kronična dilema (kot smo lahko opazili v nekaterih drugih znanstvenih in časopisnih prispevkih, v tej dilemi nismo bili osamljeni) v zvezi s pravilnim zapisom in uporabo sopomenk za Rimskokatoliško cerkev, ki jo tudi Slovenska škofovska konferenca na svoji spletni strani imenuje *Katoliška cerkev*. Zaradi publicistične všečnosti in upanja na lažjo berljivost besedila smo tako sprejeli odločitev, da bomo za Rimskokatoliško cerkev uporabljali različne, vendar pri nas javno uveljavljene, prepoznane ter razumljive sopomenke in kratice za omenjeno institucijo, kot je že zgoraj izpostavljen izraz *Katoliška cerkev*, na kratko *Cerkev* oziroma RKC.

Prav tako smo uporabili kratice pri navajanju arhivskih virov in imen dnevnoinformativnih oddaj, v sklopu katerih so bili analizirani dnevnoinformativni prispevki predvajani. V teh primerih je prva omemba oddaje zapisana s polnim imenom, medtem ko smo v nadaljevanju, predvsem pri citiranju, uporabljali kratice, npr. TV Dnevnik – TVD, TV Obzorje – TVO.

Pojasnilo je potrebno tudi pri na prvi pogled morda nenavadnem načinu citiranja, ki smo se ga odločili uporabiti zaradi večje preglednosti in lažjega povezovanja navedenega podatka oziroma citata med besedilom z njegovim

popolnim citatom v opombi. Tej odločitvi je botrovalo dejstvo, da predvsem v drugem delu prispevka, ki se nanaša na analizo arhivskega gradiva, med besedilom skoraj vedno navajamo naslov in datum arhivskega vira, tj. informativne oddaje. Ob tem je popoln podatek o izvoru gradiva zaradi sledljivosti vira podan tudi v opombi, in sicer vključno s številko nosilca, na katerem oddajo hranimo v Televizijskem arhivu.

Ker se je v besedilu na nekaterih mestih zgodilo, da je znotraj ene povedi uporabljenih več opomb (npr. citat arhivskega vira, opomba k vsebini in citat uporabljene literature), smo se zaradi večje jasnosti odločili, da arhivske vire v besedilu označimo neposredno ob njihovi prvi omembi in ne na koncu povedi oziroma odstavka, kjer se pojavljajo citati uporabljene literature. V primerih citirane uporabljene literature (in ne arhivskega vira) je opomba s citatom postavljena na standardno mesto, tj. na konec povedi.

Ker se prispevek osredotoča na analizo dnevnoinformativnih prispevkov, nastalih v okviru informativnih oddaj Televizije Ljubljana, smo najprej nekaj vrstic namenili predstavitvi arhivskega gradiva in okoliščinam njegovega nastanka. Temu bo sledilo poglavje s krajšim zgodovinskim orisom odnosov med Jugoslavijo in Katoliško cerkvijo, medtem ko je zadnji in osrednji del prispevka namenjen analizi arhivskega gradiva in iskanju odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja.

Nekaj besed o arhivskem gradivu

Arhivsko gradivo, ki smo ga uporabili kot vir za kritično analizo diskurza, predstavljajo prispevki iz dnevnoinformativnih oddaj Televizije Ljubljana, ki jih hranimo v Televizijskem arhivu in dokumentaciji RTV Slovenija od začetka delovanja Televizije Ljubljana in posledične vzpostavitve Televizijskega arhiva leta 1957 do leta 1989, ko je arhiv prešel s kartotečnega na računalniški način evidentiranja arhivskega gradiva. V analizo so bili z vidika vsebinske selekcije gradiva vključeni vsi prispevki, ki so bili primerno popisani in posledično najdljivi pod šifro za tematsko področje »Cerkev in država ter cerkvene institucije«, saj nas je zanimalo predvsem poročanje javnega medija o Rimskokatoliški cerkvi. Pri tem iz analize nismo izločili poročanj o drugih verskih skupnostih, temveč smo jih vanjo vključili, saj so nam služili kot primerjava z vidika kvalitete in kvantitete poročanja glede na prispevke o Katoliški cerkvi.

Pri tem naj še enkrat poudarimo, da sta najdljivost in posledični nabor gradiva v veliki meri odvisna od kakovosti arhivskega popisa, kar je stvar subjektivne presoje in večine popisovanja posameznega arhivista ter njegovega smisla za razvrščanje avdiovizualnih vsebin v različne tematske sklope, ki jih predpostavlja arhivski šifrant.

Uporabljeno arhivsko gradivo, ki je bilo ustvarjeno do sredine osemdesetih let, večinoma najdemo na filmskih trakovih (oznaka KF – kinofilm oziroma KF D – dnevniški kinofilm), medtem ko je gradivo iz druge polovice osemdesetih let večinoma ohranjeno na videokasetah (VKA D – dnevniška videokaseta). Arhivsko gradivo v mnogoterih primerih ni celovito in popolnoma ohranjeno, saj posnetkom pogosto manjka ton, nekatere oddaje nimajo arhivskih srajčk, v katerih najdemo metapodatke o oddaji, kot so datum predvajanja, vsebina in zaporedje prispevkov, čas trajanja prispevka, avtorji oddaj ipd. Vse to je namreč v veliko pomoč pri identifikaciji in interpretaciji posnetka. Podatke o oddajah in vsebini prispevkov, ki jih nismo našli v lastnem arhivu in so bili ključni za identifikacijo do takrat nehote anonimiziranega arhivskega gradiva, smo iskali s pomočjo dodatnih arhivskih virov in literature izven našega arhiva.⁵

⁵ Na ta način smo s pomočjo zbornika Cirilmetodijskega društva identificirali televizijski pri-

Hkrati je treba poudariti, da dnevnoinformativne oddaje, katerih posnetke hranimo na filmskem traku, niso ohranjene v celoti. Povezovalci je namreč besedilo v studiu bral v živo, zato ta del oddaje ni ohranjen in ga ni bilo mogoče podvreči analizi. Posledično so arhivirani zgolj posamezni prispevki, ki so bili posneti na kinofilm.

Pri dnevniških oddajah s konca osemdesetih let je situacija celo nekoliko slabša, saj TV Ljubljana ni celovito arhivirala svojih informativnih oddaj, pri čemer TV Dnevnik ni bil nobena izjema. Do spremembe tovrstne prakse je prišlo šele slab mesec pred prvimi svobodnimi volitvami marca 1990, ko je postalo arhiviranje TV Dnevnika obvezno, medtem ko so pred tem obdobjem arhivirali le posamične prispevke. O tem, kaj se bo arhiviralo, je odločal urednik, ki je podal oceno, ali bo posnetek v prihodnosti še uporaben za predvajanje oziroma ali ima predvajana vsebina zgodovinsko težo. Glede na tovrstne prakse selekcije in arhiviranja gradiva torej obstaja verjetnost, da je nadškof Šuštar božične praznike gledalcem televizije voščil tudi v letu 1989, vendar posnetek ni bil arhiviran.⁶

Historiat nastanka dnevnoinformativnih oddaj kot vira analiziranega arhivskega gradiva

Ustanavljanje slovenske televizije je ves čas na eni strani spremljal pritisk Beograda ter na drugi odpor Ljubljane proti jugoslovanskemu centralizmu in unitarizmu. Poleg tega je vse od njenega začetka obstajala dilema, kakšna naj bo usmeritev novonastalega medija – ali naj bo njegova osrednja vloga osredotočena na umetniško-kulturno ustvarjanje in poustvarjanje ali naj mu dodelijo družbenopolitično in propagandno vlogo.⁷

Televizija Ljubljana po mnenju Biziljeve skoraj do leta 1968 ni bila informativni medij, saj se je osredotočala predvsem na proizvodnjo kulturno-umetniških in zabavnih vsebin, ki so jim sledile informativne in otroške ter mladinske oddaje. Kot sredstvo javnega obveščanja se je uveljavila šele po letu 1968, čeprav je politika njen potencial pomembnega ideološkega aparata spoznala že prej in jo na svoj dnevni red uvrstila okoli leta 1960.⁸

Po VII. kongresu ZKJ, ki se je odvil aprila 1958 v Ljubljani, je slovenski politični vrh začel odločneje nasprotovati dolgoročni politiki poenotenja kulture v Jugoslaviji. Sprememba se sicer ni zrcalila v javnih nastopih politikov ali v zapisanih programskih smernicah,⁹ temveč v podpori stališčem slovenskih kulturnikov.¹⁰ Kritike jugoslovanskega unitarizma na področju kulture so bile

---

spevek, ki je bil brez tona, brez podatkov o točnem datumu objave, prav tako za posnetek ni obstajala arhivska srajčka oddaje (tj. prispevek o proslavi članov Cirilmetodijskega društva v Pleterjah iz decembra 1965, nosilec: KF 3597/14). Na podoben način smo uporabili tednik Družina, v katerem smo našli domnevno izgubljeno vsebino prvega božičnega voščila nadškofa Šuštarja na Radiu Ljubljana iz decembra 1986 (Pesek: Nadškof Šuštar, str. 223).

⁶ Pesek: Nadškof Šuštar, str. 224.

⁷ Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 21–22.

⁸ Prav tam, str. 22.

⁹ Po začetnem odklonilnem odnosu Edvarda Kardelja do naporov vodstva Radia Ljubljana v januarju 1958, da v Sloveniji ne bi uvedli enotnega jugoslovanskega radijskega programa, je to idejo v internem pogovoru vendarle podprl, ko je po uvedbi rednega poskusnega programa ljubljanske televizije proti koncu leta 1958 obiskal RTV. Ob tej priložnosti je dejal, naj se na radiu in televiziji »v okviru dejavnosti obeh medijev še določneje upirajo unitarizmu in pazijo, da se TV ne bi zgodilo tisto, kar je medtem že spodletelo na področju radia, namreč da bi njegovim informacijam, kulturni dejavnosti, vzgoji in izobraževanju ter zabavnemu programu nadel pri silni jopič centralizma in tudi tako spodkopali identiteto narodov Jugoslavije« (Perovšek: Radio Ljubljana in rojstvo slovenske televizije, str. 17).

¹⁰ V osmem poglavju programa Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ), ki je bil sprejet na VII. kongresu ZKJ ter ki obravnava federacijo in odnose med narodi Jugoslavije, je v podpoglavju Sa-

v Sloveniji vse pogostejše, kar se je odrazilo tudi pri oblikovanju slovenskega medijskega prostora.¹¹

Kot piše France Perovšek,¹² ki je med letoma 1956 in 1959 opravljal funkcijo direktorja slovenske radiotelevizije, je ob vzpostavljanju slovenskega televizijskega programa prišlo do *»hudega spopada s podrobno oblikovano unitaristično zasnovo in številnimi pobudami za družitev do tedaj samostojnih radijskih postaj v enoten jugoslovanski program v srbohrvaškem jeziku /.../, pri čemer smo bili Slovenci v odporu proti unifikaciji dolgo osamljeni«*, podprli pa *»nas niso niti Makedonci, čeprav tudi sami niso sodili v srbohrvaško jezikovno skupino.«*¹³

Omenjene tendence po širjenju srbohrvaškega jezika v slovenski prostor so vodstvo RTV Ljubljana pripeljale do zamisli, da bi se RTV Ljubljana preimenovala v RTV Slovenija, s čimer bi *»postavili tudi formalni branik zoper unitaristične nalete na tem informacijskem in kulturnem področju«*. Politika je idejo za spremembo imena zavrnila, vendar pa se je v tem duhu oblikoval in razvijal nastajajoči televizijski program.

Redni eksperimentalni program je stekel 11. oktobra 1958, prve mesece je televizija program oddajala le konec tedna, medtem ko ga je dopolnjevala z oddajami zagrebške in italijanske televizije. Program se je začel s TV Obzornikom, ki so mu postopoma dodajali vedno nove programske zvrsti.¹⁴

Začetni obseg skupnih programov je bil skromen in je štel pet dni na teden, medtem ko so oddaje, ki so se navezovala na beograjski TV Dnevnik¹⁵ ali so jih predvajali pred njim, rotirale po mehničnem tritedenskem ključu.¹⁶ Programsko sodelovanje med televizijskimi centri v državi¹⁷ je bilo zasnovano na

moodločba in enakopravnost narodov med drugim zapisano: *»Enotnost Jugoslavije je mogoča samo na podlagi svobodnega nacionalnega razvoja in popolne enakopravnosti Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, kakor tudi narodnih manjšin. Prav zaradi tega je socialistična Jugoslavija nastala in je tudi edino mogla nastati kot zvezna država enakopravnih in suverenih narodov. Pravice, ki vsem narodom Jugoslavije zagotavljajo svoboden materialni in kulturni razvoj in njihovo enakopravnost, so določene v ustavi in zagotovljene s statusom ljudskih republik in drugih ustanov zvezne države. Te pravice se spoštujejo in v praksi uresničujejo v vseh notranjih odnosih jugoslovanske skupnosti, k čemur prištevamo tudi odnose med državljani in mednarodne stike«* (Sedmi kongres Zveze komunistov Jugoslavije, str. 430).

¹¹ Gabrič: *Socialistična kulturna revolucija: Slovenska kulturna politika 1953–1962*, str. 333.

¹² France Perovšek je opravljal funkcije prvega moža agitpropa pri CK KPS, predsednika komisije za tisk pri SZDL, predsednika upravnega odbora radia in zasedal mesto direktorja RTV v letih 1956–1959 (Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 89).

¹³ Po mnenju Franceta Perovška je bil namen *»te grobe unitaristične ofenzive«* omejitev nacionalnih programov na zgolj štiri ure na dan, kolikor časa so na slovenskem programu med vojno dodelili Nemci na ljubljanskem radiu. Perovšek poroča, da je bil zaradi izjave, da *»v Sloveniji nihče, ne oblast, ne politika, ne kultura, ne vodstvo Radia Ljubljana, ni pooblaščen za pogovor o združitvenem »projektu«, saj bi to komu pomenilo odpravo ene temeljnih kulturnih pridobitev slovenskega naroda in oživitve predvojne politične doktrine o enem samem jugoslovanskem narodu«* označen za slovenskega nacionalista. Načrten pritisk na vodstvo ljubljanske radijske in nastajajoče televizijske hiše je dosegel višek v obdobju od jeseni 1956 do leta 1959. Največji javni zagovornik enotnega radijskega programa je bila namreč večina upravnega odbora jugoslovanske radiofuzije z Mirkom Tepavcem na čelu (Perovšek: *Radio Ljubljana in rojstvo slovenske televizije*, str. 16–17).

¹⁴ Pohar: *Televizija prihaja v Slovenijo*, str. 38.

¹⁵ V nadaljevanju bomo uporabljali tudi kratico TVD.

¹⁶ Pohar: *Televizija prihaja v Slovenijo*, str. 40.

¹⁷ Konec novembra 1958 je začela delovati jugoslovanska televizijska mreža, ki je povezovala ljubljansko, zagrebško in beograjsko televizijsko postajo (Žižek: *Začetki uprizorjanja televizijskih iger na Slovenskem*, str. 106). Vsi trije televizijski centri so sprejeli skupna stališča, po katerih je imela Jugoslavija en televizijski program z enotnim repertoarjem, ki ga je potrjevala skupna programska komisija, zadolžena tudi za način financiranja, pripravo investicijskih programov in utrjevanje mednarodnih zvez. Sodelovanje vseh treh studiev naj bi bilo enakopravno, medtem ko naj bi program oddajal v srbohrvaškem in slovenskem jeziku (Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 143).

načelu, da je vsak izmed njih ponudil vse, ostali pa so za svoje potrebe izbrali le tisto, kar je ustrezalo njihovi programski zasnovi.¹⁸

Program je imel ob koncu leta 1960 dobro tretjino kulturno-umetniških oddaj, petino razvedrilno-glasbenih, tretje mesto so zasedale informativne in otroške ter mladinske oddaje, sledili so televizijski filmi in nadaljevanke ter športni prenosi.¹⁹

Obseg informativnih oddaj, ki so bile osrednji in glede na arhivske popise tudi edini neposredni vir informacij o odnosu do verskih skupnosti in Rimsko-katoliške cerkve, je na začetku zajemal prispevke za tedanji skupni TV Dnevnik, ki ga je oddajal Beograd, TV Obzornik²⁰ kot tedensko oddajo in oddajo TV Tribuna. TV Obzornik je bil zaradi uvedbe skupnega jugoslovanskega TV Dnevnika ukinjen že konec novembra 1958, oddaja je bila na sporedu le ob pomembnejših dogodkih, medtem ko se je ponovno uvrstil na program kot tedenska oddaja v oktobru 1960.²¹

Skupni televizijski program, ki ga je prakticirala Jugoslavija in so ga soustvarjali trije televizijski centri v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, se pri pošiljanju gradiva v Beograd ni ukvarjal le s tehničnimi težavami,²² temveč je do različnih pogledov prišlo tudi na področju programske politike. V Ljubljani so tako začeli razmišljati o slovenskem TV Dnevniku in o tem, da bi jezikovne zadrege reševali z naknadno sinhronizacijo. Hkrati je jugoslovanska programska komisija s širitvijo televizijskega programa slednjega vedno težje usklajevala. Na predlog RTV Ljubljana je v sezoni 1960/61 vsak TV-center dobil en dan za predvajanje svojega programa, izjema je bil le skupni TV Dnevnik. Tako je Televizija Ljubljana na »slovenski« četrtak od septembra 1960 vsak večer predvajala TV Obzornik, ki je vključeval pretežno dogodke iz Slovenije in zamejstva. Ker je bila večina najpomembnejših dogodkov predstavljena že v TV Dnevniku, in ker dodatnih prispevkov, ki bi bili na voljo za predvajanje v TV Obzorniku, ni bilo, so prispevke objavili dvakrat. TV Obzornik je obravnaval zgolj slovensko, torej lokalno tematiko, zato je bil do leta 1968 deležen kritik politike, ki si je v oddaji želela več jugoslovanskih in mednarodnih tem.²³

Zaradi jezikovne neenakopravnosti v skupnem programu JRT je komisija za tisk Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (SZDLS) 19. maja 1961 prvič ocenila, da skupni jugoslovanski program postaja »pereč problem«. Istega leta so na TV Ljubljana (TVL) začeli razmišljati o uvedbi drugega programa, ki bi omogočil oddajanje v slovenskem jeziku.²⁴

Slovenski TV Obzornik se je jeseni 1962 iz tedenske oddaje prelevil v dnevno četrturbo oddajo, ki je bila predvajana petkrat tedensko ob 19.30 uri,

¹⁸ France Perovšek: Radio Ljubljana in rojstvo slovenske televizije, str. 17.

¹⁹ V sezoni 1959/60 je slovenska televizija pripravila 229 ur domačih oddaj, preostali večinski del programa so zapolnjevale oddaje v srbohrvaškem, italijanskem in nemškem jeziku. Kot piše Pohar, sta »kasnejši tehnični napredek in krepitev kadrovske, materialne in produkcijske osnove začetnih treh TV-centrov povzročila, da »je skupni program postal ovira za razvoj posameznih postaj«, zato je zaradi krepitve politične decentralizacije, z usihanjem zveznega financiranja, s pojavom novih TV-središč in zahtev posameznih narodov po večjem obsegu »domačega« programa začel izgubljati svojo prvotno obliko« (Pohar: Televizija prihaja v Slovenijo, str. 40–41).

²⁰ V nadaljevanju bomo uporabljali tudi kratico TVO.

²¹ Bizilj: Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev, str. 140–143.

²² Vsi studii so imeli pri pošiljanju gradiva v Beograd veliko težav zaradi slabih prometnih poti, tehnično se niso mogli vključevati niti v TV Dnevnik, zaradi česar Slovenija in ostale republike v skupnem TV Dnevniku niso bile dobro zastopane. Leta 1960 se je tako v močnih centralističnih razmerah med televizijskimi centri začelo uveljavljati mnenje, da bi bilo treba televizijsko shemo sprostiti in omogočiti posameznim centrom prilagodljivejšo programsko politiko in posledično bolj tekoče spremljanje republiškega aktualnega dogajanja in problematik (Bizilj: Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev, str. 156).

²³ Bizilj: Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev, str. 157.

²⁴ Prav tam, str. 157–158.

ob ponedeljkih pa je Obzornik šel v skupno predvajanje jugoslovanske mreže. Razlog, da je Slovenija 19. septembra 1962 dobila svojo redno dnevnoinformativno oddajo, je tičal v dejstvu, da za sinhronizacijo skupnega TV Dnevnika v slovenščino ni bilo nobenih tehničnih možnosti. Cilj TVL je bil, da se kljub uvedbi TV Obzornika delež slovenskih prispevkov v skupnem TV Dnevniku ne zmanjša, vendar so ta namen spodkopavale slabe prometne zveze in posledična neažurnost prispevkov.²⁵ Ker je TV Beograd začel Dnevnik oblikovati vedno bolj kot svojo oddajo in so bili dogodki iz Slovenije le redko obravnavani, slovenščina pa posledično odrinjena na stranski tir, je TV Ljubljana (z močno podporo predsednika slovenske vlade Staneta Kavčiča) začela 15. aprila 1968 oddajati slovenski TV Dnevnik. Za njegove potrebe so se oblikovala nova redna dopisništva v Mariboru, Kopru in Beogradu, medtem ko so bili dopisniki v Celovcu in Trstu že pred tem sestavni del programske politike RTV Ljubljana.²⁶

Januarja 1970 se je prvotni Obzornik, ki je bil kasneje preimenovan v oddajo Po Sloveniji, preoblikovali v Slovensko kroniko. 4. oktobra 1970 je TV Dnevnik svoj programski čas dobil tudi ob nedeljah. Enkrat mesečno sta bili na sporedu oddaja *V središču pozornosti*, ki je govorila o aktualnih domačih vprašanjih, ter oddaja *Svet na zaslonu*, ki je pokrivala evropske teme in slovenske manjšine.²⁷ Deset let kasneje je TV Ljubljana začela z uvajanjem drugega programa, na katerem so občasno oddajali šport s slovenskimi komentatorji in se hkrati trudili več prostora nameniti regionalnim oddajam. Oviro je še leta 1979 predstavljala predvsem tehnična usposobljenost za celovito oddajanje drugega programa, za katerega se je pričakovalo, da mu bo naslednje leto uspelo prenašati olimpijske igre v Lake Placidu in Moskvi, a hkrati so za nastajajoči drugi program načrtovali novo oddajo *V znamenju*, ki naj bi nadomestila poznovečerni drugi TV Dnevnik.²⁸ To je tudi uspelo, saj je bila oddaja prvič na sporedu 3. januarja 1980.

Politični vpliv na medijsko poročanje in televizija kot podaljšana roka oblasti

Mediji so ena izmed najpomembnejših trdnjav v strategiji vladanja političnih struktur. Pomena njihovega obvladovanja se je zavedala tudi komunistična partija, ki je leta 1948 na kongresu Komunistične partije Slovenije (KPS) kot eno izmed najpomembnejših sredstev agitacijsko-propagandnega dela partije razglasila že med drugo svetovno vojno ustanovljeni agitprop Centralnega komiteja (CK) KPJ, ki je svoje delo nadaljeval tudi po vojni, vse do konca leta 1952, ko ga je nadomestila komisija za tisk pri vseh republiških SZDL, a tudi na zvezni ravni. Naloga agitpropa sta bila analiza in nadzor tiska, radia, založništva in filma, pri čemer organi niso zgolj nadzirali medijev, temveč so skupaj z mediji soustvarjali politiko in medijsko poročanje. Člani agitpropa so bili namreč direktorji radia, časopisov, kasneje tudi RTV-ja.²⁹

Po ukinitvi agitpropa je bila na novih temeljih, ki jih je postavil Edvard Kardelj, 10. aprila 1954 v okviru SZDL ustanovljena komisija za tisk. Naloge slovenske komisije za tisk, ki so jih sprejeli na prvi seji, so bile stalen stik z redakcijami vseh časopisov, posredovanje okvirnih navodil novinarjem, ki bi jih posredovali na stalnih tiskovnih konferencah, tudi skupaj z Društvom novinar-

²⁵ Prav tam, str. 187–188.

²⁶ Prav tam, str. 248–249.

²⁷ Prav tam, str. 298.

²⁸ Prav tam, str. 343.

²⁹ Prav tam, str. 56, 68.

jev, analiza tekočih in načelnih vprašanj ter dogovor o osnovni smeri pisanja z rednih zasedanj skupščine in njenih odborov, usmerjanje načina obravnavanja določenih problematik v tisku s posameznih tiskovnih konferenc in pisanja o pomembnih obletnicah in jubilejih ter analiza pisanja časnikov in revij za določeno obdobje.³⁰

SZDL Slovenije je tako organizirala več posvetovanj za novinarje, medtem ko je nadzor potekal tudi prek oddaje poročil o kadrovske sestavi notranjepolitičnih rubrik, ki so jih morala uredništva konec leta poslati republiški komisiji za tisk. Ta je na zahtevo zvezne komisije nato gradivo zbrala, analizirala, v Beograd so morali poslati tudi podrobno analizo dopisništev in virov informacij.³¹

V ustavi in zakonodaji, ki se je zgledovala po zahodnoevropskih vzorcih z dodano socialistično in samoupravno terminologijo, je bilo pogosto zapisano, da cenzure ni. Kljub temu so v praksi obstajale tabuizirane in nedotakljive teme, ki so zadevale Tita, socializem, samoupravljanje, bratstvo in enotnost, Zvezo komunistov, jugoslovansko armado in politični vrh. Cerkev se je v medijih pojavljala redko in le v primerih, ko je politika mislila, da je to potrebno zaradi mednarodnega položaja Jugoslavije.³²

Novinarji so bili dojeti kot družbenopolitični delavci oziroma socialistični aktivisti, kot jih je leta 1953 opredelil Boris Kraigher.³³ Zaželeno je bilo njihovo članstvo v Zvezi komunistov, medtem ko so bili uredniki praviloma člani političnih organov.³⁴ Ob začetkih vzpostavljanja delovnih procesov na televiziji je bila pereča težava tudi pomanjkanje primernih strokovnih kadrov. Njihov kadrovske bazen je bil še manjši ob sočasnem upoštevanju merila politične primernosti delavcev, medtem ko je težavo predstavljala tudi nezainteresiranost televizijcev za delovanje v Zvezi komunistov (ZK).³⁵

Nadzor je na televiziji potekal tudi tako, da novinarji niso imeli neposrednih stikov s politiki, na pomembnejše sestanke so hodili uredniki, kar je bila praksa vse do leta 1990. Prav tako je pomembne televizijske intervjuje s predsedniki Predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije do leta 1990 vodil direktor televizije oziroma glavni urednik, podobno je veljalo tudi za pogovore z drugimi visokimi funkcionarji, ki so jih opravili uredniki. Naloge, ki so jih opravljali novinarji, so bile priprava poročil na temelju komunikejev in Tanjuga, kasneje so poročali tudi s sej. Še do konca osemdesetih let je bila pogosta praksa, da so poročanje s pomembnejših sej spremljali uredniki, medtem ko je generalni direktor RTV, ki je bil član CK in je na seji razpravljal, kasneje preverjal, kateri del razprave bo novinar vključil v poročilo.³⁶

Mediji so torej služili kot integralni del oblasti, posledično je z rastjo števil televizijskih sprejemnikov, ki so bili v zgodnjih šestdesetih letih še privilegij premožnejših, a v sedemdesetih že množično razširjeni, naraščal tudi pomen JRT in RTVL kot »ideološkega aparata države«.³⁷

³⁰ Prav tam, str. 68.

³¹ Prav tam, str. 82.

³² Prav tam, str. 91.

³³ Boris Kraigher je novinarja opredelil z besedami: »Če hoče biti novinar, mora biti socialistični aktivist, in more potem pisati s čutom odgovornosti tako, da to koristi razvijanju socialističnih sil, ne pa da daje s tem direktno podporo reakciji in klerikalizmu« (Cit. po Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 87).

³⁴ Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 87.

³⁵ Prav tam, str. 154.

³⁶ Prav tam, str. 87.

³⁷ Pušnik: Udomačenje televizije na Slovenskem – javne in zasebne rabe televizije v zgodovinski perspektivi, str. 119.

Kratek zgodovinski pregled odnosov med Rimskokatoliško cerkvijo in Jugoslavijo po koncu druge svetovne vojne

Jugoslovanski socializem je bil svojevrsten primer v primerjavi z ostalimi državami vzhodnega dela Evrope, pri čemer področje religije ni bilo nobena izjema.³⁸ Ko je bilo na državni ravni govora o odnosu z verskimi skupnostmi oziroma religijo, se je bistvo največkrat dotikalo odnosov s Katoliško cerkvijo.

Obdobje od leta 1945 do sredine petdesetih let je bilo glede odnosa med državo in Katoliško cerkvijo izrazito konfliktno.³⁹ Odnose med državo in RKC je negativno zaznamovala že medvojna kolaboracija cerkvenega vrha z okupatorjem, a še bolj nepopustljivost Katoliške cerkve do socializma in komunizma ter posledično nove družbene ureditve v Jugoslaviji. Obsodbo komunizma je v okrožnici *Divini Redemptoris* leta 1937 izrekel papež Pij XI., v kateri je komunizem označil za »lažno mesijansko idejo«, ki »spodkopava temelje krščanske civilizacije«, ter vernikom prepovedal sodelovanje in podporo komunistične partije. Enako politiko boja proti komunizmu in zavračanje sodelovanja s socializmom je nadaljeval tudi njegov naslednik Pij XII.⁴⁰ Na drugi strani je v jugoslovanskem političnem vrhu vladalo prepričanje, da Vatikan podpira zahteve Italije glede Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) in da v sozvočju z Vatikanom deluje tudi Katoliška cerkev v Jugoslaviji.⁴¹

To je bila torej osnova za razrast ideološkega konflikta, na temelju katere se je že v letu 1944 (torej še pred koncem druge svetovne vojne, uradnim prevzemom oblasti in sprejetjem ustave FLRJ januarja 1946) komunistična partija pripravljala, da v roke prevzame nadzor nad Cerkvijo. Na prvem zasedanju Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta 19. februarja 1944 v Črnomlju je bila ustanovljena Verska komisija⁴² kot nadzorni organ⁴³ komunistične oblasti nad

³⁸ Buchenau: What Went Wrong? Church – State Relations in Socialist Yugoslavia, str. 547.

³⁹ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 367.

⁴⁰ Režek: Iskanje poti k dialogu med krščanstvom in marksizmom v socialistični Sloveniji v prvem povojnem desetletju, str. 31; *Divini Redemptoris*.

⁴¹ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 380.

⁴² Odnose z verskimi skupnostmi, vključno z Rimskokatoliško cerkvijo, sta v Sloveniji urejala dva organa: Komisija za odnose z verskimi skupnostmi in Koordinacijski odbor za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi pri RK SZDL (ustanovljen oktobra 1970). Komisija je kot državni organ delovala v okviru Izvršnega sveta SR Slovenije (IS – SRS) in je bila namenjena tekočemu reševanju problemov na temelju usmeritev »minikoordinacije« in Koordinacijskega odbora. Koordinacijski odbor (ustanovljen oktobra 1970) je bil sestavljen delegatsko, s širokim zastopstvom posameznih družbenopolitičnih organizacij in skupin, a tudi posameznikov, vključno z duhovniki, ki so v njem nastopali kot občani. Odbor je imel v celoti od štirideset do petdeset članov in je spremljal celotno družbeno problematiko, povezano z odnosi med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi. V ta namen je imel odbore tudi na krajevni, občinski in mestni ravni ter v obalni konferenci SZDL. Koordinacijski odbor je imel tudi t. i. »minikoordinacijo«, ki je štela pet do deset članov, njena sestava se je spreminjala, medtem ko so na prelomu v osemdeseta leta bili v njej najpomembnejši republiški funkcionarji, vključno s predsednikom RK SZDL in sekretarjem (predsedstva) CK ZKS, notranjim ministrom, še nekaterimi predstavniki zakonodajnih in drugih organov ter kakšen od glavnih urednikov medijev. Naloga minikoordinacije je bila odločanje o vseh ključnih vprašanjih v odnosih s cerkvami. Do sredine osemdesetih let se je raven zastopstva precej znižala, seje so postajale redkeje, medtem ko je leta 1988 prenehala z delovanjem. Koordinacijski odbor se je leta 1985 preimenoval v Svet za odnose z verskimi skupnostmi (Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih, str. 140–141).

⁴³ V četrtem delu oddaje *Po poti slovenske državnosti: izgradnja ljudske oblasti*, ki je bila na televiziji predvajana 2. maja 1970 (nosilca KF 7138 in VKA 1570/2), je bila ustanovitev verske komisije v Črnomlju pospremljena z besedami: »V črnomaljskem župnišču je delovala verska komisija, ki je imela nalogo urejati razmerja med Cerkvijo in državo in skrbela za uresničevanje odloka o svobodi veroizpovedi. Vodil jo je pravnik Lojze Ude, sestavljali pa so jo štirje laiki in štirje duhovniki.«

verskimi skupnostmi, pri čemer se je nadzor v prvi vrsti nanašal na Rimskokatoliško cerkev.⁴⁴

Verska komisija je delovala vse do 30. januarja 1953, sočasno s posebno versko komisijo pri predsedstvu vlade. Obe komisiji sta bili ukinjeni leta 1953, medtem ko je bila z ustavnim zakonom istega leta kot samostojni republiški organ ustanovljena Verska komisija pri izvršnem svetu, ki je leta 1959 postala samostojen republiški upravni organ in se je leta 1965 preimenovala v Komisijo SR Slovenije za verska vprašanja in leta 1975 v Komisijo SR za odnose z verskimi skupnostmi, ki je delovala do 25. julija 1991.⁴⁵

Prva povojna oblast je uzakonila ločitev cerkve od države, medtem ko je vsaj na papirju zagotovila svobodo vesti in veroizpovedi ter enakopravnost verskih skupnosti. Vera je postala zasebna zadeva posameznika, in vse to naj bi izenačilo veroizpovedi tako, da zaradi svojega religioznega prepričanja nihče ne bi mogel imeti posebnih pravic, prav tako naj ne bi bil zapostavljen ali zanje prikrajšan.⁴⁶

Praksa je bila seveda drugačna. Da oblast od sebe ne bi odvrnila vernih množic, je dovoljevala verske dejavnosti, vendar je na drugi strani omejevala verouk⁴⁷ in izobraževanje prihodnjih duhovnikov ter okrepila ateistično vzgojo v šolah. Po ukinitvi verouka v šolah ter odpravi cerkvenih osnovnih in srednjih šol je oblast junija 1952 izpod okrilja ljubljanske univerze izključila še Teološko fakulteto v Ljubljani.⁴⁸ Postopna ateizacija družbe je v največji meri potekala prek vzgoje mladih, zato je oblast še posebej veliko težavo videla v pastoralni dejavnosti Cerkve med mladino, ki jo je dodatno spodbudil tudi drugi vatikanski koncil s svojo vizijo prepore in približevanja ljudem. Motilo jo je, da duhovščina uporablja vedno nove metode za poživitev verskega življenja, kot so duhovne obnove, uporaba filma pri verouku, vključevanje mladine v tečaje, izlete, športne in druge dejavnosti, razvoj pastoralnega turizma in porast verskega tiska.⁴⁹ Spremembe so se zgodile tudi v prazničnem koledarju. Od leta 1948 velikonočni ponedeljek ni bil več dela prost dan, medtem ko so vsi sveti postali dan mrtvih. Kot protiutež božiču se je začelo uveljavljati praznovanje novega leta, od leta 1953 naprej je tudi božič izgubil značaj dela prostega dneva, medtem ko je prvi november slednjega ohranil.⁵⁰

Jugoslovanska oblast je cerkveni odpor skušala zlomiti z odvzemom lastnine prek agrarne reforme in nacionalizacije, na udaru je bil verski tisk, ukinjene so bile katoliške tiskarne in glasila, težavo je videla tudi v dobrodelni dejavnosti. Oblast je proti duhovnikom pogosto nastopala z drastičnimi ukrepi in sodnimi procesi, ki so imeli političen namen obračunavanja z opozicijo, na drugi strani so ustvarjali v javnosti proticerkveno vzdušje, ki je spodbudilo številne ekscese proti duhovnikom, kar se je končno odrazilo v zažigu ljubljanskega škofa Antona Vovka januarja 1952 v Novem mestu.⁵¹

Ker je bil cilj oblasti razdeliti in oslabiti Katoliško cerkev tudi od znotraj, sta po letu 1947 Verska komisija in UDV⁵² začeli priprave na ustanovitev sta-

⁴⁴ Griesser-Pečar: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo, str. 424.

⁴⁵ Griesser-Pečar: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo, str. 424; Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih, str. 140.

⁴⁶ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 369–370; *Sedmi kongres Zveze komunistov Jugoslavije*, str. 479–480.

⁴⁷ Verouk je bil v šolah odpravljen v drugem semestru šolskega leta 1951/52.

⁴⁸ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 373.

⁴⁹ Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 631, 636.

⁵⁰ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 374.

⁵¹ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 369, 374; Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 631.

⁵² Leta 1944 je bila ustanovljena tajna politična policija Ozn, ki se je leta 1946 preimenovala v

novskega duhovniškega društva Slovenije. Glavni namen ustanovitve društva je bil povzročitev notranjih frakcij v RKC, ustanovitev narodne cerkve in s tem zmanjšanje vpliva Vatikana.⁵³

Odbor duhovnikov OF se je 20. septembra 1949 preimenoval v Cirilmetodijsko društvo (CMD) katoliških duhovnikov LRS, ki je začelo izdajati tudi društveno glasilo *Nova pot*.⁵⁴ Do razpusta društva leta 1990 se je društvo preimenovalo še enkrat, in sicer leta 1970, ko si je nadelo ime Slovensko duhovniško društvo.⁵⁵

Duhovniki, včlanjeni v CMD, so od članstva imeli praktične koristi, ki so se odražale v izvajanju pastorage. Z vključitvijo v društvo so pridobili dovoljenje za poučevanje verouka, premestitve ali potovanja, večjo svobodo pri opravljanju verskih obredov, olajšave pri plačevanju davkov, materialno pomoč ter dovoljenja za obnovo cerkva in župnišč, založniško dejavnost ipd. Sočasno z društvom je bila ustanovljena tudi Zadruga katoliških duhovnikov FLRJ, ki je zagotavljala pomoč njegovim članom. Članstvo v duhovniškem društvu je pomenilo tudi varovanje pred sodnim preganjanjem in administrativnimi kaznimi, ki so bile, če je do tega prišlo, milejše, medtem ko je vstop v CMD pogosto pomenil tudi izpust iz zapora.⁵⁶

Začetek petdesetih let je bil torej zaznamovan z naraščajočo napetostjo med jugoslovanskim političnim vrhom in Svetim sedežem, pri čemer so se na jugoslovanski strani vrstili očitki o vmešavanju Vatikana v vprašanje Svobodnega tržaškega ozemlja, na drugi strani je Cerkev Jugoslaviji očitala nespoštovanje verske svobode, napade na svoje člane, poudarjala težave verskega tiska in izobraževanja ter navsezadnje obstoja duhovniških društev. Vse to se je odražalo v prekinitvi diplomatskih odnosov z Vatikanom decembra 1952 in posledičnim zaprtjem nunciature v Beogradu.⁵⁷

Odnosi po letu 1952 in ponovna vzpostavitev stikov

Po prekinitvi diplomatskih odnosov z Vatikanom se je oblast lotila urejanja odnosov z verskimi skupnostmi in 22. maja 1953 sprejela Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti. Ta naj bi zagotavljal svobodo vesti in veroizpovedi, vendar ponovno v že znanih okvirih omejevanja verske dejavnosti in javnega izražanja vere. Po sprejetju zakona se je Katoliška cerkev v Jugoslaviji za dlje časa zaprla vase. Večina cerkvenih dostojanstvenikov je tihi odpor do sistema in njegovih institucij izražala z odklanjanjem stika z državnimi organi. Do sredine petdesetih let so odnosi med Cerkvijo in državo ostajali hladni, medtem ko je oblast v zadržanosti Cerkve videla uspeh svoje politike sekularizacije družbe. Vendar je z leti napetost postopoma začela popuščati. Odjuga je nastopila z nastopom papeža Janeza XXIII. in kasneje papeža Pavla VI., nosilcema drugega vatikanskega koncila, ki sta poskušala okostenelo cerkveno strukturo prilagoditi moderni dobi in novim razmeram v svetu.⁵⁸

Upravo državne varnosti (UDV, Udba). Gl. Griesser-Pečar: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo, str. 424.

⁵³ Griesser-Pečar: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo, str. 424.

⁵⁴ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 376.

⁵⁵ Griesser-Pečar: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo, str. 425.

⁵⁶ Prav tam, str. 431.

⁵⁷ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 382; Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 626.

⁵⁸ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 388–389; Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 626, 630.

Dejavnik, ki je vplival na izboljšanje odnosov Jugoslavije z Vatikanom, je bila tudi želja socialistične države po izboljšanju mednarodnega ugleda. Rešitev je videla v ureditvi odnosa z Vatikanom, pri čemer bi postala prva socialistična država, ki bi s papeško državo imela urejene diplomatske stike. Priložnost v tem je videl tudi Sveti sedež, ki se je v duhu II. vatikanskega koncila in prilagajanja potrebam sodobnega časa želel odpreti socialističnim državam, Jugoslavija pa je bila kot edina evropska država, ki ni bila blokovsko opredeljena, najprimernejša za začetek vzpostavljanja stikov.⁵⁹

Pobudo za začetek pogovorov in ureditev odnosov, pri čemer je bil glavni cilj ureditev »*modus vivendi*« v SFRJ, so jugoslovanski škofi dali oktobra 1960. Po prvih stikih z jugoslovanskimi oblastmi je ob koncu leta 1960 prišlo do prekinitve pogovorov, ki so se nadaljevali januarja 1963 in nato sredi leta 1964 prešli v pogajanja. V pogajanjih je jugoslovanska stran izpostavila vprašanja meja škofij v SFRJ ter vpliva jugoslovanskih oblasti na imenovanje škofov in kardinalov, na težavo Zavoda sv. Hieronima v Rimu, ki je sprejemal emigrantske hrvaške duhovnike, ki so študirali v Rimu, na delovanje emigrantskih duhovnikov v tujini in na vpliv Vatikana na jugoslovanske duhovnike, pri katerih naj bi s svojim posredovanjem dosegel lojalnost državi SFRJ.⁶⁰

Na drugi strani se je Vatikan v pogajanjih osredotočil na vprašanja, ki so bila podobna tistim pred prekinitvijo odnosov z Jugoslavijo leta 1952. Nanašala so se na spremembo ustave in Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1953, na težavo verskih šol in priznavanja diplom, na vprašanje verskih praznikov in božiča kot dela prostega dne ter na kompleksno problematiko od vzetega cerkvenega premoženja. Vatikan je motilo tudi, da sta morala za obiskovanje verouka otrokom izjavo podpisati oba starša. Na pogajanjih so obravnavali tudi problematiko svobode verskega tiska in duhovniških društev.⁶¹

Cilj Vatikana je bil torej skozi pogovore najti dogovor, ki bo koristil Cerkvi, medtem ko je Jugoslavija s pomočjo pogajanj želela predvsem pritegniti mednarodno pozornost, kar ji je tudi uspelo.

Beograjski protokol je vendarle prinesel nekaj sprememb. Novembra 1966 sta bila namreč na obeh straneh imenovana vladna odposlanca, s čimer je Jugoslavija postala prva komunistična država, ki je ponovno vzpostavila diplomatske odnose z Vatikanom.⁶²

Izboljšanje odnosov med Katoliško cerkvijo in jugoslovansko državo se je prav tako odrazilo v spremembi cerkvene organizacije v Sloveniji, saj je 22. novembra 1969 Pavel VI. ustanovil samostojno cerkveno Ljubljansko pokrajino in tedanjega nadškofa dr. Jožefa Pogačnika imenoval za metropolita.⁶³ Četudi beograjski protokol ni imel teže mednarodne pogodbe na ravni konkordata, je vendarle predstavljal dokument, ki je vseboval formalno dvostransko jamstvo o spoštovanju ustavnih in zakonskih določb s strani jugoslovanske države v zvezi z delovanjem Cerkve, na drugi strani je z njegovim podpisom Vatikan uradno priznal jugoslovansko družbeno-politično stvarnost in ustavni red.⁶⁴

⁵⁹ Čipić Rehar: Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem, str. 77.

⁶⁰ Prav tam, str. 77–82.

⁶¹ Prav tam, str. 82–85.

⁶² Vatikanski odposlanec v Beogradu je postal msgr. Mario Cagna in jugoslovanski predstavnik v Vatikanu Vjekoslav Cvrle (Čipić Rehar: Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem, str. 88; Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 635).

⁶³ Novi Ljubljanski metropoliji se je pridružila tudi mariborska škofija in leta 1977 še koprška škofija (Čipić Rehar: Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem, str. 89).

⁶⁴ Pacek: Nekateri bistveni vidiki odnosa, str. 373.

Cerkev in država v 70. in 80. letih

14. avgusta 1970 je med Jugoslavijo in Svetim sedežem prišlo do obnove polnih diplomatskih odnosov,⁶⁵ vendar je Komisija SR Slovenije za verska vprašanja že julija 1967 izrazila nemoč slovenske oblasti, da bi na temelju obstoječe zakonodaje preprečila vedno bolj razvejano dejavnost Rimskokatoliške cerkve po vatikanskem koncilu.⁶⁶ Glavna skrb oblasti je bila boj za nevtralnost šole, saj se je bala, da bi poživiljena dejavnost Cerkve vplivala na zaupanje v socialistično samoupravno ureditev in razbijala enotnost narodov Jugoslavije.⁶⁷ 26. maja 1976 je tako Zbor občin Skupščine SR Slovenije kot prvi med jugoslovanskimi republikami sprejel Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v SR Sloveniji, v katerem je bila najpomembnejša novost ravno določba, da je v okviru verskih skupnosti ali njihovih organov prepovedano organizirati oziroma opravljati dejavnost, ki jih ustava ali zakon opredeljujeta kot dejavnost splošnega ali posebnega kulturnega pomena. To se je nanašalo na organizacijo osnovnega, srednjega in visokega šolstva, izobraževanja na delovnem mestu, kulturne dejavnosti, zdravstveno in socialno varstvo ter komunalne in gospodarske dejavnosti.⁶⁸ Zakon je za oblast pomenil največjo možno mero uresničitve političnih ciljev v razmerju do verskih skupnosti, še posebej do Katoliške cerkve, ki so bili ponovno zakriti pod gesloma verske svobode in dialogom med državo in Cerkvijo. Zakon je v pretežni meri upošteval do tedaj znane predloge Cerkve po izenačitvi socialnih pravic gojencev verskih šol z dijaki in študenti v državnem šolskem sistemu, vendar še vedno z njim verskim skupnostim ni uspelo pridobiti pravice do izdajanja verskega političnega tiska do svojih lastnih tiskarn, zbiranja prostovoljnih prispevkov kjer koli in brez obdavčitve ter končno glede praznovanja božiča kot dela prostega praznika.⁶⁹

Cerkev si je prizadevala tudi za dostop do javnih medijev, vendar je bila v tem času televizija zanj skorajda nedosegljiva.⁷⁰ V sedemdesetih letih so s posnetkov slovenskih krajev izrezovali kadre, na katerih so se pojavljali cerkveni objekti. Televizija sicer tudi ni bila edini medij, v katerem se je dosledno govorilo o novoletnih in ne o božičnih praznikih, vendar je pri tem najdlje vztrajala.⁷¹

Osemdeseta leta so bila izrazita prelomnica v odnosih med Katoliško cerkvijo in državo. Na to je med drugim vplival odziv Katoliške cerkve na smrt Josipa Broza – Tita, ki dogodka ni izkoristila za dejavnost proti sistemu, temveč so v cerkvah in v Vatikanu v njegov spomin celo darovali maše. Prav tako so bile v prid medsebojnim odnosom kadrovske spremembe v vrhu slovenske Cerkve ter imenovanje dr. Alojzija Šuštarja za ljubljanskega nadškofa in metropolita aprila 1980, kar je nakazovalo, da je Vatikan v zvezi s tem upošteval določne želje slovenskih oblasti.⁷² Na drugi strani je glede nekaterih ideoloških vprašanj

⁶⁵ Pacek: *Lex specialis*, str. 107.

⁶⁶ Prav tam, str. 107–108.

⁶⁷ Piškurič: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 637.

⁶⁸ Pacek: *Lex specialis*, str. 107–108.

⁶⁹ Prav tam, str. 126.

⁷⁰ Komisija SR Slovenije za verska vprašanja je osnutek Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki ga je Skupščina SR Slovenije sprejela 8. oktobra 1975, dala v javno razpravo. Pri tem je k posredovanju pripomb pozvala tudi vseh deset registriranih verskih skupnosti na območju Slovenije. Pri preučitvi predlogov in mnenj je komisija pri Cerkvi zaznala poskuse razširitve verskih svoboščin v obliki vnosa vsebin v programe Radia in televizije Ljubljana ter drugih javnih sredstev informiranja (Pacek: *Lex specialis*, str. 118; Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 139).

⁷¹ Bizilj: *Cerkev v policijskih arhivih*, str. 55.

⁷² Prispevek iz TV Dnevnika z dne 3. aprila 1981 povzema ugotovitve Koordinacijskega odbora pri Socialistični zvezi Slovenije z besedami: »*Odnosi med samoupravno socialistično družbo in verskimi skupnostmi so se v zadnjem letu navzlic nekaterim motečim pojavom razvijali zelo dobro.*« Poročilo govori tudi, da se je odbor »zavzel za to, da moramo sleherno vprašanje reševati v demokratičnem ozračju in za vsako ceno preprečiti tak položaj, ki ne bi več dopuščal odprtega

s koncem sedemdesetih let začela popuščati tudi oblast, saj naj izražanje verske pripadnosti ne bi bilo več težava za opravljanje nekaterih poklicev, pri čemer so glavno težavo za oblasti predstavljali verujoči učitelji.⁷³

Vidni začetki sprememb v državnem odnosu do Cerkve so se začeli kazati šele sredi osemdesetih let, s počasnim in zadržanim vračanjem Cerkve na javno, a tudi na politično prizorišče. Na to so vplivale notranjepolitične razmere v Jugoslaviji in Sloveniji, kadrovske spremembe v slovenskem cerkvenem vrhu in politika Vatikana, ki se je spremenila z nastopom pontifikata papeža Janeza Pavla II., kar v očeh jugoslovanskega političnega vrha Cerkvi vseeno ni odvzelo statusa enega izmed glavnih notranjih sovražnikov.⁷⁴

Z nastopom novega ljubljanskega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja na začetku osemdesetih let se je začela prva faza vzpostavljanja nove ravni odnosov med Cerkvijo in državo. Zaznamovale so jo zahteve⁷⁵ Katoliške cerkve v zvezi z njenim delovanjem v javnem življenju, ki so se z demokratizacijo političnega prostora v Sloveniji sčasoma tudi širile. V drugi fazi, do sredine osemdesetih let, je Katoliška cerkev z namenom uresničitve zahtev in zmanjševanjem manevrskega prostora državnim oblastem organizirala razne oblike javnega pritiska v obliki formalnih in neformalnih organov (Teološki svet kot posvetovalni organ ljubljanske nadškofije, Slovensko škofovsko konferenco (leta 1983), Komisijo za pravičnost in mir, ki jo je vodil dr. Anton Stres). S tem je začela javno posegati v aktualne politične razmere in se homogenizirala ter se poenotila v svojih zahtevah, medtem ko je oblast postajala vedno bolj heterogena in neenotna v svojih stališčih.⁷⁶

V drugi polovici osemdesetih let je nastopila tretja faza, ko je Cerkev s taktičnim delovanjem začela prodirati tudi v javno in medijsko sfero. Pomemben kazalnik demokratizacije, ki je odražal stanje duha v družbi in vedno večjo toleranco do pojavljanja Cerkve v javnosti, je bilo vprašanje praznovanja božiča.⁷⁷

Do leta 1985 o tej temi še ni bilo govora. Po tem, ko je leta 1985 prišlo v slovenskem tisku do poplave člankov na temo božiča, radio je vrtel božične pesmi, televizija predvajala angleški risani film *Sneženi mož*, časopis *Delo* je celo objavil intervju z nadškofom Alojzijem Šuštarjem, v katerem je bilo govora tudi o praznovanju božiča, je predsednik SZDLS Franc Šetinc februarja 1986 na razgovor povabil urednike in novinarje, ki so spremljali verske skupnosti. Povabljeni so bili tudi člani »*minikoordinacije*«, skupine, sestavljene iz slovenskega političnega vodstva in izbranih urednikov, ki so odločali o najbolj kočljivih vprašanjih v zvezi z oblikovanjem medijskega prostora. Namen sestanka je bil izoblikovati jasno usmeritev za pisanje o odnosih med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi ter posledično uravnovesiti poročanje o verskih temah.⁷⁸

dialoga«, ter da je »obravnaval tudi vprašanja o gradnji cerkvenih objektov, delovanje duhovščin med našimi ljudmi na tujem, predstavniki duhovniškega društva pa so sporočili, da bodo v okviru 40-letnice osvobodilne fronte pripravili referat o pozitivnem prispevku duhovnikov med narodnoosvobodilnim bojem« (TV Dnevnik, 3. 4. 1981, nosilec: KF D 4478/I, 1).

⁷³ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 137.

⁷⁴ Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 638; Roter: Cerkev in politika v novih razmerah, str. 1534.

⁷⁵ Zahteve so zadevale cerkvena praznovanja, dobrodelno dejavnost, gradnjo novih in obnovo starih verskih objektov, vlogo Cerkve v javnih medijih, duhovno oskrbo v bolnišnicah, domovih za starostnike in zaporih, ureditev socialnega statusa duhovnikov, verski tisk, cerkveno šolstvo in priznanje spričeval, vprašanje ponovne vključitve Teološke fakultete v Univerzo, idejno nevtralno šolo, vlogo Slovenskega duhovniškega društva, odnos do preteklosti in vlogo škofa dr. Gregorija Rožmana med vojno, zapostavljenost vernikov v nekaterih poklicih in družbi nasploh, kasneje tudi vprašanje narodne sprave in vprašanje cerkvenega premoženja (Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 142).

⁷⁶ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 142–143; Dolinar: *Ljubljanski škofje*, str. 491–493.

⁷⁷ Bizilj: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*, str. 388–389.

⁷⁸ Prav tam.

Leta 1986 je javnomnenjska raziskava pokazala naklonjenost javnosti v zvezi s praznovanjem božiča, kar je škofo opogumilo, da so prošnjo vladi, naj božič postane dela prost dan in ki so jo sestavili že leta 1984, tudi objavili. Božič se namreč ni praznoval že od leta 1952, ko je Jugoslavija prekinila diplomatske odnose z Vatikanom.⁷⁹

Vzporedno s prizadevanji RKC, da bi bil božič razglašen za dela prost dan, so potekali tudi pogovori z oblastmi o možnosti, da bi nadškof Šuštar vernikom lahko voščil za praznike tudi po elektronskih medijih. Dejanje je imelo namreč veliko simbolno vrednost, saj bi s tem prišlo do priznanja božiča kot praznika ter posledično do pripustitve Cerkve k dostopu do radia in televizije.⁸⁰ To se je prvič zgodilo 25. decembra 1986, ko je nadškof Šuštar prek Radia Ljubljana prebral božično poslanico, naslednje leto mu je bila pot odprta tudi na televizijo.⁸¹

Analiza arhivskega gradiva – dnevnoinformativni prispevki kot kazalnik odnosov med Jugoslavijo in Rimskokatoliško cerkvijo

Arhiv ljubljanske televizije je začel delovati sočasno z oddajanjem prvih oddaj na Gospodarskem razstavišču konec leta 1957. V primerjavi z ostalimi televizijskimi centri skupne Jugoslovanske radiotelevizije (JRT) je slovenska oziroma takrat ljubljanska televizija svojo službo, ki je skrbela za dokumentarno in arhivsko gradivo,⁸² začela vzpostavljati že ob začetku oddajanja programa.⁸³

Posebna kakovost televizijskega arhivskega gradiva je, da nastaja kot produkt družbenih interakcij in, odvisno od obdobja, pod večjim ali manjšim vplivom političnih interesov, ki se odražajo v končnem produktu, torej televizijskem prispevku. Posledično nam tovrstno gradivo omogoča preučevanje tako političnega, družbenega kot medijskega diskurza, seveda s sočasno umestitvijo gradiva v zgodovinski kontekst ter v kontekst okoliščin njegovega nastanka v smislu delovnih procesov in organizacije institucije, v katerih je gradivo nastalo.

V analizi smo se osredotočili na prispevke o verskih skupnostih v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Ljubljana, pri čemer so izrazito izstopali prispevki, ki so zadevali odnose med jugoslovansko državo in Rimskokatoliško cerkvijo. Cilj analize je bil ugotoviti, ali so se nihanja v odnosih med Rimskokatoliško cerkvijo in državo odražala tudi v televizijskem segmentu medijskega prostora in, če da, kako so bila ta nihanja vidna. Zanimalo nas je tudi, katerim temam je državna oblast dajala poudarek in kako je za oblikovanje javnega mnenja izkoristila nov in takrat še mlad medijski kanal – televizijo.

⁷⁹ Kvaternik: *Brez časti, svobode in moči*, str. 246–247.

⁸⁰ Prav tam, str. 247.

⁸¹ Tudi prvi prenos polnočnice iz ljubljanske stolnice leta 1988 je potekal prek Radia Ljubljana. Takratni vodja tehnične službe Radia Študent (v nadaljevanju RŠ) Miško Divjak je povedal, da so na Radiu Študent leta 1988 z nadškofom Šuštarjem potekali pogovori o prenosu polnočnice, saj RTV v prenos maše ni privolila. Težava se je pojavila, ker RŠ ni imel tehničnih sredstev za takšne prenose. Dogovarjanje RŠ z nadškofom je prišlo na ušesa RTV-ju, ki je nato sam želel opraviti prvi prenos polnočnice. Radio Ljubljana in RŠ sta sklenila kompromis, in tako je Radio Ljubljana prenašal polnočnico in RŠ (s tehnično opremo Radia Ljubljana) mašo na božični dan istega leta. Urednik prenosa oziroma pobudnik dogovarjanja z nadškofijo na RŠ je bil Leon Magdalenc (ustni vir: Tomaž Gerden).

⁸² Televizijski arhiv hrani zbirke fotografij, filmskih posnetkov, posnetkov na magnetoskopskih trakovih in videokasetah, sočasno hrani tudi besedilno gradivo o televizijskih oddajah oziroma t. i. srajčke oddaj. Srajčke oddaj za gradivo do leta 1990 vsebujejo podatke o oddaji, naslov, podatke o nosilcih, avtorjih in praviloma celotno besedilo prispevkov, razen besedil in izjav, ki so zapisani na zvočnem traku, če je ta ohranjen, in v primeru, da je bil prispevek posnet na kinofilm (Šturm: *Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija 1968–1990*, str. 142).

⁸³ Udovič: *Televizijski arhiv, prva in edina zaposlitev*, str. 236; Šturm: *Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija 1968–1990*, str. 142.

Ob pregledu kartotečnih listkov in pomoči nekaterih že zbranih podatkov,⁸⁴ ki so služili tudi kot dobra referenca pri primerjavi in dopolnjevanju obstoječega in najdenega arhivskega gradiva, smo za obdobje od leta 1958 do leta 1989 našli 67 televizijskih prispevkov, ki se v dobršni meri niso ukvarjali z versko tematiko, temveč predvsem z versko problematiko in odnosom države do Cerkve oziroma obratno. Z ozirom na prispevek Katje Šturm,⁸⁵ ki je v svojem pregledu televizijskega arhivskega gradiva od leta 1968 do leta 1990 navedla še 17 oddaj, v katerih se je vsebina povečini navezovala na umetnostno-zgodovinski vidik cerkvenih objektov in njihovo predstavitev kot del kulturne krajine, so bile torej v času Jugoslavije na slovenskem televizijskem programu letno v povprečju prikazane manj kot tri vsebine, ki so se nanašale na omembo Cerkve ali zgolj slikovni prikaz cerkvenih podob.⁸⁶

Za lažjo analizo smo vsebine, ki so izstopale po pojavnosti, tematsko razdelili v pet skupin:

1. poročanje o tradicionalnem novoletnem sprejemu slovenskih duhovnikov in predstavnikov verskih skupnosti pri predsednikih komisije za verska vprašaja;
2. poročanje o dogajanju, povezanem s Cirilmetodijskim društvom;
3. poročila z zasedanj različnih odborov o odnosu med samoupravno družbo in Katoliško cerkvijo;
4. prispevki o sprejemih slovenskega vrha Rimskokatoliške cerkve s slovenskim političnim vrhom;
5. ostale teme, ki so se pojavljale posamično in bolj sporadično (obletnice, odlikovanja, posvetitve verskih objektov, praznovanje božiča, prispevki o drugih verskih skupnostih).

Čeprav je televizija začela dnevnoinformativni program oddajati že oktobra 1958, prve dnevnoinformativne prispevke o zgornjih temah na televiziji najdemo šele jeseni leta 1962, ko je slovenski TV Obzornik iz tedenskega termina prešel na dnevni četrtturni termin in je dogajanje v Sloveniji dobilo več prostora v informativnih oddajah. Slovenska javnost se je tako informirala iz TV Dnevnika, ki ga je JRT vzporedno še vedno pripravljala iz izbranih prispevkov, ki so jih v Beograd pošiljali televizijski centri jugoslovanskih republik. Prvi prispevek, ki je bil objavljen v TV Obzorniku, 13. septembra 1962,⁸⁷ se je nanašal na slavnostni sprejem ob 500-letnici ustanovitve ljubljanske škofije, ki ga je nadškof dr. Anton Vovk v škofijskem dvorcu priredil za enajst jugoslovanskih škofov in predstavnike ljudske oblasti, med katerimi so bili Boris Kocijančič, Marjan Tepina in Majda Bojc. Prispevek je kratka, štirideset sekund trajajoča novica, ki v zaključku povzame besede nadškofa Vovka, da je »v svojem govoru izrazil željo po nadaljevanju odnosov med Katoliško cerkvijo in ljudsko oblastjo«.

Prispevek, ki je izkazoval tako željo Cerkve po navezavi stikov kot željo oblasti, da je o tem obveščena tudi javnost, je nastal v obdobju ponovnega iskanja dialoga med Rimskokatoliško cerkvijo in Jugoslavijo po prekinitvi diplomatskih stikov leta 1952. Leta 1966 se je končni rezultat truda po zmanjšanju

⁸⁴ Katja Šturm je leta 2010 v reviji *Arhivi* objavila pregledni članek, v katerem je zbrala podatke o pojavljanju Katoliške cerkve v oddajah Televizije Slovenija (oziroma takrat še TV Ljubljana) med letoma 1986–1990 (glej poglavje Literatura).

⁸⁵ Šturm: Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija 1968–1990, str. 149–150.

⁸⁶ Zavedati se moramo, da je ocena približna in da obstaja možnost, da nekatere vsebine z versko tematiko potencialno niso bile ohranjene, najdene ali so v TV Dnevnik prišle iz drugih televizijskih centrov JRT po državi. Vendar glede na nam znane podatke in dejstvo, da je bila dokumentacija na to temo že dvakrat strokovno obdelana, odstopanja tudi ob novih najdbah najbrž ne bi bila velika v primerjavi z zgornjo ugotovitvijo.

⁸⁷ TV Obzornik (v nadaljevanju TVO), 13. 9. 1962, nosilec: KF 1053/5; kot velja za do sedaj znane posnetke Antona Vovka, tudi ta žal ni ohranjen.

rigidnosti odnosov odrazil v podpisu beograjskega protokola med Jugoslavijo in Vatikanom.

Teme o verski problematiki, ki so se pojavljale v šestdesetih in sedemdesetih letih ter na katere je oblast vse do začetka osemdesetih let dajala podudarek, so bile enolične, medtem ko sta bili forma in vsebina novic predvidljivi. Enoličnost je bila posledica majhnega tematskega bazena, v katerem so se pojavljale tiste vsebine, o katerih je bilo v zvezi z religijo dovoljeno oziroma z državnega vidika treba govoriti. Oblast je skozi prispevke zagovarjala in lansirala uradno stališče komunistične partije do religije in še posebej do Cerkve. V primeru poročil s sej Koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med Cerkvijo in samoupravno družbo je bilo stališče države lahko izraženo neposredno z besedami in značilnim izrazoslovjem, v primeru poročanj o tradicionalnih novoletnih sprejemih katoliških duhovnikov in predstavnikov verskih skupnosti pri predsedniku komisije za verska vprašanja pa pogosto z diplomatsko dikcijo gostitelja in izborom ter povzemanjem izjav predvsem katoliškega vrha, ki so nakazovale na »hvaležnost« Cerkve do socialističnih oblasti in podporo njihovi politiki proti politizaciji RKC.

Tak primer demonstrira besedilo, brano ob prispevku o tradicionalnem novoletnem sprejemu predstavnikov verskih skupnosti pri predsedniku komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi Rudiju Čačinoviču leta 1975.⁸⁸ Prispevek izpostavi hvaležnost gostov gostitelju z besedami, da je predsednik komisije »vsem zaželel mnogo uspehov v novem letu, za kar so se nekateri posebej zahvalili«, in nato nadaljuje, da je ljubljanski metropolit dr. Jožef Pogačnik »v svojem govoru posebej omenil, da Rimskokatoliška cerkev in njeni duhovniki odklanjajo politizacijo vere in v tej zvezi dejal, da se strinja z ugotovitvami v Delu in Komunistu pred dnevi objavljenega komentarja, ki povzema že prej znana stališča glede vernih občanov v naši samoupravni družbi«. Prispevek zaključí z besedami, da je »po uvodnem pozdravu med predsednikom in drugimi navzočimi člani republiške komisije za odnose z verskimi skupnostmi ter duhovniki stekel sproščen razgovor o delovanju cerkvenih ustanov v naši samoupravni socialistični stvarnosti«.

1. Poročanje o tradicionalnem novoletnem sprejemu slovenskih duhovnikov in predstavnikov verskih skupnosti pri predsednikih komisije za verska vprašanja

Naloga Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri Izvršnem svetu SR Slovenije je bila tekoče reševanje problemov na temelju usmeritve Koordinacijskega odbora in »minikoordinacije«. Med drugim je komisija skrbela tudi za srečanja predstavnikov verskih skupnosti. V tem oziru je v prvih dveh mesecih novega leta organizirala tudi novoletne sprejeme, ki so služili kot prostor za neuradne dogovore oblasti s predstavniki cerkva.⁸⁹

Poročanje o tradicionalnih novoletnih sprejemih predstavnikov verskih skupnosti pri predsedniku komisije za verska vprašanja so, z izjemo leta 1978, potekala redno od leta 1964, ko je bilo objavljena prva tovrstna novica, do leta 1982. Od vključno leta 1983 naprej, ko so začele v ospredje stopati tudi druge teme, povezane z religijo v Sloveniji, poročanja o novoletnih sprejemih ni bilo več, z izjemo zadnjega prispevka, ki je o tem dogodku poročal leta 1987.

Zanimiva je tudi razlika v času, ki so jo v šestdesetih in sedemdesetih letih posvetili prispevkom s to tematiko. V šestdesetih letih so bili namreč prispevki v povprečju dolgi okoli 40", vendar so bili po vsebini bolj faktografski in le posredno ideološki, medtem ko je v sedemdesetih letih ta tematika dobila nekaj

⁸⁸ TV Dnevnik I, 31. 1. 1975, nosilec: KF D 2201/I, 2.

⁸⁹ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 141.

dodatnih sekund pojavnosti na zaslonu (v povprečju 1'05'') ter s tem tudi nekaj več vsebine in sporočilnosti, s katero je oblast predstavljala svoj odnos do RKC ter njeno umestitev in problematiko znotraj samoupravne socialistične družbe.

Medtem ko so prispevki v šestdesetih letih poudarjali predvsem »dobre odnose« in upanje na dobrovoljno reševanje vprašanj med državo in Cerkvijo, so na srečanjih v sedemdesetih letih predsedniki komisij izražali upe v izboljšanje odnosov med »družbo in vsemi verskimi skupnostmi«, ⁹⁰ predvsem na temelju sprva prihajajočega in kasneje že sprejetega *Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti* z dne 26. maja 1976. Tako je »tovariš Čačinovič« januarja 1976 na novoletnem sprejemu predstavnikom verskih skupnosti »v novoletni čestitki izrazil prepričanje, da se bodo odnosi med družbo in vsemi verskimi skupnostmi še izboljšali, k čemur bo nedvomno pripomogel tudi zakon o verskih skupnostih.« ⁹¹ Naslednje leto je novi predsednik republiške komisije za odnose z verskimi skupnostmi Stane Kolman dejal, »da odnosi med našo socialistično samoupravno družbo in verskimi skupnostmi, ki delujejo v Sloveniji, temeljijo na že dobro znanih in uveljavljenih načel naše politike ter da si uspešno utirajo pot že več kot tri desetletja v svobodni domovini« in da »zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v republiki ni samo odsev urejenih odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi, saj z njim in resnično urejenimi odnosi na tem področju izpolnjujemo svojo obveznost tudi so sklepov na helsinški konferenci o evropski varnosti in sodelovanju.« ⁹²

Za začetek osemdesetih let je tako kot v praksi tudi v dikciji in poudarkih novinarskih prispevkov še vedno razvidna značilna drža jugoslovanskih oblasti do Cerkve, v kateri skuša država Katoliško cerkev omejiti in pokoriti, medtem ko je v drugi polovici osemdesetih let že mogoče zaznati njeno popuščanje, predvsem puščanje večjega manevrskega prostora za cerkveno delovanje. To nakazuje zadnji prispevek o novoletnem sprejemu verskih skupnosti v času Jugoslavije iz leta 1987, ki se je odvil v Mariboru. Na srečanju je bil namreč podpisan protokol o dokončni ureditvi premoženjsko-pravnih odnosov med družbenopolitično skupnostjo in Rimskokatoliško cerkvijo, in prispevek omenja, da »nemoteno potekajo tudi aktivnosti za graditev novih kulturnih objektov« ter da je »v sklepni fazi gradnja in ureditev knjižnice Teološke fakultete.« ⁹³

Oblika in osnovna ideja teh prispevkov se v svojem bistvu ni pretirano spreminjala, čeprav so se glavni poudarki menjavali glede na aktualno dogajanje. V grobem sta prispevek sestavljali:

1. predstavitev dogodka, ki je zajemala kraj dogajanja, omembo gostitelja in udeležencev, ter
2. oceno stanja odnosov med državo in Cerkvijo, bodisi s strani gostitelja bodisi s strani predstavnika Katoliške cerkve, pri čemer so bili praviloma »dobri« oziroma z diplomatskim izrazoslovjem Pavleta Bojca »realistični«.

V prispevkih so pogosto tudi poudarili, da je predsednik komisije voščil novoletne (in ne božične) praznike, čeprav je bil sprejem praviloma pripravljen za predstavnike krščanskih verskih skupnosti.

Za boljšo ilustracijo zgoraj opisanih opažanj navajamo nekaj primerov branega besedila k omenjenim prispevkom iz šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let, ki jih hranimo v srajčkah dnevnoinformativnih oddaj. Primeri so bili izbrani po načelu dostopnosti gradiva in pripadajočih metapodatkov, saj za nekatera leta, ko je televizija poročala o tem dogodku, posnetki niso obstajali

⁹⁰ TV Dnevnik I (v nadaljevanju TVD), 31. 1. 1975, nosilec: KF D 2201/I, 2.

⁹¹ TVD I, 29. 1. 1976, nosilec: KF D 2527/I, 2.

⁹² TVO, 26. 1. 1977, nosilec: KF D 2950/1.

⁹³ TVO, 10.2.1987, nosilec: KF D 3576/23.

že v sami osnovi in je prispevek pokrivala slika na foto-telopu, torej na prikazovanju fotografije dogodka, ki so jo postavili pred kamero. V primeru, da je bil posnetek za neposredni ogled dostopen v arhivu, smo dopisali tudi kratek opis posnetka, ki je bil podlaga novinarskemu besedilu.

Primer 1:

TVO, 5. 2. 1964, nosilec: KF 1676/1, dolžina 32"

»Včeraj opoldne je v Klubu poslancev v Ljubljani priredil predsednik Komisije za verska vprašanja SRS Boris Kocijančič sprejem za slovenske duhovnike rimokatoliške in evangelistične verske skupnosti. Sprejema so se udeležili vsi štirje ordinariji in senior evangelistične verske skupnosti Leopold Hari in člani GO Ciril-metodijskega društva katoliških duhovnikov. Po pozdravnih besedah predsednika komisije, ki je med drugim poudaril, da so odnosi z verskimi skupnostmi v SRS dobri, se je kot najstarejši predstavnik katoliške cerkve dr. Maksimilijan Držečnik zahvalil IS in organom oblasti za vso dosedanjo pomoč.«

Spremljajoča slika: posnetek udeležencev za skupno mizo, predstavniki Katoliške cerkve in jugoslovanskih oblasti, zatopljeni v medsebojne pogovore.

Primer 2:

TVO II, 13. 1. 1965, nosilec KF 3030/4, dolžina 24"

»Danes opoldne je v Klubu poslancev v Ljubljani priredil predsednik Komisije za verska vprašanja Boris Kocijančič novoletni sprejem za slovenske duhovnike rimskokatoliške in evangelistične verske skupnosti. Sprejema se je udeležilo nad 80 duhovnikov. Za zaključek sprejema so duhovnikom priredili tudi krajši kulturni spored in prikazali tri kratke filme.«

Spremljajoča slika: Boris Kocijančič pri vratih sprejema predstavnike obeh cerkva in se z njimi rokuje, gostje med pogovorom v sprejemnici.

Primer 3:

TVD, 23. 1. 1969, nosilec KF 6281/4, dolžina 45"

»Republiška komisija za verska vprašanja je priredila v Klubu poslancev v Ljubljani tradicionalni sprejem za slovenske duhovnike. Udeležili so se ga predstavniki slovenskih verskih skupnosti, pa tudi cerkvenih redov, šol in CMD. Predsednik komisije Pavle Bojc je v svojem nagovoru med drugim izrekel upanje, da se bodo odnosi med državo in verskimi skupnostmi tudi naprej razvijali v realističnem vzdušju medsebojnega sodelovanja. V imenu predstavnikov verskih skupnosti je prvi odgovoril ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik.«

Primer 4:

TVD, 20. 1. 1971, nosilec KF D 678/I, 2, dolžina 1'20"

»Ljubljana: V dvorani IS skupščine socialistične RS je priredil predsednik republiške komisije za verska vprašanja Pavle Bojc tradicionalni novoletni sprejem za slovensko duhovščino. Udeležilo se ga je skoraj sto duhovnikov, med katerimi so bili najvišji predstavniki rimskokatoliške, slovenske evangelistične, srbske pravoslavne, adventistične in baptistične verske skupnosti v Sloveniji. Navzoči so bili tudi podpredsednik IS Slovenije Vinko Hafner, član sveta, dr. Ernest Petrič in člani komisije SRS za verska vprašanja. Predsednik Pavle Bojc je v pozdravnem govoru izrazil vsem najboljše želje za letošnje leto. Preteklo leto je označil kot uspešno v urejanju vprašanj z verskimi skupnostmi. Omenil je potrebo po reševanju vprašanj z medsebojno dobro voljo in realizmo, kar bo okrepilo nadaljnja pozitivna prizadevanja. Ljubljanski nadškof, dr. Josip Pogačnik se je v imenu vseh verskih skupnosti z območja Slovenije zahvalil za izraženo pozornost in pozitivno ocenil medsebojne odnose.«

Spremljajoča slika: Predsednik verske komisije Pavle Bojc posamično sprejema predstavnike verskih skupnosti, rokovanje, nagovor Pavleta Bojca, prelet kamere po zbranih gostih, ki poslušajo nagovor. Sledi nagovor nadškofa Jožefa Pogačnika, dvorana ploska patru Josipu Edgarju Leopoldu.⁹⁴

⁹⁴ Pater Josip Edgar Leopold je bil vodja kartuzije Pleterje. Zaslužen je bil za pomoč partizanom

Primer 5:

TVD, 26. 1. 1972, nosilec 1062/5, dolžina 1'

»Predsednik republiške komisije za verska vprašanja Pavle Bojc je v prostorih slovenskega izvršnega sveta pripravil novoletni sprejem za slovensko duhovščino. Udeležilo se ga je skoraj 100 duhovnikov, med katerimi so bili tudi najvišji predstavniki osmih verskih skupnosti. V pozdravu je spregovoril o pomenu vsakoletnega srečanja in ob tem omenil ugotovitev, da se je z minulim letom, ko je nehal veljati zvezni zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, pravzaprav končalo eno izmed pomembnih obdobj graditve odnosov med državo in verskimi skupnostmi. Prav v tem obdobju je namreč uspelo postaviti dobro osnovo za nadaljnje medsebojne odnose, saj smo znali skupno reševati vprašanja s precejšnjim občutkom za stvarnost, kar je prav gotov edina pot tudi v prihodnje. Zatem so se predstavniki slovenske duhovščine zahvalili za obisk in izrazili željo po prihodnjem tesnem sodelovanju.«

Primer 6:

TVD I, 9. 1. 1980, nosilec: KFD 4031 / I., dolžina 1'55"

»Ljubljana – Predsednik republiške komisije za odnose z verskimi skupnostmi Stane Kolman je priredil novoletni sprejem za predstavnike verskih skupnosti v Sloveniji. V pozdravnem nagovoru je opozoril na blokovske nevarnosti, ki pretijo svobodoljubnemu in nerazvitemu svetu, na vlogo samoupravne in neuvrščene Jugoslavije kot branilke varnosti in miru ter svobode misli in opredelitve. V tem okviru si družba prizadeva tudi za dobre in urejene odnose v verski skupnosti. Zato je toliko bolj nedoumljivo, da nekateri skušajo negativno vrednotiti težko doseženo stopnjo medsebojnih odnosov. Širša družba se zavzema za nadaljevanje dobrih odnosov, za odpravljanje medsebojnega nezaupanja, in sicer v prid skupnih prizadevanj ter naravnosti Vatikana za trdno in neodvisno Jugoslavijo. V odgovor na novoletno željo je slovenski metropolit, nadškof dr. Anton Pogačnik poudaril, da so bili odnosi v minulem letu povsem zadovoljivi in nedvomno pozitivni, da so bila sporna vprašanja rešena s pogovori in razumevanjem obeh strani, da ni bilo administrativnih, še manj sodnih ukrepov zoper predstavnike cerkve in da se še naprej zavzema za tako human odnos in sožitje. Hkrati je poudaril, kot so izrazili tudi predstavniki drugih cerkva na Slovenskem, da želi Jugoslaviji mir in napredek.«

Primer 7:

TVD, 21. 1. 1982, nosilec: KF D 4760/I, 1, dolžina 55"

»Izvršni svet Slovenije je priredil tradicionalni novoletni sprejem za duhovnike in predstavnike verskih skupnosti. Udeležili so se ga številni visoki predstavniki republike in cerkve. Zbrane je pozdravil predsednik komisije za odnose z verskimi skupnostmi in podpredsednik Izvršnega sveta Dušan Šinigoj. Dejal je, da smo postavili širok ustavni in zakonski okvir za delovanje verskih skupnosti, ki daje vernim občanom vse možnosti za svobodno in enakopravno versko življenje v samoupravni socialistični družbi. Poudaril je tudi, da so v skupnem življenju vernih in nevernih še vedno številne težave in nerešena vprašanja, ki pa jih je moč premostiti le z medsebojnim razumevanjem v okolju, kjer se porajajo, v vsakdanjem življenju in v neposrednih stikih.«

Primer 8:

TVO, 10. 2. 1987, nosilec: KF D 3576/23, dolžina 45"

»Odnosi s predstavniki verskih skupnosti in samoupravno družbo so iz leta v leto boljši«, je dejal na današnjem vsakoletnem sprejemu v Mariboru predsednik komisije Željko Obranič. V Mariboru so podpisali protokol o dokončni ureditvi premoženjsko-pravnih odnosov med družbenopolitično skupnostjo in Rimskokatoliško cerkvijo. Nemoteno potekajo tudi aktivnosti za graditev novih kulturnih

objektov in v sklepni fazi je gradnja in ureditev knjižnice Teološke fakultete. »Raven odnosov v Mariboru« je dejal škof dr. Franc Kramberger »gotovo pomembno vpliva na njihovo urejanje v vsej Sloveniji«.«

2. Poročila z zasedanj Koordinacijskega odbora pri Republiški konferenci SZDL in s srečanj CK ZKS o odnosu med samoupravno družbo in Katoliško cerkvijo

Drugi tematski segment prispevkov predstavljajo poročila in novice o zasedanju in sklepih Koordinacijskega odbora pri Republiški konferenci SZDL oziroma CK Zveze komunistov Slovenije. Ta sklop prispevkov številčno sicer ni največji, vendar je njegova značilnost ta, da je bil govor o tej tematiki pogojen z dogajanjem ob prelomnih točkah v odnosu med državo in RKC.

Tako so bili prispevki s tovrstno vsebino objavljeni v TV Obzorniku z dne 29. marca 1968,⁹⁵ v petem TV Dnevniku z dne 19. aprila 1968,⁹⁶ v TV Dnevniku z dne 4. decembra 1970,⁹⁷ prvem TV Dnevniku z dne 20. septembra 1974,⁹⁸ v prvem TV Dnevniku z dne 11. oktobra 1978⁹⁹ in nazadnje v TV Dnevniku z dne 3. aprila 1981.¹⁰⁰

Deloma vsebina prispevkov in deloma zgodovinski kontekst nastanka nam povesta, kakšen je bil njihov namen v smislu obveščanja javnosti.

Prispevek v TV Obzorniku, z dne 29. marca 1968,¹⁰¹ predstavlja poročilo o zasedanju Predsedstva in Izvršnega odbora Republiške konference SZDL, ki ga je prebral Janez Vipotnik in na katerem so obravnavali nekatere težave razvoja odnosov z RKC. Namen razprave je bil ugotoviti, v kolikšni meri Katoliška cerkev (ne)upoštevata dogovore(-ov) beograjskega protokola, sprejetega leta 1966. Če se ozremo na sočasno zgodovinsko dogajanje, lahko vidimo, da so razprave o tej temi sovpadale tudi s problematiko zakonske regulacije verskega področja. Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je bil leta 1963 usklajen v skladu z novo ustavo in po mnenju Komisije SR Slovenije za verska vprašanja nezadostno učinkovit pri zadrževanju dejavnosti Cerkve, je omejevala tudi leta 1965 črtana določba, zaradi katere so prenehale veljati republiške uredbe za izvrševanje zakona. Iskanje rešitve za neurejen pravni položaj verskih skupnosti v Sloveniji so iskali na posvetu pri predsedniku Odbora Izvršnega sveta SR Slovenije za samoupravljanje in notranjo politiko Jožku Štruklju. Na srečanju so izdali sklep, da se izdela predosnutek republiškega zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je bil izdan 11. julija 1968.¹⁰² Vprašanje vse dejavnejše in očitno zakonsko ne dovolj regulirane Cerkve, ki je s svojim pokoncilskih zagonom začela vstopati na področja javnega delovanja, je le mesec kasneje, torej 19. aprila 1968,¹⁰³ spodbudilo tudi CK Zveze komunistov Slovenije, da je na temo vloge religije in cerkve v naši družbi organiziral okroglo mizo, saj so bile *»dosedanje razprave o tem vprašanju bolj interne«*. Okrogle mize so se udeležili predstavniki ZK Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter sodelavci lista Komunist. Rezultat zasedanja je bil sklep za *»opredelitev aktivne vloge ZK in drugih naprednih sil do teženj cerkve ter uskladitev stališč, ki so bila doslej nekoliko neenotna zaradi različnih pogojev po posameznih republikah«*.

⁹⁵ TVO, 29. 3. 1968, nosilec: KF 5506/1.

⁹⁶ TVD 5, 19. 4. 1968, nosilec: KF 5568/4.

⁹⁷ TVD, 4. 12. 1970, nosilec: KF D 629/I, 3.

⁹⁸ TVD 1, 20. 9. 1974, nosilec: KF D 2067/I, 3.

⁹⁹ TVD 1, 11. 10. 1978, nosilec: KF D 3576/I, 4.

¹⁰⁰ TVD, 3. 4. 1981, nosilec: KF D 4478/I, 1.

¹⁰¹ TVO, 29. 3. 1968, nosilec: KF 5506/1.

¹⁰² Pacek: Lex specialis, str. 109.

¹⁰³ TVD 5, 19. 4. 1968, nosilec: KF 5568/4.

Naslednji prispevek je 4. decembra 1970 pokrival prvo zasedanje Koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med cerkvijo in samoupravno družbo pri Republiški konferenci SZDL po njegovi ustanovitvi oktobra 1970. Predsedoval mu je Janez Vipotnik. Na seji so »določili bistvene naloge, ki izhajajo iz dokumenta »SZDL Danes« in ki imajo temelje na politiki pridobivanja vseh ljudi in sicer ne glede na svetovno nazorsko pripadnost, za konkretno samoupravno socialistično graditev družbe na medsebojnem spoštovanju in strpnosti«. Prispevek tudi poudarja, da so med posvetom »še poročali o sestankih z duhovščino, ki jih je socialistična zveza pripravila v osmih središčih Slovenije«, pri čemer je šlo za »obojestransko obveščanje o nalogah ter o načelnih vprašanjih, ki jih bodo v nadaljnjem programu v občinah in krajevnih skupnostih še dlje obravnavali«. ¹⁰⁴ V odborih na krajevni, občinski in mestni ravni so namreč lahko sodelovali tudi duhovniki, seveda odvisno od lokalnih razmer ter stališča posameznih škofov na eni in političnih organov na drugi strani. ¹⁰⁵

Ob pregledovanju prispevkov iz sedemdesetih let je mogoče zaznati, da sta v jugoslovanski politiki pred 26. majem 1976, ko je bil potrjen Zakon o položaju verskih skupnosti, vladala pričakovanje in velika pripravljenost na njegovo sprejetje, medtem ko je po tem datumu zakon služil kot glavna referenčna točka za pogovore s Katoliško cerkvijo.

Tako novinarsko poročilo v TV Dnevniku z dne 20. septembra 1974 ¹⁰⁶ govori o zasedanju Koordinacijskega odbora za odnose med samoupravno družbo, na katerem niso le sprejeli sklepa, »po katerem bodo tovrstne koordinacijske odbore ustanovili v občinah in krajevnih skupnostih«, temveč tudi, »naj se tudi v teh okoljih začne pospešena razprava o predloženem zakonu o verskih skupnostih«. V naslednji povedi je prispevek poudaril tudi, da je bila razprava »odprta, razgibana in tehtna in je izzvenela v soglasju, da se mora tudi pošten vernik – kot sleherni drugi državljan – z enako odločnostjo postaviti po robu enemu izmed zakletih sovražnikov slovenskega delavskega razreda – klerikalizmu«. Novinarsko besedilo nadaljuje, da mu »to dolžnost in pravico nalaga naša nova ustava, o kateri vemo, da z globljo pietetjo in doslednostjo kot katerakoli druga ustava na svetu spoštuje verska čustva vseh ver in verskih skupnosti«. Poročilo kritiko klerikalizma podkrepi tudi z omembo udeležbe članov Slovenskega duhovniškega društva na tem sestanku, ki so govorili »v naprednem pokoncilskem duhu«, saj je bilo »iz njihovih besed čutiti hotenje, da se morajo tudi sami boriti proti klerikalizmu, ki ga še negujejo nekateri krogi v slovenski cerkveni strukturi. Hkrati so izpričali voljo sodelovati pri prizadevanjih vse naše družbe za samoupravni razvoj.«

O prihajajočem »novem republiškem zakonu o pravnem položaju verskih skupnosti, ki bo bolj natančno opredeljeval, kaj so verske dejavnosti, kakršne so dovoljene z ustavo« je bilo govora tudi na sprejemu slovenskih škofov 17. marca 1975, ¹⁰⁷ ki ga je pripravil predsednik republiškega IS Andrej Marinc. Televizijsko poročilo je gledalcem sporočilo tudi, »da so bili temelji položaja verujočih in verskih skupnosti pri nas že uspešno preizkušeni in da omogočajo zadovoljivo urejanje vseh tovrstnih zadev«.

Upe v prihajajoči zakon je leto kasneje na novoletnem sprejemu 29. januarja 1976 ¹⁰⁸ polagal tudi podpredsednik republiškega IS in predsednik Komisije za odnose z verskimi skupnostmi Rudi Čačinovič, medtem ko je Stane Kolman, na tradicionalnem januarskem srečanju s predstavniki religij 26. januarja 1977, takrat že sprejeti zakon označil kot »odsev urejenih odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi«.

¹⁰⁴ TVD, 4. 12. 1970, nosilec: KF D 629/I, 3.

¹⁰⁵ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 140.

¹⁰⁶ TVD 1, 20. 9. 1974, nosilec: KF D 2067/I, 3.

¹⁰⁷ TVD 1, 17. 3. 1975, nosilec: KF D 2246/I, 4.

¹⁰⁸ TVD I, 29. 1. 1976, nosilec: KF D 2527/I, 2.

Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti je kot glavna referenčna točka in predmet razprav za umestitev religije, predvsem RKC, v družbo v televizijskih prispevkih služil še vsaj do konca sedemdesetih let. Tako so tudi na skupni seji treh odborov slovenske skupščine, o kateri je poročal TV Dnevnik 11. oktobra 1978,¹⁰⁹ »ugodno ocenili uresničevanje zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v republiki«. Da je novi zakon izpolnil pričakovanja, je prispevek sporočil s tem, da so »našo načelno politiko, ki ima svojo zgodovinsko podlago še v dokumentih slovenske partije in OF, ugodno sprejeli tudi predstavniki verskih skupnosti pri nas doma«, kar se je posledično odrazilo v tem, da »v zadnjem obdobju v Sloveniji ni bilo potrebno uporabljati administrativnih sredstev zaradi kaznivega zlorabljanja vere in cerkve v politične namene«. Prispevek se zaključil s predstavitev odziva slovenskega katoliškega izseljenstva na razmere v državi in republiki, pri čemer besedilo pravi: »Kljub temu pa smo bili tudi v tem obdobju priča klevetam ter sovražnim napadom na Slovenijo in Jugoslavijo glede domnevnega kršenja verskih svoboščin v listih slovenske duhovniške emigracije.«

Zadnje tovrstno poročilo s seje Koordinacijskega odbora pri Socialistični zvezi Slovenije je bilo objavljeno v TV Dnevniku dne 3. aprila 1981,¹¹⁰ pri čemer je odbor obravnaval že znane in prevladujoče teme, ki so se nanašale na odnose s Katoliško cerkvijo. V luči kadrovskih menjav na vrhu slovenske Katoliške cerkve, ki ga je zasedel dr. Alojzij Šuštar, je odbor ocenil, da so se »odnosi med samoupravno socialistično družno in verskimi skupnostmi v zadnjem letu navzlic nekaterim motečim pojavom razvijali zelo dobro«. Obravnaval je tudi »delovanje duhovščine med našimi ljudmi na tujem« in vprašanje o gradnji cerkvenih objektov. Slednje je bilo tudi ena izmed temeljnih točk oziroma zahtev s seznama, ki ga je Šuštar oblikoval po nastopu nadškofovske službe z namenom, da bi tovrstna nerešena vprašanja Cerkev in država reševali skupaj, in ga na prvem sestanku po posvetitvi v nadškofa tudi predstavil Mitji Ribičiču.¹¹¹

3. Cirilmetodijsko oziroma Slovensko duhovniško društvo

Cirilmetodijsko društvo, ki se je leta 1970 preimenovalo v Slovensko duhovniško društvo, je bilo v okviru dnevnoinformativnih prispevkov slovenske televizije edina katoliška organizacija, o kateri je vladalo oziroma bilo izraženo izrazito pozitivno mnenje. To seveda ni bilo presenetljivo, saj je bilo duhovniško društvo ustanovljeno s podporo vlade in z namenom, da razcepi notranjo koherentnost katoliške institucije in hkrati služi kot primer dobre prakse samoupravnih socialističnih družbi naklonjenega katolištva. V zasledovanju tega cilja je bilo kot tako stanovsko društvo tudi prikazano v medijih ter, v primerjavi s poročanjem o dejavnostih slovenske Katoliške cerkve, tudi relativno dobro pokrito. Dokumenti Arhiva Jugoslavije kažejo, da so oblasti delo duhovniških društev predstavljale izrecno pozitivno,¹¹² kar se je posledično odražalo tudi v medijskem pokrivanju vsebin, povezanih s Cirilmetodijskim društvom.

Prve kratke vesti o društvu in njegovem delovanju so bile na sporedu v skupnem beograjskem TV Dnevniku,¹¹³ ki je bil sestavljen iz izbora prispevkov, poslanih iz republiških televizijskih centrov v Beograd, kar kaže tudi na širšo propagandno vrednost tovrstne tematike in na pomen, ki ga je imelo društvo

¹⁰⁹ TVD 1, 11. 10. 1978, nosilec: KF D 3576/I, 4.

¹¹⁰ TVD, 3. 4. 1981, nosilec: KFD 4478/I, 1.

¹¹¹ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 141.

¹¹² Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 628.

¹¹³ Prvi prispevki se večinoma (z izjemo TV Obzornika) pojavljajo v TV Dnevniku, ki so ga pripravljali v Beogradu, in sicer v oddajah: TVD – Beograd, marec 1964, nosilec: KF 1714/II, 1; TVD – Beograd, september 1965, nosilec: KF 344/II, 3; TVO 1, 22. 9. 1965, nosilec: 3433/I, 2; TVD – Beograd, december 1965, nosilec: KF 3597/14.

kot vzvod pri oblikovanju odnosov države s Cerkvijo. Prispevki so poročali o občnih zbiorih društva, obletnicah delovanja,¹¹⁴ osebnih jubilejih vidnih članov, kot sta bila npr. biserna maša dr. Leopolda Edgarja¹¹⁵ in srečanje z abrahamom predsednika Slovenskega duhovniškega društva Romana Kavčiča v Novem mestu leta 1980,¹¹⁶ a tudi o podeljevanjih odlikovanj društvu in njegovim vodilnim osebnostim.¹¹⁷

Člani Cirilmetodijskega društva so kot dejavni člen socialistične družbe sodelovali tudi pri zasedanjih Koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi pri RK SZDL, bili so vabljeni na tradicionalne novoletne sprejeme pri predsednikih Komisije za verska vprašanja, pri poročanju o dejavnostih društva novinarski prispevki poudarjajo predvsem njegovo državotvornost, podporo boju proti klerikalizmu¹¹⁸ ter podporo članov društva in dejavnost v narodnoosvobodilnem boju.¹¹⁹ Društvo je bilo torej predstavljeno kot antipod novim družbenim razmeram neprilagojeni Katoliški cerkvi.

Zadnji objavljeni prispevek v tej kategoriji je obravnaval praznovanje 40. obletnice ustanovitve Slovenskega duhovniškega društva. Predvajan je bil

¹¹⁴ Dvajseta obletnica CMD, ohranjena v oddaji TVD, 15. 10. 1969, nosilec KF D 204/3, trideseta obletnica delovanja v TVD 1. 17. 9. 1979, nosilec: KF D 3917/I, 4, 5 in v TVD 2, 19. 11. 1979, nosilec: KFD 3980/II, 1, štiridesetletnica v TVD 2, 20. 9. 1989, nosilec: VKA D 237/17.

¹¹⁵ Glasilo *Nova pot* piše, da so na pokrajinski seji CMD za Dolenjsko konec oktobra sprejeli sklep, da naj bi dr. prior Leopold Edgar svojo biserno mašo opravil v Pleterjah 17. novembra 1965, isti dan, kot naj bi tam potekala proslava ob dnevu republike. Po maši je sledila proslava v počastitev priorja. Prispevek v reviji omenja, da naj bi »vso proslavo 19. novembra oddajala tudi ljubljanska RTV« (Biseromašniku dr. Leopoldu Edgarju p. Josipu – Lavovu, str. 578–579). V TV-arhivu sicer hranimo kartotečni listek, ki posreduje podatke nosilcu in skop opis posnetka, ki se sklada z omenjenim dogodkom, vendar je novica datirana v december 1965. Žal nista ohranjena niti srajčka oddaje niti film, za katerega je verjetno, da je bil za potrebe jugoslovanskega TV Dnevnika odpeljan v Beograd, zato vsebine ni mogoče preveriti. Morda je bil prav to tudi vzrok za pozno objavo novice.

¹¹⁶ TVO, 7. 2. 1980, nosilec: KF D 4060/1.

¹¹⁷ TV Dnevnik je 21. 12. 1970 (nosilec: KF D 646/4) je poročal, da je Sergej Kraigher izročil odlikovanja duhovnikom, članom Cirilmetodijskega društva, dr. Stanku Cajnkarju, dr. Marku Miklavčiču, dr. Alojziju Ojstercu in Antonu Raušlu. Društvo je odlikoval tudi predsednik Josip Broz – Tito, o čemer so poročali v TVD 1, 5. 12. 1979, nosilec: KF D 3996/I, 1.

¹¹⁸ TVD 1, 20. 9. 1974, nosilec: KF D 2067/I, 3.

¹¹⁹ TV Dnevnik je dne 3. aprila 1981 poročal o ugotovitvah Koordinacijskega odbora pri socialistični zvezi Slovenije, kjer v zaključku prispevka poroča, da so »predstavniki Duhovniškega društva sporočili, da bodo v okviru 40-letnice osvobodilne fronte pripravili referat o pozitivnem prispevku duhovnikov med narodnoosvobodilnim bojem« (TVD, 3. 4. 1981, nosilec: KFD 4478/I, 1). Šestnajst let prej, 22. septembra 1965, je bil v beograjskem TV Dnevniku, nato še v slovenskem TV Obzorniku, objavljen prispevek o 7. občnem zboru Cirilmetodijskega društva, ki je bil naslovljen *Dvajset let v svobodi* (TVD – Bgd., september 1965, nosilec: KF 3441/II, 3; TVO 1, 22. 9. 1965, nosilec: KF 3433/I, 2). Ker niti ton (perfo trak) niti srajčki oddaj nista ohranjena, smo se o vsebini nemega televizijskega prispevka poučili iz glasila *Nova pot*, v katerem so obsežno poročali o dogodku. Nemi televizijski prispevek je prikazoval občni zbor CMD, ki je bil v znamenju 20-letnice »naše velike skupne zmage nad sovražniki, ki so nas zapisali smrti, pa so dočakali samo svoj konec«, kot je v govoru ob začetku zasedanja zbora izjavil Stanko Cajnkar. Referat o drugi svetovni vojni, njenih ideološko-družbenih vidikih ter o vlogi religije, vere in katolištva ter predvsem o situaciji, v kateri so se med in po vojni znašli duhovniki, je Cajnkar zaključil s pogledi na zgodovinsko vrednost ter družbeni namen in pomen duhovniškega društva. Tako je zapisal: »Prepričan sem, da smo opravili veliko delo. Morda pride čas, ko bodo vsi naši duhovniki in verniki spoznali, da smo bili in smo še nekakšni eksperti za ustvarjanje prijateljstva med ljudmi, ki niso istega svetovnega nazora, pa bi si vseeno hoteli biti dobri. Danes se to delo vrši okrog Cirilmetodijskega društva in v njem samem. Ne samo v njem, temveč tudi ob njem. V varstvo društva smo rešili velike ideje slovenske katoliške preteklosti. To je danes naša univerza za študij sodobnih nalog. Napačno je trditi, da je društvo organizacija, v kateri zaradi nekih koristi moramo biti. V resnici je to naš dušnopastirski seminar, naš dom, na katerega smo ponosni, zatočišče vseh, ki z dobrim namenom vstopijo. Nepristranski zgodovinar prihodnjih časov se bo nezaupanju, ki smo ga bili deležni in ki tudi še danes ni povsem ponehalo, bolj čudil kakor našemu delu in našim uspehom« (Cajnkar: Dvajset let v svobodi, str. 462).

v sklopu TV Dnevnika dne 20. septembra 1989. Prikazovanje delovanja in dejavnosti duhovniškega stanovskega društva v dnevnoinformativnih oddajah se je končalo v drugi polovici osemdesetih let, ko se poročanje o Katoliški cerkvi ni več osredinjalo zgolj na državno-cerkvene odnose. Novinarski prispevki so namreč začeli poročati o temah, bolj neposredno povezanih z religijo, kot so bile obletnice in posvetitve cerkvenih objektov.

4. Ostale teme, povezane z Rimskokatoliško cerkvijo in verskimi skupnostmi

V to kategorijo smo uvrstili prispevke, ki so tematsko povezani s Katoliško cerkvijo, vendar ne spadajo v prej omenjene kategorije (tradicionalni in občasni sprejemi pri državnih oblasteh, problematika religije in Cerkve, ki so jo obravnavali Komisija za verska vprašanja ali Koordinacijski odbor, Cirilmetodij-sko društvo), saj Katoliško cerkev in njeno dejavnost prikazujejo kot del družbenega vsakdanjika, v nekaterih točkah njeno vlogo v zgodovini celo pozitivno vrednotijo.

Tovrstni prispevki se do konca sedemdesetih let praktično niso pojavljali, medtem ko so od osemdesetih let naprej začeli prevladovati. Prvi tak prispevek je bil iz leta 1978, ko je televizija v prvem TV Dnevniku z dne 8. oktobra 1978¹²⁰ iz Maribora poročala o praznovanju 750-letnice mariborske škofije in priložnostnem prenosu posmrtnih ostankov Antona Martina Slomška iz frančiškanske cerkve v Stolnico. Prispevek je poročal, da je *»k visokemu jubileju te verske ustanove poleg drugih predstavnikov družbenopolitičnega življenja občine in regije čestital tudi predsednik Republiške konference socialistične zveze Mitja Ribičič«*, ki je med drugim poudaril, *»da gre za versko ustanovo, ki je bila stoletja branik slovenstva na najbolj ogroženem delu naše ožje domovine«*. Dodal je, da je bilo to *»še posebej čutiti v času narodnoosvobodilne borbe, ko je bilo tudi slovensko duhovništvo skupno z drugimi izobraženci enako izpostavljeno nenehnemu preganjanju«*.

Tudi sicer so bile slovenske oblasti, ki so si prek duhovniškega društva in posameznikov prizadevale z notranjo diferenciacijo v cerkvi ustvariti skupino duhovnikov, naklonjenih samoupravi socialistični družbi, v dobrih odnosih z mariborsko škofijo. Eden izmed teh posameznikov je bil mariborski pomožni škof dr. Vekoslav Grmič, dejaven v RK SZDL ter privrženec zbliževanja katoliške in marksistične miselnosti. Politični vrh zato ni bil popolnoma zadovoljen, ko je Vatikan na mesto mariborskega škofa imenoval dr. Franceta Krambergerja, čeprav je oblast po drugi strani neimenovanje Grmiča sprejela kot realistično. Slednji je bil namreč zelo izpostavljen, medtem ko bi bilo lahko njegovo imenovanje razumljeno kot podrejanje Cerkve slovenskim oblastem. Kramberger je zato predstavljal kompromis, slovenski politični vrh je njegovo imenovanje videl kot sprejemljivo in znamenje naklonjenosti Vatikana, hkrati si je to tolmačil kot zavedanje Svetega sedeža o relativno ugodnih razmerah za Katoliško cerkev v Jugoslaviji in Sloveniji, saj so v drugih državah vzhodnega bloka oblasti dosegale imenovanja sebi všečnih ljudi na različne načine.¹²¹ Leto 1980 je bilo nasploh pestro z vidika dogajanja v vodilnih strukturah slovenske Katoliške cerkve. V marcu je namreč umrl ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik, manj kot mesec dni kasneje je bil za ljubljanskega nadškofa 13. aprila 1980 posvečen dr. Alojzij Šuštar, medtem ko je bil decembra v Mariboru posvečen Franc Kramberger. Menjave in odlikovanja cerkvenega vrha, ki je kazal željo po dialogu z oblastmi, so bili zabeleženi tudi v informativnih oddajah.

¹²⁰ TVD 1, 8. 10. 1978, nosilec: KF D 3573/2.

¹²¹ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 137–138.

Tako je televizijski Dnevnik 21. decembra 1980¹²² v faktografskem slogu poročal o imenovanju Franca Krambergerja za mariborskega škofa, v katerem je omenil, da je bil »glavni posvečevalec papeški pronuncij v Jugoslaviji Michele Cechini« in da sta sodelovala še »ljubljski nadškof dr. Alojzij Šuštar in graški škof dr. Johan Veber¹²³«. Svečanosti so se udeležili tudi predstavniki slovenskega družbeno-političnega življenja, na čelu z Dušanom Šinigojem, predstavnikom Komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi. Dva dneva prej, 19. decembra 1980,¹²⁴ so v TV Dnevniku poročali še o enem svečanem dogodku, in sicer o odlikovanju pokojnega ljubljanskega nadškofa in prvega slovenskega metropolita dr. Jožeta Pogačnika z redom republike – zlatim vencem. Kot so poročali v novici, je bilo to »priznanje za njegovo prizadevanje in zasluge pri urejanju odnosov med samoupravno socialistično družbo in Rimskokatoliško cerkvijo«. Dogodek se je odvil v vili Podrožnik, kjer je svojem priznanje izročil podpredsednik Slovenskega izvršnega sveta in predsednik Komisije za odnose z verskimi skupnostmi Dušan Šinigoj. Kot so poročali v Dnevniku, se je »za odlikovanje zahvalil ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, ki je med drugim poudaril, da bodo začeto delo dr. Pogačnika nadaljevali in si prizadevali za sožitje socialistične družbe in Cerkve ter za uspešen medsebojni dialog«.

O zadevah Katoliške cerkve v Sloveniji se glede na arhivske vire ni več poročalo do leta 1984, ko sta bila v TV Obzorniku objavljena dva prispevka. Prvi prispevek je govoril o obnovi stare gotske cerkve sv. Trojice kartuzijanskega samostana Pleterje,¹²⁵ ki je bil v prispevkih večkrat omenjen predvsem zaradi nekdanjega podpornika NOB, žrtve nacističnega sistema in člana Cirilmetodijskega društva dr. Leopolda Edgarja. Drugi prispevek je obravnaval problematiko zaščitene baročne kapele v Boštanju, ki je bila potrebna obnove.¹²⁶

Šele leta 1981 je bilo v poročilih govora tudi o muslimanski problematiki v Sloveniji, in sicer je prispevek v TV Dnevniku 27. junija 1981¹²⁷ poročal o tem, da je islamska verska skupnost v Ljubljani dobila svoj objekt, pri čemer je šlo »za starejšo hišo, ki jo je kupila verska skupnost in preuredila tako, da bodo lahko muslimani v njej opravljali svoje obrede«. Pri tem je bilo izpostavljeno tudi, da so na otvoritvi, »ki se je udeležil vrhovni poglavar islama v Jugoslaviji, predstavniki mesta, Socialistične zveze ter drugih verskih skupnosti« poudarili, da je »masdžid samo začasna rešitev, saj stavba še zdaleč ne zadošča potrebam« in naj bi »dokončno ta vprašanja rešila džamija, ob kateri pa se je, kot vemo, zataknilo glede lokacije«.

Zakaj je bilo v medijih, a tudi v okviru zasedanj političnega vrha, v primerjavi z rimskokatoliško tematiko tako malo govora o drugih verskih skupnostih ter zakaj so imele jugoslovanske in slovenske oblasti najbolj zapletene odnose z Rimskokatoliško cerkvijo, je obrazložil Zdenko Roter, ki je zapisal, da »na državno politiko vpliva tudi tip religije«. Pri tem izpostavi »posebnosti katoliške religije«, ki je organizirana v cerkev in katere problematičnost je izražena v tem, da »Katoliška cerkev ni le cerkev univerzalne religije kot takšna, marveč da je tako v organizaciji kot v usmeritvi nadvladavna«, »njeno vrhovno vodstvo pa je tudi subjekt mednarodnega prava«. To Katoliško cerkev po Roterjevem mnenju »bistveno ločuje od vseh ostalih cerkev in ji daje posebno naravo«, zaradi česar se lahko pričakujejo »tudi vse zapletene posebnosti interakcije med državo in Katoliško cerkvijo«.¹²⁸

¹²² TVD, 21. 12. 1980, nosilec: KF D 4378/3.

¹²³ Napačen zapis v srajčki oddaji, pravilni zapis imena je Johann Weber.

¹²⁴ TVD, 19. 12. 1980, nosilec: KF D 4376/I, 4.

¹²⁵ TVO, 17. 5. 1984, nosilec: KF D 5131/19.

¹²⁶ TVO, 30. 5. 1984, nosilec: KF D 5136/14.

¹²⁷ TVD, 27. 6. 1981, nosilec: KF D 4562/I, 1.

¹²⁸ Roter: *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945–1973*, str. 184, 193.

Podobno videnje odnosa do RKC je mogoče razbrati tudi iz obrazložitve, ki jo je predsednik zvezne vlade in notranji minister Aleksandar Ranković podal k Zakonu o pravnem položaju verskih skupnosti 23. maja 1953. Dejal je, da se Katoliška cerkev v nasprotju s pravoslavno in islamsko versko skupnostjo ni bila pripravljena sporazumeti z oblastjo, medtem ko je pglavitnega krivca za njeno nepopustljivost videl v Vatikanu, ki mu je bilo po njegovem mnenju kaj malo mar za dejanske interese Cerkve in vernikov v Jugoslaviji.¹²⁹

Stališče najvišjih državnih organov je bilo, da so verske skupnosti, kljub nekaterim upornim posameznikom, v spremenjenih pogojih nove družbene ureditve »sprevidete«, da morajo z državo vzdrževati normalne odnose, če želijo razvijati svoje delovanje. Priporočilo Zveznega izvršnega sveta predsednikom republiških izvršnih svetov, ki ga je podpisal Ranković, opisuje odnose s pravoslavno, islamsko, starokatoliško in judovsko versko skupnostjo ter z večino protestantskih verskih skupnosti kot večinoma normalne, vendar so tudi v teh verskih skupnostih z državo obstajale napetosti in odprta vprašanja.¹³⁰

Drugo polovico osemdesetih let sta zaznamovala dva tipa prispevkov, ki nista neposredno obravnavala problematike oziroma vprašanj vere in Cerkve, kot so ju izpostavljali prispevki iz šestdesetih in sedemdesetih let, vendar sta s svojim obstojem nakazovala na pomembne spremembe v družbi: prvi tip so bile božične poslanice in drugi prispevki, ki so se osredinjali na dogajanje okoli verskih objektov, npr. obletnice in posvetitve cerkva in kapel.

Za prodor Katoliške cerkve v javnost in v državne medije je bilo psihološko najpomembnejše praznovanje božica, pri čemer je bila tema izbrana premišljeno. Cerkev je namreč glede tega vprašanja lahko računala na podporo javnega mnenja, medtem ko so oblasti praznovanje božiča opravičile s tem, da je to tudi družinski in ljudski ter ne zgolj cerkveni praznik. Božič je tako Cerkvi omogočil, da je vstopila v »najbolj posvečeno trdnjavo oblasti«, torej televizijo.¹³¹

Zvezni sekretariat za informacije je po prvi objavi božičnega voščila, ki ga je 24. decembra 1986 na radiu prebral dr. Alojzij Šuštar, opravil analizo odzivov na božično poslanico.¹³² Ugotovil je, da so bili slednji večinoma pozitivni in da je bila s tem presežena dolgoletna dilema, ali je praznovanje božiča sprejeto kot *res publica*, a tudi, da pozitiven odnos do verskega praznika nakazuje na izboljšanje odnosov med samoupravno skupnostjo in cerkvami. Glede odnosa do božiča je bila Slovenija poseben primer, saj so bili odzivi glede možnosti, da bi božič postal praznik, po Jugoslaviji večinoma negativni. Ponekod so celo komentirali, da je to odraz slovenske upornosti, tako kot v primeru kritike štafete mladosti ali civilnega služenja vojaškega roka.¹³³

Pozitivni odzivi javnosti so torej omogočili, da je ljubljanski nadškof in metropolit božično poslanico že leto kasneje, torej 24. decembra 1987, prebral tudi na televiziji.¹³⁴ Leta 1988 se je nadškofovemu voščilu, ki ga je posredoval na sveti večer,¹³⁵ dan prej v TV Dnevniku, 23. decembra 1988,¹³⁶ pridružil tudi predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije Jože Smole.¹³⁷

¹²⁹ Režek: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana, str. 388.

¹³⁰ Piškurić: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije, str. 631.

¹³¹ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 143.

¹³² Verski tednik Družina je 4. januarja 1987 na 13. strani poročal o prvem božičnem voščilu slovenskega nadškofa na valovih slovenskega radia, ki ga je nadškof dr. Alojzij Šuštar prebral med radijskim dnevnikom. Pri tem je omenjeni tednik objavil tudi celoten govor nadškofa Šustarja (*Na prijaznih božičnih valovih*, str. 13).

¹³³ Repe: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih, str. 140.

¹³⁴ TVD 1, 24. 12. 1987, nosilec: VKA D 103/1.

¹³⁵ TVD 1, 24. 12. 1988, nosilec: VKA D 178/24.

¹³⁶ TVD 1, 23. 12. 1988, nosilec: VKA D 178/3.

¹³⁷ Tednik Družina je 4. januarja 1987 na 13. strani, poleg prvega božičnega voščila na valovih slovenskega radia, ki ga je prebral nadškof Šuštar, objavil tudi podatek, da je v osrednjem televizijskem dnevniku 23. decembra 1986 svoje praznično voščilo prebral tudi predsednik

Drugi segment prispevkov se, kot smo omenili, nanaša na obletnice, posvetitve in blagoslove verskih, pa tudi neverških objektov. Tako se je avgusta 1988 v prispevkih TV Dnevnika poročalo o posvetitvi kapele na Veliki planini,¹³⁸ maja 1989 o Slomškovem triletju v Mariboru in otvoritvi orglarske delavnice v Hočah, ki jo je blagoslovil mariborski škof dr. Franc Kramberger,¹³⁹ v istem mesecu je televizija kratko in jedrnato poročala o proglasitvi cerkve na Brezjah za baziliko, pri čemer je mašo daroval dr. Alojzij Šuštar,¹⁴⁰ dva meseca kasneje, julija 1989 je drugi TV Dnevnik objavil prispevek o 600-letnici cerkvice na Koreni nad Horjulom, v katerem je bil objavljen tudi nagovor Matjaža Kmecla.¹⁴¹

Skupna značilnost tovrstnih prispevkov je, da niso tipizirani zgolj z ozikom na dogajanje okoli osrednjega predmeta, ki je v našem primeru verski objekt (cerkev, kapelica, samostan), temveč tudi glede na vsebino in način, kako je novinar v posameznem prispevku pristopil do obravnave dogodka in na katere vidike je dal poudarek. To pomeni, da so bili televizijski prispevki na podobno temo narejeni na podoben način, pri čemer se pri izbiri teme prispevka zaznava na eni strani odprtost televizijskega medija za drugačne verske vsebine, pri načinu poročanja pa dikcija in izbor poudarkov ter besednjaka še močno spominja na razne potopisne in kulturne oddaje iz šestdesetih let, v katerih so verske objekte skoraj praviloma obravnavali v kontekstu snovne kulturne dediščine in njihovega umetnostno-zgodovinskega pomena ter jih v ta namen opisovali z izrazito strokovno terminologijo tega znanstvenega področja.¹⁴²

Prispevki iz osemdesetih let tako v primerjavi z oddajami v šestdesetih letih kažejo več verskega dogajanja, prikazani so cerkveni dostojanstveniki, ki darujejo maše in blagoslovljajo objekte, na sliki so vidni tudi verniki, vendar se besedilo, ki spremlja sliko, še vedno večinoma osredotoča na umetnostno-zgodovinski opis objektov ter njihov pomen za slovensko in evropsko umetnost. V primerjavi s trendi sestavljanja prispevkov v današnjem času, ko ob verskih praznikih novinarji pogosto anketirajo tudi vernike in jih sprašujejo o njihovih občutjih, in hkrati prispevki pogosto vsebujejo tudi citate visokih cerkvenih dostojanstvenikov, še posebej, ko izražajo svoja stališča, povezana z dogajanjem v družbi in politiki, so bili prispevki v osemdesetih letih v tem pogledu jasno omejeni. Besedo so v prispevkih namreč dobili predvsem predstavniki iz vrst družbeno-političnega življenja.

V tem oziru je še posebej zanimiva primerjava dnevnoinformativnih vsebin, pri katerih je poleg končnega prispevka ohranjena tudi delovna različica posnetega gradiva, zaradi česar lahko primerjamo in analiziramo, kateri vizualni in vsebinski elementi so bili v prispevku uporabljeni in kateri zavrženi. V okviru izbranega arhivskega gradiva smo zasledili dva tovrstna primera: prispevek o posvetitvi kapele na Veliki planini z dne 7. avgusta 1988¹⁴³ in prispevek o 600-letnici cerkvice na Koreni nad Horjulom, ki je bil predvajan 16. julija 1989.¹⁴⁴ V obeh primerih je bilo seveda mogoče pričakovati, da bodo delovni posnetki, ki so nastali na terenu za potrebe pokrivanja dogodka, zajeli širši spekter dogajanja, kot ga dejansko pokaže končni prispevek v informativni oddaji. Vendar je pri tem potrebno zavedanje, da sta manipulacija z gradivom (izbor

RK SZDL Slovenije Jože Smole. V voščilu je »omenil prihod zdomcev za božične in novoletne praznike« in »vsem občanom, ki so intimno povezani s to (božično, op. a.) tradicijo« zaželel, »da bi praznovanje bilo v zadovoljstvu in sreči« (Na prijaznih božičnih valovih, str. 13).

¹³⁸ TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 145/7.

¹³⁹ TVD 2, 4. 5. 1989, nosilec: VKA D 222/2.

¹⁴⁰ TVD 3, 27. 5. 1989, nosilec: VKA D 220/21.

¹⁴¹ TVD 2, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 228/3; TVD 3, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 231/15.

¹⁴² Seznam tovrstnih kulturnih oddaj (kot npr. *Na poti od Ljubljane do Snežnika*; *Na poti od Komende do Radovljice – Breg pri Preddvoru*; *Na poti po Prekmurju* ipd.) od leta 1968 do leta 1990 glej v Šturm: *Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija 1968–1990*, str. 149–150.

¹⁴³ TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 145/7 in nosilec: VKA D 146/3.

¹⁴⁴ TVD 2, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 228/3; TVD 3, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 231/15.

posnetkov, spremljajoče besedilo, način montaže) in njegova posledična reprezentacija tisti, ki sta hote ali nehoti pod vplivom družbeno-političnih razmer, katerih sočasni kazalniki in tvorci so tudi mediji oziroma ustvarjalci medijskih vsebin.

Ob ogledu surovega gradiva obeh prispevkov posnetki namreč v večji meri prikazujejo prav versko dogajanje: duhovnike in visoke verske dostojanstvenike, ki jim je množica naklonjena in jih celo pozdravlja, izrazito izstopa narodna in verska simbolika, ki se še posebej osredotoča v podobah narodnih noš, pastirskih oprav pastirjev na Veliki planini, posnetkih starejših in otrok, ki skupaj molijo in prakticirajo verske običaje, v podobah malih cerkva oziroma kapelic na vrhu hriba ipd. Posnetki torej zajemajo simbolno esenco ljudske pobožnosti in narodnega naboja ter bi z drugačno montažo in poudarki v novinarskem prispevku lahko delovali v nasprotju z uredniškimi politikami socialističnih medijev. Prav zato prispevki, ki so bili predvajani v sklopu informativnega programa, nekaterih tovrstnih podob ne uporabijo oziroma simboliko podob ublaži besedilo, ki se praviloma osredotoča na umetnostno-zgodovinski vidik oziroma kulturni pomen verskih objektov, kar je mogoče razbrati tudi iz primerjave popisov v spodnjih tabelah.

Popis kadrov pri surovem gradivu vsebuje popis kadrov in časovne kode njihovega pojavljanja na arhivskem posnetku. Popis televizijskih prispevkov, ki služi kot primerjava, katero gradivo je bilo uporabljeno in kateri vsebinski poudarki so bili izpostavljeni, vsebuje tudi popis branega besedila, ki je spremljal sliko v prispevku.

Tabela 1: Popis surovega gradiva za prispevek o posvetitvi kapele na Veliki planini, 7. 8. 1989, dolžina 11' 7"¹⁴⁵

Časovna koda	Kadri
00:00–00:34	Prihod planincev s sedežnico na Veliko planino.
00:34–01:42	Panorama Velike planine, planinci hodijo po planinskih poteh, pastirske koč, obiskovalci oziroma verniki se zbirajo pred kapelico.
01:42–1:49	Zmajarji na vzletišču.
01:49–02:32	Planinci sedijo na travi, planinca z daljnogledom opazujeta dogajanje pri kapeli, panorama Velike planine.
02:32–03:35	Planinci božajo in nadlegujejo krave, bližnji posnetki krav.
03:35–03:52	Pogled na zbirajočo množico vernikov oziroma obiskovalcev pred kapelo, ljudje na planinski poti hodijo proti kapeli.
03:52–05:03	Posnetki kapele, ljudje se zbirajo okoli kapele, čakajo na dogodek, ljudje si izmenjaje skozi vrata kapele ogledujejo njeno notranjost, gneča pred vrati.
05:03–05:30	Okrašena lesena notranjost kapele.
05:30–06:28	Množica ljudi sedi na travi in opazuje številčno procesijo, ki se v daljavi po poti pomika proti kapeli.
06:28–07:44	Otroci in odrasli pred kapelo stojijo v špalirju in čakajo na prihod procesije; procesija s pastirji, ki spremljajo podobo Marije z Jezusom, prispe pred kapelo. Dogajanje spremlja orgelska glasba.
07:44–08:20	Podobo Marije z Jezusom nameščajo pred kapelo, narodne noše v prvih vrstah, verniki čakajo na začetek maše, pojejo bogoslužno pesem.
08:20–08:43	Posnetek svete maše, gorenjske narodne noše, odrasli in otroci v prvi vrsti, verniki pojejo.
08:43–08:59	Prihod dr. Alojzija Šuštarja, ki maha ljudem, ljudje mu ploskajo.
08:59–09:12	Verniki med sveto mašo, vmes tudi otroci.

¹⁴⁵ TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 146/3.

09:12–10:04	Vernik nagovarja nadškofa in ljudi po mikrofону, Alojzij Šuštar podarja blagoslov – posnetek vmes prekinjen.
10:04–11:07	Ljudje v velikem številu stojijo pred kapelico in sedijo v njeni okolici, ljudje so »posejani« po Veliki planini, panorama Velike planine in oddaljen pogled na množico in dogajanje pred kapelo, ostali planinci sedijo na hribu in z razdalje opazujejo dogajanje.

Tabela 2: Popis prispevka o posvetitvi kapele na Veliki planini, 7. 8. 1988 – objavljen prispevek, dolžina 44''¹⁴⁶

Časovna koda	Kadri	Besedilo
00:00–00:05	Posnetek kapelice	
00:04–00:07	Posnetek nadškofa Alojzija Šuštarja, ki se ravno obrača.	Ljubljanski nadškof in metropolit Alojzij Šuštar je na Veliki planini
00:04–00:23	Kapela – srednji plan, različne perspektive, vidni obiskovalci, ki stojijo poleg kapele.	Posvetil kapelo Marije Snežne, edinstven etnološki in kulturno-zgodovinski spomenik v Evropi. Njena znamenitost je v tem, da je v celoti pokrita s skodlami, kar ji daje svojevrstno podobo.
00:23–00:34	Lesena notranjost kapele, oltar, okrasitev.	Domnevajo, da je podobna edino kapeli Slovenski zvon v Švici. Kapela ima bogato zgodovino, postavljena je bila leta 1938, med drugo svetovno vojno so jo Nemci požgali.
00:34–00:44	Panorama kapele, pogled na kapelo in množico ljudi okoli kapele od daleč, skupina planincev sedi na hribu in z razdalje opazuje dogajanje.	Zdaj po skoraj petdesetih letih spet krasi slovensko planino.

V ohranjenem gradivu, posnetem za potrebe prispevka o 600-letnici cerkve sv. Mohorja in Fortunata v vasi Koreno (oziroma Korena) nad Horjulom 16. julija 1989¹⁴⁷ dvanajst minut dolg sklop delovnih posnetkov prikazuje kadre jubilejne cerkve, prihajanja vernikov na dogodek in njihovo vzpenjanje k cerkvi, bližnje posnetke otrok in odraslih, ki so se udeležili slovesnosti v narodnih nošah. Posnetki vključujejo tudi dele pridig in pozdravne nagovore duhovnikov, ki vsak posebej, poleg vernikom in somaševalcem, izrečejo dobrodošlico tudi zastopnikom slovenskih ljudskih oblasti. Sledi gradivo, na katerem so prikazani notranjost in podrobnosti cerkve sv. Mohorja in Fortunata, panorama cerkve, pred katero stoji množica ljudi, mimohod ljubljanskega škofa Stanislava Leniča in njegov blagoslov pokopališča ter splošnega dogajanja na prizorišču s posnetki narodnih noš. Sledi nekaj sekund govora predsednika krajevne skupnosti Koreno, nato govor slavnostnega govornika Matjaža Kmecla. Zadnji prizori prikazujejo množico ljudi, ki se od cerkve po ozki cesti vračajo nazaj v vas. Spodaj sledi primer popisa prispevka, ki je bil objavljen v drugem TV Dnevniku istega dne.

¹⁴⁶ TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 145/7.

¹⁴⁷ TVD 3, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 231/15.

Tabela 3: Popis prispevka o 600-letnici cerkve sv. Mohorja in Fortunata v vasi Koreno nad Horjulom, prispevek objavljen 16. 7. 1989, dolžina 1'24"

Časovna koda	Kadri	Besedilo
00:00–00:12	Panorama cerkve, verniki pred cerkvijo.	Koreno, vasico nad Horjulom, tvori le nekaj hiš. Tod mimo je včasih peljala stara trgovska pot iz Ljubljane v Italijo.
00:10–00:34	Družina z otroki se vzpenja proti cerkvi, mimo se v drugo smer pelje kočija.	Cerkvica sv. Mohorja in Fortunata,
00:13–00:28	Cerkev sv. Mohorja in Fortunata, ljudje pri maši, bližnji portret otrok, dekle v narodni noši.	danes so proslavili njeno 600-letnico, je med najstarejšimi izmed znanih sakralnih spomenikov romanskega sloga pri nas. Delo je edina politika ljudi, ki živijo po teh hribih, zato jim je slavnostni govornik med drugim tudi povedal:
00:28–00:58	Slavnostni govornik Matjaž Kmecl.	»Ničesar vam ni nihče podaril. Vse ste življenju izpulili iz rok goloroki, niste kričali in s prsti kazali na druge, mislim si, da bi vas Cankar postavil za zgled nervoznemu, postopaškemu, pretemaškemu in komornejšemu delu Jugoslavije.« »Poglejte te moje ljudi«, bi rekel na svoj način, »s Korene, z Ulake, z Zabrdarja s Slevce, z Zaklanca. Ne tarnajo, temveč napravijo.«
00:58–01:12	Otroci v narodnih nošah poslušajo govor Matjaža Kmecla, prelet kamere po narodnih nošah.	»Zdravemu in močnemu človeku je sramota kar naprej nastavljeni klobuk, tarnati o revščini in nerazvitosti, zmerjati vse počez in iz tega konca koncev delati še neko vrednoto.«
01:12–01:23	Množica ljudi, ki se od cerkve po ozki cesti vrača nazaj v vas.	Res, ljudje s Korene so vztrajni, niso nastavljeni klobuka, sami so obnovili cerkev, pokopališče, speljali cesto, vodovod.

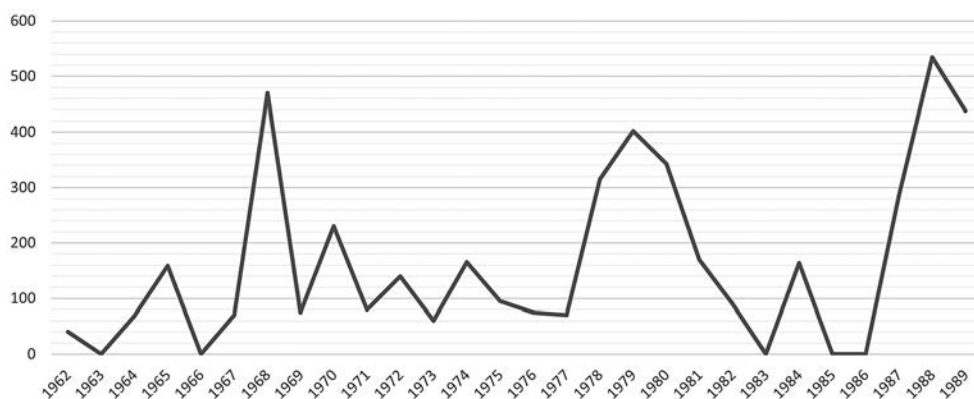
Kvantitativna analiza

V uvodu prispevka smo si zastavili vprašanje, v kolikšni meri so se vzponi in padci v odnosih med državnimi oblastmi in Katoliško cerkvijo (ter obratno) odražali v prispevkih dnevnoinformativnih oddaj. Kvalitativno smo odgovor na to vprašanje poskušali podati v prejšnjih poglavjih. Opravili smo tudi kvantitativno analizo, pri kateri smo sešteli dolžino prispevkov v sekundah glede na leto, v katerem so bili predvajani (glej Graf 1).

Iz grafa je mogoče razbrati, da se je količina programskega časa, namenjenega temam, povezanim z verskimi skupnostmi in predvsem z Rimskokatoliško cerkvijo, povečala v letih, ki so zaznamovala pomembne prelomnice v državno-cerkvenih odnosov. Prvi izraziti porast na grafu je viden po letu 1968, kar si glede na vsebino prispevkov razlagamo kot potrebo državnega političnega vrha po odzivu na podpis beograjskega sporazuma med Jugoslavijo in Vatikanom leta 1966. Naslednji izraziti višek se je pojavil po sprejetju republiškega Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v SR Sloveniji iz maja 1976, pri čemer je iz vsebine analiziranih dnevnoinformativnih prispevkov mogoče razbrati, da se večina le-teh v neki točki dotika tudi pomena omenjenega zakona za odnose

med državo in Cerkvijo. Tretje povečanje količine programskega časa, namenjenega verskim tematikam, se je zgodilo v drugi polovici osemdesetih let, torej v času demokratizacije slovenske družbe in medijev ter v obdobju popuščanja oblasti glede vstopanja širših katoliških in posledično verskih tematik v javno sfero. V tem obdobju je opazna tudi izrazita sprememba v temah in strukturi prispevkov, ki so obravnavali vsebine, povezane z verskimi skupnostmi. Po letu 1987 namreč ne gre več zgolj za televizijsko poročanje o odnosih med jugoslovansko državo in socialistično samoupravno skupnostjo ter Katoliško cerkvijo in ostalimi verskimi skupnostmi, temveč so se novinarski prispevki začeli osredotočati na praznovanja obletnic verskih objektov in njihove posvetitve, novost je tudi praznovanje božiča kot verskega praznika. Pred tem prelomno obdobje predstavlja tudi leto 1986, ko ni bilo objavljenega oziroma najdenega nobenega informativnega prispevka v zvezi z vsebinami o verskih skupnostih. To leto je oblast sicer odobrila branje božične poslanice dr. Alojzija Šuštarja na radiu, vendar na prepustitev televizijskih vsebin, ki bi obravnavale verske skupnosti na drugačen način od ustaljenega, niso bile še docela pripravljene. V prvi polovici osemdesetih let je bila namreč struktura prispevkov na to temo še vedno podobna tisti iz šestdesetih in sedemdesetih let ter je zajemala predvsem poročila z novoletnih sprejemov verskih skupnosti pri predsedniku Komisije za odnose z verskimi skupnostmi, poročila s seji taiste komisije, prispevke z občnega zbora Slovenskega duhovniškega društva ipd.

Politično ozračje v zvezi z dogajanjem na televiziji leta 1986 prikazuje Ljerka Bizilj,¹⁴⁸ ki piše, da je pri poskusu objave prispevka o Institutu za zgodovino Cerkve v okviru Teološke fakultete in prispevku o umetnosti vlivanja zvonov v oddaji *Spoznano neznano* na 24. decembra 1986 prišlo do politične intervencije članov SZDL, ki je na koncu sicer dovolila objavo prispevkov, vendar v dveh ločenih oddajah.¹⁴⁹

Graf 1: Programski čas (v sekundah), namenjen vsebinam o Rimskokatoliški cerkvi in ostalih verskih skupnostih v obdobju med letoma 1957 in 1989 (Vir: Petra Iskra)

¹⁴⁸ Bizilj: *Cerkev v policijskih arhivih*, str. 55.

¹⁴⁹ Bizilj v knjigi *Cerkev v policijskih arhivih* (str. 55–56) piše, da sta urednica izobraževalnega programa Katarina Lavš in novinar Peter Likar presodila, da bi bilo na božični večer v okviru oddaje *Spoznajmo neznano* primerno objaviti omenjena prispevka. Po pogovoru Petra Likarja z nadškofom dr. Alojzijem Šuštarjem je prvega poklical predsednik verske komisije dr. Frlec in ga opozoril na prisluškovanje njegovim pogovorom z nadškofom. Do zapletov je prišlo, ko je vodstvo slovenske televizije izvedelo, da želi avstrijska televizija pripraviti prispevek o snemanju te oddaje in ko so na ogled oddaje, po ustaljenem vzorcu dokumentarnega uredništva, poleg urednikov povabili tudi nadrejene sodelujočih, med katerimi je bil tudi nadškof Šuštar. To je sprožilo sestanke in razgovore, Petra Likarja so zaslišali, medtem ko je programski kolegij od njega zahteval vse podrobnosti v zvezi s pripravo oddaje. Za Cerkev odgovorni člani SZDL so presodili, da sta prispevka primerna za objavo, vendar je bil eden objavljen v oddaji *Tednik* in drugi pod posebnim naslovom *Vrednotenje dediščine*. Zaradi pritiskov, ki jih je bil deležen, se je Likar odpovedal nadaljnjemu dejavnemu nastopanju na televiziji.

Sklep

Analiza dnevnoinformativnih prispevkov iz arhivskega fonda Televizijskega arhiva in dokumentacije RTV Slovenija je pokazala, da so pomembne prelomnice v odnosih med Jugoslavijo in Rimskokatoliško cerkvijo vplivale tako na kvalitativni kot kvantitativni vidik produkcije televizijskih prispevkov na to temo.

Če začnemo z odgovorom na vprašanje, katere teme, povezane s Katoliško cerkvijo, so med objavljenimi prispevki prevladovale, lahko ugotovimo, da vsebino poročanja o Rimskokatoliški cerkvi in verskih skupnosti določa pet glavnih tematskih sklopov, ki obravnavajo:

1. vsakoletne tradicionalne sprejeme predstavnikov verskih skupnosti pri predsedniku verske komisije;
2. poročanje o dogajanju, povezanem s Cirilmetodijskim društvom;
3. poročila z zasedanj različnih odborov, na katerih so bili osrednja tema odnosi med samoupravno družbo in Katoliško cerkvijo;
4. poročila o sprejemih slovenskega vrha Katoliške cerkve pri slovenskem političnem vrhu;
5. ostale teme, ki so se pojavljale bolj sporadično, medtem ko sta njihova medijska sprejemljivost in nastanek bila odvisna od stanja odnosov med Cerkvijo in slovenskim političnim vrhom. Pogosteje so bile na zaslonih prisotne od sredine osemdesetih let naprej (obletnice, odlikovanja, posvetitve verskih objektov, praznovanje božiča, prispevki o drugih verskih skupnostih).

Vpliv in nadzor nad televizijskim medijem, ki ju je izvajala državna politika, ter njene bolj ali manj zaostren odnos do Katoliške cerkve so se skozi novinarske prispevke odražali v izpostavljanju in povzemanju mnenj političnega vrha, katerih dikcija je bila do Cerkve, bodisi kritična, glede najbolj perečih vidikov nesoglasja med Jugoslavijo in RKC, bodisi pogosto obtožujoča. Očitki so se najpogosteje nanašali na klerikalizem in neprilagojenost Cerkve novi socialistični stvarnosti. Rimskokatoliška cerkev, ki je bila v primerjavi z ostalimi verskimi skupnostmi večinski protagonist prispevkov o verskih skupnostih, je bila kot osrednji predmet včasih obravnavana posredno, skupaj z ostalimi (predvsem krščanskimi) verskimi skupnostmi, a večinoma neposredno. Pri tem se spremembe v odnosih med jugoslovansko državo in Rimskokatoliško cerkvijo niso odražale samo v količini, vsebini in strukturi prispevkov, ampak tudi v odsotnosti le-teh.

Kot smo opazili, v televizijskih prispevkih o urejanju odnosov z verskimi skupnostmi na državni ravni nikoli niso poročali neposredno. Tako npr. nismo našli novice, ki bi javnosti poročala o podpisu beograjskega protokola ali o sprejetju nove zakonodaje, ki se je dotikala pravnega položaja verskih skupnosti. Ti dogodki so zabeleženi posredno, v izjavah in povzetkih mnenj predstavnikov oblasti, ki jih je informativni program v javnost pogosto posredoval »mimogrede«, v sklopu obravnavanja kakšne druge teme, povezane z verskimi skupnostmi in Katoliško cerkvijo. V primeru odziva Predsedstva in Izvršnega odbora na nespoštovanje beograjskega protokola s strani Katoliške cerkve je bil omenjeni dogodek na televiziji prvič zabeležen šele dve leti po podpisu tega mednarodnega dokumenta med Jugoslavijo in Svetim sedežem.

Pri tem naj poudarim, da obstaja tudi možnost, da prispevki, ki bi lahko ovrgli našo ugotovitev, bodisi niso bili arhivirani, saj si je slovenska televizija informativni program nekaj časa delila z ostalimi televizijskimi centri po Jugoslaviji, ali niso bili popisani.

Pravo nasprotje Katoliški cerkvi so z vidika poročanja o verskih organizacijah predstavljali prispevki o Cirilmetodijskem društvu, ki ga od leta 1970, ko se je društvo preimenovalo v Slovensko duhovniško društvo, pod tem imenom

najdemo tudi v arhivskih popisih. Slednje je bilo v okviru dnevnoinformativnih prispevkov slovenske in jugoslovanske televizije edina katoliška organizacija, o kateri je javni televizijski medij poročal na izrazito pozitiven način. Zaradi statusa duhovniškega društva, ki je bilo ustanovljeno s podporo jugoslovanske vlade in je tudi zato služilo kot primer dobre prakse samoupravnih socialistični družbi naklonjenega katolištva, je bila dejavnost slednjega v medijih relativno dobro pokrita.

Sicer sta bili vsebina in oblika prispevkov o verski problematiki, ki so se na televiziji pojavljali v šestdesetih, sedemdesetih in na začetku osemdesetih let, relativno enolični in predvidljivi. Novinarsko poročanje se je gibalo v okviru že omenjenega tematskega bazena, v katerem so se pojavljale tiste vsebine, o katerih je bilo v zvezi z religijo dovoljeno oziroma z državnega vidika treba govoriti, seveda na način, ki ni odstopal od uradnega stališča državnega vrha.

Skupni imenovalec oziroma osrednja značilnost, ki jo je mogoče zaznati v analiziranem arhivskem gradivu skozi bolj ali manj celotno obravnavano obdobje, je torej implementacija temeljnega vodila komunistične partije in posledično države v odnosu do religije, ki ga je ZKJ opredelila na sedmem kongresu ZKJ v Ljubljani leta 1958. Slednje se je v načinu poročanja, ki se je vseeno le postopoma odmikalo od trših ideoloških okvirov, v določeni meri odražalo tudi v tematsko bolj liberalno zastavljenih prispevkih druge polovice osemdesetih let.

Za začetek osemdesetih let je tako v praksi kot tudi v dikciji in poudarkih novinarskih prispevkov še vedno razvidna značilna drža jugoslovanskih oblasti do Cerkve, v kateri skuša država Katoliško cerkev omejiti in pokoriti, medtem ko je v drugi polovici istega desetletja že mogoče zaznati njeno popuščanje, predvsem puščanje večjega manevrskega prostora za cerkveno delovanje. Odjugo odražajo tudi dnevnoinformativni prispevki, v katerih se o Katoliški cerkvi ne poroča več kot o instituciji, ki se ne more sprijazniti s svojim mestom v novi družbeni stvarnosti, temveč začnejo v ospredje stopati teme, tesneje povezane z religijo in verskimi praksami, kot so javna rehabilitacija božiča s predvajanjem božičnih poslanic ter obletnice, obnove in posvetitve verskih objektov. Kljub novemu naboru tem, ki v primerjavi s preteklimi praksami niso služile kot izhodišče za problematizacijo vloge Cerkve v družbi, je v novinarskih reportažah še vedno mogoče opaziti zadržanost in previdnost pri obravnavanju Cerkve in religioznih praks. To je še posebej opazno ob primerjavi prispevkov, pri katerih se je ohranilo tudi delovno gradivo. Slednje je namreč praviloma polno prizorov pobožnosti in svetih maš, medtem ko končni izdelek, predvajan v informativni oddaji, npr. daje poudarek govoru kulturnega delavca, ki govori o vrednotah socializma, posvetitev nove kapele s strani nadškofa, ob kateri se tre vernikov in obiskovalcev, je v prispevku predstavljena z umetnostnozgodovinskega vidika, torej na skorajda edini in pogojni način, na katerega so se verski objekti v šestdesetih letih lahko pojavili v televizijski oddaji.

Pri kvantitativni analizi programskega časa, namenjenega temam, povezanim z Rimskokatoliško cerkvijo in ostalimi verskimi skupnostmi, smo ugotovili, da se je njegova količina začela vsakokrat povečevati ob bolj prelomnih dogodkih v državno-cerkvenih odnosih (podpis beograjskega protokola leta 1966, sprejetje Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v SR Sloveniji leta 1976) in s koncem osemdesetih let, ko je bil na poti val družbenih sprememb, ki so vodile k razpadu komunističnega bloka. Iz teh rezultatov bi lahko sklepali, da se je povečanje intenzitete v odnosih med državo in Rimskokatoliško cerkvijo odražalo tudi v programskem prostoru, ki je bil namenjen medijskim ilustracijam teh odnosov. Za bolj zanesljivo potrditev te korelacije bi bilo sicer treba opraviti tudi sočasno natančnejšo vsebinsko analizo prispevkov, vendar kljub temu menimo, da izsledki te kratke analize ponujajo obetavne nastavke za podrobnejše raziskovanje tovrstnih povezav.

Zanimiva opažanja smo zabeležili tudi pri prispevkih, ki tematsko govorijo o tradicionalnih novoletnih sprejemih predstavnikov verskih skupnosti, in sicer, da so bili prispevki na to temo v šestdesetih letih v povprečju krajši,

medtem ko so bili po vsebini bolj faktografski in le bolj posredno ideološki. V sedemdesetih letih je ta tematika dobila nekaj dodatnih sekund pojavnosti na zaslonu ter s tem tudi nekaj več vsebine in sporočilnosti, s katero je oblast predstavljala svoj odnos do Katoliške cerkve ter njeno umestitev in problematiko znotraj samoupravne socialistične družbe. Medtem ko so prispevki v šestdesetih letih poudarjali predvsem »dobre odnose« in upanje na dobrovoljno reševanje vprašanj med državo in Cerkvijo, so na srečanjih v sedemdesetih letih predsedniki komisij izražali upe v izboljšanje odnosov med »družbo in vsemi verskimi skupnostmi«, ¹⁵⁰ predvsem na temelju sprva prihajajočega in kasneje že sprejetega Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti z dne 26. maja 1976.

Za zaključek tega prispevka naj ubesedim zavedanje, da proces analize obravnavanega arhivskega gradiva, a tudi predstavljeni rezultati, nedvomno odpirajo več novih vprašanj kot je bilo nanje odgovorov. Zavedamo se, da bi bila z vidika preverjanja ugotovitev, pridobljenih z analizo gradiva, dobrodošla tudi primerjava strukture in vsebine izbranih prispevkov z drugimi izbranimi prispevki v televizijskem arhivu ter da bi bilo analizo mogoče izvesti tudi z drugimi pristopi in metodami, kar naj služi kot povabilo k dodatnemu raziskovanju te široke in kompleksne tematike.

Ob zavedanju in v opravičilo za morebitno nestrinjanje bralcev z izsledki naše raziskave naj navedem besede Stewarta Halla, ki problematiko interpretacije reprezentacije opiše z naslednjimi besedami:

»Beseda in reprezentacija nepreklicno pripadata interpretativni strani humanističnih in kulturnih ved, katerih predmetov proučevanja – družba, kultura, človek – ne moremo preverjati s pozitivističnim pristopom. /.../ Poznejši razvoj je pokazal na nujnost interpretativne narave kulture in na dejstvo, da interpretacije nikoli ne proizvedejo končnega trenutka absolutne resnice. Nasprotno, interpretacijam vedno sledijo druge interpretacije v neskončni verigi. Kot se je o tem izrazil francoski filozof Jacques Derrida, pisanje vedno vodi k še več pisanju.« ¹⁵¹

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Televizijski arhiv in dokumentacija RTV Slovenija:

- TVO, 13. 9. 1962, nosilec: KF 1053/5.
- TVO, 5. 2. 1964, nosilec: KF 1676/1.
- TVD – Beograd, marec 1964, nosilec: KF 1714/II, 1.
- TVO II, 13. 1. 1965, nosilec KF 3030/4.
- TVD – Beograd, september 1965, nosilec: KF 3441/II, 3.
- TVO 1, 22. 9. 1965, nosilec: 3433/I, 2.
- TVD – Beograd, december 1965, nosilec: KF 3597/14.
- TVO, 29. 3. 1968, nosilec: KF 5506/1.
- TVD 5, 19. 4. 1968, nosilec: KF 5568/4.
- TVD, 23. 1. 1969, nosilec KF 6281/4.
- TVD, 15. 10. 1969, nosilec KF D 204/3.
- TVD, 4. 12. 1970, nosilec: KF D 629/I, 3.
- TVD, 21. 12. 1970, nosilec: KF D 646/4.
- TVD, 20. 1. 1971, nosilec KF D 678/I, 2.
- TVD, 26. 1. 1972, nosilec 1062/5.
- TVD 1, 20. 9. 1974, nosilec: KF D 2067/I, 3.

¹⁵⁰ TV Dnevnik I (v nadaljevanju TVD), 31. 1. 1975, nosilec: KF D 2201/I, 2.

¹⁵¹ Hall: Delo reprezentacije, str. 63.

- TVD I, 31. 1. 1975, nosilec: KF D 2201/I, 2.
- TVD 1, 17. 3. 1975, nosilec: KF D 2246/I, 4.
- TVD I, 29. 1. 1976, nosilec: KF D 2527/I, 2.
- TVO, 26. 1. 1977, nosilec: KF D 2950/1.
- TVD 1, 8. 10. 1978, nosilec: KF D 3573/2.
- TVD 1, 11. 10. 1978, nosilec: KF D 3576/I, 4.
- TVD 1, 17. 9. 1979, nosilec: KF D 3917/I, 4, 5
- TVD 2, 19. 11. 1979, nosilec: KFD 3980/II, 1.
- TVD 1, 5. 12. 1979, nosilec: KF D 3996/I, 1.
- TVD I, 9. 1. 1980, nosilec: KFD 4031 / I.
- TVO, 7. 2. 1980, nosilec: KF D 4060/1.
- TVD, 19. 12. 1980, nosilec: KF D 4376/I, 4.
- TVD, 21. 12. 1980, nosilec: KF D 4378/3.
- TVD, 3. 4. 1981, nosilec: KF D 4478/I, 1.
- TVD, 27. 6. 1981, nosilec: KF D 4562/I, 1.
- TVD, 21. 1. 1982, nosilec: KF D 4760/I, 1.
- TVO, 17. 5. 1984, nosilec: KF D 5131/19.
- TVO, 30. 5. 1984, nosilec: KF D 5136/14.
- TVO, 10. 2. 1987, nosilec: KF D 3576/23.
- TVD 1, 24. 12. 1987, nosilec: VKA D 103/1.
- TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 145/7.
- TVD, 7. 8. 1988, nosilec: VKA D 146/3.
- TVD 1, 23. 12. 1988, nosilec: VKA D 178/3.
- TVD 1, 24. 12. 1988, nosilec: VKA D 178/24.
- TVD 2, 4. 5. 1989, nosilec: VKA D 222/2.
- TVD 3, 27. 5. 1989, nosilec: VKA D 220/21.
- TVD 2, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 228/3.
- TVD 3, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 231/15.
- TVD 2, 16. 7. 1989, nosilec: VKA D 228/3.
- TVD 2, 20. 9. 1989, nosilec: VKA D 237/17.
- Po poti slovenske državnosti: izgradnja ljudske oblasti, 4. oddaja, 2. 5. 1970; nosilca KF 7138 in VKA 1570/2.

LITERATURA

- Althusser, Louis: *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba /*cf., 2000.
- Biseromašniku dr. Leopoldu Edgarju p. Josipu – Lavovu. V: *Nova pot – Glasilo Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov SRS* 17 (1965), št. 10–12, str. 578–579.
- Bizilj, Ljerka: *Cerkev v policijskih arhivih*. Ljubljana: samozaložba, 1991.
- Bizilj, Ljerka: *Slikarji stvarnosti: podoba slovenskih medijev*. Ljubljana: Modrijan, 2008.
- Buchenau, Klaus: What Went Wrong? Church – State Relations in Socialist Yugoslavia. V: *Nationalities Papers* 33 (2005), št. 4, str. 248–267.
- Cajnkari, Stanko: Dvajset let v svobodi. V: *Nova pot – Glasilo Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov SRS* 17 (1964), št. 10–12, str. 449–462.
- Čipič Rehar: Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* XLII (2002), št. 9, str. 75–90.
- Čipič Rehar, Marija: Odbor duhovnikov članov OF oziroma Cirilmetodijsko društvo na Primorskem v letih 1947–1952. V: *Kronika* 53 (2005), št. 1, str. 91–106.
- Dolinar, France M.: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.
- Gabrič, Aleš: *Socialistična kulturna revolucija: Slovenska kulturna politika 1953–1962*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995.
- Griesser-Pečar, Tamara: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in »ljudska oblast« med najhujšo represijo. V: *Bogoslovni vestnik* 77 (2017), št. 2, str. 423–437.

Herman, Edward S., Chomsky, Noam: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books, 1988.

Hall, Stewart: Delo reprezentacije. V: *Medijska kultura: kako brati medijske tekste* (ur. Breda Luthar et al.). Ljubljana: Študentska založba, 2004, str. 34–63.

Kecskemeti, Paul: Totalitarian Communications as a Means of Control: A Note on the Sociology of Propaganda. V: *The Public Opinion Quarterly* 14 (1950), št. 2, str. 224–234.

Kvaternik, Peter: *Brez časti, svobode in moči. Vpliv komunizma na pastoralno delovanje Cerkve v ljubljanski nadškofiji* (1945–2000). Ljubljana: Družina, 2003.

McCombs, E. Maxwell, Shaw, L. Donald: The Agenda-Setting Function of Mass Media. V: *The Public Opinion Quarterly*, 36, (1972), št. 2, 176–87.

Na prijaznih božičnih valovih. V: *Družina* (4. januar 1987), str. 13.

Pacek, Dejan: Nekateri bistveni vidiki odnosa med Svetim sedežem in Jugoslavijo v obdobju 1953–1970. V: *Miscellanea* (ur. Bogdan Kolar). Ljubljana: Teološka fakulteta, 2016, str. 361–383.

Pacek, Dejan: Lex specialis: Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v SR Slovenija. V: *Bogoslovni vestnik* 80 (2020), št. 1, str. 103–129.

Perovšek, France: Radio Ljubljana in rojstvo slovenske televizije. V: *Televizija prihaja: spominski zbornik o začetkih televizije na Slovenskem: 35 let televizije, 65 let radia* (ur. Lado Pohar, Rado Cilenšek, Vasja Predan). Ljubljana: RTV Slovenija, 1993, str. 13–20.

Pesek, Rosvita: Nadškof Šuštar, Televizija Ljubljana in osamosvojitve. V: *Nadškof Alojzij Šuštar: 100-letnica rojstva* (ur. Anton Jamnik, Bojan Žalec). Ljubljana: Družina, 2020, str. 222–235.

Pismo vsem slovenskim duhovnikom o novi pogodbi. V: *Nova pot – Glasilo Ciril-metodijskega društva katoliških duhovnikov SRS* 16 (1964), št. 1–3, str. 166–167.

Piškuric, Jelka: Katoliška cerkev v dokumentih Arhiva Jugoslavije. V: *Bogoslovni vestnik* 80 (2020), št. 3, str. 623–640.

Pohar, Lado: Televizija prihaja v Slovenijo. V: *Televizija prihaja: spominski zbornik o začetkih televizije na Slovenskem: 35 let televizije, 65 let radia* (ur. Lado Pohar, Rado Cilenšek, Vasja Predan). Ljubljana: RTV Slovenija, 1993, str. 21–48.

Pušnik, Maruša: Udomačenje televizije na Slovenskem – javne in zasebne rabe televizije v zgodovinski perspektivi. V: *Javnost – The Public* 15 (2008), str. 113–132.

Ramšak, Jure: Katoliška levica in marksizem v Sloveniji po II. vatikanskem koncilu: ideološka kontaminacija in njene politične posledice. V: *Acta Histriae* 22 (2014), št. 4, str. 1015–1038.

Repe, Božo: Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih. V: *Zgodovinski časopis* 57 (2003), št. 1–2, str. 135–146.

Režek, Mateja: Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana. Odnosi med državo in katoliško cerkvijo v letih 1949–1953. V: *Zgodovinski časopis* 53 (1999), št. 3 (116), str. 367–390.

Režek, Mateja: Iskanje poti k dialogu med krščanstvom in marksizmom v socialistični Sloveniji v prvem povojnem desetletju. V: *Poligrafi* 25 (2020), št. 97/98, str. 29–42.

Roter, Zdenko: *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945–1973*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976.

Roter, Zdenko: Cerkev in politika v novih razmerah. V: *Teorija in praksa* 27 (1990), št. 12, str. 1534–1540.

Sedmi kongres Zveze komunistov Jugoslavije: [Ljubljana, od 22. do 26. aprila 1958]. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1958.

Šturm, Katja: Katoliška cerkev v oddajah TV Slovenija 1968–1990. V: *Arhivi* 33 (2010), št. 1, str. 139–152.

Udovič, Katarina: Televizijski arhiv, prva in edina zaposlitev. V: *Televizija prihaja: spominski zbornik o začetkih televizije na Slovenskem: 35 let televizije, 65 let radia* (ur. Lado Pohar, Rado Cilenšek, Vasja Predan). Ljubljana: RTV Slovenija, 1993, str. 235–237.

Van Dijk, Teun A.: *Ideology and discourse. A Multidisciplinary Introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University, 2000.

Žižek, Fran: Začetki uprizarjanja televizijskih iger na Slovenskem. V: *Televizija prihaja: spominski zbornik o začetkih televizije na Slovenskem: 35 let televizije, 65 let radio* (ur. Lado Pohar, Rado Cilenšek, Vasja Predan). Ljubljana: RTV Slovenija, 1993, str. 103–122.

INTERNETNI VIRI

Časnik: Kalvarija legendarnega pleterskega priorja p. dr. Josipa Edgarja Leopolda: <https://casnik.si/p-josip-edgar-leopold-in-njegova-kalvarija-zaradi-sodelovanja-s-partizani/> (dostop: 9. 10. 2022).

Divini Redemptoris: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (dostop: 1. 10. 2022).

SUMMARY

THE CATHOLIC CHURCH IN THE DAILY NEWS BROADCASTS OF TELEVISION LJUBLJANA BETWEEN 1957 AND 1989

In Yugoslavia, the media were an extension of the government. They served primarily to spread socialist ideas and a socialist order that was threatened primarily by the Catholic Church with the Vatican's anti-communist policies. Using internal and external control, staffing, ideological guidance, and censorship, the authorities used the media to combat Catholic opponents, control public opinion, and keep the Church out of contact with the public and from spreading its ideas. Because religious communities, including the Catholic Church, did not have access to media channels, their social role was subordinated, and their public image and representation in the media depended on state media coverage.

The aim of the article is to analyze the daily news broadcasts of the Television Archive and Documentation of RTV Slovenia and to present the main themes, methods and frequency of the coverage of the Roman Catholic Church and other religious communities from the beginnings of Television Ljubljana (now Television Slovenia) in 1957 to 1989, i.e. to the period just before the disintegration of Yugoslavia.

We found that most of the daily news broadcasts focused mainly on Yugoslavia's relations with the Catholic Church and little on relations with other religious communities. In this regard, the television news broadcasts of the 1960s and 1970s mainly problematized the public activities of the Church and attempted to place them within the framework of a self-governing socialist society by relying on the relevant legislation. An important role was played by the Cyril and Methodius Society, which was presented by the authorities and by television as a good example of the part of Catholicism that was able to adapt to the new social conditions.

Changes in the media presentation of the Catholic Church occurred in the second half of the 1980s when television began to report on issues related not only to the relationship between the state and the Church but also to religious events and holidays associated with the Roman Catholic Church.

1. 04 Strokovni članek

UDK 35:354.81(497.4)"1990/..."

Prejeto: 12. 9. 2022

Upravni organi s področja gospodarstva od leta 1990 do leta 2022

MAJA POVALEJ, JASMINA KOGOVŠEK

višji svetovalki – arhivistki za gradivo uprave po letu 1945
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1102 Ljubljana
e-pošta: maja.povalej@gov.si, jasmina.kogovsek@gov.si

Izvleček

Članek obravnava razvoj republiških upravnih organov s področja gospodarstva v obdobju od leta 1990 do danes. Po prvih povojnih večstrankarskih in demokratičnih volitvah je bila spomladi leta 1990 oblikovana nova vlada, ki je za področje gospodarstva imela pristojnih več sekretariatov. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so sekretariate zamenjala ministrstva. Postopoma je prihajalo do združevanja različnih področij v eno ministrstvo, pristojno za gospodarstvo, medtem ko so nekatera področja ves čas prihajala in odhajala iz njegovega resorja (tehnologija, energetika, rudarstvo). V članku so navedeni tudi ministri, ki so vodili posamezna ministrstva, organi v sestavi in izvajalske institucije.

Ključne besede:

gospodarstvo,
sekretariat,
ministrstvo,
organ v sestavi,
arhivsko gradivo

Abstract

ADMINISTRATIVE BODIES IN THE FIELD OF THE ECONOMY
FROM 1990 TO 2022

The article discusses the development of the republic's administrative bodies in the field of the economy from 1990 to the present day. After the first post-war multi-party and democratic elections, a new government was formed in the spring of 1990, with several secretariats in charge of the economy. After the independence of Slovenia in 1991, the secretariats were replaced by ministries. Gradually, different departments were combined into one ministry responsible for the economy, with some of its administrative areas constantly changing (technology, energy, mining). The article also lists the ministers who headed individual ministries, constituent bodies and executive institutions.

Key-words:

economy,
secretariat,
ministry,
constituent body,
archival materials

Uvod

Aprila 1990 so potekale prve povojne večstrankarske in demokratične volitve, ki so bile tudi zadnje v Jugoslaviji. 17. maja 1990 je bila konstituirana Skupščina Republike Slovenije. Z vidika dostopnosti arhivskega gradiva predstavlja ta datum prelomnico – vse javno arhivsko gradivo, ki je nastalo pred tem datumom, je dostopno brez omejitev, razen javno arhivsko gradivo, ki vsebuje določene osebne podatke.¹

Stranke, združene v koalicijo Demos, so 16. maja 1990 izvolile novo vlado, takrat še pod imenom izvršni svet, ki je imela 27 članov.² Za področje gospodarstva je bilo pristojnih več sekretariatov: Republiški sekretariat za industrijo in gradbeništvo, Republiški sekretariat za energetiko, Republiški sekretariat za tržišče in splošne zadeve, Republiški sekretariat za turizem in gostinstvo, Republiški sekretariat za drobno gospodarstvo ter Republiški sekretariat za družbeno planiranje.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so sekretariate zamenjala ministrstva. Z Zakonom o organizaciji in delovnem področju republiške uprave³ so bili leta 1991 do tedaj obstoječi sekretariati večinoma le preimenovani v ministrstva: Ministrstvo za industrijo in gradbeništvo, Ministrstvo za energetiko ter Ministrstvo za turizem in gostinstvo. Republiški sekretariat za drobno gospodarstvo je z delom nadaljeval kot Ministrstvo za malo gospodarstvo, Republiški sekretariat za tržišče in splošne zadeve kot Ministrstvo za trgovino ter Republiški sekretariat za družbeno planiranje kot Ministrstvo za planiranje.

Leta 1993 sta z uveljavitvijo Zakona o Vladi RS⁴ nastala dva večja upravna organa, ki sta pokrivala področje gospodarstva in sta prejšnje organe združila v Ministrstvo za gospodarske dejavnosti ter Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj. Obe ministrstvi sta delovali do leta 2000, ko sta se, skupaj z Ministrstvom za malo gospodarstvo in turizem, ki je med leti 1997 in 2000 delovalo kot samostojno ministrstvo, združila v Ministrstvo za gospodarstvo. K novemu organu je bilo najprej za štiri leta dodano še področje tehnologije, ki mu je bilo ponovno priključeno leta 2012, ko je nastalo Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. Pod tem imenom ministrstvo deluje še danes.

Prva leta v samostojni Sloveniji zaznamuje veliko število organov s področja gospodarstva, ki so se na prelomu tisočletja, s pojavom novega koncepta gospodarske politike – t. i. politike razvoja podjetništva in konkurenčnosti ter s presegom parcialne optimizacije prej samostojnih resorjev, postopoma združevali. Danes Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo predstavlja veliko ministrstvo, ki pokriva in usklajuje različna področja gospodarstva.

Republiški sekretariati v obdobju 1990–1991

S spremembami in dopolnitvami Zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij junija 1990⁵ so dotedanji republiški komiteji nadaljevali z delom kot republiški sekretariati, njihove naloge pa so ostale enake.⁶ Na področju gospodarstva so delovali: Republiški sekretariat za industrijo in gradbeništvo, Republiški sekretariat za energetiko, Republiški sekretariat za drobno gospodarstvo, Republiški sekretariat

¹ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014, 65. člen.

² *Uradni list RS*, št. 24/1990.

³ *Uradni list RS*, št. 27/1991.

⁴ *Uradni list RS*, št. 4/1993.

⁵ *Uradni list RS*, št. 24/1990.

⁶ *Uradni list SRS*, št. 12/1982; *Uradni list SRS*, št. 14/1986.

za tržišče in splošne gospodarske zadeve, Republiški sekretariat za turizem in gostinstvo ter Republiški sekretariat za družbeno planiranje.

Republiški sekretariat za industrijo in gradbeništvo (1990–1991)

Opravljal je naloge, ki so se nanašale na primarno in predelovalno industrijo, razen energetike in primarne živilske industrije s področja združenega dela in opravljanja samostojnega osebnega dela v dejavnosti industrije in gradbeništva. V obdobju delovanja je sekretariat vodil Izidor Rejc.

Organ v sestavi:

- Republiški gradbeni inšpektorat.

Republiški sekretariat za energetiko (1990–1991)

Opravljal je naloge s področja energetike, predelave ali dodelave energetskih surovin (premog, uran, nafta, zemeljski plin), racionalnega ravnanja z njimi ter naloge s področja rudarstva. Sekretariat je vodil dr. Miha Tomšič.

Organa v sestavi:

- Republiški energetske inšpektorat,
- Republiški rudarski inšpektorat.

Republiški sekretariat za drobno gospodarstvo (1990–1991)

Opravljal je naloge, ki so se nanašale na pospeševanje drobnega gospodarstva (ukrepi glede na usklajeno izvajanje na vseh področjih drobnega gospodarstva, razvoj, pospeševanje in povezovanje novih oblik drobnega gospodarstva). Sekretariat je vodil Viktor Brezar.

Republiški sekretariat za tržišče in splošne gospodarske zadeve (1990–1991)

Opravljal je naloge, ki so se nanašale na promet blaga in storitev, na pojave in razmerja na trgu, na delovanje ukrepov ekonomske politike, na sistem cen in na ukrepe v zvezi z nadzorom cen, na preskrbljenost trga, na predlaganje intervencijskega uvoza, na blagovne rezerve, na turizem in gostinstvo in na druge zadeve na gospodarskih področjih, ki so se nanašale na delovna področja sekretariata. Sekretariat je vodil Maks Bastl.

Organa v sestavi:

- Zavod Republike Slovenije za cene,
- Republiški tržni inšpektorat.

Republiški sekretariat za turizem in gostinstvo (1990–1991)

Opravljal je naloge, ki so se nanašale na turistične storitve, na rekreacijo in oddih delovnih ljudi, na razvoj turizma, na gostinstvo ter na združevanje dela in sredstev organizacij združenega dela, ki so opravljale turistično in gostinsko dejavnost. Sekretariat je vodil Ingo Paš.

Republiški sekretariat za družbeno planiranje (1990–1991)

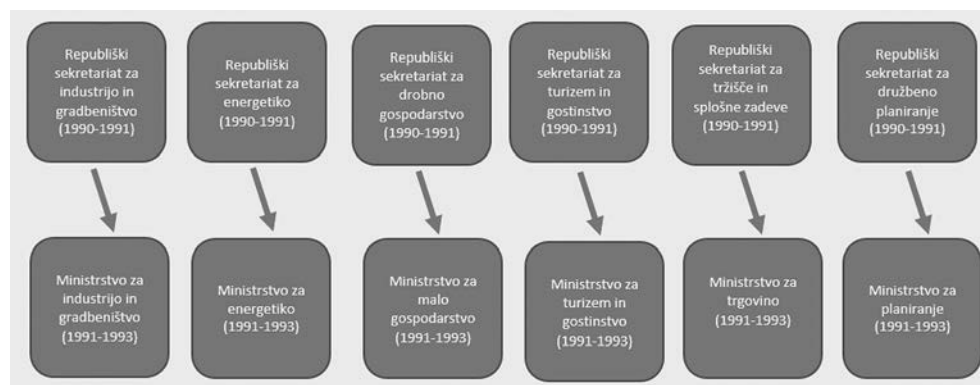
Opravljal je naloge, ki so se nanašale na sistem družbenega planiranja, na dolgoročni plan, na oblikovanje tekoče politike razvoja v letnih resolucijah ter drugih aktih v zvezi z uresničevanjem srednjeročnih družbenih planov ter njihovega izvrševanja. Prav tako je opravljal naloge, ki so se nanašale na sodelova-

nje republik pri pripravi in uresničevanju družbenih planov in planskih aktov.⁷ Sekretariat je vodil Igor Umek.

Organa v sestavi:

- Zavod Republike Slovenije za družbeno planiranje,
- Zavod Republike Slovenije za statistiko.

Shema 1: Preimenovanje sekretariatov v ministrstva

Ministrstva v obdobju 1991–1993

Sredi leta 1991 so se z Zakonom o organizaciji in delovnem področju republiške uprave⁸ kot upravni organi za posamezna upravna področja ali za več upravnih področij ustanovila ministrstva. Področje gospodarstva so pokrivala naslednja ministrstva: Ministrstvo za industrijo in gradbeništvo, Ministrstvo za energetiko, Ministrstvo za turizem in gostinstvo, Ministrstvo za malo gospodarstvo, Ministrstvo za trgovino ter Ministrstvo za planiranje. Dotedanji republiški sekretarji so z delom nadaljevali kot ministri.⁹

Ministrstvo za industrijo in gradbeništvo (1991–1993)

Ministrstvo je opravljalo zadeve, ki so se nanašale na primarno in predelovalno industrijo, razen energetike in primarne živilske predelave, ter na gradbeništvo in gradnjo objektov.

Izidorja Rejca je načelu ministrstva 14. maja 1992 zamenjal Dušan Šešok.

Organ v sestavi:

- Republiški gradbeni inšpektorat.

Ministrstvo za energetiko (1991–1993)

Opravljalo je zadeve, ki so se nanašale na primarno in transformacijsko energijo, na pridobivanje, predelavo ali dodelavo energetskih surovin in na racionalno ravnanje z njimi, na ravnanje za radioaktivnimi odpadki in iztrošenim jedrskim gorivom ter na rudarstvo.

Dr. Miha Tomšiča je 14. maja 1992 kot minister zamenjal mag. Franc Avberšek.

⁷ Uradni list SRS, št. 5/1980.

⁸ Uradni list RS, št. 27/1991.

⁹ Prav tam.

Organa v sestavi:

- Republiški energetske inšpektorat,
- Republiški rudarski inšpektorat.

Ministrstvo za turizem in gostinstvo (1991–1993)

Opravljalo je naloge, ki so se nanašale na gostinstvo, turistično posredovanje in prostočasne dejavnosti, na kategoriziranje turističnih krajev in na merila za opravljanje storitev v turističnih krajih, na turistične takse in druge pristojbine za razvoj turizma.

Inga Paša je 14. maja 1992 kot minister zamenjal mag. Janez Sirše.

Ministrstvo za malo gospodarstvo (1991–1993)

Opravljalo je zadeve, ki so se nanašale na malo gospodarstvo in obrt. Del njegovega področja je bilo tudi pospeševanje malega gospodarstva in obrti z ekonomskimi in drugimi ukrepi sistemske narave ter ukrepi tekoče ekonomske politike in na njihovo usklajeno izvajanje na vseh področjih (povezovanje malega gospodarstva in obrti z drugimi nosilci materialne proizvodnje in druge zadeve malega gospodarstva in obrti).

Viktorja Brezarja je na čelu ministrstva 14. maja 1992 nadomestil dr. Maks Tajnikar.

Ministrstvo za trgovino (1991–1993)

Ministrstvo je opravljalo naloge, ki so se nanašale na opravljanje trgovinske dejavnosti, ki so vključevale promet blaga in storitev na domačem trgu, razmere na trgu, preskrbljenost trga, predlaganje intervencijskega uvoza, intervencije v preskrbi, sistem nadzora cen, spremljanje gibanj cen blaga in storitev, blagovne rezerve ter varstvo potrošnikov.

Organa v sestavi:

- Republiška direkcija za blagovne rezerve,
- Republiški tržni inšpektorat.

Ministri za trgovino:

- Maks Bastl (16. 5. 1990–12. 2. 1992),
- Jožef Jeraj (12. 2. 1992–23. 9. 1992),
- Davorin Valentinčič (23. 9. 1992–25. 1. 1993).

Ministrstvo za planiranje (1991–1993)

Ministrstvo za planiranje je opravljalo naloge, ki so se nanašale na sistem planiranja, na koncept, strategijo in usmerjanje nacionalnega in regionalnega razvoja, na hitrejši razvoj demografsko ogroženih območij in drugih območij v republiki, ki so imela razvojne težave, ter na ukrepe tekoče ekonomske politike.

Igorja Umeke je 14. maja 1992 kot minister zamenjal dr. Davorin Kračun.

Organa v sestavi:

- Zavod Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj,
- Zavod Republike Slovenije za statistiko.

Ministrstva v obdobju 1993–2000

V tem obdobju so bila za področje gospodarstva pristojna tri ministrstva, in sicer Ministrstvo za gospodarske dejavnosti, Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj ter med leti 1997 in 2000 Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem.

Ministrstvo za gospodarske dejavnosti (1993–2000)

Z Zakonom o Vladi Republike Slovenije leta 1993¹⁰ so dotedanji organi Ministrstvo za industrijo in gradbeništvo, Ministrstvo za malo gospodarstvo, Ministrstvo za energetiko in Ministrstvo za turizem in gostinstvo nadaljevali z delom kot Ministrstvo za gospodarske dejavnosti.

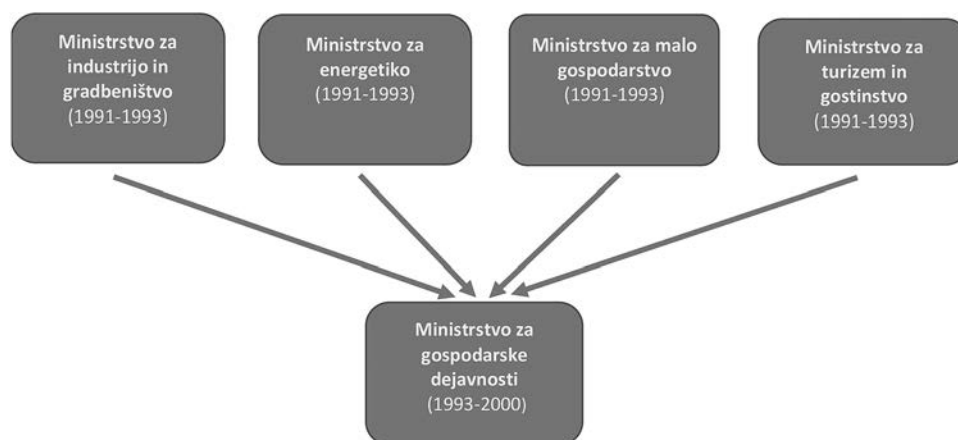
Na podlagi Zakona o organizaciji in delovnem področju ministrstev¹¹ je Ministrstvo za gospodarske dejavnosti leta 1994 opravljalo zadeve, ki so se nanašale na razvoj gospodarstva ter njegovo pospeševanje z ekonomskimi in drugimi ukrepi sistemske narave; opredeljevalo in vodilo gospodarsko politiko za posamezne panoge in podjetja v industriji in rudarstvu ter zadeve, povezane z malimi in srednje velikimi podjetji ter svetovalnimi in pospeševalnimi organizacijami na tem področju; na primarno in transformirano energijo, na pridobivanje, predelavo ali dodelavo virov energije (premog, uran, nafta, zemeljski plin, biomase in novi obnovljivi viri) in na racionalno ravnanje z njimi; na ravnanje z iztrošenim jedrskim gorivom; na primarno in predelovalno industrijo ter na gradbeništvo; na razvoj turizma in gostinstva; na turistično promocijo Republike Slovenije; na organiziranje potovanj in turistično posredovanje in prostočasnno dejavnost; na turistične takse in druge pristojbine za razvoj turizma.

Po spremembi zakona o Vladi RS je Ministrstvo za gospodarske dejavnosti koncem leta 2000 nadaljevalo z delom kot Ministrstvo za gospodarstvo.¹²

Organi v sestavi:¹³

- Urad Republike Slovenije za obrt,
- Direkcija Republike Slovenije za oskrbo z energijo,
- Agencija Republike Slovenije za učinkovito rabo energije,

Shema 2: Nastanek Ministrstva za gospodarske dejavnosti

¹⁰ Uradni list RS, št. 4/1993.

¹¹ Uradni list RS, št. 71/1994.

¹² Uradni list RS, št. 119/2000.

¹³ Uradni list RS, št. 71/1994.

- Direkcija Republike Slovenije za rudna bogastva,
- Direkcija Republike Slovenije za poslovno informacijsko središče,
- Republiški energetske inšpektorat,
- Republiški rudarski inšpektorat,
- Republiški gradbeni inšpektorat.

Ministri, ki so vodili Ministrstvo za gospodarske dejavnosti:

- dr. Maks Tajnikar (25. 1. 1993–30. 1. 1996),
- Metod Dragonja (31. 1. 1996–20. 4. 1999),
- dr. Tea Petrin (20. 4. 1999–7. 6. 2000),
- dr. Jože Zagožen (7. 6. 2000–30. 11. 2000).

Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj (1993–2000)

Ministrstvo za trgovino in Ministrstvo za planiranje sta na podlagi Zakona o Vladi RS¹⁴ nadaljevali z delom kot Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, ki je bilo ustanovljeno 17. januarja 1993. Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj je opravljalo naloge s področja trgovine, planiranja gospodarskih zadev, ki so se nanašale na sistem ekonomskih odnosov s tujino ter na zunanjetrgovinski režim; na zunanjetrgovinsko poslovanje, promet blaga in storitev s tujino ter opravljanje gospodarske dejavnosti v tujini; na vlaganje sredstev tujih oseb v domača podjetja in druge organizacije; na dolgoročno proizvodno kooperacijo in poslovno tehnično sodelovanje ter na obmejno gospodarsko sodelovanje.

Na podlagi Zakona o organizaciji in delovnem področju ministrstev¹⁵ je Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj opravljalo zadeve, ki so se nanašale na koncept, strategijo ter usmerjanje nacionalnega in regionalnega razvoja; na ukrepe tekoče ekonomske politike; na usklajevanje in dodeljevanje spodbud, pomembnih za uravnotežen regionalni razvoj območij s posebnimi razvojnimi težavami (demografsko ogrožena, razvojno šibka območja); na oblikovanje sistema in izvedbe lastninskega preoblikovanja; na vzpostavitev sistema investicijskih družb in vzajemnih skladov; na področje ekonomskih odnosov s tujino, ki je vključevalo zunanjetrgovinsko politiko, vključno z zaščitno politiko (uvozne dajatve, uvozne kontingente, prelevmane in druge oblike zaščite); zunanjetrgovinsko poslovanje, tuja vlaganja ter druge zunanjetrgovinske posle; gospodarsko sodelovanje s posameznimi državami in koordinacijo gospodarskega sodelovanja z domačimi in tujimi subjekti, obmejno gospodarsko sodelovanje; na sodelovanje z mednarodnimi ekonomskimi organizacijami, institucijami in integracijami; na prilagajanje instrumentov trgovinske politike Republike Slovenije z Evropsko unijo, koordinacijo prilagajanja na drugih področjih in usklajevanje blagovnega prometa s standardi in zahtevami tržišč razvitih držav; na urejanje in usmerjanje opravljanja blagovnega prometa in trgovinske dejavnosti; na pospeševanje in racionalizacijo blagovnih tokov ter posodabljanje metod trgovanja in njegove informatike; na spremljanje blagovnih tokov in preskrbljenosti z osnovnimi živili ter zagotavljanje in izvajanje finančnih intervencij in intervencij s tržnimi blagovnimi rezervami v primeru potrebe po uravnoteženju blagovnih tokov; na pripravo ukrepov, vezanih na preskrbo v primeru izrednih razmer; na urejanje sistema blagovnih rezerv in finančnih intervencij pri osnovni preskrbi ter pripravo letnih in srednjeročnih programov na teh področjih; na zagotavljanje pravic potrošnikov in njihovo varstvo; na spremljanje gibanja cen blaga in storitev; na izvajanje pravic in dolžnosti države na področju nadzora nad cenami s sprejemanjem ukrepov določitve cen, zlasti glede cen osnovnih

¹⁴ Uradni list RS, št. 4/1993.

¹⁵ Uradni list RS, št. 71/1994.

živil ter storitev in proizvodov monopolnih dejavnosti ter na zagotavljanje nadomestil pri cenah, sprejetih zaradi stabilizacije cen oziroma zaradi onemogočenega nadomeščanja stroškov za enostavno reprodukcijo.

Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj je bilo ukinjeno z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o Vladi RS.¹⁶ Njegova delovna področja je prevzelo Ministrstvo za gospodarstvo, razen nadzora nad državnimi pomočmi, ki je prešlo pod Ministrstvo za finance.

Organi v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj so bili leta 1994:¹⁷

- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj,
- Urad Republike Slovenije za varstvo potrošnikov,
- Urad Republike Slovenije za varstvo konkurence,
- Urad Republike Slovenije za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije,
- Direkcija Republike Slovenije za blagovne rezerve,
- Tržni inšpektorat Republike Slovenije.

Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj je organ v sestavi ministrstva postala leta 1999.¹⁸

Ministri, ki so vodili Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj:

- dr. Davorin Kračun (25. 1. 1993–26. 1. 1995),
- Janko Deželak (26. 1. 1995–27. 2. 1997),
- dr. Marjan Senjur (27. 2. 1997–30. 11. 2000).

Shema 3: Nastanek Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj

Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem (1997–2000)

Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem je leta 1997 na podlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o organizaciji in delovnem področju ministrstev¹⁹ od Ministrstva za gospodarske dejavnosti prevzelo delavce in del nalog. Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem je opravljalo zadeve, ki so se nanašale na skrb za spremljanje ter usmerjanje razvoja malega gospodarstva, turizma, gostinstva in obrti, na njihovo pospeševanje z ukrepi sistemske narave

¹⁶ Uradni list RS, št. 119/2000.

¹⁷ Uradni list RS, št. 71/1994.

¹⁸ Uradni list RS, št. 60/1999.

¹⁹ Uradni list RS, št. 47/1997.

ter ukrepi tekoče ekonomske politike in na usklajeno izvajanje le-teh na vseh področjih gospodarskega razvoja; na turistično promocijo Republike Slovenije; na organiziranje potovanj in turistično posredovanje in prostočasno dejavnost; na turistično takso in druge pristojbine za razvoj turizma; na druge zadeve malega gospodarstva, turizma, gostinstva in obrti.

Ministrstvo, ki je imelo sedež v Mariboru, je med leti 1997 in 2000 vodil le en minister, in sicer Janko Razgoršek.

Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem je bilo ukinjeno leta 2000, njegovo delovno področje pa je bilo priključeno Ministrstvu za gospodarstvo.²⁰

Ministrstvi od leta 2000 dalje

Leta 2000 ustanovljeno Ministrstvo za gospodarstvo RS je pod tem imenom delovalo do leta 2012, ko je bilo preimenovano v Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, spremenila pa so se tudi določena področja delovanja.

Ministrstvo za gospodarstvo Republike Slovenije (2000–2012)

Leta 2000 je prišlo do večjih sprememb. Ministrstvo za gospodarske dejavnosti je nadaljevalo z delom kot Ministrstvo za gospodarstvo z delovnimi področji Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj, razen delovnega področja nadzora nad državnimi pomočmi in delovnega področja Urada Republike Slovenije za makroekonomske analize, Ministrstva za gospodarske dejavnosti in delom delovnega področja Ministrstva za znanost in tehnologijo, ki se nanaša na tehnologijo, ter Ministrstva za malo gospodarstvo in turizem.²¹

S tem ko je Ministrstvo za gospodarstvo prevzelo delovna področja Ministrstva za znanost in tehnologijo, Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj ter Ministrstva za malo gospodarstvo in turizem, so ta ministrstva prenehala delovati.

Delovno področje Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj, ki se je nanašalo na nadzor nad državnimi pomočmi, je prešlo v delovno pristojnost Ministrstva za finance. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, ki je bil do leta 2000 organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj, je postal samostojna vladna služba z direktorjem, ki je neposredno odgovoren predsedniku vlade in kot tak deluje še danes.

S 1. julijem 2003 je Služba Vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj prevzela od Ministrstva za gospodarstvo delovno področje regionalnega razvoja ter ustrezno število uslužbencev in ustrezne pravice proračunske uporabe, dokumentacijo, prostore in opremo.²²

Področje tehnologije je ostalo v okviru Ministrstva za gospodarstvo le štiri leta, kajti že leta 2004 je bilo to področje priključeno novoustanovljenemu Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo,²³ ki je delovalo do leta 2012. Z njegovo ukinitvijo se je področje tehnologije ponovno preneslo na gospodarski resor, in sicer v okvir Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo.

Od leta 2004 naprej je Ministrstvo za gospodarstvo opravljalo naloge na področjih ekonomskega sistema in razvoja, notranjega trga, tehnične zakonodaje in meril, varstva potrošnikov, varstva konkurence, ekonomskih odnosov s tujino, razvoja podjetniškega sektorja in konkurenčnosti, intelektualne lastnine,

²⁰ Uradni list RS, št. 119/2000.

²¹ Uradni list RS, št. 119/2000.

²² Uradni list RS, št. 56/2003.

²³ Uradni list RS, št. 123/2004.

drobnega gospodarstva in turizma, energetike in rudarstva, elektronskih komunikacij, pošte in industrijskih projektov.

Leta 2003 so se oblikovali direktorati. Za Ministrstvo za gospodarstvo so bili na začetku ustanovljeni Direktorat za razvoj podjetniškega sektorja in konkurenčnosti, Direktorat za ekonomske odnose s tujino in Direktorat za notranji trg.²⁴ Leta 2004 je nastal še Direktorat za turizem, medtem ko se je Direktorat za razvoj podjetniškega sektorja preimenoval v Direktorat za podjetništvo in konkurenčnost.²⁵ Leta 2005 sta bila dodana še Direktorat za energijo in Direktorat za elektronske komunikacije.²⁶ Slednji je del ministrstva ostal do leta 2009, ko je to področje prešlo pod okrilje Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.²⁷ Leta 2009 je prišlo še do ene spremembe – pod Ministrstvo za gospodarstvo je iz Ministrstva za okolje in prostor prešlo področje učinkovite rabe energije²⁸.

Na začetku leta 2012, pred preoblikovanjem ministrstva, je Ministrstvo za gospodarstvo opravljalo naloge na področju podjetništva in konkurenčnosti (pripravljanje politike in izvajanje ukrepov za promocijo podjetništva, razvoja malih in srednje velikih podjetij ter spodbujanje tehnološkega razvoja in inovativnosti), na področju turizma in ekonomskih odnosov s tujino (priprava in izvajanje strategije in politike spodbujanja turizma ter priprava predpisov s področja turizma in gostinstva, vodenje in koordiniranje zadev s področja skupne trgovinske politike, mednarodnega poslovnega okolja, politike spodbujanja internacionalizacije in tujih neposrednih investicij, ukrepi s področja ekonomskih odnosov s tujino), na področju notranjega trga (priprava in izvajanje politike s področja enotnega trga blaga in storitev, nacionalne tehnične infrastrukture kakovosti, prava družb, varstva potrošnikov, intelektualne lastnine in konkurence, preskrbljenosti trga in blagovnih rezerv, nadzora cen in trgovinske dejavnosti) ter na področju energetike in rudarstva (priprava in skrb za celovito energetsko politiko države na področju oskrbe z energijo (proces pridobivanja in predelave, proizvodnje, prenosa, distribucije in dobave energije, učinkovite rabe energije in obnovljivih virov energije za ogrevanje in transport), podeljevanje rudarskih pravic za raziskovanje in izkoriščanje vseh vrst mineralnih surovin, skrb za gospodarsko ravnanje z vsemi mineralnimi surovinami, priprava zakon-
skih in drugih aktov).²⁹

V sestavi Ministrstva za gospodarstvo so med leti 2000 in 2012 delovali naslednji organi:

- Agencija Republike Slovenije za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije,
- Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino,
- Urad Republike Slovenije za varstvo konkurence,
- Urad Republike Slovenije za varstvo potrošnikov,
- Tržni inšpektorat Republike Slovenije,
- Inšpektorat Republike Slovenije za elektronske komunikacije, elektronsko podpisovanje in pošto (2004–2009),
- Energetski inšpektorat (2004–2005),
- Inšpektorat Republike Slovenije za energetiko in rudarstvo (2005–2012),
- Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999–2003).

²⁴ Uradni list RS, št. 58/2003.

²⁵ Uradni list RS, št. 43/2004.

²⁶ Uradni list RS, št. 138/2004.

²⁷ Uradni list RS, št. 48/2009.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Cilji in naloge Ministrstva za gospodarstvo: http://arhiv.nuk.uni-lj.si/wayback/201106060-91251/http://www.mg.gov.si/si/o_ministrstvu/cilji_in_naloge_ministrstva/ (dostop: 17. 8. 2022).

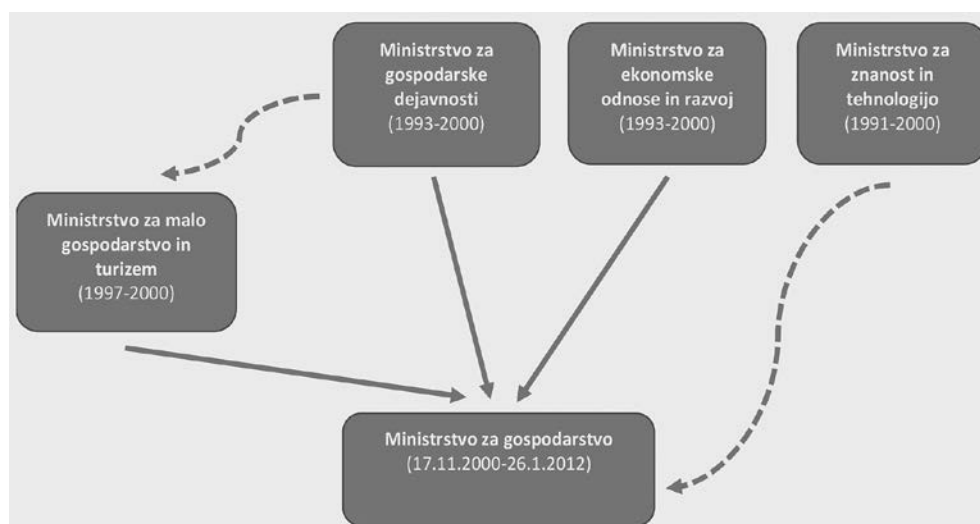
Izvajalske institucije:

- Zavod Republike Slovenije za blagovne rezerve,
- Zavod Republike Slovenije za obvezne rezerve nafte in njenih derivatov,
- Pospeševalni center za malo gospodarstvo,³⁰
- Javna agencija Republike Slovenije za podjetništvo in tuje investicije,
- Slovenska turistična organizacija,
- Slovenski podjetniški sklad,
- Slovenski inštitut za standardizacijo,
- Slovenska akreditacija,
- Javni sklad za razvoj malega gospodarstva,
- Agencija Republike Slovenije za prestrukturiranje in privatizacijo,
- Agencija za radioaktivne odpadke,
- Javna agencija Republike Slovenije za energijo,
- Sklad za financiranje razgradnje Nuklearne elektrarne Krško in za odlaganje radioaktivnih odpadkov iz Nuklearne elektrarne Krško.

V času delovanja Ministrstva za gospodarstvo so bili njegovi ministri:

- dr. Tea Petrin (30. 11. 2000–20. 4. 2004),
- dr. Matej Lahovnik (20. 4. 2004–3. 12. 2004),
- mag. Andrej Vizjak (3. 12. 2004–21. 11. 2008),
- dr. Matej Lahovnik (21. 11. 2008–9. 7. 2010),
- mag. Darja Radić (16. 7. 2010–11. 7. 2011),
- mag. Mitja Gaspari (11. 7. 2011–10. 2. 2012).

Shema 4: Nastanek Ministrstva za gospodarstvo

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo Republike Slovenije (2012–)

Na začetku leta 2012 je z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o Vladi Republike Slovenije³¹ Ministrstvo za gospodarstvo nadaljevalo z delom kot Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo in pod tem imenom deluje še danes. Omenjeni zakon je med drugim prinesel tudi ukinitve Ministrstva za

³⁰ Leta 2005 se je preoblikoval v Javno agencijo RS za podjetništvo in tuje investicije (*Uradni list RS*, št. 73/2005).

³¹ *Uradni list RS*, št. 8/2012.

visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ter prenesel delovna področja, ki so se nanašala na tehnologijo, pošto in meroslovje, ponovno na Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. Zakon pa je ministrstvu prinesel še eno spremembo, delovno področje energetike, rudarstva in učinkovite rabe energije, ki je do leta 2012 spadalo pod Ministrstvo za gospodarstvo, je bilo preneseno na Ministrstvo za infrastrukturo in prostor.

Tako je Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo od leta 2012 opravljalo naloge na področjih ekonomskega sistema in razvoja, notranjega trga, tehnične zakonodaje in meril, varstva potrošnikov, varstva konkurence, ekonomskih odnosov s tujino, razvoja podjetniškega sektorja in konkurenčnosti, intelektualne lastnine, drobnega gospodarstva in turizma, industrijskih projektov, naloge na področju regionalnega razvoja in evropske kohezijske politike ter naloge na področju tehnologije, meroslovja in pošte.

Shema 5: Prenos področja tehnologije

Nove spremembe je prinesel Zakon o spremembi Zakona o državni upravi,³² na podlagi katerega je bila s 1. marcem 2014 ustanovljena Služba Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, ki je od Ministrstva za gospodarski

Shema 6: Prenos področja evropske kohezijske politike in razvoja

³² Uradni list RS, št. 12/2014.

razvoj in tehnologijo prevzela delovno področje evropske kohezijske politike, evropskega teritorialnega sodelovanja, finančnih mehanizmov in razvoja.

Danes Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo zagotavlja podporo krepitvi mednarodne konkurenčnosti slovenskih podjetij in spreminjanju sestave slovenskega gospodarstva tako, da je čim bolj prilagojeno zahtevam svetovnega gospodarstva. Z različnimi ukrepi zagotavlja čim stabilnejše, čim bolj predvidljivo in konkurenčno gospodarsko okolje za rast in razvoj slovenskih podjetij na slovenskem in tujih trgih. Deluje na področjih internacionalizacije, podjetništva, tehnološkega razvoja (priprava in izvajanje politike spodbujanja internacionalizacije in tujih neposrednih investicij, izvajanje in razvoj novih ukrepov, politika in ukrepi za promocijo podjetništva, razvoj malih in srednje velikih podjetij, spodbujanje tehnološkega razvoja in inovativnosti), področju turizma (priprava in izvajanje strategije in politike spodbujanja turizma ter priprava predpisov s področja turizma in gostinstva), področju notranjega trga (priprava in izvajanje evropske in nacionalne politike s področja enotnega trga blaga in storitev, tehnične zakonodaje ter nacionalne infrastrukture kakovosti (akreditacija, meroslovje, standardizacija), gospodarskega prava, pomoči in prestrukturiranja gospodarskih družb v težavah, poštnih storitev, varstva potrošnikov, intelektualne lastnine in konkurence, trgovinske politike, pokopališko-pogrebne dejavnosti in prikritih vojnih grobišč, nadzora cen in trgovinske dejavnosti), področju regionalnega razvoja (uresničevanje zastavljenih strateških ciljev zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, oblikovanje regionalne politike, spodbujanje trajnostnega razvoja vseh regij (razvojnih in kohezijskih)) in področju lesarstva (zagotovitev učinkovitega podpornega okolja in spodbud za pripravo podjetij iz gozdno-lesne verige za poslovanje na tujih trgih).³³

Ministrstvo leta 2022 sestavljajo naslednje organizacijske enote:³⁴

- Kabinet ministra,
- Direktorat za internacionalizacijo, podjetništvo in tehnologijo,
- Direktorat za turizem,
- Direktorat za notranji trg,
- Direktorat za regionalni razvoj,
- Direktorat za lesarstvo,
- Služba za razvojna sredstva,
- Služba za evropske zadeve in mednarodno sodelovanje,
- Generalni sekretariat,
- Notranjerevizijska služba.

V okviru ministrstva delujejo trije organi v sestavi:

- Tržni inšpektorat Republike Slovenije,
- Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino,
- Urad Republike Slovenije za meroslovje.

Za podrobnejše izvajanje ukrepov ministrstva so zadolžene naslednje izvajalske ustanove:

- Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije,
- Zavod Republike Slovenije za blagovne rezerve,
- Slovenski inštitut za standardizacijo,

³³ Cilji in naloge Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo: http://mgrt.arhiv-spletisc.gov.si/si/o_ministrstvu/cilji_in_naloge_ministrstva/index.html (dostop: 17. 8. 2022).

³⁴ O Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo: <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-gospodarski-razvoj-in-tehnologijo/o-ministrstvu/> (dostop: 17. 8. 2022).

- Slovenska akreditacija,
- Javni sklad Republike Slovenije za regionalni razvoj in razvoj podeželja,
- Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence,
- Javna agencija Republike Slovenije za trženje in promocijo turizma – Slovenska turistična organizacija,
- Center Noordung.

V času od leta 2012 so Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo vodili naslednji ministri:

- mag. Radovan Žerjav (10. 2. 2012–25. 1. 2013),
- mag. Stanko Stepišnik (20. 3. 2013–29. 11. 2013),
- dr. Uroš Čufer (11. 12. 2013–24. 2. 2014),
- Metod Dragonja (24. 2. 2014–18. 9. 2014),
- Jožef Petrovič (18. 9. 2014–4. 12. 2014),
- Zdravko Počivalšek (4. 12. 2014–1. 6. 2022)
- Matjaž Han (1. 6. 2022–danes).

Organi v sestavi ministrstev, pristojnih za gospodarstvo

V okviru gospodarskega resorja so delovali različni organi v sestavi. Nekateri delujejo še danes (Tržni inšpektorat RS, Urad RS za intelektualno lastnino, Urad RS za meroslovje), nekateri so se iz organov v sestavi preoblikovali v izvajalske institucije, spet drugi so bili ukinjeni ali je njihovo področje prešlo pod ministrstvo oziroma pod drug resor.

Tržni inšpektorat Republike Slovenije

Republiški tržni inšpektorat je nasledil Tržni inšpektorat RS, ki je začel delovati s 1. decembrom 1995 na podlagi Zakona o organizaciji in delovnem področju ministrstev³⁵ kot organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj. Nadzoroval je na domačem trgu in preko mejnih nadzorov izvrševanja zakonov in drugih predpisov, ki so urejali promet blaga in opravljanje storitev, cene blaga in storitev, njihovo kakovost in standarde ter varstvo blagovnih in storitvenih znamk, znakov kakovosti in označb izvora blaga.

Danes je inšpektorat organ v sestavi Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo. Njegovo delovanje je usmerjeno v izvajanje nadzora nad izvrševanjem veljavnih predpisov, med katere kot najpomembnejša področja sodijo varstvo potrošnikov, varnost izdelkov, trgovina, gostinstvo, storitev, cene, turizem, obrt in varstvo avtorskih pravic.

Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino

Z Ustavnim zakonom za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je bil 25. junija 1991 ustanovljen Urad RS za varstvo industrijske lastnine v sestavi Ministrstva za znanost in tehnologijo.³⁶ V Urad RS za intelektualno lastnino se je preimenoval decembra 1994, ko je začel veljati Zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev, s katerim so mu bile dodeljene tudi pristojnosti na področju avtorske in sorodnih pravic. De-

³⁵ Uradni list RS, št. 71/1994.

³⁶ Uradni list RS, št. 1/1991.

cembra 2000 je z uveljavitvijo sprememb Zakona o Vladi postal organ v sestavi Ministrstva za gospodarstvo.

Urad RS za intelektualno lastnino je pristojen za opravljanje nalog s področja intelektualne lastnine, ki vključuje področje avtorskega prava in prava industrijske lastnine, ter za pripravo zakonodaje s področja intelektualne lastnine.

Urad Republike Slovenije za meroslovje

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je bil za izvajanje nalog na področju meroslovja z Ustavnim zakonom za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije³⁷ ustanovljen Urad RS za standardizacijo in meroslovje. Leta 2001 so se zaradi reorganizacije njegovih širokih pristojnosti naloge na področju meroslovja prenesle na samostojen urad, Urad Republike Slovenije za meroslovje, ki danes deluje v sestavi Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo.

Urad RS za meroslovje vodi in razvija nacionalni meroslovni sistem Republike Slovenije, vključno s sistemom ugotavljanja skladnosti na področju izdelkov iz plemenitih kovin in z vodenjem postopkov v okviru priznanja Republike Slovenije za poslovno odličnost. Te sisteme predstavlja v ustreznih mednarodnih organizacijah ter jih razvija na mednarodno primerljiv in prepoznaven način.

Zavod Republike Slovenije za cene

Ob prenehanju delovanja leta 1991³⁸ je bil organ v sestavi Republiškega sekretariata za tržišče in splošne gospodarske zadeve. Opravljal je analitične in druge strokovne naloge ter izvajal ukrepe in opravljal naloge, ki so se nanašale na družbeni nadzor cen.

Urad Republike Slovenije za obrt

Z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev³⁹ leta 1994 je bil za spremljanje in usmerjanje razvoja obrti kot organ v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti ustanovljen Urad Republike Slovenije za obrt. Pristojnosti so leta 1997 prešle na Ministrstvo za malo gospodarstvo in turizem.⁴⁰

Direkcija Republike Slovenije za rudna bogastva

Direkcija RS za rudna bogastva je bila v 90. letih organ v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti. Opravljala je strokovne, tehnične in razvojne naloge na področju strategije gospodarjenja z mineralnimi in energetskimi surovinami. Leta 2001 je skupaj z Direkcijo RS za oskrbo z energijo nadaljevala z delom kot Uprava RS za rudarstvo pod okriljem Ministrstva za okolje in prostor.⁴¹

³⁷ Uradni list RS, št. 1/1991.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Uradni list RS, št. 71/1994.

⁴⁰ Uradni list RS, št. 47/1997.

⁴¹ Uradni list RS, št. 30/2001.

Direkcija Republike Slovenije za oskrbo z energijo

Direkcija RS za oskrbo z energijo je bila v 90. letih organ v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti. Opravljala je strokovne, tehnične, organizacijske in razvojne naloge na področju zanesljive in kakovostne oskrbe z energijo. Leta 2001 je skupaj z Direkcijo RS za rudna bogastva nadaljevala z delom kot Uprava RS za rudarstvo pod okriljem Ministrstva za okolje in prostor.⁴²

Agencija Republike Slovenije za učinkovito rabo energije

Z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁴³ je bila kot organ v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti ustanovljena Agencija RS za učinkovito rabo energije, ki je z delom začela leto kasneje. Leta 2000 je postala organ v sestavi Ministrstva za okolje in prostor. Po 1. maju 2005 je to področje ponovno prišlo pod gospodarski resor, in sicer v pristojnost Sektorja za aktivnosti učinkovite rabe in obnovljivih virov energije Direktorata za energijo v okviru Ministrstva za gospodarstvo.

Agencija je izvajala programe za spodbujanje učinkovite rabe energije, obnovljivih virov energije ter sproizvodnje toplote in električne energije.

Direkcija Republike Slovenije za poslovno informacijsko središče

Direkcija RS za poslovno informacijsko središče je bila z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁴⁴ organ v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti. Državni upravi, trgovini, gospodarski zbornici, mednarodnim prevoznikom, špediterjem, bankam, zavarovalnicam in drugim zainteresiranim institucijam je zagotavljala dostop do strateških mednarodnih poslovnih informacij s povezovanjem v specializirana svetovna informacijska središča. Leta 2001 je postala organ v sestavi Ministrstva za informacijsko družbo,⁴⁵ nato je bila konec leta 2003 ukinjena, naloge pa je prevzelo ministrstvo.⁴⁶

Republiški energetske inšpektorat – Energetski inšpektorat – Inšpektorat Republike Slovenije za energetiko in rudarstvo

Na podlagi Zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije⁴⁷ sta se združila Republiški elektroenergetski inšpektorat in Republiški inšpektorat parnih kotlov v Republiški energetski inšpektorat, ki je postal organ v sestavi Republiškega komiteja za energetiko, industrijo in gradbeništvo. Nadzoroval je izvrševanje zakonov, drugih predpisov in splošnih aktov iz republiške pristojnosti, ki so urejali elektroenergetiko, proizvodnjo elektrotehničnih materialov in opreme, projektiranje, izgradnjo in uporabo naprav za proizvodnjo in izkoriščanje jedrske energije, termoeenergetiko in tlačne posode.

Leta 2001 sta se elektroenergetski del in področje kurjene opreme (termoeenergetike) združila z Inšpektoratom RS za okolje in prostor v Inšpektorat

⁴² Uradni list RS, št. 30/2001.

⁴³ Uradni list RS, št. 71/1994.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Uradni list RS, št. 30/2001.

⁴⁶ Uradni list RS, št. 58/2003.

⁴⁷ Uradni list SRS, št. 5/1980.

RS za energetiko, okolje in prostor, področje nadzora opreme pod tlakom pa je prešlo na Tržni inšpektorat RS.

Konec leta 2004 je bilo v skladu Z zakonom o Vladi RS področje energetike preneseno na Ministrstvo za gospodarstvo in ustanovljen je bil Energetski inšpektorat, ki je bil pristojen za področje elektroenergetike in termoeenergetike. Leta 2005 se je Energetski inšpektorat preimenoval v Inšpektorat RS za energetiko in rudarstvo, delovnemu področju pa je bil dodan nadzor s področja rudarstva. Z Uredbo o spremembah in dopolnitvah Uredbe o organih v sestavi ministrstev⁴⁸ je bil 1. aprila 2012 ustanovljen Inšpektorat RS za promet, energetiko in prostor, ki je združil tri inšpektorate: Prometni inšpektorat, Inšpektorat RS za energetiko in rudarstvo ter prostorski del Inšpektorata RS za okolje in prostor ter prešel v resor Ministrstva za infrastrukturo. Po treh letih je v skladu s 5. členom Uredbe o spremembah in dopolnitvah Uredbe o organih v sestavi ministrstev⁴⁹ inšpektorat nadaljeval delo kot Inšpektorat RS za infrastrukturo brez gradbene, geodetske in stanovanjske inšpekcije.

Republiški rudarski inšpektorat

Republiški rudarski inšpektorat je deloval kot organ v sestavi različnih organov – od leta 1990 Republiškega sekretariata za energetiko,⁵⁰ med letoma 1991 in 1993 v sestavi Ministrstva za energetiko ter med letoma 1993 in 2001 v sestavi Ministrstva za gospodarske dejavnosti. Leta 2001 je bilo področje rudarske inšpekcije priključeno k Inšpektoratu RS za okolje in prostor⁵¹ ter leta 2004 k Inšpektoratu RS za okolje, prostor in energijo,⁵² ki sta delovala v okviru Ministrstva za okolje in prostor. Leta 2005 je področje rudarske inšpekcije ponovno prešlo v okvir Ministrstva za gospodarstvo in svoje delo nadaljevalo kot Inšpektorat Republike Slovenije za energetiko in rudarstvo.⁵³

Republiški rudarski inšpektorat je nadzoroval izvrševanje zakonov, drugih predpisov in splošnih aktov, ki so urejali raziskovanje in izkoriščanje vseh vrst rudnin.

Republiški gradbeni inšpektorat

Že pred letom 1990 je deloval kot organ v sestavi komitejev oziroma sekretariatov s področja gospodarstva. Nadzoroval je izvrševanja zakonov, drugih predpisov in splošnih aktov, ki so urejali gradbeništvo in gradnjo objektov, proizvodnjo gradbenih proizvodov in izvedbo gradbenih konstrukcij. Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁵⁴ leta 2001 je Tržni inšpektorat RS prevzel delovno področje Republiškega gradbenega inšpektorata v delu, ki se nanaša na kakovost gradbenih proizvodov in gradbenih materialov. Danes gradbena inšpekcija deluje v okviru Inšpektorata RS za okolje in prostor.

⁴⁸ Uradni list RS, št. 17/2012.

⁴⁹ Uradni list RS, št. 19/2014.

⁵⁰ Uradni list SRS, št. 24/1990.

⁵¹ Uradni list RS, št. 30/2001.

⁵² Uradni list RS, št. 138/2004.

⁵³ Uradni list RS, št. 52/2005.

⁵⁴ Uradni list RS, št. 30/2001.

Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj

Leta 1994 se je dotedanji Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj (še prej je deloval pod imenom Zavod RS za družbeno planiranje) preimenoval v Urad RS za makroekonomske analize in razvoj ter postal organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj. Leta 2000 je po prejetju Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o Vladi RS⁵⁵ postal samostojna vladna služba, ki je neposredno odgovorna predsedniku Vlade in kot taka deluje še danes. Opravlja strokovne naloge, ki se nanašajo na pripravo in usklajevanje osnov, usmeritev ter nalog razvojne in tekoče politike; na izdelavo analiz gospodarskega, socialnega in regionalnega razvoja; na simuliranje in oceno učinkov ekonomskih in razvojnih ukrepov ter institucionalnih sprememb; na razvoj in uporabo metodoloških orodij za področje dela.

Urad Republike Slovenije za varstvo potrošnikov

Urad RS za varstvo potrošnikov je bil ustanovljen leta 1994 z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁵⁶ kot organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj. Do septembra 1996 je naloge s področja varstva potrošnikov opravljal Sektor za trgovino pri istem ministrstvu, zatem je začel Urad s samostojnim delovanjem. Opravljal je strokovne, upravne in razvojne naloge na področju varstva potrošnikov ter naloge na področju izvajanja javnih služb, ki se nanašajo na vzgojo, izobraževanje in obveščanje potrošnikov.

Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu potrošnikov⁵⁷ so se naloge in pristojnosti Urada RS za varstvo potrošnikov prenesle na Ministrstvo za gospodarstvo. Urad je 20. decembra 2011 prenehal delovati kot organ v sestavi Ministrstva za gospodarstvo.

Urad Republike Slovenije za varstvo konkurence

Leta 1994 je bil z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁵⁸ kot organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj ustanovljen Urad RS za varstvo konkurence. Opravljal je naloge nadzora nad izvajanjem zakona, ki je urejal preprečevanje omejevanja konkurence, vodenja upravnih postopkov na podlagi predpisov s področij konkurenčnega prava, odločanja o skladnosti koncentracij s pravili konkurence, izrekanja prepovedi oziroma naganja pogojev za zagotovitev skladnosti, spremljanja in analiziranja razmer na trgu, pomembnih za razvijanje poštene in svobodne konkurence, dajanja mnenj Državnemu zboru in Vladi o splošnih vprašanjih iz svoje pristojnosti.⁵⁹

S Sklepom o ustanovitvi Javne agencije RS za varstvo konkurence⁶⁰ so se pristojnosti Urada prenesle na Agencijo, ki je začela delovati 1. januarja 2013.

⁵⁵ Uradni list RS, št. 119/2000.

⁵⁶ Uradni list RS, št. 71/1994.

⁵⁷ Uradni list RS, št. 78/2011.

⁵⁸ Uradni list RS, št. 71/1994.

⁵⁹ Uradni list RS, št. 82/2005.

⁶⁰ Uradni list RS, št. 61/2011.

Urad Republike Slovenije za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije – Agencija Republike Slovenije za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije

Urad RS za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije je bil ustanovljen leta 1994 z Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev⁶¹ kot organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj, delovati je začel maja 1995. Opravljal je zadeve, ki so se nanašale na organiziranje poslovnih konferenc, angažiranje zunanjih domačih in tujih strokovnjakov za pripravo analiz in raziskav posameznih trgov za večjo prodajo slovenskih izdelkov in storitev v tujini ter pridobitev tujih investorjev iz tujih držav v Republiki Sloveniji, sodelovanje na sejmi in njihovo sofinanciranje, organiziranje stalne razstave slovenskih izdelkov v Sloveniji, oglaševanje ekonomske problematike v svetovnih publikacijah, oskrbo s promocijskimi gradivi in tiskanje, videokasete, druge publikacije in sodelovanje na mednarodnih sejmi; strokovne naloge v zvezi s predlaganjem politike do tujih investicij, izvrševanje zakona o tujih vlaganjih, promocijo možnosti za tuje investicije v Republiko Slovenijo, koordiniranje ministrstev in drugih institucij zaradi hitrejšega pridobivanja informacij o možnostih izpeljave posameznih investicij ter na pripravo analiz in informacij o možnostih izpeljave posameznih investicij ter na pripravo analiz in informacij o stanju in razvoju tujih investicij v Republiki Sloveniji.

Leta 2001 se je Urad preimenoval v Agencijo RS za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije, ki je še vedno delovala kot nacionalna institucija za pridobivanje tujih neposrednih investicij in spodbujanje internacionalizacije domačih podjetij. V okviru spodbujanja internacionalizacije podjetij je zagotavljala podjetjem podporo pri njihovih tržnih dejavnostih na tujih trgih. Leta 2005 je pristojnosti Agencije prevzela Javna agencija RS za podjetništvo in tuje investicije.⁶²

Direkcija Republike Slovenije za blagovne rezerve

Direkcija RS za blagovne rezerve je opravljala naloge na področju oblikovanja, hrambe, obnavljanja in uporabe blagovnih rezerv in poslovanja z njimi ter izgradnje in vzdrževanja skladišč, silosov in rezervoarjev za shranjevanje rezerv. Njen pravni naslednik je Zavod Republike Slovenije za blagovne rezerve, ki ga je ustanovila Vlada RS s Sklepom o ustanovitvi javnega gospodarskega zavoda za blagovne rezerve.⁶³ Zavod je z delovanjem začel v letu 1996 in kot samostojna izvajalska institucija v okviru ministrstva, pristojnega za gospodarstvo, deluje še danes.

Inšpektorat Republike Slovenije za elektronske komunikacije, elektronsko podpisovanje in pošto

Ustanovljen je bil z Uredbo o ustanovitvi Inšpektorata za telekomunikacije, elektronsko podpisovanje in pošto leta 2003.⁶⁴ Najprej je deloval v okviru Ministrstva za informacijsko družbo, po njegovi ukinitvi leta 2004 pa je prešel pod Ministrstvo za gospodarstvo, kjer je ostal do leta 2009, ko je ponovno pre-

⁶¹ Uradni list RS, št. 71/1994.

⁶² Uradni list RS, št. 82/2005.

⁶³ Uradni list RS, št. 72/1995.

⁶⁴ Uradni list RS, št. 49/2003. Pred tem je deloval kot Inšpektorat RS za pošto in telekomunikacije.

šel pod drug resor, in sicer pod Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Opravljal je naloge inšpekcijskega nadzora nad izvrševanjem zakonov in podzakonskih predpisov s področja elektronskih komunikacij in pošte ter naloge inšpekcijskega nadzora v skladu z zakonom, ki je urejal elektronsko poslovanje in elektronski podpis.

S 1. aprilom 2012 sta področje poštних storitev in njegov nadzor prešla pod Tržni inšpektorat RS. Na začetku leta 2013 je prešlo področje elektronskih komunikacij na Agencijo za komunikacijska omrežja in storitve RS.⁶⁵ Inšpektorat RS za elektronske komunikacije in elektronsko podpisovanje je bil na podlagi Uredbe o spremembah Uredbe o organih v sestavi ministrstev⁶⁶ dokončno ukinjen 15. aprila 2013.

Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj

Agencija RS za regionalni razvoj je bila ob nastanku leta 1999 organ v sestavi Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj.⁶⁷ Opravljala je razvojne, svetovalne, pospeševalne in usklajevalne naloge pri spodbujanju regionalnega razvoja; pripravljala strokovne podlage za dodeljevanje spodbud regionalne strukturne politike različnih področij in vrednotila učinke dodeljenih spodbud; dajala mnenja o regionalnih razvojnih programih, s katerimi so se usklajevala razvojna predvidevanja, in naloge na področju gospodarskega, socialnega, kulturnega, prostorskega in okoljskega razvoja v regiji ter dajala mnenja o skupnih razvojnih programih.

Leta 2003 je Agencija prešla iz pristojnosti takratnega Ministrstva za gospodarstvo pod Službo Vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj.⁶⁸ Ukinjena je bila konec leta 2005, ko so prešli vse obveznosti, zaposleni, materialna in finančna sredstva ter postopki regionalno razvojnih spodbud na novoustanovljeno Javno agencijo za regionalni razvoj.

Zaključek

Področje resorja, pristojnega za gospodarstvo, obsega široko področje različnih dejavnosti – od internacionalizacije, podjetništva, tehnološkega razvoja, turizma, notranjega trga do regionalnega razvoja in lesarstva, kar je skozi leta prispevalo k temu, da so bili resorji ministrstva, pristojnega za gospodarstvo, večkrat oblikovani na različne načine. Od velike razdrobljenosti ministrstev z začetka 90. let 20. stoletja se je postopoma izoblikovalo eno veliko ministrstvo, ki pokriva in usklajuje celo vrsto dejavnosti in zagotavlja podporo krepitvi mednarodne konkurenčnosti slovenskih podjetij ter z različnimi ukrepi poskuša zagotoviti čim stabilnejše ter čim bolj predvidljivo in konkurenčno gospodarsko okolje za rast in razvoj slovenskih podjetij na slovenskem in tujih trgih. Za podrobnejše izvajanje različnih ukrepov so ministrstvu v pomoč tudi organi v sestavi in različne izvajalske ustanove.⁶⁹

Drobljenje in razdruževanje najvišjih upravnih organov, ki so pristojni za gospodarstvo, se v valovih dogaja že ves čas od konca druge svetovne vojne leta 1945 naprej. Po večjem številu različnih ministrstev se le-ta ponovno združijo v eno močno ministrstvo, temu spet sledi razdružitev v več organov. Vsaka nova

⁶⁵ Uradni list RS, št. 109/2012.

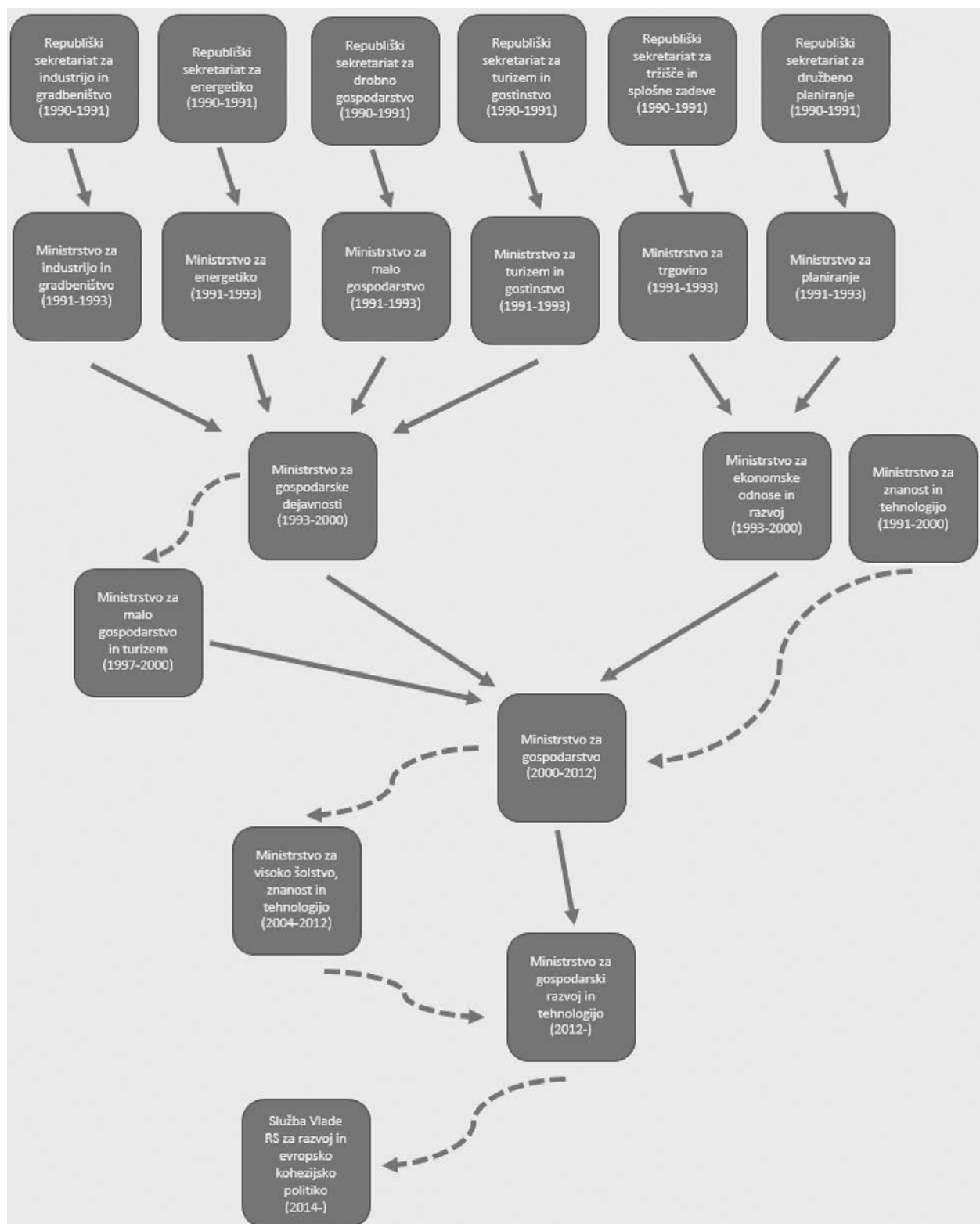
⁶⁶ Uradni list RS, št. 24/2013.

⁶⁷ Uradni list RS, št. 60/1999.

⁶⁸ Uradni list RS, št. 56/2003.

⁶⁹ O Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo: <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-gospodarski-razvoj-in-tehnologijo/o-ministrstvu/> (dostop: 17. 8. 2022).

Shema 7: Razvoj republiških upravnih organov, pristojnih za gospodarstvo

vlada si s spremembo zakona o vladi in drugimi akti oblikuje delo na način, kot si ga je zamislila, da bo najlažje izpeljala zastavljene cilje, kar včasih privede do sprememb in reorganizacij. Zadnja sprememba, ki se obeta ministrstvu, pristojnemu za gospodarstvo, je prenos delovnih področij regionalnega razvoja, tehnologije in oskrbe z naftnimi derivati na Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo ter Ministrstvo za visoko, šolstvo, znanost in inovacije. Na novo bo ministrstvu, ki se bo preimenovalo v

Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, priključeno delovno področje športa, ki je bilo pred tem del Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.⁷⁰

Delček arhivskega gradiva pravnih predhodnikov ministrstva, pristojnega za gospodarstvo, ki je nastalo po letu 1990, je Arhiv RS že prevzel. Prevzeta je glavnina gradiva Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj v fizični obliki, ki je nastala v letih 1994 do 2002 in se hrani v 249 arhivskih škatlah ter ima signaturo SI AS 2089. Od organov v sestavi je prevzeto gradivo Republiškega rudarskega inšpektorata do leta 2005 s signaturo SI AS 283, gradivo Republiškega energetskega inšpektorata do leta 1999 s signaturo SI AS 2140 in gradivo Urada RS za varstvo potrošnikov iz obdobja 1999–2013 s signaturo SI AS 2201.

Organi v sestavi in izvajalske institucije večinoma hranijo arhivsko gradivo vsak v svojih prostorih, ločeno od gradiva ministrstva. Večina gradiva predhodnikov se še vedno hrani na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo, kjer so že pristopili k odbiranju in popisovanju tega arhivskega gradiva, vendar bo zaradi velikih količin arhivskega gradiva preteklo še kar nekaj časa, preden bo vse arhivsko gradivo urejeno, popisano in predano Arhivu RS ter tako na voljo raziskovalcem in drugim uporabnikom na vpogled v razvoj in delovanje najvišjih upravnih organov s področja gospodarstva po letu 1990 in različna področja slovenske gospodarske zgodovine.

VIRI IN LITERATURA

URADNI LISTI

Uradni list Socialistične republike Slovenije, 1980, 1982, 1986, 1990.

Uradni list Republike Slovenije, 1990, 1991, 1993, 1994, 1995, 1997, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014.

INTERNETNI VIRI

Cilji in naloge Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo: http://mgt.arhiv-spletisc.gov.si/si/o_ministrstvu/cilji_in_naloge_ministrstva/index.html (dostop: 17. 8. 2022).

Cilji in naloge Ministrstva za gospodarstvo: http://arhiv.nuk.uni-lj.si/way-back/20110606091251/http://www.mg.gov.si/si/o_ministrstvu/cilji_in_naloge_ministrstva/ (dostop: 17. 8. 2022).

O Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo: <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-gospodarski-razvoj-in-tehnologijo/o-ministrstvu/> (dostop: 17. 8. 2022).

⁷⁰ Zakon o spremembi Zakona o Vladi Republike Slovenije je bil v Državnem zboru RS sprejet 22. junija 2022. Zaradi vloženega predloga za razpis zakonodajnega referendumu zakon še ni bil objavljen v *Uradnem listu*.

SUMMARY

ADMINISTRATIVE BODIES IN THE FIELD OF THE ECONOMY FROM 1990 TO 2022

The article discusses the development of the republic's administrative bodies in the field of the economy in the period from 1990 to the present day. After the first post-war multi-party and democratic elections, a new government was formed in the spring of 1990, which had several secretariats responsible for the economy: the Republic Secretariat for Industry and Construction, the Republic Secretariat for Energy, the Republic Secretariat for the Market and General Affairs, the Republic Secretariat for Tourism and Hospitality Industry, the Republic Secretariat for Small Business and the Republic Secretariat for Social Planning.

After the independence of Slovenia in 1991, the secretariats were replaced by the following ministries: Ministry of Industry and Construction, Ministry of Energy, Ministry of Tourism and Hospitality Industry, Ministry of Small Economy, Ministry of Trade and Ministry of Planning.

In 1993, two larger administrative bodies were created, which covered the field of economy and merged the previous bodies into the Ministry of Economic Activities and the Ministry of Economic Relations and Development. Both operated until 2000, when, together with the Ministry of Small Economy and Tourism, which operated as an independent ministry between 1997 and 2000, they merged into the Ministry of Economy. The field of technology was part of the new body for the first four years and was re-attached in 2012 when the Ministry of Economic Development and Technology was created. Under this name, the ministry still operates today.

The article also lists the ministers who headed individual ministries, constituent bodies and executive institutions.

1.04 Strokovni članek

UDK 061.2:930.25(497.4)"1954/2022"

Prejeto: 17. 10. 2022

Vloga Arhivskega društva Slovenije v razvoju arhivistike

NADA ČIBEJ

Magistrica znanosti, arhivska svetnica, direktorica
Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, SI-6000 Koper
e-pošta: nada.cibej@arhiv-koper.si

Izvleček

Avtorica v prispevku obravnava vlogo Arhivskega društva Slovenije pri razvoju arhivistike in pri tem poudarja nekaj ključnih točk, pri katerih je ta vloga izrazita. Arhivsko društvo Slovenije, ustanovljeno 27. aprila 1954, je v 68 letih delovanja vtisnilo pečat na različnih področjih delovanja. Pomemben prispevek k razvoju stroke je razviden skozi organizacijo zborovanj, ki se kontinuirano izvajajo od leta 1962, in realizacijo sprejetih sklepov. Poudarjeni so sklepi, ki vplivajo na širšo skupnost in vključujejo več deležnikov, ne le arhive. Prav tako je predstavljena periodika, ki jo izdaja društvo in ki prinaša znanstvene ter strokovne prispevke s področja arhivistike. Med temeljnimi nalogami društva sta strokovno izpopolnjevanje in izobraževanje arhivskih delavcev, ki sta prikazani skozi organizacijo seminarjev in tudi skozi prizadevanja za vzpostavitev rednega univerzitetnega programa arhivistike, obravnavana so tudi prizadevanja društva na mednarodni ravni v povezavi z restitucijo arhivskega gradiva, in strokovne pobude, kot so medarhivske delovne skupine, ki so uspešno implementirane v stroko. Na koncu je predstavljena vloga društva v procesu oblikovanja in sprejemanja arhivske zakonodaje.

Abstract

THE ROLE OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA IN THE DEVELOPMENT OF ARCHIVAL SCIENCE

In the article, the author discusses the role of the Archival Society of Slovenia in the development of archival science and, in doing so, emphasizes some key points in which this role is prominent. The Archival Society of Slovenia, founded on April 27, 1954, has left its mark on various fields of activity in its 68 years of operation. An important contribution to the development of the profession can be seen through the organization of conferences, which have been held continuously since 1962, and the realization of the adopted resolutions. Decisions that affect the wider community and involve more stakeholders than just archives are highlighted. Also presented are the periodicals published by the Society, which bring scientific and professional contributions from the field of archival science. Among the fundamental tasks of the Society are the professional training and education of archival workers, which are demonstrated through the organization of seminars and also through

Ključne besede:

Arhivsko društvo Slovenije, strokovno delovanje, publicistika, izobraževanje, zakonodaja.

Key-words:

Archival Society of Slovenia, professional activities, publications, education, legislation

efforts to establish a regular university program of archival science. The efforts of the Society at the international level in connection with the restitution of archival materials are also discussed, as well as professional initiatives such as interarchival working groups, which are successfully implemented in the profession. Finally, the article presents the role of the Society in the process of creating and adopting archival legislation.

1. Uvod

Raziskati in oceniti vlogo ter vpliv Arhivskega društva Slovenije v razvoju in delu arhivistike ter arhivske službe je na eni strani zelo prijetno delo, ampak po drugi zahtevno in odgovorno. Pri tem ne gre zanemariti, da bo marsikje v prispevku osebni »insajderski« pogled nekoga, ki je član te arhivske družčine že več kot dvajset let. A vendar, četudi gledam od znotraj in moram priznati s ponosom, dosežki društva niso pretenciozni, temveč stvarni, otipljivi, zabeleženi. Od prvih korakov, ko je društvo odločno in zrelo prevzelo pobudo o ureditvi arhivske službe, reševanju perečih težav, ki jih je za seboj na področju varovanja arhivskega gradiva pustila vojna, do prizadevanj k boljši izobrazbi in uveljavljanju strokovnih kadrov, skozi izmenjavo znanj in izkušenj, skozi formalna in neformalna izobraževanja, s publikacijami, pobudami, prek zakonodajnih predlogov, društvo še danes ostaja nenadomestljiv del strokovne in znanstvene razvojne poti arhivistov in arhivistike kot vede. Vsak prispevek arhivistov bodisi na zborovanju in v publikacijah bodisi z delom v organih društva je kamenček v razvoju arhivistike. Dejstvo, da se odnos in pogled javnosti do arhivistov, njihovega poslanstva in vloge spreminjata iz »pomožnega« delavca, ki servisira znanost v strokovnjaka, ki dejavno ustvarja znanost in neposredno s svojimi dejanji vpliva na razvoj znanosti v prihodnje, brez slabe vesti pripišemo tudi delovanju društva skozi slabih sedem desetletij. Povod za pripravo prispevka je bilo vabljenost predavanja na temo vpliva in prispevka stanovskega društva k razvoju stroke. Posredno bi lahko iz izbrane teme razbrali še podton vprašanja o smiselnosti delovanja arhivskih društev na splošno. Konferenca, ki jo je organiziralo arhivsko društvo iz Tuzlanskega kantona, je zajela države nekdanje Jugoslavije in glede na marsikatero težavo, s katerimi so se društva na tem področju srečevala in se še srečujejo, je izbira teme razumljiva, podton teme prav tako. V času ustanavljanja društev na omenjenem področju je angleški arhivist sir Hilary Jenkinson podal zelo zanimivo opredelitev arhiva in arhivista.¹ V svojem delu o zgodovini Židov in arhivih govori o svoji tranziciji iz zgodovinarja v arhivista in ugotavlja, da je arhivist oseba, ki svoje poslanstvo uresničuje z ohranjanjem in dostopnostjo dokumentov v interesu drugih ljudi, morda v daljni prihodnosti, ki jih bodo imeli priložnost uporabiti, morda za njemu popolnoma neznane namene. Gre za enega izmed najpomembnejših poklicev za številne veje raziskovanja in delovanja. Skozi razvoj arhivistike so se razvijale tudi različne prakse, pri čemer so arhivi izpolnjevali različne družbene vloge in upravljali svoje zbirke iz podobnih ali drugačnih perspektiv. A razvoj katere koli stroke, tudi arhivistike, venomer zahteva sodelovanje, usklajevanje, dobre prakse, izobraževanje, podporo širše strokovne javnosti. Medinstitucionalna izmenjava znanj in izkušenj se je odrazila ne le na prej omenjenem območju nekdanje skupne države, temveč po vsem svetu, v združevanju, bodisi na ravni institucij v zveze bodisi na ravni strokovnih delavcev v društva. Tako so organizirana društva (združenja) svoj prvotni namen in poslanstvo našla prav v podpori in dejavni udeležbi v razvoju in pre-

¹ Jenkinson: *Jewish History and Archives*, str. 62.

poznavnosti stroke v javnosti, v uveljavljanju poklicne etike v stroki, spodbujanju strokovnih in znanstvenih raziskovanj, odpiranju in reševanju strokovnih problematik iz prakse ter rednega dela. Seveda ima vsako društvo tudi socialno družbeno noto, saj tako skrbi za ohranjanje stikov, formalne in neformalne stike, spoznavanje strokovnjakov iz tujine, druženje in dobro delovno vzdušje. Pomen arhivskega društva kjer koli po svetu se zrcali tudi skozi zapisano vizijo društva ameriških arhivistov,² da opolnomoči arhiviste, da dosežejo strokovno odličnost in da spodbujajo inovacije, ki zagotavljajo identifikacijo, ohranjanje, razumevanje in uporabo arhivskega gradiva. Vendar, ne gre razumeti, da se društva zavzemajo le za splošno poenotenje vsega, temveč da spodbujajo tudi vrednost ter raznolikost arhivov in arhivistov, kar je v resnici zelo pomemben vir ali baza znanja za poklic. K temu lahko prištejemo tudi skrb za napredovanje arhivistov, njihov položaj in vloge v javnem življenju, integriteto, strokovnost in družbeno odgovornost. Če pogledamo v evidenco Sekcije profesionalnih oziroma strokovnih združenj pri Mednarodnem arhivskem svetu,³ ugotovimo, da sekcija danes združuje več kot 60 arhivskih društev po svetu. Med zapisanim poslanstvom na spletni strani foruma društev je želja okrepiti in združiti arhivsko stroko na svetovni ravni ter članom skupnosti pomagati pri razvoju organizacij in povečanju njihovega vpliva. In prav vpliv ter vloga arhivskih društev je tema, ki jo je konferenca v Tuzli poudarila. Metodološki pristop k obravnavani temi terja raziskovanje in predstavitev v več smeri. Predstavitev društva in njegovih področij delovanj je zgodovinski pregled s predstavitvijo dosedanjih obdelav in dostopnih virov, druga smer je primerjalna obravnava doseženih rezultatov, umeščenih v razvojno pot arhivistike, ki je lahko usmerjena bodisi v splošno oceno dosežkov v času in v prostoru delovanja bodisi razpršena in postavljena v kontekst širše družbe in prostora, tretja smer je analitična obdelava vsakega področja zase in vrednotenje posameznih dosežkov v prostoru in času, četrta smer je prepletanje naštetih metod ob upoštevanju uporabe informacijskih tehnologij in temeljnih metodoloških pravil pri predstavitvi teoretičnih izhodišč ter ponujenih odgovorov skozi analizo in dedukcijo poudarjene teme. Seveda to ni prvi prispevek o vlogi Arhivskega društva Slovenije in njegovih dosežkih na različnih področjih delovanja, za zgodovino društva so zelo pomembna poročila o delu, ki jih društvo redno objavlja tako v reviji *Arhivi* kot na svoji spletni strani,⁴ zlasti vsakokratni prispevki ob okroglih obletnicah,⁵ navsezadnje je bil ob štirideseti

² Who We Are: <https://www2.archivists.org/aboutsaa> (dostop: 5. 10. 2022).

³ Na spletni strani FPA – Forum of Professional Associations, part of ICA – International Council on Archives je seznam društev članic Sekcije strokovnih združenj dostopen na naslovu Associations: <https://www.ica.org/en/associations> (dostop: 5. 10. 2022). Seznam, sicer iz leta 2012, je dostopen tudi v pdf-dokumentu A Directory of Professional Archives and Records Management Associations Throughout the World, julij 2012: <https://www.ica.org/sites/default/files/Directory%20of%20Professional%20Associations%20EN.pdf/> (dostop: 5. 10. 2022).

⁴ Objava poročil o delu Arhivskega društva Slovenije od leta 2002 (manjkajo poročila med leti 2007 in 2009) so dostopna na spletnih straneh društva: <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-arhivskega-drustva-slovenije-v-mandatnem-obdobju-marec-2002-april-2004/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-arhivskega-drustva-slovenije-od-marca-do-oktobra-2002/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-arhivskega-drustva-slovenije-v-mandatnem-obdobju-april-2004-marec-2006/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2010/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2011/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2013/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2013-2/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2014/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2015/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2016/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2017/>; <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-izvršnega-odbora-2018-2020/>. Poročila pred letom 2002 so dostopna v glasilu *Arhivi*, prav tako na spletnih straneh društva. Arhivi: <http://www.arhivsko-drustvo.si/arhivi/> (dostop: 5. 10. 2022).

⁵ Oblak Čarni: Dvajset let Arhivskega društva Slovenije, str. 7–10; Šamperl-Purg: Ob 30-letnici

obletnici društva izdan zbornik, posvečen društvu,⁶ ob petdeseti obletnici društva je bila prva številka *Arhivov* posvečena temu jubileju.⁷ O zborniku je že leta 1995 prof. dr. Tone Ferenc zapisal, da je napisan tako izčrpno, da »ne bo mogel nihče dodati kaj bistvenega, razen kakšno epizodo, npr. o zapletljajih pri volitvah predsednika (1958) in zanimivostih z društvenih strokovnih ekskurzij.«⁸

2. Arhivsko društvo Slovenije se predstavi

Arhivsko društvo Slovenije je bilo ustanovljeno 27. aprila 1954 z imenom Društvo arhivskih delavcev Ljudske republike Slovenije. Vendar to ni prvi korak društvenega udejstvovanja. Predhodne dejavnosti na društvenem področju so potekale že leta 1948, ko je bila ustanovljena Arhivska sekcija, ki je bila sestavni del Zgodovinskega društva za Slovenijo. Že od takrat je zavezano nalogam pospeševanja in spodbujanja razvoja in popularizacije arhivske stroke in kulturne dediščine ter uveljavljanja in predvsem spoštovanja arhivske poklicne etike ter poslanstvu povezovanja vseh, ki jih zanima ali deluje v arhivski stroki. Takoj na začetku se je veliko pozornosti posvečalo ureditvi arhivske službe v Sloveniji, saj je bilo treba organizirati mrežo javnih arhivov, tako da pokriva celotno območje države, poleg tega je kadrovska zasedba v arhivih nujno potrebovala pospešek in kakovostno usposabljanje. Uredba o Glavnem arhivskem svetu iz leta 1950 na jugoslovanski ravni je v naboru svojih nalog⁹ opredeljevala proučevanje teoretičnih, metodoloških in organizacijskih vprašanj s področja arhivistike, dajanja mnenj in predlogov na različnih področjih delovanja arhivov in udejanjanja arhivske stroke, vključno z vzgojo in razvojem strokovnih kadrov, na področju mednarodnih odnosov ter skrbi za objavljane arhivskih strokovnih publikacij. Uredba je določala, da lahko glavni svet za proučevanje in obdelavo strokovnih vprašanj ustanovi tudi začasne komisije. Leta 1953 ustanovljena Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije je spodbujala in intenzivno delala na ustanavljanju regionalnih oziroma republiških arhivskih društev in leto 1954 je postalo ustanovno leto številnih arhivskih društev na jugoslovanskih tleh, tudi društva v Sloveniji. Vse prej naštete naloge Arhivskega sveta je z ustanovitvijo začelo izvajati Arhivsko društvo. Leta 1960 se je društvo preimenovalo v Društvo arhivarjev LR Slovenije, in sicer kot del Zveze društev arhivistov FLRJ. Na željo članstva se je leta 1966 preimenovalo v Arhivsko društvo Slovenije in to ime nosi še danes. Uveljavitev in delovanje arhivskih društev sta postregla z zelo dobrimi rezultati, kar se zrcali v spremembi pristojnosti Arhivskega sveta po Zakonu o Arhivskem svetu Jugoslavije iz leta 1964.¹⁰ Arhivski svet je na temelju tega zakona v svoji domeni po novem imel določanje načel za enotno evidentiranje in odbiranje arhivskega gradiva, obravnavo vprašanj skupnega pomena glede varstva arhivskega gradiva in metod strokovnega dela ter dajanja priporočil in mnenj tako organizacijam, ki se ukvarjajo z varstvom arhivskega gradiva, kot tudi zveznim organom o vprašanih varstva arhivskega gradiva. Vse pristojnosti od prej so ostale v domeni društva. Pomembno pri tem je, da je tri člane triindvajset-članskega Arhivskega

Arhivskega društva Slovenije, str. 77–78; Ob štiridesetletnici Arhivskega društva Slovenije, str. 107–110; Trebše Štolfa: Govor predsednice ADS na XVI. Zborovanju arhivskih delavcev na Ptuj, 27–29. septembra 1995, str. 110–111; Hodnik: Pet desetletij delovanja Arhivskega društva Slovenije, str. 1–2; Jazbec: Govor predsednice ADS ob 60. letnici Arhivskega društva Slovenije, str. 191–193; Voje: Govor na proslavi ob 60-letnici Arhivskega društva Slovenije, MOL, 23. oktober 2014, str. 193–197.

⁶ *Arhivsko društvo Slovenije – 40 let* (ur. Kozina et al.).

⁷ *Arhivi* 27 (2004), št. 1.

⁸ Ferenc: Arhivsko društvo Slovenije, str. 159.

⁹ *Uradni list FLRJ*, št. 54/1950, ukaz št. 487.

¹⁰ *Uradni list SFRJ*, št. 48/1964, ukaz št. 667.

sveta predlagala Zveza arhivskih društev Jugoslavije, kar priča o prepoznani pomembni vlogi arhivskih društev na najvišji državni ravni tako pri upravljanju in razvoju stroke, izobraževanju kadrov kot na zakonodajni ravni. Tudi republiški zakon o arhivskem gradivu in arhivih iz leta 1966 v 26. členu¹¹ in novela zakona iz leta 1973 v 27. členu¹² prepozna pomen organizacij (društev), saj pove, da arhiv pri izvrševanju svojih nalog, povezanih z varstvom arhivskega gradiva, med drugimi sodeluje z organizacijami arhivarjev in zgodovinarjev, torej z društvi oziroma združenji. V Sloveniji je delovanje Arhivskega društva utemeljeno z Zakonom o društvih.¹³ Danes društvo tvori 183 članov,¹⁴ ki dejavno sodelujejo tako pri organih društva kot pri izvajanju nalog in poslanstva društva, od leta 2003 ima Arhivsko društvo Slovenije status društva, ki deluje v javnem interesu na področju kulture. A leto 2003 ni bilo ravno naklonjeno nemotenemu delovanju društva, saj je pristojno ministrstvo z odločbo zahtevalo, da mora društvo pri vsakem projektu, za katerega želi pridobiti sredstva iz državnega proračuna, tretjino sredstev zagotoviti iz drugih virov. Nič kaj obetavno za društvo, ki poleg sredstev iz proračuna pridobiva sredstva le še iz članarin. Društvo je bilo prisiljeno iskati donacije in sponzorstva ter iskati možnosti na razpisih drugih ministrstev in javnih agencij. Pri raziskovanju in ugotavljanju, kaj vse je Arhivsko društvo Slovenije doseglo, pri čemer imam v mislih vse nekdane in današnje člane društva, je nabor vidnih in otipljivih rezultatov ne le zajeten, temveč, po mojem skromnem mnenju izjemen, spoštljiv in zavezujoč. Ko se bomo pripravljali na voščila še vedno mlademu 70-letniku,¹⁵ naj nam bo to vsem dejanska spodbuda, da vse, kar s(m)o ustvarili in je razvidno iz številnih poročil in pregledov delovanja, kar bomo še naprej ustvarili in prispevali, čuvamo, nadgrajujemo, soustvarjamo, četudi za to namenimo kakšno uro več svojega časa. Naj postane samoumevno kot dihanje, da vsak novi strokovni delavec v arhivu takoj z nastopom dela dobi v podpis pristopno izjavo za članstvo v društvu. S tem ne bomo poskrbeli le za golo članstvo in zadostili obstoju, s tem osebi odpremo vrata v usposabljanje, tisto, kjer lahko pridobi znanja svojih kolegov in ne le formalna, jo sprejmemo v skupnost, jo opolnomočimo in navsezadnje jo vključimo v odgovorno nosilko razvoja stroke in društva.

3. Nekatera področja delovanja Arhivskega društva Slovenije in doseženi rezultati

Strniti vsa področja delovanja in vse rezultate, s katerimi se ponša društvo v skoraj 70-ih letih delovanja in pri tem upoštevati vse predhodne prispevke o tem ter dosežke ovrednotiti v nekaj strani prispevka z vsemi metodološkimi pristopi, bi bilo milo rečeno bahato, tudi če pri tem uporabim vsa poročila o delovanju društva in zapise ob okroglih obletnicah, ki so bili do sedaj objavljeni. Sledeč pozivu kolegov iz Tuzle, naj poudarim vlogo in vpliv društva pri razvoju in delovanju arhivistike in arhivov z nekaj poudarki, sem poskušala to nalogo in s tem vlogo društva postaviti v kontekst začetka delovanja in današnjih izzivov. Celotno vmesno obdobje, četudi mu ni namenjeno veliko pozornosti v prispevku, ne izstopa iz teh okvirjev in dejavnosti društva so podobne. Naj se mi zaradi

¹¹ Uradni list SRS, št. 4/1966, ukaz št. 24.

¹² Uradni list SRS, št. 34/1973, ukaz št. 295.

¹³ Uradni list RS, št. 64/2011 – UPB, 21/18_ZNorg, veljaven zakon v času pisanja prispevka. Pred tem je bil zakon objavljen v Uradnem listu RS, št. 60/1995, 49/1998-Odl.US, 89/1999, 80/2004, 61/2006-ZDru-1, 58/2009-NPB1, 39/2011-NPB2.

¹⁴ V zadnjih dveh desetletjih je opazen trend upadanja števila članov, saj iz seznama, objavljenega v Arhivih 27 iz leta 2004, ki ga je pripravil Andrej Nared, izhaja, da je društvo imelo več kot 220 članov.

¹⁵ Arhivsko društvo Slovenije bo leta 2024 praznovalo 70 let delovanja.

tega ne zameri, da je izbor omejen in da poudarki zrcalijo osebni pogled, vendar se vsekakor razsežnosti delovanja društva vidijo skozi vsa letna in obdobja poročila o delovanju.

3.1. Zborovanja

V duhu nalog, ki jih je izvajalo društvo, ter s ciljem, da arhivski strokovni delavci delijo svoje znanje in izkušnje z drugimi in ob tem od drugih črpajo znanje, je društvo začelo z organizacijo zborovanj. Prvo zborovanje leta 1962 je gostilo Novo mesto in tema prvih treh zborovanj je bila »Problemi arhivov in dela v arhivih«.¹⁶ Zanimivo je poudariti, da so že na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let na zborovanju obravnavali temo »Računalniki in arhivi«.¹⁷ Skozi leta so bile na zborovanjih obravnavane številne teme, ki so bodisi pestile stroko in strokovne delavce bodisi narekovala soočanje z novostmi. Danes so digitalizacija in e-arhivi pridobili take razsežnosti na svetovni ravni, da je tem s tega področja nešteto. Redna tema zborovanj je zakonodaja. Celotno delovanje arhivistike temelji na zakonodaji, medtem ko se arhivski strokovni delavci zavedajo, da je razumevanje predpisov osnova pri strokovnem delu in sodelovanju z javnostjo (ustvarjalci, uporabniki, mediji). Odras tega zavedanja se vidi v dejavnostih društva skozi prizadevanja, da svojim članom ponudi pogovore s strokovnjaki različnih področij. Od leta 2002, ko je društvo začelo podeljevati nagrado in priznanji, a tudi zaradi finančnih razlogov, je padla odločitev, da se zborovanja organizirajo bienalno, izmenjaje se s podelitvijo nagrad in tudi z zborovanjem zgodovinarjev. Zborovanja imajo večplasten pomen, na eni strani je brez dvoma potrebna strokovna razprava o temah in težavah, ki so nam skupne, na drugi socialno-družbena nota povezovanja med arhivskimi strokovnimi delavci, navsezadnje stik s strokovnjaki iz tujine ali iz drugih z arhivistično povezanih področij. Izrednega pomena za stroko, ki pokaže delovanje društva in njegovega pomena v luči zastavljene vizije in nalog, so sprejeti zaključki zborovanj. Noben pravni akt ne zavezuje arhivov k uresničevanju sklepov, ki jih sprejme društvo. Neuradna zaveza med arhivi in društvom glede uresničevanja sprejetih zaključkov deluje v obeh smereh. Arhivi imajo pri izvažanju nalog trdno podporo društva v javnosti in v odnosu do ustanovitelja, medtem ko društvo

24. zborovanje Arhivskega društva Slovenije v Dolenjskih Toplicah leta 2009
(Foto: Arhiv ADS)

¹⁶ Oblak Čarni: Dvajset let, str. 8.

¹⁷ Prav tam.

prav tako v javnosti in do financerja izkazuje upravičenost svojega obstoja in izvajanja dejavnosti.

3.1.1 Pomembnejši zaključki zborovanj

Kje pravzaprav začeti z izborom zaključkov in kateri bi si prislužili oznako »pomembnejši«? Izbor »pomembnejših« je v tem trenutku osebna izbira in prepričanje. Zavedam se, da verjetno vseh, za marsikoga od nas »pomembnih« sklepov, ne bo na seznamu, a jim to nikakor ne odvzema položaja pomembnosti v okoliščinah in času sprejetja. Izbor je prilagojen tematskemu predavanju na konferenci in v prispevku so poudarjene le nekatere točke oziroma predstavljeni rezultati. Vendar bi za začetek, tako kot je leta 1978 poudarila Marija Oblak Čarni,¹⁸ posegla v čas po drugi svetovni vojni, ko je arhivsko problematiko obravnavalo Zgodovinsko društvo na svojih zborovanjih. Začenjam tam, ker so ti sklepi nakazali naloge in poslanstvo sprva arhivske sekcije in nato društva, in če sem iskrena, določenim ne manjka aktualnosti niti danes, po dobrih petinsemdesetih letih, ko bi od demokratične, zavedne, razvite države pričakovali, da bi temelje svojega obstoja bolje varovala in zanj skrbela. Torej, 9. novembra 1946 je imelo Zgodovinsko društvo občni zbor ter naslednji dan v prostorih Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani celodnevno zborovanje.¹⁹ Arhivska problematika je bila na vrsti v popoldanskem delu, ko so sicer ugotavljali napredek glede ustanovitve osrednjega državnega arhiva ter priprav za dodelitev ustrezne stavbe in kadrov, a iz pobude, da se specialna strokovna vprašanja, pri čemer bi »prereševali arhivske potrebe«, obravnavajo na posebnih sestankih vseh arhivarjev, kažejo na to, da je »napredek« bil v resnici le začetek nadaljnjih dolgoletnih prizadevanj za izboljšanje pogojev delovanja arhivov in arhivistike.²⁰ Na koncu enodnevnega zborovanja so sprejeli tudi Resolucijo o arhivih,²¹ v kateri so pozvali Vlado LR Slovenije, naj predloži Uredbo o ustanovitvi Osrednjega državnega arhiva Slovenije Skupščini LRS v uzakonitev, medtem ko naj Ministrstvo za prosveto skliče sestanek vseh arhivskih delavcev z nalogo izdelati načrt za inventarizacijo vseh javnih in zasebnih arhivov v Sloveniji ter naj ustanovi Arhivski svet, ki bo določil koordinacijo dela v arhivih. Izpostavljam naslednjo točko resolucije, ki prosi Vlado LR Slovenije, naj gradnjo arhivskega poslopja uvrsti med prednostne gradnje prosvetnih ustanov. Ta točka je postala stalnica v naslednjih desetletjih in niti danes ji ne pojenja aktualnosti. Tako je bil leta 2007, ko je celotna arhivska skupnost izdelovala elaborat in pripravljala gradivo o stanju v arhivskih depojih,²² ob predstavitvi rezultatov po posameznih arhivih na zborovanju sprejet sklep, da se v prihodnje, ob nakupu, izgradnji ali prenovi prostorov, namenjenih arhivskim depojem, zagotovi dejavno sodelovanje arhivov pri pripravi projektov in izdelavi načrtov gradnje, da je vključen v nadzor nad izvajanjem projekta in da sodeluje pri prevzemu objekta.²³ S tem bi se zagotovila dosledno spoštovanje in dejanska izvedba zahtev, zapisanih v zakonodaji in mednarodnih standardih, ki jih morajo izpolnjevati arhivske stavbe. S sklepi je društvo opozorilo javnost na tiskovni konferenci.

Poudarjam še eno temo, ki je skozi leta postala stalnica v sklepih društva in kaže na pomen društvenega dejavnega prizadevanja za razvoj stroke. Povezana je z zakonodajo. Društvo od prvih priprav na republiški zakon o arhivih

¹⁸ Oblak Čarni: Dvajset let, str. 8.

¹⁹ Prav tam; podrobneje o tem glej tudi v *Slovenski poročevalec*, 29. 12. 1946, št. 301, str. 5.

²⁰ Žontar: Vloga društva ..., str. 34.

²¹ *Slovenski poročevalec*, 29. 12. 1946, št. 304, str. 5.

²² *Arhivski depoji v Sloveniji* (ur. Vodopivec).

²³ Sklepi 23. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, 1. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-23-arhivskega-zborovanja-na-ptuju-12-oktober-2011/> (dostop: 2. 11. 2022).

iz leta 1966 do danes igra zelo pomembno vlogo pri oblikovanju, sprejemanju, spreminjanju arhivske zakonodaje in prek svojih dejavnosti daje glas vsem članom društva in širše. Med pomembne sklepe zborovanj zagotovo štejejo tisti iz leta 2005, ki pravijo, da Arhivsko društvo Slovenije podpira pobudo direktorjev regionalnih arhivov, da zakonodajalec omogoči javno razpravo za strokovno in drugo zainteresirano javnost o predlogu zakona;²⁴ pozivajo k pripravi zakonske podlage za delovanje strokovnih medarhivskih delovnih skupin iz let 2007,²⁵ 2009,²⁶ in 2019;²⁷ pozivajo k reševanju vprašanja restitucije;²⁸ in še ugotovitev iz leta 2017, da poklic »arhivist« še vedno ni uvrščen in ovrednoten v Standardni kvalifikaciji poklicev, ki jo upravlja Zavod za statistiko, in da je to treba urediti.²⁹ Sklepov zborovanj je veliko, pomembno dejstvo pri tem je, da so številni bili udeleženi. Tukaj bi lahko zaključila, a bi tak zaključek bil rahlo površen brez pojasnila o zahtevnosti realizacije posameznih sklepov. Številni sklepi so udeleženi znotraj stroke in arhivov, saj je, kar je v domeni same stroke, »lažje« izvedljivo, namreč odvisno je od naše volje ter pripravljenosti prisluhniti napotkom, idejam, pobudam in kritikam. Bistveno težji del je uresničiti sklepe, ki nagovarjajo druge institucije, večinoma državne ali lokalne oblasti, in prav to je bistvo izbora zaključkov. Nagovoriti Vlado in pristojnega ministra, da prednostno gradi ali ureja arhivske stavbe, bistveno presega domeno arhivov, nagovoriti zakonodajalca in vplivati na sprejetje ali spremembe zakonodaje, ni le dogovor med arhivi, nagovoriti univerze pri vzpostavitvi študija je prav tako zahteven projekt. Pri takih sklepih in rezultatih se društvo in vsi njegovi člani lahko hvalimo z dosežki. Tu prepoznamo vlogo ter pravi vpliv društva in njegovih dejavnosti, in če ne prej ali kasneje, na tej točki zagotovo lahko trdim, da sta delovanje arhivskega društva in njegov vpliv na razvoj stroke pomembna, še kako potrebna in nenadomestljiva. Vsako društvo, tudi naše, se je v določenih letih srečevalo s kriznimi razmerami, bodisi ekonomskimi bodisi zgodovinsko prelomnimi bodisi z nezainteresiranostjo ljudi. Vsaka kriza je vplivala tako na delovanje društva, njegove dejavnosti in finance kot na število članov, možnosti publiciranja, navsezadnje tudi na vlogo pri medsebojnih socialno-družbenih stikih. Vsaj v Sloveniji smo te krize entuziastično znali predelati in prehoditi tako, da je društvo preživelo in ohranilo svoje cilje in poslanstvo.

3.2 Publikacije

Med začetnimi dejavnostmi društva sta bili skrb za usposabljanje kadrov v arhivih in promocija arhivistike. Za lažjo pripravo na strokovni izpit in seveda pripomoček pri nadaljnjem delu so v društvu začeli izdajati serijo učbenikov za delavce v arhivih in samostojne publikacije za popularizacijo stroke.³⁰ Leta

²⁴ Sklepi 22. zborovanja ADS, 3. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-22-zborovanja-ads-murska-sobota-12-14-oktober-2005/> (dostop: 2. 11. 2022).

²⁵ Sklepi 23. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, 2. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-23-arhivskega-zborovanja-na-ptuju-12-oktober-2011/> (dostop: 2. 11. 2022).

²⁶ Sklepi 24. arhivskega zborovanja, 1. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-25-arhivskega-zborovanja-v-dolenjskih-toplicah-14-16-oktober-2009/> (dostop: 2. 11. 2022).

²⁷ Sklepi 29. zborovanja ADS, 5. sklep in pobuda št. 1: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-29-zborovanja-ads-v-mariboru-3-4-oktober-2019/> (dostop: 2. 11. 2022).

²⁸ Gl. npr.: Oblak Čarni: Dvajset let ..., str. 9; Šamperl-Purg: Pozdrav na slovesnosti ..., str. 76; Sklepi 17. zborovanja v Kopru 1996 – gl. Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 8.

²⁹ Sklepi 28. zborovanja ADS, 1. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-28-zborovanja-ads-v-portorozu-05-in-06-oktober-2017/> (dostop: 2. 11. 2022).

³⁰ Prve publikacije *Arhivi, Od pisarne do zakladnice zgodovine* (1967), *Arhivi v Sloveniji* (1970) in učbeniki od *Arhivska tehnika* (1972), *Arhivistika* (1973), *Priročnik za arhivarje v registraturah* (predvidena je bila v letu 1974, a ni nikoli izšla), *Zgodovina arhivistike in arhivske službe* (1976) v slovenskem jeziku in v soizdajateljstvu na zvezni ravni *Slovar arhivske terminologije*

1965 je izšel *Vodnik po arhivih Slovenije*, in sicer kot zaključek štiriletnega projekta društva, ki je ob sodelovanju arhivov postal prvi stik raziskovalcev z arhivskim gradivom. Potreba po republiškem arhivskem glasilu se je med arhivisti kazala bistveno pred samim začetkom izhajanja *Arhivov*. To so utemeljevali z nujno potrebno možnostjo za izražanje mnenj, raznih idej, načrtov in težav v pisni obliki. S tem naj bi se ohranila prizadevanja in rezultati stroke v napredku in rasti v določenem času in prostoru. Ob praznovanju dvajsetletnice delovanja društva leta 1974 je ta potreba dobila konkretne predloge na zborovanju v Slovenj Gradcu.³¹ Takrat so to željo ubesedili v sklep in zapisali, da naj prva številka prinese prispevke iz zborovanja na temo »Sodelovanje arhivarjev pri raziskovanju slovenske zgodovine«³² in nato znova na zborovanju v Kočevju leta 1977.³³ Glasilo Arhivskega društva Slovenije *Arhivi* je svojo pot začelo leta 1978 in od takrat izhaja kontinuirano. Na tem mestu ne bo odveč poudariti, da bo naslednje leto glasilo praznovalo 45 let izhajanja in to je v času zgodovinskih, družbenih in gospodarskih prelomnic v Sloveniji častitljiva obletnica. V prvi številki je uredniški odbor glasilu v popotnico zapisal, da »ob glasilu ARHIVI moramo združiti arhivske delavce in jih spodbuditi, da bodo arhivska vprašanja tudi teoretično obdelovali, objavljali dosežke, izmenjevali izkušnje in polemizirali o rešitvah. Glasilo naj spremlja razvijanje raziskovalnih dosežkov v praksi, govori naj o živih in perečih vprašanjih, s katerimi se srečujemo ob delu vsak dan; od organizacije in načrtovanja dela v arhivih, vrednotenja gradiva, urejanja in popisovanja do uporabe. ARHIVI naj načrtno razširjajo in razglašajo napredne izkušnje, tudi tuje, obveščajo naj ne le o domačih, ampak tudi o tujih dosežkih.«³⁴ Zelo jedrnata in še vedno aktualna utemeljitev, ne le pomena glasila, temveč tudi pomena delovanja društva. Glasilo od leta 2000 izhaja v dveh ločenih številkah na leto ter še danes ostaja osrednja znanstvena in strokovna publikacija, ki je zaradi svoje kakovosti uvrščena v mednarodne baze znanstveno priznanih publikacij.³⁵ Zakaj je to dejstvo pomembno? Vsi, ki se ukvarjajo z znanstvenim delom, vedo, da se znanstveni napredek v svetu dokazuje z objavami raziskav in dognanj v mednarodno priznanih publikacijah. Torej, spoštovani arhivski sodelavci, glasilo imamo, uveljavljajmo svoje znanstveno in strokovno delo v svetu skozi glasilo *Arhivi*.

Prav tako pomembna je zbirka VIRI, katere prva številka nosi letnico 1980, a zametki in pobuda sežejo v leto 1972.³⁶ Skupna pobuda Inštituta za zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivskega društva Slovenije se je odrazila v zaupanju društvu in odločitvi, da zbirka, ki prinaša kritično znanstveno obdelavo arhivskih virov in je za razvoj znanosti zelo pomembna, izhaja pod okriljem društva. Zbirko je na pot pospremil dr. Vasilij Melik z besedami »...S to knjigo stopa nova serija v svet. Njen namen je, objaviti pomembne vire za slovensko zgodovino, bodisi daljše in obsežnejše, bodisi krajše (seveda v primerni povezavi), objaviti jih v kritičnih izdajah, urejenih po načelih, kakor veljajo v današnjem znanstvenem svetu, z uvodi, opombami, razlagami in pojasnili...«³⁷ V prvi številki zapisanemu namenu zbirke se je v do sedaj 44-ih izdanih številkah sledilo temu in publikacija še vedno ohranja primat znanstvene obdelave arhivskih virov.

(1972), *Priručnik iz arhivistike* (1977), *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ* (1984) v VII. zvezku.

³¹ Umek, Košir: Revija ARHIVI, str. 69–70.

³² Uredniški odbor: Arhivom na pot, str. 5.

³³ Drnovšek: Ob prvi številki, str. 5.

³⁴ *Arhivi* (1978), št. 1, str. 5.

³⁵ Revija *Arhivi* je vključena v naslednje podatkovne baze: COBISS (Slovenija); EBSCO Publishing; ProQuest, Library & Information Science Source; Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text (Združene države Amerike); Centro de Información Documental de Archivos (Španija); Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg (Nemčija). *Arhivi*: <http://www.arhivsko-drustvo.si/arhivi/> (dostop: 5. 10. 2022).

³⁶ Dolinar: Zbirka VIRI, str. 65–68.

³⁷ Melik: Predgovor, str. 3.

Arhivsko društvo Slovenije objavlja še eno za stroko pomembno serijo. To je zbornik prispevkov, predstavljenih na zborovanjih društva. Teme, ki jih tam najdemo, so odličen vir ali baza znanja ne le za arhivske strokovne delavce, temveč tudi za širši krog javnosti. Naj mi bo dovoljeno tukaj podati pobudo, da se ti odlični viri znanja digitalizirajo in ponudijo na spletni strani društva.

3.3 Izobraževanja

Na spletni strani Arhivskega društva Slovenije je zapisano, da arhivski strokovni uslužbenci imajo pravico in dolžnost strokovnega izpopolnjevanja, zato jim društvo omogoča stalno spremljanje razvoja arhivske znanosti, srečanja članov društva zaradi reševanja odprtih strokovnih vprašanj, občasno praktično izpopolnjevanje in strokovne ekskurzije.³⁸

Med prvimi nalogami leta 1954 ustanovljenega Arhivskega društva v Sloveniji je bilo organiziranje arhivskih tednov. Arhivske tedne bi danes poimenovali vseživljenjsko učenje. To dejavnost je društvo izvajalo pet let. Teden je bil namenjen popularizaciji arhivskega gradiva in arhivistike na splošno. Člani društva so sodelovali pri ozaveščanju širše javnosti o pomenu arhivskega gradiva in arhivske službe, organizirani so bili obiski šol, pripravljeni intervjuji za medije. Med vidne rezultate takega ozaveščanja in izobraževanja javnosti je povabilo Arhivu Slovenije za gostovanje v osrednjem televizijskem dnevniku, kjer je celotni populaciji predstavil svoje poslanstvo.³⁹ Društvo je od samega začetka organiziralo predavanja iz arhivistike, poslovanja pri ustvarjalcih, pomožnih zgodovinskih ved, zgodovine ustave, zgodovine uprave in upravnega poslovanja, o restituciji arhivskega gradiva, o delovanju arhivov. Še ena pomembna dejavnost, ki jo je društvo začelo, je organizacija tečajev iz arhivistike kot priprava kandidatov za opravljanje strokovnega izpita. Temu so bile namenjene prve, že omenjene publikacije v izdajateljski dejavnosti društva. Skoraj ni potrebe poudariti, da so usposabljanja in konzultacije za strokovne izpite postali redna dejavnost, medtem ko je imenovanje članov izpitne komisije prevzelo pristojno ministrstvo. Sredi sedemdesetih let je med društvene dejavnosti na področju izobraževanja treba uvrstiti organizacijo zgodovinskih krožkov na srednjih šolah. Seveda ni poudarek samo na izvedbi krožkov, temveč predvsem na pripravi tem in izvajanju podpore Zavodu za šolstvo pri izvedbi seminarjev in usposabljanju mentorjev. Tudi v devetdesetih letih prejšnjega stoletja je društvo organiziralo izobraževalne seminarje, denimo na temo lokalne samouprave in arhivov ali o pravnih vprašanjih, povezanih z uporabo arhivskega gradiva. Pomembna je bila tudi organizacija strokovnega seminarja v sodelovanju društva in medarhivske delovne skupine za zdravstvo in socialo v letu 2012, na temo varstva dokumentacije v zdravstvenih ustanovah, ki se ga je udeležilo 54 slušateljev.⁴⁰ Predavanja so bila objavljena v zborniku,⁴¹ v letu 2013 je sledil še seminar za zaposlene v Zavodih za varstvo kulturne dediščine Slovenije. V zadnjem obdobju je hvale vreden odziv društva na pogosta vprašanja s področja tolmačenja predpisov. Tako je društvo ob zborovanju v Portorožu leta 2017⁴² in

³⁸ Izobraževanje in napredek: <http://www.arhivsko-drustvo.si/izobrazevanje-in-sodelovanje/> (dostop: 2. 11. 2022).

³⁹ Razvoj in dosežki društva: <http://www.arhivsko-drustvo.si/razvoj-drustva/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁴⁰ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 20.

⁴¹ *Kako do urejenih, varnih in hitro dostopnih dokumentov v zdravstvenih ustanovah* (ur. Grabnar).

⁴² Sklepi 28. zborovanja ADS v Portorožu: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-28-zborovanja-ads-v-portorozu-05-in-06-oktober-2017/> (dostop: 2. 11. 2022).

v Mariboru leta 2019⁴³ pripravilo okrogli mizi, na katerih je potekala razprava o ponovni uporabi informacij javnega značaja, varstvu osebnih podatkov, Zakonu o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta – ZAGOPP,⁴⁴ zakonsko skladni izvedbi upravnih postopkov v arhivih na primeru vpisov s sklepom v Register ustvarjalcev. En od sklepov razprave v Mariboru je bil, naj društvo organizira kolokvij na temo razumevanja in tolmačenja predpisov.⁴⁵ Društvo se je odzvalo in v letu 2020 organiziralo kolokvij o razumevanju in izvajanju arhivske zakonodaje.⁴⁶ Pomembnost teme se je kazala v odzivu na kolokvij, saj se ga je udeležilo več kot 80 ljudi.⁴⁷ Nadaljevanje pobude je bila okrogla miza ob zborovanju leta 2021 v Rimskih Toplicah,⁴⁸ na kateri je sodeloval tudi predstavnik informacijskega pooblaščenca.

Društvo ni delovalo le na področju neformalnega izobraževanja z organizacijo zborovanj, tečajev, seminarjev, temveč je zelo zgodaj začelo z dejavnostmi, povezanimi z organizacijo formalne izobrazbe oziroma študija arhivistike, ki bi študentom omogočil seznanitev in poglobitev znanj na področju upravne zgodovine, upravljanja z gradivom, materialnega varstva, strokovne obdelave arhivskega gradiva, razumevanja zakonodaje, uporabe informacijskih virov. Prvi razgovori in pobude so bili opravljeni v Ljubljani na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete, rezultati teh prizadevanj, ki bi jih brez težav označili kot tektonske premike v razvoju stroke, se kažejo v uvedbi predmeta arhivistika leta 1977 na študijski smeri zgodovine, na začetku v 3. in 4. semestru kot izbirni predmet ter v 7. in 8. semestru kot obvezen predmet za študente samostojne smeri zgodovine. Zelo zgodaj po uvedbi študija je bilo mogoče opravljati tako magisterij kot doktorat s področja arhivistike.⁴⁹ Nekaj desetletij je minilo, ko smo v arhivskih strokovnih krogih in seveda prek društva ponovno zagnali konkretne dejavnosti za vzpostavitev rednega študija arhivistike. Nacionalna komisija, ki potrjuje študijske smeri, je potrdila program na Univerzi na Primorskem in na Almi Mater Europaea – ECM. Študij na drugi bolonjski stopnji je bil akreditiran leta 2016, na prvi stopnji na ECM je možno študirati od leta 2017, na tretji bolonjski stopnji od leta 2018, medtem ko je od leta 2019 predmet arhivistika del programa tudi na drugi bolonjski stopnji zgodovine na Univerzi v Ljubljani.⁵⁰

Vloga in vpliv društva pri tem razvoju in dosežkih sta več kot razpoznavna, poudariti je treba, da so organi društva pred akreditacijami programe pregledali in podali svoje mnenje, zanemariti ne smemo niti izjemnega entuziazma in osebnega angažmaja številnih arhivistov – članov društva, ki so nosili težo tega projekta. Študij arhivistike na vseh stopnjah je prinesel napredek na dveh ravneh, povečalo se je število mladih kadrov, ki vstopajo v arhivistiko z doseže-

⁴³ 29. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: <http://www.arhivsko-drustvo.si/29-zborovanje-arhivskega-drustva-slovenije-maribor-3-in-4-oktober-2019/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁴⁴ Uradni list RS, št. 85/2016, ukaz št. 3688.

⁴⁵ Sklepi 29. zborovanja ADS, pobuda št. 2: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-29-zborovanja-ads-v-mariboru-3-4-oktober-2019/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁴⁶ Kolokvij o razumevanju in izvajanju arhivske zakonodaje: <http://www.arhivsko-drustvo.si/kolokvij-o-razumevanju-in-izvajanju-arhivske-zakonodaje/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁴⁷ Habjan: Poročilo o delu ..., str. 197.

⁴⁸ 30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: <http://www.arhivsko-drustvo.si/30-zborovanje-arhivskega-drustva-slovenije/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁴⁹ Umek: Študij arhivistike ..., str. 48–49.

⁵⁰ Izobraževanje in napredek, <http://www.arhivsko-drustvo.si/izobrazevanje-in-sodelovanje/> (dostop: 7. 11. 2022); Programi študija na Alma mater Europaea – 1. bolonjska stopnja <https://www.almamater.si/arhivistika-c22/> (dostop: 7. 11. 2022); 2. bolonjska stopnja <https://www.almamater.si/arhivistika-in-dokumentologija-c10/> (dostop: 2. 11. 2022); 3. bolonjska stopnja <https://www.almamater.si/arhivske-znanosti-c31/> (dostop: 7. 11. 2022); Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije – 3. bolonjska stopnja: <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/3-stopnja/upravljanje-kulturnih/> (dostop: 7. 11. 2022); Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta – 2. bolonjska stopnja: <https://zgodovina.ff.uni-lj.si/magistrski-studij-zgodovina/studijski-program-druge-stopnje-zgodovina/> (dostop: 7. 11. 2022).

*Kolokvij Arhivskega društva Slovenije februarja 2020
(Foto: Arhiv ADS)*

nim predznanjem in so bistveno hitreje vključeni v proces dela, na drugi strani se je nenadoma povečalo število prekaljenih arhivistov, ki so začeli vlagati v nadgradnjo svojega znanja in se s tem tudi usposabljeni za predavatelje na arhivistiki. Morda se nam vsem zdi samoumevna razvojna pot v družbi, ki zaprisesga na vseživljenjsko učenje, a brez vloška društva in njegovih članov bi o tem še vedno le govorili in ugotavljali nujno potrebo po študiju.

3.4 Peticije in memorandumi

Nasloviti zgodovino razvoja arhivistike in jo umestiti v širši, tudi svetovni kontekst, ni mogoče brez obdelave vprašanja vračanja arhivskega gradiva oziroma načela neodtujljivosti javnih dokumentov. Res je, da je 20. stoletje tehtnico pomembnosti arhivov nagnilo v »historični«, raziskovalni diskurz in pomen arhivskega gradiva omejilo na »pomožno« zgodovinsko vedo, a številne odločitve na svetovni ravni glede »zavarovanja« arhivskega gradiva pričajo o izjemnem pomenu dokazne vrednosti arhivskega gradiva za uveljavljanje različnih politik, kar je v resnici še najmanj »pomožen« pomen. Vsaka vojna oziroma povojno obdobje sta postregla z zahtevami po vračanju in zavarovanju arhivskega gradiva (in umetnin). Nobena država, mala ali velesila, pri tem ni bila imuna na dejstvo, da so ji arhivsko gradivo odtujili ali da je sama bila povzročitelj odtujitve. Na svetovni ravni ta tema ni nobena novost ali lokalni precedens, vendar je pomembno razlikovati med odtujitvijo umetnin, ki ji botruje človeška potreba po občudovanju in posesti vsega lepega, ki se v določenih kontekstih odraža v kriminalnih dejanjih, ali odtujitvijo oziroma uničenjem arhivskega gradiva, ki je odraz preračunljive želje po dokazovanju in izkazovanju (ne)upravičenosti do ozemlja, pravic, institucij, kulture ter s tem utemeljevanju izvajanja politik

in političnih dejanj, ki onemogočijo dokazovanje nasprotnih dejstev ali potrebe po prikritju dokumentacije, ki bi lahko razkrila ali celo kompromitirala delovanje zasedbenih državnih, lokalnih ali vojaških organov. Premeščanje ali odtujitev arhivskega gradiva se utemljujeta z zaščito pred uničenjem in dejavnostmi sovražnikov. Že leta 1907 so določbe četrte Haaške konvencije o zakonih in pravilih vojskovanja na kopnem⁵¹ omejele zaplembo arhivskega gradiva v času vojne na le nujno potrebne dokumente za zakonite vojaške in obveščevalne dejavnosti.⁵² Zahteva uporabe tovrstnega gradiva, o kateri piše Auer,⁵³ »*in loco deponuntur*«,⁵⁴ ni skladna z določbami konvencije, ki v 53. členu dovoljuje, da se zaplemba javnega premičnega premoženja izvede za potrebe vojske.⁵⁵ Vendar je res, da konvencija v 56. členu navede, da je zaseg, uničenje ali namerno poškodovanje, med drugim zgodovinskih spomenikov, prepovedano in mora biti predmet sodnih postopkov.⁵⁶ Posebej pomembna za zaščito kulturnih dobrin je Haaška konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada iz leta 1954 z obema protokoloma,⁵⁷ ki med dobrine uvršča arhivsko gradivo in arhivske depoje ter v 4. členu zaveže pogodbenice, da bodo prepovedale in po potrebi ustavile vsakršno obliko tatvine, ropanja ali nezakonitega prilaščanja kulturnih dobrin ter vsako vandalstvo nad njimi.

Zavedanje o pomembnosti kulturne dediščine se kaže tudi v odlokih oblasti, ki predmete kulturne dediščine, med katerimi so arhivi državnih in lokalnih ustanov, postavi pod državno zaščito ter jih s tem poskuša zavarovati in preprečiti odtujitev.⁵⁸ Izdan odlok je tudi dokazni element pri kasnejših diplomatskih in sodnih postopkih restitucije. Arhivsko načelo neodtujljivosti arhivskega gradiva je nastalo v sedemdesetih letih 20. stoletja kot odgovor na umik, na eni strani kolonialnih sil, na drugi okupacijskih sil po drugi svetovni vojni. Leta 1995 je Mednarodni arhivski svet (ICA) dodatno opredelil »načelo neodtujljivosti«,⁵⁹ po katerem se lahko javno arhivsko gradivo iz države odpelje le na temelju zakona države, v kateri je gradivo nastalo, v nasprotju z mednarodnimi vojaškimi zakoni, ki so dovoljevali zaseg arhivskega gradiva in na splošno javne dokumentacije v času vojne ter so zaseženo gradivo obravnavali kot vojni plen.⁶⁰ O tem, da je odtujitev premične kulturne dediščine v času oboroženega spopada vojni zločin, je ugotavljalo že sodišče v Nürnbergu.⁶¹ O odtujitvah in zahtevah po vračanju arhivskega gradiva beremo v številnih prispevkih z vseh konfliktnih območij in območij spopadov, ne le po svetovnih vojnah.⁶² Vplivna moč Mednarodnega

⁵¹ Montgomery: *Reconciling the Inalienability ...*, str. 290.

⁵² Člen 23, Haaške konvencije, IV – Spoštovanje zakonov in pravil vojskovanja na kopnem.

⁵³ Auer: *Vračanje arhivov*, str. 42–46.

⁵⁴ Lat.: »na mestu samem«.

⁵⁵ 53. člen, Haaške konvencije.

⁵⁶ 56. člen, Haaške konvencije.

⁵⁷ Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (Haaška konvencija) s Pravilnikom za njeno izvrševanje in protokolom objavljena v *Uradnem listu FLRJ – Mednarodne pogodbe*, št. 4/1956; Zakon o ratifikaciji Drugega protokola k Haaški konvenciji iz leta 1954 o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, objavljen v *Uradnem listu RS – Mednarodne pogodbe*, št. 22/2003, 102/2003, 108/2005.

⁵⁸ Npr.: Odlok o zaščiti in čuvanju kulturnih spomenikov in starin. V: *Uradni list DFJ*, št. 10/1945; Odredba o začasnem zavarovanju arhivov. V: *Uradni list FLRJ*, št. 25/1948; Protezione delle cose d'interesse artistico, storico, bibliografico e culturale della Nazione in caso di guerra, Legge e Decreti, Numero 1041, *Gazzetta Ufficiale* 185/1940.

⁵⁹ ICA, *The View of the Archival Community on Settling Disputed Archival Claims*, China, April 1995.

⁶⁰ Montgomery: *Reconciling the Inalienability ...*, str. 289.

⁶¹ The International Military Tribunal for Germany: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/imt.asp/ (dostop: 10. 11. 2022).

⁶² Prim.: Kennedy Grimsted: *Displaced Archives and Restitution Problems*; Eckert: *The Confiscation of German Documents*; Montgomery: *Reconciling the Inalienability Doctrine*; ICA, *The View of the Archival Community on Settling Disputed Archival Claims*, China, April 1995; UNESCO, *Report of the Director-General on the Study Regarding Problems Involved in the*

arhivskega sveta ni predmet tega prispevka, vendar je dejstvo, da načelo neodtujljivosti več kot očitno ni spoštovano in da pogajanja o vračanju arhivov niso aktualna, prej bi lahko trdila, da so prezrta. Pri tem vprašanju sta morda še pomembnejša načelo provenience na ravni institucij, pri katerih je gradivo nastalo, in teritorialna pripadnost, po kateri se izkazuje in dokazuje pravica do vračila arhivskega gradiva. Restitucija na današnji stopnji razvoja držav je stvar spoštovanja lastnih vrednostnih temeljev, identitete in ugleda države v svetu. Z omenjeno problematiko se srečujemo tudi v Sloveniji. Opredelitev problema v prispevku je ključna pri ovrednotenju in razumevanju pomena dejavnosti društva v povezavi z vprašanji restitucije. Društvo je že leta 1973, torej v času utemeljevanja načela neodtujljivosti, objavilo odprto pismo v zvezi z vprašanjem restitucije arhivskega gradiva iz Avstrije in Italije,⁶³ sklicujoč se pri Avstriji na leta 1923 podpisan Arhivski sporazum med Jugoslavijo in Avstrijo, in nato pri obeh na sporazume in protokole po drugi svetovni vojni. Pismo so pripravili v štirih jezikih in ga naslovili na Mednarodni arhivski svet, ki je decembra 1973 o zahtevi društva razpravljal na seji izvršnega komiteja,⁶⁴ ter na druge številne relevantne institucije v tujini, kot na primer na generalnega sekretarja Organizacije združenih narodov. Ob prej poudarjenem dejstvu, da sta in MAS in UNESCO v istem času sprejemala resolucije, poročila in protokole glede vračanja arhivov, je upravičeno in niti malo pretenciozno oceniti, da je tudi na tem področju delovanje Arhivskega društva Slovenije bilo opaženo in upoštevano. Navsezadnje je vprašanje vračanja arhivskega gradiva na temelju odprtega pisma, ki ga je objavilo društvo, še istega leta obravnaval avstrijski parlament,⁶⁵ v desetletju po odprtem pismu pa je delna restitucija z Avstrijo le bila uresničena. S tem se dejavnosti društva niso zaključile, še vedno ostaja odprto vprašanje restitucije arhivskega gradiva iz Italije, delno iz Avstrije in navsezadnje nasledstvo med državami nekdanje Jugoslavije. V zadnjem obdobju izpostavljam memorandum društva iz leta 2009⁶⁶ in leta 2013⁶⁷ o nerešenih težavah vračanja arhivskega gradiva iz Italije, naslovljenima na Ministrstvo za zunanje zadeve RS, Ministrstvo za kulturo RS, na predsednika Republike Slovenije, na slovenske diplomatske predstavnike v Italiji, na organe lokalne samouprave in italijansko skupnost v Sloveniji, v katerih se zahteva, da Republika Slovenija prevzame odločne korake za izpolnitev sporazumov in dokončno vrnitev arhivskega gradiva, ki provenienčno sodi v slovenske arhive, in drugih predmetov premične kulturne dediščine iz slovenskega prostora. Vrnimo se za trenutek na pomembne sklepe zborovanj, ki nagovarjajo širok nabor deležnikov in njihovo uresničevanje, in takoj nam postane jasno, kaj pomeni uresničevanje sklepov, ki ne vključujejo le arhivov in arhivske stroke, temveč nagovarjajo organe državne oblasti v Sloveniji ter prav tako strokovno javnost in organe državne oblasti druge države ter širšo mednarodno javnost. Dolgotrajno, zahtevno, neizprosno delo, ki ga uresničuje nekaj generacij arhivskih strokovnjakov in članov društva.

Transfer of Documents from Archives in the Territory of Certain Countries to the Country of their Origin (20 C/102), Paris, 25. 8. 1978; International Law Commission, Draft Articles on Succession of States in Respect of States Property, Archives and Debts with Commentaries, vol. 2, part 2, 1981; Cox, Douglas: National Archives and International Conflicts..., str. 451–481; Kennedy Grimsted: Perestroika in the Archives?, str. 70–95.

⁶³ Oblak Čarni: Dvajset let ..., str. 9–10; Odprto pismo o neizpolnjenem arhivskem sporazumu; Oblak Čarni: Arhivarji pa lahko pridejo ..., str. 51–56.

⁶⁴ Oblak Čarni: Arhivarji pa lahko pridejo ..., str. 53.

⁶⁵ Oblak Čarni: Dvajset let ..., str. 10.

⁶⁶ Sklepi 24. arhivskega zborovanja, 4. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-25-arhivskega-zborovanja-v-dolenjskih-toplicah-14-16-oktober-2009/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁶⁷ 26. zborovanje ADS v Novi Gorici, Predstavitev Spomenice o ureditvi vprašanj arhivov z republiki Italijo. Poročilo za leto 2013/14, točka 10: <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-2013-2/> (dostop: 2. 11. 2022); Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 19–20.

Izpostavljena problematika je med najpomembnejšimi ne le za arhivistično, temveč za temelje slovenske državnosti, a to ni edina taka dejavnost društva. Društvo se odziva na vse, kar posredno in neposredno vpliva na arhive, arhivsko gradivo in seveda na vse člane društva. Že prej omenjeni sklep o arhivskih stavbah in pomembnosti prostorov za nemoteno dejavnost in razvoj stroke se zrcali tudi skozi pismo podpore Zgodovinskemu arhivu Ljubljana ob njihovi prostorski problematiki.⁶⁸ Nimam namena trditi, da je sprememba, ki smo ji priča v zadnjem letu (selitev arhiva), rezultat zgolj društvene podpore, a zagotovo je bilo to pismo pomemben del dokumentacije in argumentacije pristojnih v vodstvu arhiva, ko so prepričevali odločevalce, da naj vendar nekaj ukrenejo. Pot najstarejšega regionalnega arhiva ni niti malo preprosta, a to ni tema prispevka, pomemben v tej zgodbi in v luči prispevka je odziv društva, ki mestno občino, v kateri je sedež arhiva, okrcal, da kot naslednica tiste občine, ki je dala delo Antonu Aškercu, tiste občine, katere župan (Ivan Hribar) je vedel, kako pomembno je arhivsko gradivo, ni sposobna videti dlje od le posesti pisarn in brez slehernega občutka za zgodovino lastne občine postaviti arhiv pred vrata.⁶⁹ Društvo v pismu zelo odgovorno in glasno nagovori pristojno ministrstvo z besedami: »**Selitev** je zatorej nujna – toda **v primerne prostore; primerne tako za delo zaposlenih kot za materialno varstvo gradiva. V prostore, ki bodo izpolnjevali pogoje, kakršne narekujejo standardi in arhivska zakonodaja. Bilo bi ironično, a je vedno bolj žalostno, da so za končno destinacijo arhivskega gradiva – kulturne dediščine Slovencev – pogosto namenjeni neprimerni prostori, namenske arhivske zgradbe pa v skoraj 30-letnem obstoju države Slovenci še nismo dočakali. Edini v Evropi.**«⁷⁰ Širina društvene dejavnosti v pismu se zrcali v množini, saj ministrstvo pozove k reševanju prostorske stiske slovenskih arhivov, vseh, ki jih čaka usoda ljubljanskega, če ne bodo ukrepali.

Če je kdo mislil, da se je možno dogodkom in posledicam »koronskega« obdobja izogniti, se je zmotil. Vendar ne zato, ker je treba ugotavljati, kako je potekalo delo v času korone, ali kako smo se preselili na splet, temveč kako je društvo znova prepoznalo trenutek, ko je potreben društveni angažma. Ob dejstvu, da se je organom oblasti in odločevalcem o (proti)koronskih ukrepih zdelo povsem normalno, da v celoti pozabijo na (ne)delovanje arhivskih institucij, so raziskovalcem zaprte čitalnice povzročile zastoje v izvajanju (tudi) mednarodnih projektov, kar je povezano s finančnimi učinki, tudi vse druge dejavnosti, povezane z odprtostjo čitalnic, so stale, tudi študijske obveznosti. In ko so druge institucije z blagoslovom Nacionalnega inštituta za javno zdravje delovale, so arhivi ostajali zaprti. S pozivom Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje, naj ponovno pretehta možnosti odprtja arhivskih čitalnic, se društvo na eni strani postavi ob bok raziskovalnim institucijam, univerzam, Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, a njegov prispevek je veliko pomembnejši za stroko. Če ostale institucije nastopajo z vidika lastnega interesa, kar je razumljivo, je nastop društva izraz zastopanja stroke in zapis »*prepričani smo, da lahko ob upoštevanju predpisanih in predlaganih preventivnih ukrepov v čitalnicah arhivov zagotovimo povsem varno delovno okolje tako za zaposlene kot tudi uporabnike, kar se je nenazadnje izkazalo že ob kratkotrajnem odprtju čitalnic ob lanskem sproščanju ukrepov*«⁷¹ to pokaže v vsej razsežnosti. Ne le podpora stroki, druž-

⁶⁸ Pismo podpore Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, dne 2. 12. 2019: <http://www.arhivsko-drustvo.si/pismo-podpore-zgodovinskemu-arhivu-ljubljana/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Pismo podpore Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, dne 2. 12. 2019: <http://www.arhivsko-drustvo.si/pismo-podpore-zgodovinskemu-arhivu-ljubljana/> (dostop: 2. 11. 2022).

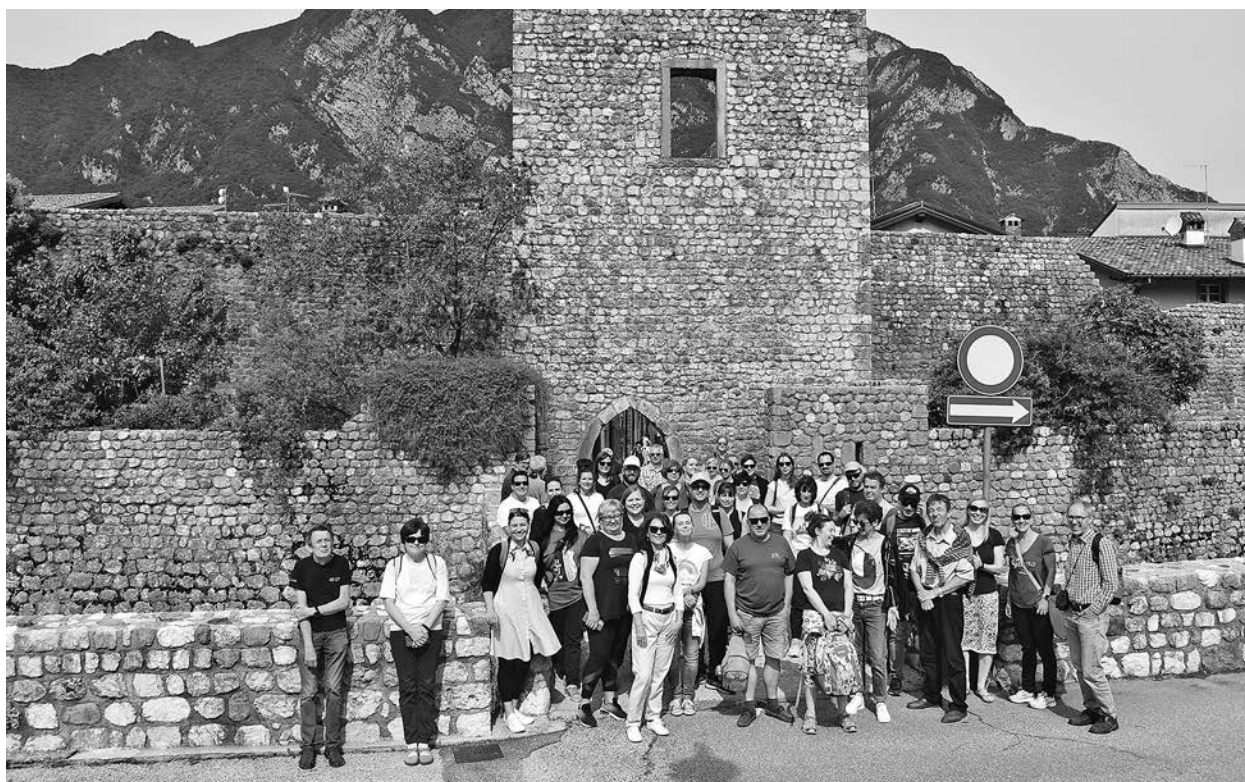
⁷¹ Poziv k oceni možnosti ponovnega odprtja arhivskih čitalnic, naslovljeno na Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ), Arhivsko društvo Slovenije, dne 13. 3. 2021: <http://www.arhivsko->

beno odgovornost društva je v teh zahtevnih časih izjemna, saj so nacionalni inštitut seznanili, da namerava društvo za svoje člane organizirati krajši spletni posvet z naslovom »Varno odprtje arhivov v času koronavirusa« in strokovnjake z inštituta povabili, naj se udeležijo posveta in prispevajo k učinkovitejšemu reševanju nastale problematike.⁷² Zagotovo je to tudi moralna podpora vsem članom društva v času, ko smo jo vsi potrebovali.

3.5. Strokovne pobude

3.5.1 Mednarodne pobude in dejavnosti

Dejavnosti društva, kot smo že ugotovili, segajo tudi v tujino. Vendar te dejavnosti niso omejene le na udeležbo na posvetovanjih, konferencah, izletih, druženjih, tu imam v mislih predvsem pobudo in organizacijo mednarodnih bilateralnih srečanj, ki so potekala pod geslom »arhivski dnevi«. Prvo, leta 1985, je bilo slovensko-bavarsko srečanje, sledilo je slovensko-italijansko, nato slovensko-madžarsko srečanje.⁷³ Dejavnosti so bile prekinjene v času osamosvajanja Slovenije. Pomembnost mednarodnih povezav je nesporna, če naj društvo izpolnjuje vsa pričakovanja, ki jih imamo njegovi člani. Usmeritev je jasna, društvo je bilo leta 1992 sprejeto v Mednarodni arhivski svet, kategorija B, kjer so povezana društva, ki delujejo na državnih ravneh.⁷⁴ Ob številnih stikih na

*Izlet Arhivskega društva Slovenije leta 2022 v Rezijo
(Foto: Dejan Hvala)*

-drustvo.si/poziv-nijz-k-oceni-moznosti-ponovnega-odprtja-arhivskih-citalnic/ (dostop: 2. 11. 2022).

⁷² Prav tam.

⁷³ Razvoj in dosežki društva, 1985: <http://www.arhivsko-drustvo.si/razvoj-drustva/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁷⁴ Prav tam; SPA ICA – Section of Professional Associations.

mednarodnem področju je društvo leta 2008⁷⁵ ponovno obudilo sodelovanja s tujimi arhivskimi društvi v obliki »okroglih miz« ter sklenilo številne bilateralne in multilateralne sporazume o sodelovanju.⁷⁶

3.5.2 Medarhivske delovne skupine

Nedvomno pomembno področje mednarodnega sodelovanja in povezo- vanja ne bo nič izgubilo pri pomenu, če ga tokrat ob le bežni omembi zgoraj pu- stim ob strani in poudarim, po mojem mnenju, bistveno pomembnejšo strokov- no pobudo, ki je postala del naše redne dejavnosti. Velikokrat sem na teh straneh zapisala ugotovitev o društveni odzivnosti na izrečene strokovne problematike in zagate. Ena izmed takih je neugoden odziv ustvarjalcev na neenotno prakso pri izvajanju nalog, povezanih z ustvarjalci, in reševanje težav pri njih. Društvo je v okviru svojih organov večkrat razpravljalo o teh težavah in nastala je pobu- da o ustanovitvi medarhivskih delovnih skupin za različna področja (uprava, pravosodje, šolstvo, gospodarstvo, zdravstvo in sociala, kultura),⁷⁷ v katerih bi sedeli arhivisti iz vseh slovenskih arhivov, pristojni za isto področje, in tam po- iskali skupno, poenoteno rešitev ter tako lažje nastopali do ustvarjalcev. Prvič je bila ideja ubesedena leta 1993, a je zaživela le skupina za pravosodje,⁷⁸ leta 2001 je društvo na občnem zboru ponovno poudarilo pobudo in ponudilo, naj delovne skupine delujejo pod okriljem društva. Pobuda je bila sprejeta, vendar so delovne skupine v polnem obsegu zaživele leta 2006.⁷⁹ Delo skupin je bilo tako učinkovito in vsesplošno sprejeto, da so člani sami predlagali ustanovitev delovnih skupin tudi na drugih področjih, denimo leta 2011 ustanovitev me- darhivske delovne skupine za pedagoško dejavnost v arhivih⁸⁰ in leta 2019 za področje informatike.⁸¹ Pobuda društva je postala sestavni del rednega delova- nja arhivistov in nihče si ni več predstavljal obravnave strokovnih vprašanj brez sodelovanja delovne skupine. Pomembnost je prepoznal tudi zakonodajalec, saj je na predlog strokovne komisije za pripravo predloga zakona pri pristoj- nem ministrstvu medarhivske delovne skupine uzakonil in naložil ministrstvu imenovanje članov.⁸² S tem so medarhivske delovne skupine pravzaprav postale obvezen del rednega arhivskega delovanja. Medarhivske delovne skupine skla- dno s pravilnikom obravnavajo strokovna vprašanja s področja pridobivanja, vrednotenja in strokovne obdelave ter uporabe arhivskega gradiva, usklajujejo pisna strokovna navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega

⁷⁵ Z namenom izvedeti čim več o črpanju evropskih sredstev smo s Hrvaškim arhivskim dru- štvom organizirali prvo posvetovanje, okroglo mizo arhivistov Slovenije in Hrvaške (v Tuhelj- skih toplicah od 15. do 16. maja 2008). Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 15.

⁷⁶ Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije 2014: <http://www.arhivsko-drustvo.si/poroci- lo-o-delu-drustva-za-2014/> (dostop: 2. 11. 2022); Mednarodna konferenca in okrogla miza v Marija Bistrici: <http://www.arhivsko-drustvo.si/mednarodna-konferenca-in-okrogla-miza- v-marija-bistrici/> (dostop: 2. 11. 2022); Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije 2016: <http://www.arhivsko-drustvo.si/porocilo-o-delu-drustva-za-let-2016/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁷⁷ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje, str. 14.

⁷⁸ Bizjak: Poročilo delovne skupine ..., str. 117.

⁷⁹ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 14.

⁸⁰ Sklepi 25. arhivskega zborovanja na Ptuj, sklep št. 1: <http://www.arhivsko-drustvo.si/skle- pi-25-arhivskega-zborovanja-na-ptuju-10-11-oktober-2011/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁸¹ Sklepi 29. zborovanja ADS, pobuda št. 1: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-29-zborova- nja-ads-v-mariboru-3-4-oktober-2019/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁸² 21. člen. V: *Uradni list RS*, št. 51/2014, ukaz št. 2170. Spremembe 54. člena ZVDAGA iz leta 2006, ki v 7. odstavku za obravnavo strokovnih vprašanj na področju arhivske dejavnosti po- oblasti pristojnega ministra za ustanovitev medarhivskih delovnih skupin za posamezna po- dročja arhivske dejavnosti. Pravilnik o delu medarhivskih delovnih skupin. V: *Uradni list RS*, št. 66/2016.

gradiva, spodbujajo, usmerjajo in usklajujejo opravljanje raziskovalnih nalog na področju arhivistike, zgodovine, prava in drugih ved, povezanih z arhivskim gradivom, ter pripravljajo publikacije s področja arhivistike, sodelujejo pri objavljanju učnih pripomočkov, priročnikov in druge strokovne literature za potrebe arhivov in javnopravnih oseb, dajejo predloge, pobude in mnenja organom javnih arhivov in javnopravnim osebam – ustvarjalcem arhivskega gradiva glede arhivskih strokovnih vprašanj, dajejo predloge za vsebino, organizacijo in izpeljavo stalnega izobraževanja na arhivskem področju, seznanjajo Svet direktorjev in Arhivski svet s težavami pri opravljanju nalog, povezanih z varstvom arhivskega gradiva.⁸³

Dosežek, ki nedvomno zasluži pozornost in pohvalo. Omenila bi, da je društvo leta 2009 poleg predstavljenih skupin bilo pobudnik ustanovitve ekspertne skupine za pripravo vseživljenjskega učenja za zaposlene v arhivih.⁸⁴

3.5.3 Priznanja in nagrade

Arhivsko društvo Slovenije od leta 2002 bienalno podeljuje Aškerčevo nagrado in Aškerčevi priznanji, podelitev poteka na dan slovenskih arhivov, in sicer, 20. oktobra. Ozadje tega datuma sega v leto 1943, ko je bila okrožnemu kulturnemu referentu v Velikih Laščah izdana okrožnica z navodilom, da naj reši čim več arhivskega gradiva z opustošenega gradu Turjak. Namreč, kot je razvidno iz dopisa,⁸⁵ je načelnik odseka za narodno vzgojo in prosveto na upravno komisijo za osvobodeno slovensko ozemlje na temelju prejetih osebnih sporočil o izgubi številnih arhivskih dokumentov iz arhiva Turjaških, ki so vsebovali številne dragocene podatke o preteklosti kraja, prebivalcev in njihovi dejavnosti ter malomarnem odnosu do ostalega gradiva, naslovil zahtevo, naj takoj postavi osebo, ki bo raztresene dokumente pobrala in v varnem zaboju shranila, bodisi na gradu bodisi na drugi lokaciji. Zgovoren je zadnji odstavek, ki pojasni, da gre za narodno zgodovinsko dragoceno gradivo in je treba storiti takoj vse, da se ga reši čim več in čim prej.⁸⁶ Bi bilo treba k temu še kaj dodati? Določitev 20. oktobra za dan slovenskih arhivov je bila sprejeta leta 1976.⁸⁷ Tako kot pri vseh svojih dejavnostih je tudi pri nagradah in priznanjih ideja zorela v organih društva in kar nekaj let rasla med člani društva, dokler ni dobila svoje oblike z ustanovitvijo komisije za Aškerčevo nagrado in priznanji, ki je prvič nagrado in priznanji podelila leta 2002⁸⁸ ter jih bienalno podeljuje že 20 let. Nagrada in priznanji so poimenovani po prvem slovenskem arhivarju Antonu Aškercu, ki mu je zavedni in razgledani župan Ljubljane Ivan Hribar naročil ureditev in varno hrambo mestnega arhiva. Prizadevanja društva ne bi mogli uresničiti brez podpore Ministrstva za kulturo RS, ki je dejansko prepoznalo vrednost stanovske nagrade in priznanj za razvoj stroke ter finančno podprlo izvedbo. Tudi utemeljitev društva, da se nagrada podeljuje za izjemne prispevke k razvoju slovenske arhivistike in arhivske zakonodaje, izjemne prispevke na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine, izjemne prispevke na arhivskem področju v mednarodnem merilu, večletno zaslužno delo v društvu in življenjsko delo⁸⁹ ter priznanji za odmevne prispevke k uveljavljanju in razvoju slovenske arhivistike,

⁸³ 8. člen Pravilnika o delu medarhivskih delovnih skupin. V: *Uradni list RS*, št. 66/2016.

⁸⁴ Sklepi 24. arhivskega zborovanja, 1. sklep: <http://www.arhivsko-drustvo.si/sklepi-25-arhivskega-zborovanja-v-dolenjskih-toplicah-14-16-oktober-2009/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁸⁵ SI AS 1644, Upravna komisija za osvobodeno slovensko ozemlje, fasc. 440/2.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ 20. oktober – dan slovenskih arhivov – Arhivsko društvo Slovenije: <http://www.arhivsko-drustvo.si/20-oktober-dan-slovenskih-arhivov/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁸⁸ Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 18.

⁸⁹ 8. člen Pravilnika o podeljevanju Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj, 2020.

*Podelitev Aškerčevih nagrad in priznanj leta 2012
(Foto: arhiv ADS)*

na področju varovanja arhivske dediščine, strokovnega izobraževanja, izdelave pomagala za uporabo arhivskega gradiva, pripravo arhivskih priročnikov ter arhivske zakonodaje, za prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti ter za objave arhivskega gradiva,⁹⁰ so zagotovo pripomogle k prepoznavnosti in uveljavitvi nagrade in priznanj. V dvajsetih letih se že lepo število prejemnikov lahko ponosno pohvali, da je bilo njihovo delo prepoznano. Na tem mestu naj mi bo dovoljeno prepoznati delo Arhivskega društva Slovenije in omeniti nagrado, namenjeno društvu. Namreč, leta 1995 je ob 40- obletnici delovanja društvo iz rok takratnega predsednika Republike Slovenije prejelo častni znak svobode Republike Slovenije za dolgoletno delo,⁹¹ pomembno za arhivsko dejavnost in za zasluge pri ohranjanju slovenske kulturne pisne dediščine. Morda je zdaj priložnost, da država znova prepozna vlogo društva in prihodnjemu 70-letniku za rojstni dan podeli še kakšno priznanje.

4. Vloga in vpliv Arhivskega društva Slovenije pri sprejemanju arhivske zakonodaje

Zakaj poudarjam vpliv društva pri zakonodaji? Predpisi so v resnici osnova delovanja in brez urejene zakonodaje je vprašljivo pravno pravilno in skladno izvajanje strokovnih nalog in načel. Že bežen vpogled v zakonsko snov nam razkrije, da so vsi postopki in vsa pooblastila, ki jih arhivi imajo, bolj ali manj natančno predpisani. Sprejetje zakonskih in podzakonskih aktov je v domeni

⁹⁰ 9. člen Pravilnika o podeljevanju Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj, 2020.

⁹¹ Ob štiridesetletnici Arhivskega društva Slovenije, Zveza zgodovinskih društev, Predlog za ustrezno odlikovanje, str. 107–110; Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 17.

zakonodajne veje oblasti, ki je vsebine usklajevala s pristojnimi ministrstvi ter s strokovnimi zvezami in institucijami. Tako so v Sloveniji v 60-ih letih dvajsetega stoletja naloge, povezane s sprejemanjem arhivske zakonodaje, imeli zapisani Arhivski svet in kasneje Skupnost arhivov Slovenije.⁹² Ponovno poudarjam zelo pomemben podatek, da je v času, ko Arhivski svet ni več deloval in Skupnosti ni bilo, te naloge opravljalo društvo. Zelo mlado, komaj deset let staro društvo je leta 1964 vodilo priprave za sprejetje republiškega arhivskega zakona.⁹³ Ob tem moramo razumeti, da je večina strokovnih delavcev znotraj društva, ki se je tega pogumno lotila, imela malo ali nič izkušenj pri pripravi tovrstnih aktov. Na zahtevo republiškega sekretariata za prosveto in kulturo so morali pripraviti študijo o stanju, težavah in perspektivah arhivske službe v Sloveniji,⁹⁴ ki bo postala strokovna podlaga za sprejetje zakona in podzakonskih aktov.⁹⁵ Izjemno vlogo pri teh prizadevanjih in pripravah sta imela dr. Sergij Vilfan in dr. Jože Žontar. Prosvetno kulturni zbor skupščine SR Slovenije je brez pripomb sprejel predloge iz elaborata in naložil Republiškem sekretariatu za kulturo in prosveto pripravo osnutka zakona.⁹⁶ Iz današnje perspektive bi zlahka zagrešili pavšalno oceno, da so imeli na voljo zvezni zakon in so le prepisali vsebine. Odgovornost pripravljalcev pri oceni stanja in navedbi težav, zlasti pri pripravi vizije arhivske službe in arhivistike v Sloveniji, ki usmeri razvoj desetletja daleč, zavedajoč se, da bo to del uradnih političnih odločitev o arhivih, ni niti preprosta niti samoumevna. Ali lahko pritrdim, da so takrat opravili svoje delo odlično? Zagotovo da, saj se je Izvršni svet pri osnutku zakona v celoti opiral na elaborat in na utemeljitve predlagateljev. Danes bi to lahko primerjali z vstopom civilne (družbene) iniciative v zakonodajni postopek. Februarja 1966 je bil republiški zakon o arhivskem gradivu in arhivih sprejet in objavljen v uradnem listu.⁹⁷ Društvo je s svojimi pobudami in predlogi sodelovalo tudi pri pripravi zveznih predpisov. Ocenjevanje takratne vloge društva ne bi bilo pravilno, če bi le ugotavljali, kaj od zakonske snovi je bilo dobro ali manj dobro opredeljeno in rešeno. Vloga društva je bila tudi v tem, da je arhivskim strokovnim delavcem dalo glas in možnost neposredne soudeležbe pri sprejemanju za stroko najpomembnejših predpisov. Po obdobju združitve vseh kulturnih dejavnosti pod en zakon so se po osamosvojitvi Slovenije ponovno obudile zahteve in utemeljevale nujnost ločenega arhivskega zakona. V ta namen je društvo, zdaj že prekaljeno z izkušnjami, leta 1994 imenovalo skupino za oblikovanje pripomb in predlogov v zvezi z novim arhivskim zakonom.⁹⁸ Tudi sklepi zborovanja so večinoma nagovarjali težave sprejetja arhivske zakonodaje in zahtevali dejavno sodelovanje arhivske matične službe pri pripravi predlogov. Pot uresničitve prvega arhivskega zakona v samostojni Sloveniji ni bila preprosta, arhivisti, ki so si prizadevali za sprejetje zakona, so neutrudno preživljali ure v parlamentu in zagovarjali predlog. Po dveh letih prizadevanj je društvo odločno z memorandumom protestiralo zaradi zavlačevanja postopka sprejemanja arhivskega zakona.⁹⁹ Uspešno? Seveda, saj je Zakon o arhivskem gradivu in arhivih stopil v veljavo v letu 1997.¹⁰⁰ V obdobju intenzivnih priprav na obeležitev 50-letnice delovanja v letu 2004 se je društvo posvečalo tudi razpravam in pripravam novega zakona o arhivskem

⁹² *Uradni list SFRJ*, št. 48/1964, ukaz št. 667.

⁹³ Oblak Čarni: Dvajset let ..., str. 8.

⁹⁴ Žontar: Pomen dela dr. Sergija Vlfana ..., str. 18, 26–27.

⁹⁵ Žontar: Vloga društva ..., str. 36–39.

⁹⁶ Žontar: Pomen dela dr. Sergija Vlfana ..., str. 27.

⁹⁷ *Uradni list SRS*, št. 4/1966, ukaz št. 24.

⁹⁸ Razvoj in dosežki društva: <http://www.arhivsko-drustvo.si/razvoj-drustva/> (dostop: 2. 11. 2022).

⁹⁹ Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 6.

¹⁰⁰ *Uradni list RS*, št. 20/1997, ukaz št. 1140.

gradivu in arhivih.¹⁰¹ Kakšna pričakovanja pri tem je društvo imelo, nam orišejo besede takratne predsednice društva: »Naj bo Arhivsko društvo Slovenije tisto, ki bo imelo velik vpliv na zakonodajo o arhivih in organizacijo arhivov po Sloveniji! Naj bo društvo še vedno vez med stroko in ustvarjalci!«¹⁰² Naj spomnim, da je v tem času potekala intenzivna razprava o reorganizaciji slovenske arhivske službe, ki bi obstoječe regionalne arhive združila v en državni arhiv in jim dodelila status območnih enot, zato je tudi na tem področju društvo odigralo ključno vlogo in članom omogočilo javno in glasno izražanje mnenj in stališč. Na pobudo članov je društvo sklicalo izredni občni zbor, na katerem so se člani izrekli glede predlagane reorganizacije arhivske javne službe.¹⁰³ Člani društva so tudi leta 2003 med sklepe zborovanja v Kopru zapisali splošno mnenje arhivskih strokovnih delavcev, da ni treba spreminjati statusa in organizacije slovenskih državnih arhivov.¹⁰⁴ Pomen zakona, sprejetega leta 2006,¹⁰⁵ je predvsem v vključitvi dokumentarnega in e-gradiva v določbe arhivskih predpisov, a to v tem trenutku ni podatek, na katerem je postavljen fokus prispevka. Vsekakor se je zelo kmalu po sprejetju zakona začela živahna razprava o rešitvah v zakonu, ki so ali niso bile izvedljive. Društvo se je takoj leta 2010, ko so se začele snovati spremembe, vključilo v te postopke.¹⁰⁶ Ves čas se je na društveni ravni organiziralo srečanja in okrogle mize ter razpravljalo o predlaganih vsebinah in rešitvah. Vse pobude in predloge je ustavila zahteva po referendumskem odločanju o primernosti noveliranja 65. člena ZVDAGA oziroma o dostopu do arhivskega gradiva obveščevalnih služb. Referendum z dne 5. junija 2011 je z rezultatom 70,88 % glasov proti noveli zakona od skupno slabih 690 000¹⁰⁷ za nekaj časa ustavil uveljavljanje sprememb. Ko je leta 2013 pristojno ministrstvo znova imenovalo komisijo za pripravo predloga novele zakona, je društvo prvič predlagalo svojega predstavnika.¹⁰⁸ Komisija je predlog usklajevala v več krogih strokovne in javne obravnave, medtem ko je predstavnica društva ves čas skrbela za prenos predlogov, pobud in kritik, ki so jih posredovali člani društva. Tudi ta predlog novele je bil predmet referendumskega odločanja, vendar tokrat zaradi spremenjenih pogojev uveljavljanja referendumskih odločitev iz leta 2013¹⁰⁹ referendum ni bil uspešen za predlagatelje, saj se ga je udeležilo premajhno število volilnih upravičencev.¹¹⁰ Novela je stopila v veljavo leta 2014.¹¹¹ Tema prispevka ni obravnava referendumskega odločanja o spremembah arhivskega zakona, temveč poudarek na vlogi in angažmaju društva pri tem. Izpostavila bi 21. člen novele, ki spreminja 54. člen zakona iz leta 2006, in sicer sedmi odstavek, ki udejanja in materializira prizadevanja društva pri razvoju stroke. Glasi se: »Za obravnavo strokovnih vprašanj na posameznih področjih arhivskega strokovnega dela, minister pristojen za arhive, ustanovi medarhivske delovne skupine za posamezna področja arhivske dejavnosti. Za usklajevanje dela medarhivskih delovnih skupin minister določi koordinatorja. Medarhivske delovne skupine delujejo pri državnem arhivu. Delo medarhivskih strokovnih skupin se

¹⁰¹ Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 6, opomba 10.

¹⁰² Hodnik: Pet desetletij ..., str. 2.

¹⁰³ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 16.

¹⁰⁴ Oblak Čarni: Ob petdesetletnici ..., str. 13.

¹⁰⁵ Uradni list RS, št. 30/2006, ukaz št. 1229.

¹⁰⁶ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 18.

¹⁰⁷ Poročilo Državne volilne komisije, končni uradni izidi: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/referendumi/volitve-referenduma/referendum-o-zakonu-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-varstvu-dokumentarnega-in-arhivskega-gradiva-ter-arhivih/> (dostop: 15. 11. 2022).

¹⁰⁸ Hodnik et al.: Arhivsko društvo praznuje ..., str. 18–19.

¹⁰⁹ 90. člen Ustave RS.

¹¹⁰ Glasovalo je skupaj 11,74 % vseh volilnih upravičencev.

¹¹¹ Uradni list RS, št. 51/2014, ukaz št. 2170.

*določi s pravilnikom.*¹¹² Ministrstvo je zahtevo zakona udejanjilo s Pravilnikom leta 2016,¹¹³ v katerem je zapisano, da se medarhivske delovne skupine namenjene obravnavi strokovnih vprašanj na posameznih področjih arhivskega strokovnega dela z namenom usklajenega delovanja arhivske javne službe. To je potrditev, da društvo ne le prispeva k razvoju stroke, temveč razvoj soustvarja in je v resnici dodana vrednost stroki. Ta novela je prinesla še nekaj, kar je sicer za delovanje društev oziroma za gradivo, nastalo pri delovanju društev, pomembno, v 50. b členu je zaščitil arhivsko gradivo oseb zasebnega prava, ki so na temelju zakona pridobile status delovanja v javnem interesu.¹¹⁴ Društvo je bilo dejavno tudi, ko je arhivski zakon vzelo v pretres Ustavno sodišče in je zahtevalo,¹¹⁵ da se določene ustvarjalce izvzame iz sistemskih rešitev¹¹⁶ in posebej uredi v ločenem zakonu.¹¹⁷ Temi o zdravstveni dokumentaciji v arhivih in njenem pomenu je društvo posvetilo celotno številko *Arhivov*.¹¹⁸ Vloga in vpliv društva pri oblikovanju zakonov sta več kot očitna, a prav nič manjša vloga ni bila pri oblikovanju podzakonskih aktov (uredbe in pravilnikov). Posegati dejavno pri snovanju pravnih aktov, terja veliko angažmaja, usklajevanja mnenj, pojasnjevanj, nemalokrat tudi mediacije med diametralno nasprotnimi mnenji. Kresanje mnenj večinoma pomeni dvigovanje strokovne razvojne stopnje, saj se pogosto iz teh razprav izkristalizira rešitev, ki se v praksi izkaže kot odlična. Društvo je pri vseh svojih dejavnih posegih v sprejemanje zakonodaje odlično opravilo tudi svojo mediacijsko vlogo ter znalo med člani obdržati spoštljivo in strokovno razpravo. Ves čas je v ozadju tudi povezovalni element vseh deležnikov, ki krojijo arhivistiko v Sloveniji.

5. Zaključek

Ko se bližam koncu prispevka in sem prepričana, da nisem zajela vsega tistega pomembnega o vlogi in vplivu Arhivskega društva Slovenije, kar sem si želela, razmišljam, koliko tega je še mogoče povedati. Društvo skozi vsa leta obstoja sledi na začetku zarisani poti razvoja arhivistike in večino svojih dejavnosti usmerja na to pot. Četudi se je v obdobjih različnih družbenih sprememb srečevalo s težkimi odločitvami na finančnem področju in z nevarnostmi prekinitve nadaljnjega delovanja, je društvu in njegovim članom uspelo ohraniti najpomembnejše temeljno poslanstvo in sam obstoj. Vse obdelane dejavnosti društva so zelo žive in v polnem zagonu. Na nobeni točki ni moč trditi, da je dejavnost izzvenela in ni več potrebna ali da je prenehala aktualnost prizadevanj članov društva. A vsekakor je v prispevku dovolj materiala za zaključek in za odgovor na vprašanje v podtonu konference, omenjene na začetku prispevka, da je delovanje društva pomembno in nujno za arhivistiko in arhivske strokovne delavce. Pomembno je kot motor stroke, kot povezovalni člen, kot mediator,

¹¹² 21. člen. V: *Uradni list RS*, št. 51/2014, ukaz št. 2170.

¹¹³ *Uradni list RS*, št. 66/2016, ukaz št. 2807.

¹¹⁴ *Uradni list RS*, št. 51/2014, ukaz št. 2170.

¹¹⁵ Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-70/12 z dne 21. 3. 2014. V: *Uradni list RS*, št. 24/2014.

¹¹⁶ Ustavno sodišče je z odločbo št. U-I-70/12, z dne 21. marca 2014, odločilo, da je ZVDAGA, če med arhivsko gradivo uvršča tudi gradivo izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki so po tem zakonu opredeljeni kot javnopravne osebe, in ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacientov, v neskladju z Ustavo. Hkrati je določilo tudi način izvršitve svoje odločitve. Zaradi spoštovanja pravic pacientov je odločilo, da se do uveljavitve drugačne zakonske ureditve za gradivo izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki so po tem zakonu opredeljeni kot javnopravne osebe, ki je po tem zakonu opredeljeno kot javno arhivsko gradivo in vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacientov, ne uporablja ureditev po ZVDAGA in po izvršilnih predpisih, izdanih na njegovi osnovi.

¹¹⁷ *Uradni list RS*, št. 85/2016, ukaz št. 3688.

¹¹⁸ *Arhivi* 41 (2018), št. 1.

navsezadnje kot naše socialno omrežje. Pogled na društvo skozi mojo osebno izkušnjo delovanja v društvu se vse bolj nagiba k temu, da je zaključek prispevka le vmesna postaja naslednjega sedemdesetletja.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

- ④ SI AS 1644, Upravna komisija za osvobojeno slovensko ozemlje.
- ④ *Slovenski poročevalec*, 24. 12. 1946, št. 301.
- ④ *Slovenski poročevalec*, 29. 12. 1946, št. 304.
- ④ ICA, The View of the Archival Community on Settling Disputed Archival Claims, China, April 1995.
- ④ International Law Commission, Draft Articles on Succession of States in Respect of States Property, Archives and Debts with Commentaries, vol. 2, part 2, 1981.
- ④ Poročilo o izidu glasovanja in o izidu zakonodajnega referenduma o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA-A), ki je bil 8. 6. 2014, Državna volilna komisija RS, št. dokumenta 042-6/2014-78 z dne 18. 6. 2014.
- ④ UNESCO, Report of the Director-General on the Study Regarding Problems Involved in the Transfer of Documents from Archives in the Territory of Certain Countries to the Country of their Origin (20 C/102), Paris, 25. 8. 1978.

LITERATURA

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1978.

Arhivski depoji v Sloveniji (ur. Jedert Vodopivec). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2009.

Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ = Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odeljenjima u SFRJ = Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odeljenjima u SFRJ = Arhivski fondovi i zbirke vo arhivite i arhivskite odelenia vo SFRJ : SR Slovenija = SR Slovenija (ur. Peter Klasinc). Beograd: Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije, 1984.

Arhivsko društvo Slovenije – 40 let (ur. Brane Kozina et al.). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995.

Auer, Leopold: Vračanje arhivov od leta 1945: uspehi in neuspehi. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 42–46.

Bizjak, Žarko: Poročilo delovne skupine za strokovno obdelavo pravosodnih fondov. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 117.

Cox, Douglas: National Archives and International Conflicts: The Society of American Archivists and War. V: *The American Archivists* 74 (2011), št. 2, str. 451–481.

Dolinar, M. France: Zbirka VIRI. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 65–68.

Drnovšek, Marjan: Ob prvi številki. V: *Arhivi* 1 (1978), št. 1, Ljubljana 1978, str. 5–6.

Eckert, M. Astrid: The Confiscation of German Documents, 1944–1949. V: *The Struggle for the Files The Western Allies and the Return of German Archives after the Second World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 13–98.

Ferenc, Tone: Arhivsko društvo Slovenije – 40 let. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 159–160.

Habjan, Hana: Poročilo o delu izvršnega odbora Arhivskega društva Slovenije v mandatnem obdobju 2018–2020. V: *Arhivi* 43 (2020), št. 1, str. 195–201.

Hodnik, Mira: Pet desetletij delovanja Arhivskega društva Slovenije. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1.

Hodnik, Mira, Kontestabile Rovis, Mirjana, Zupanič, Katja, Šovegeš Lipovšek, Gordana: Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 11–21.

Jazbec, Sonja: Govor predsednice ADS ob 60. letnici Arhivskega društva Slovenije. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 191–193.

Jenkinson, sir Hilary: Jewish History and Archives. V: *Transactions (Jewish Historical Society of England)* 18 (1953–55), London, str. 53–62.

Kako do urejenih, varnih in hitro dostopnih dokumentov v zdravstvenih ustanovah: zbornik predavanj Seminarja o varstvu dokumentacije v zdravstvenih ustanovah, v Arhivu RS, 18. 6. 2012 (ur. Marija Grabnar). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012.

Kennedy Grimsted, Patricia: Perestroika in the Archives? Further Efforts at Soviet Archival Reform. V: *The American Archivist* 54 (1991), št. 1, str. 70–95.

Kennedy Grimsted, Patricia: Displaced Archives and Restitution Problems on the Eastern Front in the Aftermath of the Second World War. V: *Contemporary European History* 6 (1997), št. 1, str. 27–74.

Melik, Vasilij: Predgovor. V: *Viri*, št. 1. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1980, str. 3.

Montgomery, Bruce: Reconciling the Inalienability Doctrine with the Conventions of War. V: *The American Archivist*, Vol. 78, No. 2 (jesen/zima 2015), Society of American Archivist, Chicago, ZDA 2015, str. 288–316.

Nared, Andrej: Člani Arhivskega društva Slovenije v letu 2004. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 21–24.

Ob štiridesetletnici Arhivskega društva Slovenije, Zveza zgodovinskih društev, Predlog za ustrezno odlikovanje Arhivskega društva Slovenije ob njegovi 40-letnici. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 107–110.

Oblak Čarni, Marija: Dvajset let Arhivskega društva Slovenije. V: *Arhivi* 1 (1978), št. 1, str. 7–10.

Oblak Čarni, Marija: Arhivsko društvo Slovenije v letih 1994–2004; Ob petdesetletnici društva. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 3–20.

Oblak Čarni, Marija: Arhivarji pa lahko pridejo, kadar želijo ..., Odprto pismo o neizpolnjenem arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo (1973). V: *Arhivi* 27 (2004), Ob 50-letnici Arhivskega društva Slovenije, št. 1, str. 51–56.

Odprto pismo o neizpolnjenem arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo = Otvoreno pismo o neispunjenom arhivskom sporazumu između Jugoslavije i Austrije = Lettre ouverte concernant la convention d'archives non accomplie entre la Yougoslavie et l'Autriche = Otkrytoe pis'mo o nevypolnenii dogovora ob arhivah meždu Jugoslaviej i Avstrij, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, oktober 1973.

Priručnik iz arhivistike (ur. Bernard Stulli). Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1977.

Smole, Majda: *Zgodovina arhivistike in arhivske službe*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1976.

Šamperl-Purg, Kristina: Pozdrav na slovesnosti ob sprejemu častnih članov Arhivskega društva Slovenije v Ljubljani, 8. februarja 1984. V: *Arhivi* 7 (1984), št. 1–2, str. 76–77.

Šamperl-Purg, Kristina: Ob 30-letnici Arhivskega društva Slovenije. V: *Arhivi* 7 (1984), št. 1–2, str. 77–78.

Trešnje Štolfa, Milica: Govor predsednice ADS na XVI. Zborovanju arhivskih delavcev na Ptuju, 27–29. septembra 1995. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 110–111.

Umek, Ema: Študij arhivistike na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. V: *Arhivi* 1 (1978), št. 1, str. 48–49.

Umek, Ema, Košir, Matevž: Revija ARHIVI. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 69–72.

Uredniški odbor: Arhivom na pot. V: *Arhivi* 1 (1978), št. 1, str. 5.

Vilfan, Sergij, Žontar, Jože: *Arhivi, Od pisarne do zakladnice zgodovine*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1967.

Vilfan, Sergij, Žontar, Jože: *Arhivi v Sloveniji*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1970.

Vilfan, Sergij, Žontar, Jože: *Arhivska tehnika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1972.

Vilfan, Sergij, Žontar, Jože: *Arhivistika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1973.

Vodnik po arhivih Slovenije (ur. Jože Žontar). Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965.

Voje, Ignacij: Govor na proslavi ob 60-letnici Arhivskega društva Slovenije, MOL, 23. oktober 2014. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 193–197.

Žontar, Jože: Vloga društva pri prenovi arhivske dejavnosti. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 33–42.

Žontar, Jože: Pomen dela dr. Sergija Vilfana za razvoj arhivov in arhivistike. V: *Arhivistika – zgodovina – pravo: Vilfanov spominski zbornik*. Gradivo in razprave 30. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2007, str. 15–40.

ZAKONODAJA

Haaška konvencija, IV – Spoštovanje zakonov in pravil vojskovanja na kopnem, Haag, 18. oktober 1907.

Haaška konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada s Pravilnikom za njeno izvrševanje in protokolom. V: *Uradni list FLRJ – Mednarodne pogodbe*, št. 4/1956.

Obvestilo o začetku veljavnosti Drugega protokola k Haaški konvenciji iz leta 1954 o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada. V: *Uradni list RS*, št. 108/2005.

Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-70/12 z dne 21. 3. 2014. V: *Uradni list RS*, št. 24/2014.

Odlok o zaščiti in čuvanju kulturnih spomenikov in starin. V: *Uradni list DFJ*, št. 10/1945.

Odredba o začasnem zavarovanju arhivov. V: *Uradni list FLRJ*, št. 25/1948.

Pravilnik o delu medarhivskih delovnih skupin. V: *Uradni list RS*, št. 66/2016.

Pravilnik o podeljevanju Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2020.

Protezione delle cose d'interesse artistico, storico, bibliografico e culturale della Nazione in caso di guerra, Legge e Decreti, Numero 1041, *Gazzetta Ufficiale* 185/1940.

Uredba o Glavnem arhivskem svetu. V: *Uradni list FLRJ*, št. 54/1950.

Ustava Republike Slovenije. V: *Uradni list RS*, št. 33/1991-I, 42/1997 – UZS68, 66/2000 – UZ80, 24/2003 – UZ3a, 47, 68, 69/2004 – UZ14, 69/2004 – UZ43, 69/2004 – UZ50, 68/2006 – UZ121,140,143, 47/2013 – UZ148, 47/2013 – UZ90,97,99, 75/2016 – UZ70a in 92/2021 – UZ62a.

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 20/1997 in popravek 32/1997; prenehal veljati 2006.

Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih. V: *Uradni list SRS*, št. 4/1966.

Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta – ZAGOPP. V: *Uradni list RS*, št. 85/2016.

Zakon o Arhivskem svetu Jugoslavije. V: *Uradni list SFRJ*, št. 48/1964.

Zakon o ratifikaciji Drugega protokola k Haaški konvenciji iz leta 1954 o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada. V: *Uradni list RS – Mednarodne pogodbe*, št. 22/2003.

Zakon o društvih. V: *Uradni list RS*, št. 60/1995, 49/1998-Odl.US, 89/1999, 80/2004, 61/2006-ZDru-1, 58/2009-NPB1, 39/2011-NPB2.

Zakon o društvih. V: *Uradni list RS*, št. 64/2011 – UPB, 21/2018_ZNOrg.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o arhivskem gradivu in o arhivih. V: *Uradni list SRS*, št. 34/1973.

Zakon o varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva ter arhivih – ZVDAGA. V: *Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014.

INTERNETNI VIRI

Arhivi: <http://www.arhivsko-drustvo.si/arhivi/> (dostop: 5. 10. 2022).

Arhivsko društvo Slovenije – spletna stran: <http://www.arhivsko-drustvo.si/> (dostop: 2. 11. 2022).

Forum strokovnih združenj, FPA – Forum of Professional Associations, part of ICA – International Council on Archives – seznam društev članic združenja: <https://www.ica.org/en/associations/> (dostop: 5. 10. 2022).

The International Military Tribunal for Germany: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/imt.asp/ (dostop: 10. 11. 2022).

Poročilo Državne volilne komisije, končni uradni izidi: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/referendumi/volitve-referenduma/referendum-o-zakonu-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-varstvu-dokumentarnega-in-arhivskega-gradiva-ter-arhivih/> (dostop: 15. 11. 2022).

SPA ICA – Section of Professional Associations, International Council on Archives; A Directory of Professional Archives and Records Management Associations Throughout the World, julij 2012

<https://www.ica.org/sites/default/files/Directory%20of%20Professional%20Associations%20EN.pdf/> (dostop: 5. 10. 2022).

Univerza Alma Mater Europaea: <https://www.almamater.si/> (dostop: 7. 11. 2022).

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: <https://zgodovina.ff.uni-lj.si/magistrski-studij-zgodovina/studijski-program-druge-stopnje-zgodovina/> (dostop: 7. 11. 2022).

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije: <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/3-stopnja/upravljanje-kulturnih/> (dostop: 7. 11. 2022).

Who We Are: <https://www2.archivists.org/aboutsaa> (dostop: 5. 10. 2022).

SUMMARY

THE ROLE OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA IN THE DEVELOPMENT OF ARCHIVAL SCIENCE

The reason for preparing the article about the Archival Society of Slovenia is not the celebration of the anniversary, which will be written about in detail in 2024, but rather the invitation of my colleagues from the Tuzla Archives and their archival society to outline the role of the Society in the development of archival science at an international conference. This reason dictated the selection of activities and the period, which are presented in the article and reflect the author's view of the role of the Society, as well as her personal view of the activities that, through their influence, dictated, directed and co-created archival science and its development. In doing so, the legislation is highlighted through almost all activities, especially the actual role of the Society in the adoption and formulation of legal matters important for archival science. Despite this, the importance and influential dimension of social engagement cannot be described without basic highlights from the Society's history and a summary of its activities. When researching and determining what the Archival Society of Slovenia has achieved, and the author has in mind all past and present members of the Society, the series of results, visible and tangible, is not only voluminous but, in

the author's humble opinion, exceptional, respectful and binding. The article touches on the importance of assemblies and especially the resolutions adopted at these assemblies. Through the prism of the realization of decisions, the mission of the Society is depicted on the one hand, and on the other, its influence in guiding the profession, especially those decisions that appeal to a significantly greater number of stakeholders than just archives and archival professionals. An equally important area is publishing, which enables archival professionals to present their professional and scientific achievements in an internationally recognized newsletter as well as in domestic professional anthologies. Among the fundamental tasks of the Society is also education. What the role of the Society really is in this regard, and above all the influence on the development of the profession, can be seen from the dimensions and implementation of the previously mentioned resolutions. Setting the goal of establishing a formal university archival studies program means looking far into the future, defying outdated views on the role of archives and archivists, and breaking up the fallow ground for establishing archival science as a science. The Archival Society of Slovenia proved to be a key partner and an excellent defender of archival science during these tectonic shifts. Among the highlighted activities is the Society's role in international issues related to the return of archival materials according to the principle of provenance and territorial jurisdiction, as well as in responding to and appealing to authorities when solving critical issues in the profession, archives' facility problems, and measures required during the pandemic. Among the more important professional initiatives, the article highlights initiative and realization of the establishment of interarchival working groups, which were also recognized by the legislator as a professionally important part of regular activity. A special part is devoted to the Society's influence in the creation and adoption of legislation. As already mentioned, the realization of set tasks and goals outside the archives and archivists sphere represents a challenge and proof of the true influence of the Society, and the activities in legislation reflect this. Not only the adopted primary and secondary legislation but also the achieved implementation of substantive guidelines and the recognition of the profession are what the Society can boast of and where the role and influence of the Society are recognized. In any case, we are talking about an irreplaceable and necessary partner, including our social network, which enriches us, encourages us and opens the door to the community.

1.04 Strokovni članek

IZ ARHIVSKIH FONDОВ IN ZBIRK
FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

UDK 314(497.473Idrija)"1859/1936":929.5

Prejeto: 24. 5. 2022

Popisi prebivalstva iz upravnih fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Idriji

DEJAN HVALA

univ. dipl. zgodovinar in profesor zgodovine, arhivist
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji, Prelovčeva 2, SI-5280 Idrija
e-pošta: dejan.hvala@zal-lj.si

Izvleček

V prispevku predstavljamo popise prebivalstva, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji, z namenom približati primarne vire potencialnim rodoslovnim raziskovalcem ali zgodovinarjem, ki se ukvarjajo z demografskimi študijami. Na kratko je predstavljena tradicija popisovanja prebivalstva na Slovenskem, ki sega od klasičnega popisovanja na terenu iz leta 1857 do zadnjega popisa v letu 2021, ki je bil ponovno izveden registrsko, tj. s pridobivanjem podatkov iz različnih evidenc. Nadalje izvemo, kakšna je bila upravna razdelitev obravnavanega idrijsko-cerkljanskega območja v času popisovanj, medtem ko na primeru upravnega fonda Občine Idrija pokažemo konkretne značilnosti vseh ohranjenih popisov ter opozorimo na pripomočke in težave pri raziskovanju teh primarnih virov.

Ključne besede:

popisi
prebivalstva,
idrijsko-
cerkljansko
območje, upravna
razdelitev,
rodoslovje

Abstract

POPULATION CENSUSES FROM THE ADMINISTRATIVE FONDS HELD
AT THE HISTORICAL ARCHIVES LJUBLJANA, UNIT IN IDRIJA

This article presents the population censuses held at the Historical Archives Ljubljana, Unit in Idrija, intending to inform potential genealogical researchers or historians engaged in demographic studies with primary sources. A brief tradition of censusing the population in Slovenia is presented, ranging from the historical census or house-to-house data collection from 1857 to the last census in 2021, which was again taken by using registers, i.e. by obtaining data from various records. The article also informs on the administrative divisions of the discussed Idrija-Cerklje region during the censuses. Using the example of the administrative funds of the Municipality of Idrija, it shows the clear characteristics of all preserved censuses and draws attention to the finding aids and difficulties in researching these primary sources.

Key-words:

population
censuses, Idrija-
Cerklje region,
administrative
division,
genealogy

Uvod

Na ozemlje današnje Republike Slovenije obstaja dolga zgodovina izvajanja popisov prebivalstva, ki sega v drugo polovico 18. stoletja v čas vladavine cesarice Marije Terezije. Ne glede na spremembe državnih okvirov, v katerih smo se Slovenci od takrat naprej znašli, se je tradicija izvajanja popisov nadaljevala vse do današnjih dni, ko je bil v letu 2021 izveden zadnji, že 19.¹ popis prebivalstva. Način izvajanja popisov se je sicer v 21. stoletju spremenil: leta 2002 je bil izveden zadnji »klasičen« popis prebivalstva, pri čemer so popisovalci hodili po terenu in zbirali podatke o prebivalstvu, od leta 2011 naprej se popisi izvajajo »registrsko«, kar pomeni, da se podatki pridobijo iz že obstoječih (državnih) registrov, podatkovnih baz in evidenc, ki jih nato obdelajo z ustreznimi računalniškimi programi.²

Tudi v idrijski enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana (odslej ZAL) se hrani arhivsko gradivo, ki zadeva popise prebivalstva na Slovenskem. Hranijo se v več upravnih fondih in predstavljajo bogat vir podatkov, predvsem za raziskovalce rodoslovja ali demografske analitike. Pred leti so bili popisi najprej mikrofilmani, nato še digitalizirani, kar pomeni, da so digitalizati popisov sedaj na voljo na čitalniškem računalniku vsem raziskovalcem, ki obišejo arhiv v Idriji.³ Popisi prebivalstva, ki so ohranjeni v Enoti Idrija, segajo od leta 1869 do leta 1936 in se hranijo pri šestih različnih (upravnih) fondih nekdanjih avstrijskih in italijanskih občin; slednje so prve nadomestile po priključitvi Primorske h Kraljevini Italiji. Občine so bile namreč tisti organi, ki so izvajale popise na terenu, nakar so zbrane podatke pošiljale višjim instancam. Za smotrnejše raziskovanje popisov prebivalstva je nujno potrebno poznavanje upravne razdelitve obravnavanega obdobja (tj. druge polovice 19. stoletja in prve polovice 20. stoletja), da se podatki ne iščejo v napačnih fondih in se s tem ne izgubljata čas in energija; meje upravnih organov so se lahko od popisa do popisa spreminjale, zato so popisi zajeli različno število prebivalstva.

Namen pričujočega članka je na kratko predstaviti, katere popise prebivalstva hrani ZAL, Enota v Idriji, ki so zanimivi predvsem za rodoslovne raziskave in poizvedbe. Podrobneje bodo predstavljeni popisi, ki se hranijo v fondu nekdanje Mestne občine Idrija.⁴ Iz tega fonda bodo popisi predstavljeni v dveh sklopih, najprej za avstrijsko obdobje (1869–1910), nato za italijansko obdobje (1921–1936). Pri vsakem popisu bomo opozorili na obstoječe pripomočke, ki služijo kot pomagalo pri iskanju podatkov, oziroma na kaj moramo biti pozorni pri določenem popisu. Z demografskimi analizami popisov se članek ne ukvarja, o tem je pred dobrimi šestimi desetletji pisal Sergije Keser v Idrijskih razgledih.⁵

Kratek pregled zgodovine popisov prebivalstva na Slovenskem

Najstarejši znani popis na Slovenskem izvira iz leta 1754, ki ga je odredila cesarica Marija Terezija za dežele, ki jim je vladala. Od takrat naprej vse do pr-

¹ Za idrijsko-cerkljansko območje je to že 20. popis prebivalstva, saj so bili v letih 1918–1947, ko je bilo slednje območje priključeno Kraljevini Italiji, izvedeni trije popisi prebivalstva (1921, 1931, 1936), medtem ko sta bila v istem obdobju v Kraljevini SHS oziroma Kraljevini Jugoslaviji izvedena le dva popisa (1921, 1931). Gl. Tabela 1.

² Registrski način popisovanja prebivalstva je bil na slovenskem ozemlju sedaj izveden štirikrat: 2011, 2015, 2018 in 2021. Vir: <https://www.delo.si/novice/slovenija/popis-prebivalstva-slovenije-2021-kljub-pandemiji/> (dostop: 19. 4. 2022).

³ Projekt mikrofilmanja (leto 2000) in digitaliziranja (leto 2015) popisov prebivalstva je ZAL izvedel v sodelovanju z mormonsko skupnostjo.

⁴ Fond SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija.

⁵ Keser: Rast in gibanje prebivalstva mesta Idrije v obdobju 1854–1953, str. 10–16.

vega modernega popisa v letu 1857 so popise izvajali predvsem zaradi potreb vojaških naborov (konskripcij) oziroma popisa vojaških obveznikov.⁶ Z letom 1857 se je začela tradicija popisovanja prebivalstva za vse dežele in z določitvijo kritičnega datuma.⁷ Popisi so si sledili, kot je navedeno v Tabeli 1.

Tabela 1: Popisi prebivalstva na Slovenskem od leta 1857 do leta 2021

zap. št. popisa prebivalstva	leto	državni okvir
1.	1857	Avstrijsko cesarstvo (prvi moderni popis)
2.	1869	Avstro-ogrska monarhija
3.	1880	Avstro-ogrska monarhija
4.	1890	Avstro-ogrska monarhija
5.	1900	Avstro-ogrska monarhija
6.	1910	Avstro-ogrska monarhija
7.	1921	Kraljevina SHS/Kraljevina Italija
8.	1931	Kraljevina Jugoslavija/Kraljevina Italija
(9.)	1936	Kraljevina Italija
9. (10.)	1948	Federativna ljudska republika Jugoslavija
10. (11.)	1953	Federativna ljudska republika Jugoslavija
11. (12.)	1961	Federativna ljudska republika Jugoslavija
12. (13.)	1971	Socialistična federativna republika Jugoslavija
13. (14.)	1981	Socialistična federativna republika Jugoslavija
14. (15.)	1991	Socialistična federativna republika Jugoslavija
15. (16.)	2002	Republika Slovenija
16. (17.)	2011	Republika Slovenija (registrski popis)
17. (18.)	2015	Republika Slovenija (registrski popis)
18. (19.)	2018	Republika Slovenija (registrski popis)
19. (20.)	2021	Republika Slovenija (registrski popis)

Iz preglednice lahko vidimo, da je zaradi (izrednega) popisa v letu 1936 od takrat naprej potrebna dvojna numeracija popisov prebivalstva. Popis je bil izveden znotraj ozemlja Kraljevine Italije, torej tudi na idrijsko-cerkljanskem območju, medtem ko ga Kraljevina Jugoslavija ni izvedla, niti ni bil načrtovan, saj je od zadnjega popisa minilo komaj pet let.

Iz preglednice lahko vidimo, da se je z drugim popisom vpeljala praksa popisovanja prebivalstva na 10 let (1869–2011), ki so jo prekinile samo vojne razmere prve in druge svetovne vojne oziroma prehod ozemelj in prebivalstva pod druge državne okvirje. S prenehanjem klasičnega popisovanja (2002) in uvedbo registrskega načina (2011–2021) se je pogostost popisovanja povečala, saj slednji način ne predstavlja tako velikih organizacijskih težav in finančnih stroškov kakor prvi.

Pregled nekdanje upravne razdelitve območja, ki ga danes pokriva ZAL, Enota v Idriji

Po osamosvojitvi Slovenije je bila na njenem ozemlju na novo določena javna arhivska mreža, ki jo sestavljajo Arhiv Republike Slovenije (odslej ARS) in šest pokrajinskih arhivov. Medtem ko ARS zbira gradivo državnih organov za ce-

⁶ Studen: Popisi prebivalstva – neizmerno velik zaklad Zgodovinskega arhiva Ljubljana, str. 187.

⁷ Pred popisom iz leta 1857 so se popisi izvajali več tednov ali mesecev, z letom 1857 je bila uvedena praksa popisovanja ljudi po stanju na določen (kritičen) dan, četudi je popisovanje kot takšno še vedno potekalo več tednov. Prvi moderni popis je bil tako izveden po stanju z dne 31. oktobra (1857), medtem ko so bili vsi ostali avstrijski popisi izvedeni po stanju na dan 31. decembra.

lotno državo, pokrajinski arhivi zbirajo gradivo nižjih organov glede na upravno razdelitev – t. i. upravnih enot (odslej UE).⁸ ZAL, Enota v Idriji tako pokriva območje Upravne enote Idrija, pod katero spadata Občina Idrija in Občina Cerkno, zato si bomo v nadaljevanju podrobneje pogledali, kako je bilo področje obeh občin upravno razdeljeno od druge polovice 19. stoletja do prve polovice 20. stoletja, saj so prav v tem obdobju nastali vsi ohranjeni popisi prebivalstva, ki jih hrani arhiv v Idriji.

Medtem ko je Idrija v obravnavanem obdobju spadala k deželi Kranjski, je Cerkno pripadalo kronovini Avstrijsko Primorje (*Österreichisches Küstenland*). Dežele so bile dalje razdeljene na okraje: področje Idrijskega je spadalo pod Okraj Logatec, področje Cerknega pod Okraj Tolmin. Okrajem oziroma okrajnim glavarstvom so bile na najnižji ravni podrejene občine. Občin, ki so spadale pod upravo Okrajnega glavarstva Logatec in so danes vključene v UE Idrija, je bilo osem: Čekovnik, Črni Vrh, Dole, Godovič, [Mestna občina] Idrija⁹, Spodnja Idrija, Vojsko in Žiri.¹⁰ Na drugi strani je Okraj Tolmin (poleg drugim) načeloval trem občinam, ki danes deloma ali v celoti spadajo pod Občino Cerkno in s tem pod UE Idrija: Cerkno, Šebrelje, Šentviška Gora.¹¹

V letih po prvi svetovni vojni je idrijsko-cerkljansko območje postalo obmejno območje med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS. Italijani so sprva prevzeli obstoječo avstrijsko upravo z občinami. Za kratek čas (1922–1928) je bila ustanovljena nova Občina Ledine, medtem ko so določene kraje, ki jih rapalska meja odtrgala iz njihovih središč, pripojili k že obstoječim občinam, kot v primeru Medvedjega Brda, ki je do leta 1918 spadal pod Občino Rovte, zatem je prešel pod Občino Godovič.¹² Desetletje je preteklo, ko so se Italijani v letu 1928 odločili zmanjšati število občin in izvesti t. i. »komasacijo«. Manjše občine so ukinili in jih združili z večjimi,¹³ tako da so na obravnavanem prostoru ostale samo tri: Idrija, Črni Vrh in Cerkno. Takšna upravna razdelitev na najnižji ravni je ostala vse do konca druge svetovne vojne, tudi v času nemške okupacije.

Evidence popisov prebivalstva, ki jih hrani ZAL, Enota v Idriji

Med gradivom vseh navedenih občin danes Enota v Idriji hrani naslednje popise prebivalstva (Tabela 2):

Tabela 2: Ohranjeni popisi prebivalstva 1869–1936, ki jih hrani ZAL, Enota v Idriji

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1936
Občina Čekovnik	✓ ¹⁴			✓	✓		✓ (*)	✓ (*)

⁸ Upravne enote so bile uvedene s 1. januarjem 1995 in so ločile dotedanje skupščine občin na državno upravo (UE) in lokalno samoupravo (občine). Glede porazdelitve pokrajinskih arhivov na določene upravne enote gl. Žumer: Arhivi v Sloveniji – zakladnica virov za rodoslovna raziskovanja, str. 31.

⁹ Fond SI_ZAL_IDR/0129 se trenutno imenuje Občina Idrija, četudi se je ob nastanku sredi 19. stoletja kot upravni organ imenovala Mestna občina Idrija (*Stadtgemeinde Idria*), s čimer se je razlikoval od ostalih, manjših oziroma »podeželskih« občin. Pod italijansko upravo je pridevnik »mestni« izgubila (*Comune d'Idria*).

¹⁰ Naselja Dolenji in Gorenji Vrsnik, Govejk in Ledine so do leta 1918 spadala pod Občino Žiri, po podpisu Rapalske pogodbe (1920) so prišle pod novoustanovljeno Občino Ledine (*Comune di Ledine*) in pozneje, kakor tudi danes, v upravnem oziru ostala povezana z Idrijo.

¹¹ O podrobnejši razdelitvi upravne, sodne, vojaške in cerkvene oblasti za idrijsko-cerkljansko območje gl. Oblak: Upravna razdelitev Idrijskega in Cerkljanskega 1914–1918, str. 29–37.

¹² SI_ZAL_IDR/0102, t. e. 58, p. e. 137.

¹³ Za ukinjene občine se je po letu 1928 uporabljal tudi izraz frakcija (*frazione*), vendar vedno ob navajanju občine, ki ji je po novem pripadala (npr. *Comune d'Idria, frazione di Dolle*).

¹⁴ Popis za Občino Čekovnik iz leta 1869 je iz neznanega razloga ohranjen pri fondu Občina Idrija.

Občina Dole			✓	✓	✓	✓ ¹⁵	✓ (*)	✓ (*)
[Mestna] Občina Idrija	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Občina Ledine						✓	✓ (*)	✓ (*)
Občina Spodnja Idrija						✓	✓ (*)	✓ (*)
Občina Vojsko						✓	✓ (*)	✓ (*)

Z zvezdico (*) so označeni popisi tistih občin, ki so bile v letu 1928 pridružene Občini Idrija (komasacija), zato se popisi teh občin za leti 1931 in 1936 hranijo zgolj pri fondu Občina Idrija (SI_ZAL_IDR/0129).

Za občine Črni Vrh, Godovič, Žiri, Cerkno, Šebrelje in Šentviška Gora ni ohranjenega nobenega popisa, zato jih Tabela 2 ne vsebuje. Medtem ko so popisi relativno dobro ohranjeni za območje današnje Občine Idrija, v primeru Občine Cerkno ni ohranjen niti en popis za obdobje, ki ga obravnavamo. Ista zgodba se ponovi, ko govorimo o ohranjenosti arhivskega gradiva na splošno: gradivo iz fondov nekdanjih občin z Idrijskega obsega več kot 90 tekočih metrov, od gradiva treh občin (Cerkno, Šebrelje, Šentviška Gora), ki so se nekdanj raztezale na območju današnje Občine Cerkno, medtem ko arhiv Enote v Idriji ne hrani ničesar. Fond Občina Šentviška Gora sicer hranijo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici (SI_PANG/0059), ki pri obravnavani tematiki pride v poštev zgolj ob dejstvu, da je pod Občino Šentviška Gora nekoč spadala danes cerkljanska vas Police. Gradivo Občine Cerkno in Občine Šebrelje velja za uničeno oziroma izgubljeno. Z reorganizacijo italijanske uprave na najnižji ravni v letu 1928 je bila Občina Šebrelje ukinjena oziroma priključena Občini Cerkno. Gradivo ukinjene občine je bilo najverjetneje preneseno na (takrat razširjeno) Občino Cerkno. Med drugo svetovno vojno je bilo Cerkno po italijanski kapitulaciji že napol osvobojeno ozemlje, na katerega so večkrat vdrle nemške enote in se spopadale s partizansko vojsko, naselje je bilo precej poškodovano tudi od nemškega bombardiranja. Domneva se, da je bilo v teh spopadih uničeno tudi dragoceno arhivsko gradivo Občine Cerkno in najverjetneje tudi Občine Šebrelje.

Podoben primer imamo tudi pri »idrijskih« občinah. Komasaacija leta 1928 je občine Čekovnik, Dole, Idrija, Ledine, Spodnja Idrija in Vojsko združila v eno samo, veliko enoto, imenovano Občina Idrija (*Comune d'Idria*), kamor se je preneslo tudi arhivsko gradivo, ki se je pozneje ohranilo in je danes na voljo v arhivu Enote v Idriji. Občina Godovič je bila leta 1928 ukinjena in pridružena Občini Črni Vrh (*Comune Montenero d'Idria*). Vas Črni Vrh, kjer je navedena občina imela svoj sedež, je ob zori 1. septembra 1944 doživela partizanski napad na tamkajšnjo domobransko postojanko, kjer je bilo središče vasi v veliki meri uničeno. Tine Velikonja ob opisu partizanskega napada navaja zapis iz župnijske kronike tedanjega župnika Ivana Kobala, ki ob naštevanju uničenih hiš navede tudi poslopje občine.¹⁶ Iz tega lahko sklepamo, da je bil to glavni razlog, da se gradivo Občine Črni Vrh ni ohranilo, prav tako tudi ne gradivo Občine Godovič, če je bilo po letu 1928 shranjeno v upravni zgradbi v Črnem Vrhu.

Nekdanja Občina Žiri je pri tej obravnavi navedena zato, ker so nekateri kraji, ki danes spadajo pod Občino Idrijo, do Rapalske pogodbe (1920) spadali pod upravo slednje občine, nato so bili izvzeti iz nje in pridruženi novoustanovljeni Občini Ledine. Fond Občina Žiri, ki ga hrani ZAL, Enota v Škofji Loki (SI_ZAL_ŠKL/0265), za pričujoči članek ni zanimiv, saj obsega le 0,1 tekočega metra arhivskega gradiva, med katerim tudi ni ohranjenih dokumentov o popisih prebivalstva.

Na tem mestu naj poudarimo še popisa iz leta 1900 in leta 1910, ki ju vse-

¹⁵ V fondu SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, se je ohranil tudi dodaten popis »Register prebivalstva« iz leta 1924.

¹⁶ Velikonja: Pade Črni Vrh nad Idrijo (poglavje Župnijska kronika).

buje fond Občina Idrija. Glede na vsebino obeh popisov ne gre za prava popisa prebivalstva, saj ne vsebujeta klasičnih popisnih zapisnic kakor popisi pred njima, ampak za nekakšen imenik občanov z domovinsko pravico; več o tem sledi v nadaljevanju prispevka.

Ljudska štetja in popisi prebivalstva v obdobju Avstro-ogrske monarhije,¹⁷ ki jih hrani ZAL, Enota v Idriji, na primeru fonda Občina Idrija

Prvi moderni popis prebivalstva (*Volkszählung* oziroma *ljudsko štetje*) z dne 31. oktobra 1857 se za nekdanjo Mestno občino Idrija (*Stadtgemeinde Idria*) v slednjem fondu ni ohranil, zato ga na tem mestu samo omenjamo. Kdaj natanko je Mestna občina Idrija nastala, ni povsem znano, morda v letu 1849 ali leto pozneje, ko so se na novo oblikovale občine v Avstrijskem cesarstvu. Najstarejši dokument, ki ga vsebuje obravnavani fond, je iz leta 1850, iz česar sledi, da je kot upravni organ gotovo obstajala vsaj od tega leta naprej. Zato čudi dejstvo, da se gradivo prvega popisa ni ohranilo, sploh ker so vsi ostali popisi (do leta 1910) ohranjeni v celoti ali vsaj prek podobnih dokumentov (popis 1900 in 1910).

Popis iz leta 1869, ki je imel za kritični datum izvedbe popisa 31. december,¹⁸ je tako najstarejši za območje nekdanje Mestne občine Idrija. Sestavlja ga sedem knjig:

- Operat za ljudsko štetje Mestne občine Idrija, hišne številke od 1 do 100;
- Operat za ljudsko štetje Mestne občine Idrija, hišne številke od 101 do 200;
- Operat za ljudsko štetje Mestne občine Idrija, hišne številke od 201 do 300;
- Operat za ljudsko štetje Mestne občine Idrija, hišne številke od 301 do 400;
- Operat za ljudsko štetje za Jelični Vrh in Srednjo Kanomljo;
- Ljudsko štetje za Čekovnik za leto 1869/70;
- Repertorij za ljudsko štetje Mestne občine Idrija za leto 1869.

Prve štiri knjige oziroma operati, ki predstavljajo zbirko popisnih pol (zapisnic), se nanašajo na mesto Idrija in si sledijo od hišne številke 1 do 400. Mesto kot takšno vse do konca monarhije ni imelo poimenovanih ulic, ampak je vsaka hiša imela svojo zaporedno številko, navadno na vhodnem portalu oziroma nekje na pročelju stavbe.¹⁹ Naslednja knjiga je manjšega obsega in vsebuje popis samo nekaterih hiš naselja Jelični Vrh (6 hiš) in Srednje Kanomlje (8 hiš),²⁰ ki so glede na katastrsko občino sicer spadale drugam, vendar so bile pri popisu zaradi bližnje lege vključene k Mestni občini Idrija. Šesta knjiga prinaša popis prebivalstva Občine Čekovnik. Ni povsem jasno, zakaj se je ta knjiga v fondu Občina Idrija in ne v fondu Občina Čekovnik,²¹ saj slednji vsebuje tudi dokument

¹⁷ Prvi moderni popis iz leta 1857 je bil izveden še v času Avstrijskega cesarstva (1804–1867), po uvedbi dualizma so bili vsi ostali izvedeni za časa obstoja Avstro-ogrske monarhije (1867–1918).

¹⁸ I. člen Državnega zakonika št. 67 z dne 29. marca 1869 je določal: »Prvi popis ljudstva po tem predpisu naj se v vseh, v državnem zboru zastopanih kraljevinah in deželah opravi v letu 1870, in sicer po staleži ljudstva, kakor je bil 31. dne decembra 1869. l.« Za ta popis se tako navaja letnica 1869, četudi je bil dejansko izveden leta 1870.

¹⁹ Na vhodnih portalih nekaterih hiš so te oznake še vidne (npr. №. 75, danes Ulica svete Barbare 8).

²⁰ Od osmih hiš jih je sedem spadalo pod Srednjo Kanomljo in ena pod Spodnjo Kanomljo.

²¹ Fond SI_ZAL_IDR/0100, Občina Čekovnik.

Fotografija 1: Na nekaterih stavbah v Idriji so še danes vidne stare avstrijske hišne številke, kot v primeru porušene in na novo zgrajene poslovno-stanovanjske stavbe, ki je nekdanj nosila hišno številko 75, medtem ko jo danes najdemo na naslovu Ulica svete Barbare 8 (avtor fotografije Dejan Hvala).

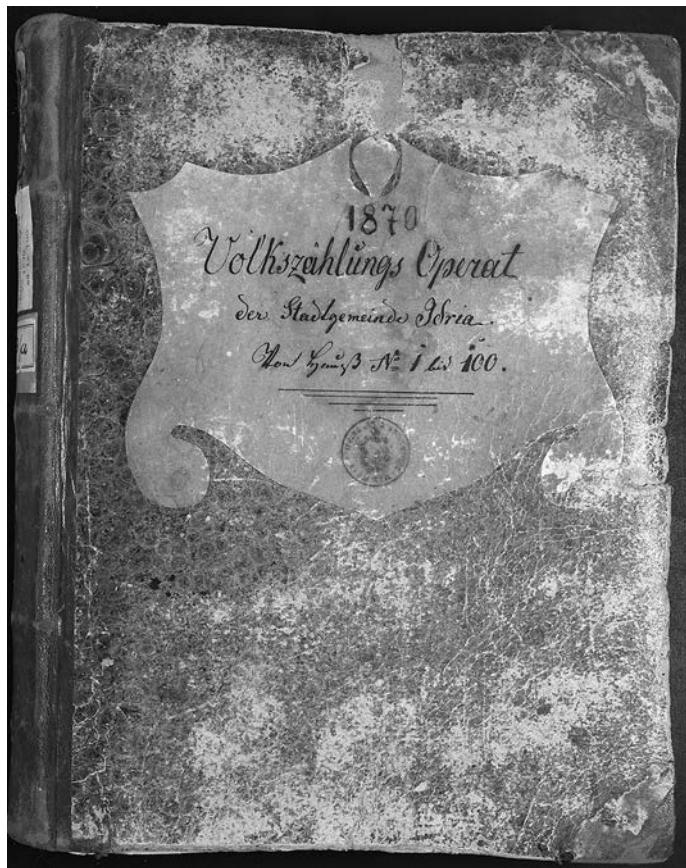
»Zakon o popisu ljudstva« iz leta 1869,²² kar je posredni dokaz, da so popis za naselje Čekovnik izvedli uradniki Občine Čekovnik in ne Mestne občine Idrija. Tudi zunanji, fizični videz knjige, ki je povsem drugačen od ostalih šestih knjig, govori v korist poudarjeni domnevi. Zadnja, sedma knjiga predstavlja repertorij oziroma imenik vseh popisanih oseb Mestne občine Idrija, ki nam omogoča učinkovitejše in hitrejše iskanje po popisu.

Popisni obrazec (zapisnica) so sestavljale štiri strani in je zajel naslednje kategorije podatkov:

- naslov hiše (dežela, okraj, občina, kraj, hišna številka, število stanovalcev),
- ime in priimek,
- spol,
- rojstno leto (z datumom),
- vera,
- stan (samski, poročen, ovdovel, zakonsko razvezan),
- poklic,
- rojstni kraj,
- domovinstvo,²³

²² Fond SI_ZAL_IDR/0100, t. e. 1, p. e. 18.

²³ Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga pravniški termin »domovinstvo« kot »pristojnost v določeno občino (Fran: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A> (dostop: 21. 4. 2022)); izraz je tesno povezan z drugim terminom »domovinska pravica« (*Heimatsrecht*), ki je bila zakonsko določena s Postavo z dne 3. decembra 1863, s katero se urejajo domovinska razmerja. Domovinsko pravico je posameznik lahko pridobil z rojstvom (*durch die Geburt*), s poroko (*durch die Verhehlung*), s sprejemom v domovinsko zvezo (*durch die Aufnahme in den Heimatverband*) in s pridobitvijo javne službe (*durch die*

Naslovna platnica popisa prebivalstva iz leta 1869

- prisotnost/odsotnost na stalnem prebivališču,
- opombe,
- popis živine.

Za raziskovalca je pomemben podatek, da so poimenovanja kategorij in navodila za popisovanje dvojezična, torej nemško-slovenska: nemška v tiskani gotici, slovenska v tiskani latinici (gajici). Težava se (lahko) pojavi pri podatkih, ki so bili vpisani, saj so pisani v pisani gotici, kar marsikateremu raziskovalcu onemogoči branje vira in je največkrat potrebna pomoč arhivista oziroma nekoga, ki obvlada branje te pisave.²⁴

Naslednji popis iz leta 1880 je prinesel ustaljeno prakso popisovanja prebivalstva na 10 let, ki je veljala vse do zadnjega popisa leta 1910. V fondu Občina Idrija so ohranjene štiri knjige:

- Ljudsko štetje 1880, [hišne številke] 1–200;
- Ljudsko štetje 1880, [hišne številke] 201–404;
- Ljudsko štetje 1880 [imenik];
- Ljudsko štetje 1880 [imenik].

Popis je podoben prejšnjemu v tem smislu, da popisnim polam za 404 hiše (prvi dve knjigi) sledi imenik popisanih oseb. Zraven je dodan še en imenik, ki se v fizičnem videzu ne razlikuje bistveno od prvega, medtem ko glede na vsebino ne ustreza popisnim polam kakor prvi, tako da za enkrat še ni jasno, čemu je bil namenjen.²⁵ Obenem ni ohranjenega popisa za nekatere hiše naselja Srednja Kanomlja in Jelični Vrh kot pri

Erlangung eines öffentlichen Amtes). Po Zakonu z dne 5. decembra 1896. l., s katerim se izpreminjajo določila z dne 3. december 1863. l. o uvedbi domovinskih razmer, je zlasti pomemben 2. člen, ki se glasi: »Izrečenega vzprejema v domovinsko zvezo ne sme občina bivališča odreči tistemu avstrijskemu državljanu, kateri je po zadobljeni samopravnosti skozi deset let, preden je zaprosil za domovinsko pravico, prostovoljno in nepretrgoma prebival v občini.« Gl.: Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 434–435 (geslo: *Heimatsrecht*).

²⁴ Pri vpisanih podatkih prevladuje pisana gotica, za priimke in kraje rojstva je praviloma uporabljena pisana latinica (gajica).

²⁵ Pri primerjavi obeh imenikov ugotovimo, da vsebujeta različno število popisanih oseb, večina oseb je sicer v obeh imenikih, vendar ne vse, iz česar lahko sklepamo, da sta nastala v relativno podobnem časovnem obdobju. Na naslovni strani obeh imenikov je sicer zapisana letnica 1880, gotovo je, da je v tem letu nastal prvi imenik, ki ustreza podatkom v popisnih polah oziroma zapisnicah. Pri prvem imeniku priimki znotraj posamezne črke niso urejeni po abecednem vrstnem redu, pri drugem imeniku so.

prejšnjem popisu, čeprav je popis teh hiš najverjetneje morala izvesti Mestna občina Idrija, saj se takšna praksa ponovi pri naslednjem popisu.

Popisne kategorije pri popisu leta 1880 izkazujejo kontinuiteto popisa iz leta 1869, saj je večina popisnih kategorij ista. Podrobneje je razdeljeno kategorija poklic oziroma zaslužek, nove kategorije so »občevalni jezik«, »pismenost« (ali zna oseba brati in pisati) in popis »telesnih in duševnih napak«, kjer so v štirih podkategorijah označili, ali je oseba »slepa na obe očesi«, ali je »gluhonema«, ali je »blazna« in ali je »bebava«. Na tem mestu velja poudariti novo uvedeno kategorijo »občevalni jezik«. Zgodovinar dr. Andrej Studen o tem zapiše: »*Oblasti so sicer vse čas poudarjale, da kategorija občevalnega jezika ni istovetna z nacionalno. A podatki o občevalnem jeziku so v resnici ves čas štel za ugotavljanje nacionalnih razmer v posameznih nacionalno mešanih območjih in ob ljudskih štetjih so nastajali silno ostri politični spopadi - pri nas med Slovenci in Nemci oz. Italijani. Številke in statistike o etični pripadnosti prebivalstva v stari Avstriji, ki se je otepala s hudimi nacionalnimi problemi, so torej imele tudi politično razsežnost. Bile so orodje moči, s katerim so oblasti zelo skrbno ravnale. Prav zaradi te vloge pa se nam ob narodnostnih statistikah odpirajo številni problemi.*«²⁶

Pri vpisovanju podatka o naslovu hiše je pri tem popisu pogost pojav nerazumljiv vpis hišne številke z dvema številčkama, kar lahko povzroča zmedo pri ugotavljanju, za katero hišo je v resnici šlo.²⁷ Popisni obrazci so nemško-slovenski, pisava je ponovno mešanica pisane gotice in latinice (gajice).

Land
Dezeln

Krain

Regiert
Okraj

Loitsch

Drüsgemeinde (Gutsgemeinde)
Krajina občina (grasčina)

Idria (Obra)

V.

Aufnahmebogen — Zapisnica

für die Rählung der Bevölkerung und der wichtigsten häuslichen Vuthiere nach dem Stande vom 31. December 1880 — za popis prebivalcev in imenitnejših korač

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	XIII.	XIV.	XV.	XVI.	XVII.	XVIII.	XIX.	XX.	XXI.	XXII.	XXIII.	XXIV.	XXV.	XXVI.	XXVII.	XXVIII.	XXIX.	XXX.	XXXI.	XXXII.	XXXIII.	XXXIV.	XXXV.	XXXVI.	XXXVII.	XXXVIII.	XXXIX.	XL.	XLI.	XLII.	XLIII.	XLIV.	XLV.	XLVI.	XLVII.	XLVIII.	XLIX.	L.	LI.	LII.	LIII.	LIV.	LV.	LVI.	LVII.	LVIII.	LIX.	LX.	LXI.	LXII.	LXIII.	LXIV.	LXV.	LXVI.	LXVII.	LXVIII.	LXIX.	LXX.	LXXI.	LXXII.	LXXIII.	LXXIV.	LXXV.	LXXVI.	LXXVII.	LXXVIII.	LXXIX.	LXXX.	LXXXI.	LXXXII.	LXXXIII.	LXXXIV.	LXXXV.	LXXXVI.	LXXXVII.	LXXXVIII.	LXXXIX.	LXXXX.	LXXXXI.	LXXXXII.	LXXXXIII.	LXXXXIV.	LXXXXV.	LXXXXVI.	LXXXXVII.	LXXXXVIII.	LXXXXIX.	LXXXXX.	LXXXXXI.	LXXXXXII.	LXXXXXIII.	LXXXXXIV.	LXXXXXV.	LXXXXXVI.	LXXXXXVII.	LXXXXXVIII.	LXXXXXIX.	LXXXXXX.	LXXXXXXI.	LXXXXXXII.	LXXXXXXIII.	LXXXXXXIV.	LXXXXXXV.	LXXXXXXVI.	LXXXXXXVII.	LXXXXXXVIII.	LXXXXXXIX.	LXXXXXXX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.	LXXXXXXXVI.	LXXXXXXXVII.	LXXXXXXXVIII.	LXXXXXXXIX.	LXXXXXXXI.	LXXXXXXXII.	LXXXXXXXIII.	LXXXXXXXIV.	LXXXXXXXV.

Popisna pola (zapisnica) iz popisa leta 1880. Kot prva oseba je zapisan Mark Vincenc Lipold, tedanji upravitelj Rudnika živega srebra Idrija, sledijo člani njegove družine. Stanovali so na hišni številki 1, kar je predstavljal idrijski grad Gewerkenegg, kjer je bila nameščena tedanja rudniška uprava, danes v njem domujeta Mestni muzej Idrija in Glasbena šola Idrija.

²⁶ Studen: Popisi prebivalstva – neizmerno velik zaklad Zgodovinskega arhiva Ljubljana, str. 189.

27 Očitno je prišlo do več napak vpisovalca podatkov pri izpolnjevanju podatka o hišni številki. Ob primerjavi predhodnega popisa (1870) in poznejših popisov (1890, 1900, 1910) je bilo ugotovljeno, da je pri popisu leta 1880 popisovalec napačno oštevilčil hišo št. 19, saj jo je številčil dvakrat, napačno zaporedje se je potem nadaljevalo vse do št. 37. Napake se sporadično ponovijo tudi v nadaljevanju, pri čemer so lahko številke zaporedne (prvi primer pri hišni številki 19/20) ali ne (npr. 390/369); včasih je ena izmed številk prečrtana.

Po 10 letih so uradniki Mestne občine Idrija ponovno izpolnjevali »*Zapisnice za popis prebivalstva in imenitnejših domačih koristnih živali po staleži 31. dne decembra 1890. l.*«²⁸ Od tega popisa se je ohranilo šest knjig:

- Popis prebivalstva, Idrija, 1890, [hišne številke] 1–100;
- Popis prebivalstva, Idrija, 1890, [hišne številke] 101–200;
- Popis prebivalstva, Idrija, 1890, [hišne številke] 201–300;
- Popis prebivalstva, Idrija, 1890, [hišne številke] 301–438;
- Popis prebivalstva, Srednja Kanomlja in Jelični Vrh, 1890;
- [Imenik] Ljudsko štetje, 1890.

Prve štiri knjige vsebujejo popisne pole za 438 hišnih števil. Pri primerjavi popisa leta 1869 in leta 1890 vidimo, da se je v takratni Mestni občini Idriji število hišnih števil povečalo za 38. Pri navajanju hišnih števil so sledili zaporedju, ki ne prikazuje nereda kakor pri popisu leta 1880, ko so nekatere hišne številke navedene z dvojno numeracijo. Ponovno je dodan popis (peta knjiga) za nekaj hiš kraja Srednja Kanomlja (devet hišnih števil²⁹) in Jelični Vrh (deset hišnih števil). Slednji dokument daje slutiti, da je morala obstajati taka knjiga tudi pri popisu deset let poprej (1880), sploh ker jo najdemo že pri popisu za leto 1869; očitno se ni ohranila ali čaka na kakem podstrešju, da jo odkrijemo. Zadnja, šesta, knjiga predstavlja imenik popisanih oseb. Seznam le-teh je sicer urejen abecedno, v smislu celotnega imenika in znotraj posamezne črke, vendar je potrebna pozornost, saj je na koncu vsake črke navadno še nekaj napisanih oseb, ki so bile vpisane potem, ko je bila velika večina oseb pod določeno črko že vpisana v imenik. Popisna pola je bila sestavljena iz podobnih kategorij kot pri popisu iz leta 1880, le da je zaporedje kategorij drugačno.

Zadnja dva avstrijska popisa (leta 1900 in leta 1910), ki sta se ohranila v obravnavanem fondu, izstopata iz tedaj običajnega načina popisovanja, tako na temelju fizičnega videza (manjši, pokončen format, v primerjavi s prejšnjim večjim in ležečim) kakor tudi v smislu vsebine popisnih pol. Do tedaj uveljavljenih zapisnic ne vsebujeta oziroma so le-te bistveno drugačne in precej bolj osiromašene s popisnimi kategorijami. Vsak popis sestavlja samo po ena knjiga, ki obenem vsebuje popisne pole in tudi imenik vseh popisanih oseb. Popisne pole za popis leta 1900 vsebujejo naslednje kategorije podatkov: zaporedno številko (popisane osebe), ime (prosilčevo, soproge, otrok), bivališče, rojstni kraj in datum, »vzprejet«,³⁰ prejšnjo domovno občino, št. vložnega zapisnika in opombo. Da je popis tako osiromašen, je nenavadna stvar, ki terja primerjavo z ostalimi popisi, ki so nam dandanes dostopni. Na spletnem portalu Sistory.si,³¹ kjer so objavljeni nekateri ostali popisi, ki jih tudi hrani ZAL, lahko vidimo, da je bil pri Občini Vrhnika popis iz leta 1900 izveden na enak oziroma podoben način, tj. z malo popisnimi kategorijami (ime naselja, hišna številka, priimek in ime, poklic, stan, datum rojstva, kraj rojstva, »domovna«³² občina, za »ptujce«,³³ opomba). Iz tega bi lahko sklepali, da je bil to očitno običajen obrazec za izvedbo popisa za leto 1900 in tudi za desetletje pozneje, vendar temu ni tako, o čemer se prepričamo, če pogledamo popisne evidence iz fonda Občina Dole. Tu imamo za leto 1900 ohranjen običajen popis prebivalstva, z zapisnicami, ki prikazujejo

²⁸ Fond SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija.

²⁹ Poleg devetih hišnih števil za Srednjo Kanomljo sta dodani še dve hišni številki za kraj Spodnja Kanomlja.

³⁰ Kategorija, kjer je bilo verjetno treba navesti, kdaj je bila oseba sprejeta v domovno občino. Kategorija je sicer pri tem popisu za vse osebe neizpolnjena.

³¹ Gl. Sistory: <https://www.sistory.si/popis> (dostop: 3. 5. 2022).

³² Domovna ali domovinska pravica (pristojnost). Gl. opombo št. 23.

³³ »Ptujec« je stari izraz za tujca. Pri tej kategoriji so bili mišljeni ljudje, ki so bivali v določeni občini, medtem ko so domovinsko pravico imeli v neki drugi občini, ali ljudje, ki so bili dejansko tuji (iz drugih držav).

kontinuiteto prejšnjih popisov,³⁴ obenem najdemo še skrajšan popis, ki nosi naslov *Občinska matica*.³⁵ Le-ta je podoben popisoma iz fonda Občina Idrija za leto 1900 in leto 1910. Morda gre pri vseh teh skrajšanih popisih za t. i. domovinske imenike (t. i. *Heimatrolle*), kjer so bili vpisani ljudje z domovinsko pravico v določeni občini. Ker so bili ti imeniki priročnejši za uporabo pri občinskem uradovanju, so se lahko ohranili, medtem ko se originalne knjige (večjih formatov) z zapisnicami niso ohranile.

Tako je bil pri skrajšanem popisu iz leta 1900 za mesto Idrija ponovno zajet tudi del naselij Jelični Vrh (11 hišnih števil), Spodnja Kanomlja (2 hišni številki) in Srednja Kanomlja (devet hišnih števil). Pri skrajšanem popisu deset let kasneje omenjenih krajev ni več navedenih, kar je znak, da je prišlo do manjših upravnih popravkov, ki se nanašajo na hišne številke:

- pri popisu leta 1900 je oseba Janez Smuk (domačija na »Smukovem griču« nad Idrijo) naveden pod hišno številko Jelični Vrh št. 1, pri popisu leta 1910 je pri njegovem imenu Idrija št. 518,
- enako pri osebi Franc Poljanec (domačija na »Polancovem griču«), Jelični Vrh št. 2 (1900), Idrija št. 519 (1910),
- oseba Marija Likar (kmetija pri »Likarici«) je leta 1900 navedena pod naslovom Jelični Vrh št. 6, pri popisu leta 1910 jo najdemo pod hišno številko Idrija št. 520,
- osebo Franc Močnik popis leta 1900 navaja na naslovu Srednja Kanomlja št. 57, deset let pozneje je taista oseba navedena pod Idrija št. 538 itn.

Zaporedna številka	Hišna številka	I m e	Opravilo Poklic	R o j s t n i				Domovna občina	Opomba
				kraj	dan	me- sec	leto		
6	105	Glavala Jarbo	pealec	Volče	23	9	1900	Volče	
7		Luk Braniška	čipkarica	Idrija	30	9	1848	Idrija	
8		Belhan Braniška	šmitja	Šuroka gora			1849	Šurje	
9		Luntar Ana	podar, odova	Goldegg	18	7	1841	Ljubljana	
1080		Berta	vinčeljica	Ljubograd	18	4	1865		
1		Truina Josip	pealec	Ljubljana	25	4	1892		
2		Skale Janko			24	7	1893		
3		Tešek Vladimir		Begunje	24	6	1895		
4		Kunip Adolf	oficijal	Esseg	24	10	1864	Idrija	
5	107	Babin Mitos	brivec	Baranda, Canal	10	10	1877	Baranda	
6		Fani	gospodinja	Ljubljana	30	9	1882		
7		Viljem		Idrija	25	3	1908		
8		Anisa			17	5	1919		
9		Mira			6	8	1910		
1090		Veselič Ivan	panočiški	Valpovo, Opat			1890	Valpovo	
1		Lehnik Viktor	pealec	Jesenice	18	2	1895	Ljubljana	
4		Jerob Matevič	podar, p.p.	Idrija	6	9	1843	Idrija	
3		Braniška	gospodinja		26	9	1846		

Stran iz domovinskega imenika, kjer je v nasprotju z zapisnicami klasičnega popisa slovenščina povsem prevladovala.

³⁴ SI_ZAL_IDR/0102, t. e. 56, p. e. 126.

³⁵ SI_ZAL_IDR/0102, t. e. 59, p. e. 140.

Vidimo lahko, da se je območje mestne občine počasi širilo, ne samo prek morebitnih novogradenj (in s tem novih hišnih števil), ampak tudi prek priključevanja hiš iz krajev, ki so mejili na ozemlje Mestne občine Idrije.

Sprememba pri obeh popisih v primerjavi s prejšnjimi je tudi ta, da sta oba zapisana v slovenščini (obrazec in vpisani podatki) in v pisavi latinici (gajici).

Popisi prebivalstva v obdobju Kraljevine Italije, ki jih hrani ZAL, Enota v Idriji, na primeru fonda Občina Idrija

Po razpadu Avstro-Ogrske ob koncu prve svetovne vojne in s podpisom Rapalske pogodbe leta 1920 je slovensko prebivalstvo, ki je do leta 1918 naseljevalo Avstrijsko Primorje, za približno četrto stoletja prišlo pod državni okvir Kraljevine Italije. V tem času sta bila v Kraljevini SHS oziroma Kraljevini Jugoslaviji izvedena dva popisa prebivalstva (1921, 1931), Kraljevina Italija je izvedla še en popis več (1921, 1931, 1936). Izvajanje naslednjega popisa leta 1941 je preprečil izbruh druge svetovne vojne.

Popis prebivalstva (*Registro di Popolazione*), ki so ga italijanske oblasti izvedle po stanju z dne 1. decembra 1921, je imel kar nekaj skupnih točk s predhodnimi avstrijskim popisi. Za območja regije Julijska krajina (*Venezia Giulia*), kjer je živelo slovensko prebivalstvo, so bile popisne pole dvojezične. Popisnih pol niso vezali v knjige, ampak so ostale v prvotni obliki in odložene v zaporedju hišnih števil. Osebe so vpisovali še s slovenskimi imeni in priimki, kar se je spremenilo že pri naslednjem popisu leta 1931. Vseh popisanih hišnih števil je bilo 598. Od prvega ohranjenega popisa iz leta 1869, ko je bilo hišnih števil 400, se je v dobrih 50 letih število povzpelo skoraj za polovico prvotnega števila, pri čemer nove hišne številke zajemajo novozgrajene hiše/stanovanjske bloke na eni strani in po drugi strani že obstoječe hiše, ki so bile priključene iz nekaterih bližnjih občin. V prvih letih italijanske oblasti teritorialne razdelitve občin še niso spreminjale, obstoječim občinam so priključile le nekatere obmejne kraje, katerih občine so ostale onstran meje v Kraljevini SHS.³⁶

Popisna pola je vsebovala naslednje (22) elemente popisa:

1. število oseb znotraj družine,	13. civilni stan (vdovci),
2. priimek in ime,	14. dan vstopa v občino,
3. ime staršev,	15. kraj, od koder prihaja,
4. ali zna čitati in pisati,	16. kraj, kjer ima po zakonu stalno prebivališče,
5. spol (moški),	17. kraj, kjer službuje oz. stanuje,
6. spol (ženski),	18. kraj, kamor bi šel v slučaju, da menja bivališče,
7. vrsta sorodstva z družinskim očetom,	19. čas odhoda iz občine,
8. poklic (stan, obrt),	20. čas smrti,
9. kraj rojstva,	21. sprememba civilnega stanu z navedbo dne,
10. čas rojstva,	22. opombe.
11. civilni stan (neoženjeni),	
12. civilni stan (oženjeni),	

Hišna številka je navedena na prvi strani popisne pole, druga stran zajema popisne elemente od 1. do 13., tretja stran od 14. do 22. Medtem ko je druga stran povsem zapolnjena z vpisnimi podatki, so tretje strani pri vseh popisanih družinah večinoma prazne, še največkrat sta izpolnjeni samo zadnji dve rubriki, tj. sprememba civilnega stanu (21.) in opombe (22.), sem ter tja tudi čas smrti (20.), kar pomeni, da so nekatere podatke vpisovali še po koncu popisa.

³⁶ Npr. kraj Žirovnica je do leta 1918 spadal k Občini Žiri, nakar je bil priključen Občini Spodnja Idrija oziroma od leta 1922 novoustanovljeni Občini Ledine (*Comune di Ledine*).

Slaba stran popisa iz leta 1921 je v tem, da ni ohranjenega imenika popisanih oseb ali imenik niti ni bil sestavljen. Za iskanje določene osebe je tako treba pregledovati digitalizate popisnih pol od hišne številke 1 naprej oziroma iskati podatke med fizičnim gradivom. Če imamo podatek, na kateri hišni številki je iskana oseba stanovala, je iskanje lažje in hitrejše, ker so popisne pole, kot že zapisano, odložene po zaporedju hišnih števil.

Drugi italijanski popis³⁷ je prinesel kar nekaj sprememb, ki jih mora raziskovalec upoštevati pri raziskovanju, če hoče priti do relevantnih podatkov. Prva sprememba je ta, da so po izvedeni komasaciji občin v letu 1928 na idrijsko-cerkljanskem območju ostale le tri nekdanje občine: Cerčno, Črni Vrh in Idrija. Za prvi dve občini se gradivo ni ohranilo, medtem ko se je popis za nekdanjo Občino Idrija ohranil v celoti. Znotraj občine so bili popisani naslednji kraji (Tabela 3):

Tabela 3: Seznam krajev nekdanje Občine Idrija, ki jih je zajel popis leta 1931

slovensko ime kraja	italijansko poimenovanje
Idrija	Idria
Čekovnik	Ceconico
Spodnja Idrija	Idria di Sotto
Spodnja Kanomlja	Canomla Bassa
Idrijske Krnice	Carnizza d'Idria
Srednja Kanomlja	Canomla Media
Gorenja Kanomlja	Canomla Alta
Ledine	Ledine
Pečnik	Pecenicco
Ledinske Krnice	Carnizza di Ledine
Korita	Corita
Breznica	Bresenza
Govejk	Govecco
Osojnica	Ossoinizza
Mrzli Vrh	Montefreddo
Javorjev Dol	Javorjev Dol
Gorenji Vrsnik	Versenico Superior
Spodnji Vrsnik	Versenico Inferior
Žirovnica	Serovenza
Dole	Dole
Zavratec	Saurazzi
Črna	Cerna
Potok	Potocco
Ravne	Raune
Idršek	Idresca
Jelični Vrh	Jelicini Val Zala
Vojsko	Voschia

Naslednja večja sprememba je zadevala popis prebivalstva največjega naselja v Občini Idrija, tj. mesta Idrije. Star avstrijski sistem zaporednih hišnih števil je bil odpravljen in uveden je bil sistem ulic (*Via*) in trgov (*Piazza, Largo*) z italijanskim poimenovanjem. Tak sistem je ostal v veljavi vse do kapitulacije Italije, se ohranil tudi med nemško okupacijo, dokler ga ni po letu 1945 nova oblast spremenila z uvedbo slovenskih imen ulic in trgov. Mesto Idrija je na

³⁷ Za slovensko ozemlje je to osmi popis prebivalstva (gl. Tabela 1), v Kraljevini Italiji je bil to »sedmi splošni popis prebivalstva« (VII. *Censimento generale della popolazione*) s kritičnim datumom 21. april 1931.

idrijsko-cerkljanskem območju desetletja ostalo edino naselje z uvedenim poimenovanjem ulic, dokler ni bilo uvedeno tudi v Cerknem in nazadnje v Spodnji Idriji. Večje spremembe na tem področju so se za mesto Idrija pozneje zgodile šele po osamosvojitvi Slovenije, ko so bili nekatere ulice in trgi preimenovani (npr. nekdanji Trg maršala Tita je danes Mestni trg)³⁸ ter nekateri preštevilčeni.

Opazna sprememba je bila tudi v jezikovnem smislu. Če je popis pred desetimi leti še dopuščal dvojezičnost, je bila pri popisu leta 1931 odpravljena v korist italijanščine. V slovenskem jeziku so praviloma ostali zapisani samo priimki popisanih oseb, medtem ko so bila imena in ostali podatki zapisani v italijanščini. Vseeno nekatere priimke najdemo v italijanščini, kot npr. pri popisu stanovalcev hiše Via Vittorio Veneto №. 3, kjer je stanovala oseba s priimkom Močnik, ki ga je uradni popisovalec zapisal kot Mocenigo. Spremenila se je tudi oblika popisne pole, ki je obsegala štiri strani: na prvo stran so vpisovali podatke o glavi družine in podatke o stalnem naslovu, druga in tretja stran sta vsebovali podroben popis vseh oseb, ki so stalno bivale na tem naslovu (A), ki so bile začasno odsotne s stalnega naslova (B) in ki so bile kot člani družine dalj časa v tujini (C). Pri vseh treh razdelkih so se popisovale podobne kategorije kot 10 let poprej, spremenjen je njihov vrstni red, popis je prebivalce po novem spraševal tudi po veroizpovedi. Zadnja stran od štirih je vsebovala navodila za izpolnjevanje.

Odsotnost imenika za popisane osebe tudi tukaj otežuje iskanje raziskovalcem in daje slutiti, da imenik (kakor pri popisu leta 1921) niti ni obstajal. Praksa opremljanja popisa z imenikom se očitno ni prenesla iz obdobja avstrijskih popisov. Za hitro iskanje določene osebe je tako ponovno pomemben podatek o stalnem naslovu, v tem primeru ulice/trga in hišne številke.

V arhivu hranimo še en pripomoček, s katerim si raziskovalci lahko pomagajo pri proučevanju italijanskih popisov, četudi je pripomoček nastal vsaj nekaj let prej, preden je bil leta 1931 izveden (drugi) italijanski popis. Gre za fotokopije³⁹ seznamov novih ulic z italijanskim poimenovanjem, kjer je ohranjena konkordanca s starimi avstrijskimi številkami hiš, česar nam popis iz leta 1931 ne prinaša. Če bi primerjali popisa iz leta 1921 in 1931 bi sčasoma za večino hiš lahko ugotovili povezavo med staro številko in novim naslovom znotraj posamezne ulice, vendar bi nam to vzelo precej časa. Pripomoček tako prinaša italijanska imena ulic s staro številko (*numero vecchio*); po letu 1945, ko so ulice dobile slovenska imena, so slednja pripisali nad italijanska, kar je iskanje še poenostavilo.

Zadnji popis prebivalstva, ki ga hrani ZAL, Enota v Idriji, je popis prebivalstva iz leta 1936. Zakaj so ga izvedli že po petih letih od zadnjega popisa, ostaja nejasno. Popis je dragocen prav zaradi dejstva, da je šlo za zadnji popis pred izbruhom druge svetovne vojne, ki je dodobra premešala naseljitvena področja na Slovenskem in v Evropi. Naslednji popis je bil izveden šele leta 1948, torej 17 let od zadnjega popisa v tedanji Kraljevini Jugoslaviji in 12 let od popisa v Kraljevini Italiji, če se osredotočimo na zahodni del slovenskega etičnega ozemlja.

Popis se ne razlikuje preveč od popisa izpred petih let, obrazec so v glavnih potezah kopirali, zopet so popisnim elementom le spremenili vrstni red. Popisne pole so štiristranske, v glavnem delu (2. in 3. stran) ni več razdelka C, kjer so leta 1931 popisovali osebe, ki so sicer bile del družine, vendar so trenutno živele v tujini. Razmerje med rabo italijanščine in slovenščine je povsem enako kakor pet let poprej, saj so tedaj bili poitalijančeni že številni priimki (npr.

³⁸ Uradni list RS, št. 8/1993 z dne 12. 2. 1993.

³⁹ Originalna knjiga s seznamami preimenovanih hišnih številk oziroma ulic je neznano kje, morda znotraj samega fonda Občina Idrija (SI_ZAL_IDR/0129), ki je precej velik fond in se še ureja, ali se knjiga ni ohranila. Fotokopije tako niso del slednjega fonda, vendar se uporabljajo pogosto pri delu s strankami.

ISTITUTO CENTRALE DI STATISTICA DEL REGNO D'ITALIA Mod. 4.
VII CENSIMENTO GENERALE DELLA POPOLAZIONE
21 Aprile 1931 - Anno IX
(R. decreto-legge 6 novembre 1930, n. 1503)

FOGLIO DI FAMIGLIA

QUESTA PARTE DEL FOGLIO VA RIEMPIUTA DALL'UFFICIALE DI CENSIMENTO

PROVINCIA *Idria* FRAZIONE DI CENSIMENTO *Idria*
COMUNE *Idria* SEZIONE DI CENSIMENTO *3*
PARROCCHIA *S. Barbara* NUMERO DEL FOGLIO NELLA SEZIONE *222*

Da! censimento è escluso qualsiasi scopo fiscale. Le notizie raccolte sono vincolate al più scrupoloso segreto d'ufficio e non potranno essere rese note se non in forma collettiva.

Cognome e nome del capo-famiglia *Poljanec Giovanni*
Rione, quartiere, sestiere, ecc. *Centro urbano*
Località (borgata, villaggio, casale, ecc.) *Via Vittorio Veneto*
Via, strada, piazza, ecc. *7* Numero *7* Scala *terreno* Piano *terreno* Interno *-*
La casa è situata in un centro abitato? (sì, no) *sì*, oppure isolata in campagna? (sì, no) *no*

Izsek iz popisne pole italijanskega popisa leta 1931. Pri tem popisu so bile med drugim uvedene in poimenovane ulice v mestu Idrija. Oseba Ivan (Giovanni) Poljanec je živel na naslovu Via Vittorio Veneto 7, ki je ime dobila po italijanski zmagi ob preboju fronte na reki Piavi v letu 1918.

Grošelj – Grosel, Ogrič – Ogrizzi, Lapania – Lapanja/Lapajne), vendar ne vsi, kar kaže na dvojna merila pri zapisovanju priimkov. Zanimivo bi bilo poznati vzrok, zakaj so priimke različno zapisovali, morda je bila težavnost izgovarjave odločujoč argument, ki je narekoval, kako bodo priimek zapisali. Imenom naselij nekdanje Občine Idrija (gl. Tabelo 3) so dodana še nekatera imena naselij (npr. Ledinsko Razpotje – Rasputie di Ledine in Mokraška vas – Mocrasca).

Tudi pri tretjem italijanskem popisu nimamo ohranjenega imenika popisanih oseb, kar pritrjuje domnevi, da jih uradni popisovalci sploh niso sestavili, in ne, da se imeniki niso ohranili. Posebnost popisa je tudi (nerazumljiva) oznaka SL-A, ki je napisana na desnem robu tretje strani na vsaki popisni poli. Oznaka je napisana z rdečo barva ali odtisnjena s šampiljko in daje vtis, da je bila napisana naknadno, s to oznako so označene malodane vse popisane osebe na popisnih polah.

Zaključek

Kot je bilo napisano že v uvodnem delu, je namen članka na kratko predstaviti arhivsko gradivo, ki bi zaradi svoje zanimivosti privabilo poklicne in ljubiteljske raziskovalce v arhiv. Prav rodoslovje je ena izmed tistih pomožnih zgodovinskih ved, ki ljubiteljske zgodovinarje največkrat uvede v raziskovanje družinskih korenin in vzbudi zanimanje za zgodovino tudi na globlji ravni. Predstavljeni popisi prebivalstva, ki jih hrani ZAL, Enota v Idriji, predstavljajo primarni vir bogatih rodoslovnih podatkov, ki jih lahko s koristjo uporabljamo poleg cerkvenih matičnih knjig. Služijo nam lahko kot osnova za raziskovanje družinskih dreves, lokalne zgodovine ali za pisanje biografij znamenitih oseb. Z razvojem digitalne dobe postajajo takšni podatki vse bolj dostopni prek spleta, vendar isto ne velja glede sposobnosti razumevanja navedenih zgodovinskih

virov. Le-ti so namreč, kot smo videli v članku, pogosto v za raziskovalca nepoznani pisavi, v jeziku, ki ga ne razume ali ne obvlada, pri tem je treba upoštevati še poznavanje splošne in lokalne zgodovine, ki nas usmeri v pravo področje raziskovanja. Obisk arhiva pride tako prav vsem, ki poleg svoje vneme in znanja potrebujejo tudi pomoč arhivista.

Fond Občine Idrija, iz katerega so bili predstavljeni popisi prebivalstva, je bil izbran iz dejstva, da gre za fond, kjer so popisi prebivalstva najboljše ohranjeni, zaradi česar lahko sledimo kontinuiteti popisovanja več desetletij. V ostalih fondih (Občina Čekovnik, Občina Vojsko, Občina Spodnja Idrija) so popisi slabše ohranjeni, pri nekaterih popisi sploh niso ohranjeni, ker niti ni ohranjenega gradiva iz fondov (Občina Cerklje, Občina Črni Vrh, Občina Godovič, Občina Šebrelje); za slednje popise in fonde arhivisti še vedno po tistem upamo, da so se ohranili na nekem podstrešju in čakajo nekoč, nekoga.

Vendar niso popisi prebivalstva edini viri rodoslovnih (in ostalih) podatkov v arhivu idrijske Enote. Tu so še naborni imeniki vojakov, črnovojniški imeniki, prosilci za uveljavljanje pravic vojaške denarne podpore, sezname oseb iz naslova aprovizacije, tudi že izdelan rodovnik se najde med arhivskim gradivom.⁴⁰ Ni torej razloga, da bi odlašali z obiskom arhiva, kajti človek ima vse tisto, kar potrebuje za raziskovanje, že od rojstva: čas, zanimanje in energijo.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Idrija

- SI_ZAL_IDR/0100, Občina Čekovnik.
- SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole.
- SI_ZAL_IDR/0129, Občina Idrija, Popis prebivalstva iz let 1869–1936.

LITERATURA

Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, 2. razširjena in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.

Keser, Sergije: Rast in gibanje prebivalstva mesta Idrije v obdobju 1854–1953. V: *Idrijski razgledi* 4 (1959), št. 1, str. 10–16.

Oblak, Sandro: Upravna razdelitev Idrijskega in Cerkljanskega 1914–1918. V: *Na obrobju pekla: Idrijsko in Cerkljansko 1914–1919*. Katalog razstave. Idrija: Mestni muzej, 2018, str. 29–37.

Studen, Andrej: Popisi prebivalstva – neizmerno velik zaklad Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V: *Arhivi* 22 (1999), št. 1–2, str. 187–190.

Žumer, Vladimir: Arhivi v Sloveniji – zakladnica virov za rodoslovna raziskovanja. V: *Drevesa, časopis slovenskega rodoslovnega društva* 8 (2001), št. 3, str. 29–35.

⁴⁰ Naborne imenike so vodile občinske uprave za vojaške potrebe, podobno tudi črnovojniški imeniki za časa Avstro-Ogrske. Vojaške denarne podpore so izplačevali v času Kraljevine Italije družinam, katerih možje in sinovi so bili vpoklicani v italijansko vojsko; vloge za pridobitev teh podpor so običajno polne družinskih podatkov in celo pisem. Aprovizacija, ki je bedela nad racionalno pridelavo, preskrbo in porabo živil v času prve svetovne vojne, prav tako prinaša podatke rodoslovne narave. Rodovniki so sicer redki, a zato pravi dragulji med arhivskim gradivom, ko gre za rodoslovne raziskave.

INTERNETNI VIRI

Fran – Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A> (dostop: 21. 4. 2022).

Pandemija ne bo zaustavila popisa prebivalstva Slovenije: <https://www.delo.si/novice/slovenija/popis-prebivalstva-slovenije-2021-kljub-pandemiji/> (dostop: 19. 4. 2022).

Sistory – Zgodovina Slovenije: <https://www.sistory.si/popis> (dostop: 3. 5. 2022).

Velikonja, Tine: Pade Črni Vrh nad Idrijo. V: <http://nszaveza.github.io/articles/40-pade-crni-vrh-nad-idrijo/> (dostop: 3. 5. 2022).

SUMMARY

POPULATION CENSUSES FROM THE ADMINISTRATIVE FONDS HELD AT THE HISTORICAL ARCHIVES LJUBLJANA, UNIT IN IDRİJA

The population censuses for the Idrija-Cerklje region, which are discussed in this article, represent an important primary source for genealogists as well as onomastics and demographic researchers. The author first presents censuses in existence for Slovenian territory since the 18th century (the first census was conducted in 1754) and continuously from the middle of the 19th century. Censuses from the 21st century testify to the fact that population censuses are still a topical issue however, they are no longer carried out traditionally, but by using registers, i.e. comparing data from various statistical records and databases.

For a more efficient use of population censuses, it is necessary to know the administrative division of the discussed region, i.e. the area of today's Idrija Municipality and Cerklje Municipality. This way is easier to find data for places that could change their administrative affiliation at the lowest level (municipality) from one census to another, as evident in the cases of Srednja Kanomlja or Jelični Vrh. The charts, where the preserved archival materials are listed with reference to the former administrative division of the Idrija-Cerklje region, also give us an insight into the limitations of our research when we find that many censuses have not been preserved. That especially applies to the censuses of municipalities that once covered the area of today's Cerklje Municipality.

The censuses of the former Municipality of Idrija, which are also the best preserved, are presented in more detail. The author divides them into the Austrian period (1859–1910) and the Italian period (1921–1936), following the end of the First World War (1918) and the signing of the Treaty of Rapallo (1920), when the Slovenes from Primorska region came under the Kingdom of Italy. The censuses also include finding aids (directories) that enable researchers to find data more easily and quickly. At the same time, the reader is familiarized with some other essential elements of the census (language, fonts, census categories).

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4):27-722.53-054.73"1941/1945"

Prejeto: 12. 9. 2022

Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom (1941–1945)

BLAŽ OTRIN

magister zgodovinskih znanosti, arhivski svetovalec,
Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: blaz.otrin@rkc.si

Izvleček

Ljubljanski škof Gregorij Rožman je 5. maja 1941 ustanovil Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom in za predsednika postavil kanonika Antona Vovka, ki je bil nato glavni motor odbora vsa štiri leta njegovega delovanja. Naloga odbora je bila evidentirati vse duhovnike ljubljanske škofije, ki so se znašli v begunstvu, in tiste iz lavantinske škofije, ki so se znašli na njenem ozemlju, zbirati pomoč zanje ter jim pomagati. Pomagali so jim pri nastanitvi, obleki, hrani, bogoslužnih predmetih in vseh ostalih nujnih zadevah. Članek predstavlja delovanje odbora, usodo njegovega arhiva in prinaša predstavitev delovanja odbora, ki ga je v letih 1947/48 napisal duhovnik Viktor Kragl.

Ključne besede:

Anton Vovk,
Viktor Kragl,
Gregorij Rožman,
begunci,
druga svetovna
vojna,
ljubljska škofija

Abstract

THE DIOCESAN COMMITTEE TO AID EXILED PRIESTS (1941–1945)

On May 5, 1941, the Bishop of Ljubljana, Gregorij Rožman, founded the Diocesan Committee to Aid Exiled Priests and appointed Canon Anton Vovk as its chairman, who was then the mainstay of the committee for all four years of its operations. The task of the committee was to register all the priests of the Diocese of Ljubljana, who were exiled and those from the Diocese of Lavantia who found themselves on its territory, to collect help for them and to aid them. They helped them with accommodation, clothing, food, ceremonial objects and all other essentials. The article presents the functioning of the committee, the fate of its archives and provides a presentation of the functioning of the committee, which was written by the priest Viktor Kragl in 1947 and 1948.

Key-words:

Anton Vovk,
Viktor Kragl,
Gregorij Rožman,
refugees,
World War II,
Diocese of
Ljubljana

Delovanje odbora in njegov arhiv

Izbruh druge svetovne vojne na naših tleh je sprožil množično preseljevanje civilnega prebivalstva. Številni so bili prisilno izgnani, drugi so zaradi nevarnosti in strahu zbežali sami. Nemški okupator je na svojem okupacijskem ozemlju izvajal ostro raznarodovalno politiko, ki je vključevala tudi množične deportacije več deset tisoč ljudi. Del prebivalstva, po oceni okoli 17.000, se je pred temi deportacijami in ostalim nasiljem umaknil v Ljubljansko pokrajino.¹ Številnim od teh beguncev so pomagale tudi cerkvene karitativne ustanove (Vincencijeve družbe, Elizabetine konference, Karitativna zveza itd.), medtem ko je v letu 1942 ljubljanska škofija ustanovila še posebno Škofijsko dobrodelno pisarno, ki je koordinirala celotno delo za pomoč beguncem. Njen vodja je postal nekdanji kranjski dekan Matija Škerbec.² Med begunci je bilo tudi veliko duhovnikov in za te je ljubljanska škofija ustanovila poseben stanovski odbor.

5. maja 1941 je ljubljanski škof Gregorij Rožman v škofijski dvorec povabil nekaj duhovnikov in jih imenoval za člane Škofijskega odbora za pomoč izgnanim duhovnikom ter za predsednika postavil stolnega kanonika Antona Vovka.³ Odbor je imel nalogo evidentirati duhovnike, ki so morali zapustiti svoja službena mesta, so bili izgnani ali so od tam pobegnili, zbirati pomoč zanje in jim pomagati. V prvi vrsti so pomagali tistim duhovnikom, ki so se zatekli na področje Ljubljanske pokrajine, a po možnosti tudi tistim, ki so bili nastanjeni v drugih škofijah (Zagreb, Djakovo, Beograd).

Nadškofijski arhiv Ljubljana med svojim gradivom hrani fond NŠAL 38, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom, ki obsega tri arhivske škatle. V zadnji škatli fonda najdemo nepodpisano rokopisno besedilo z naslovom »Uso-da naših duhovnikov ob času vojne (1941–1945) in skrb ljubljanskega škofijskega odbora za izgnane duhovnike«, ki odlično povzema delovanje odbora in poda tudi širšo problematiko begunstva duhovnikov iz ljubljanske in tudi duhovnikov iz lavantinske (mariborske) škofije v času druge svetovne vojne. Iz pisave rokopisa smo prepoznali, da gre nedvoumno za delo duhovnika Viktorja Kragla (1883–1951).

Odbor se je v letih delovanja pojavljal z različnimi imeni – Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom, Škofijski odbor za pomoč duhovnikom beguncem v Ljubljani oziroma za pomoč duhovnikom v Ljubljani, a uporabljali bomo ime Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom, ki je bil naveden kot prvi in najpogostejše uporabljen.

Fond NŠAL 38 vsebuje sejne zapisnike odbora, tedenska oziroma dvotedenska poročila škofijskemu ordinariatu o številu duhovnikov beguncev po posameznih krajih in kraju bivanja 1941–1943, o finančnem stanju odbora 1941–45, sezname prihodkov in odhodkov, več seznamov pregnanih duhovnikov po različnih kategorijah (seznam izgnanih v Stični, seznam izgnanih duhovnikov v škofiji Djakovo, seznam duhovnikov lavantinske škofije, bivajočih v ljubljanski škofiji, in kraj naselitve, seznam pregnanih duhovnikov ljubljanske škofije in kraj naselitve ...), pisne vloge duhovnikov za pomoč, pisma izgnanih duhovnikov izven Ljubljanske pokrajine ter Kraglove zapiske in preglednice. Celotno gradivo je zelo zanimivo, saj nam poleg delovanja odbora ponuja tako vpogled v osebne zgodbe pregnanih duhovnikov kot tudi v širšo zagonetno tematiko druge svetovne vojne.

Iz sejnih zapisnikov je razvidno, kako se je razvijalo delo odbora, kako je postajala begunska problematika že v prvih mesecih vojne zelo pereča in kakšni so bili aktualni problemi odbora. Že v maju 1941 so v del ljubljanske škofije, ki

¹ Ferenc: Razvoj prebivalstva, str. 576–577.

² Jerant: *Vloga Antona Vovka v Cerkvi na Slovenskem*, str. 48–52.

³ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 1, 5. 5. 1941, str. 1.

so ga zasedli Italijani, začeli prihajati številni prebegli in izgnani duhovniki iz ljubljanske škofije pod nemško zasedbo, saj je nemški okupator takoj začel izvajati ostro raznarodovalno in protiversko politiko. Na seji 14. maja 1941 so ugotovili, da je na nemškem delu že 105 duhovnikov zaprtih, 48 pregnanih, medtem ko jih je 30 zbežalo.⁴

V juniju in juliju 1941 je sledil množični izgon lavantinskih duhovnikov na Hrvaško, v celotnem letu 1941 je bilo iz lavantinske škofije izgnanih 284 škofijskih in 81 redovnih duhovnikov.⁵ A številni od teh duhovnikov so se na Hrvaškem počutili negotovo, saj so se bali nadaljnjih internacij, zato so se nekateri od avgusta 1941 dalje zatekli v Ljubljansko pokrajino. Največ teh je svoje begunsko bivališče našlo v cistercijskem samostanu Stična, ki je počasi postajal največje pribežališče duhovnikov beguncev, predvsem iz lavantinske škofije.⁶ Konec julija 1941 je bilo stanje naslednje: na ozemlju ljubljanske škofije, ki so ga zasedli Nemci, je od 275 svetnih duhovnikov, ki so tam delovali pred okupacijo, ostalo le še 24, in od teh le 14 dejavnih duhovnikov, ostali so bili upokojeni. Vsi ostali so bili razseljeni, zaprti ali so pobegnili. Pregnani so bili tudi vsi redovniki.⁷ V septembru 1941 je bilo v Ljubljanski pokrajini tudi že 51 duhovnikov lavantinske škofije⁸ in v letu 1944 91.⁹

Od 2. avgusta 1941 do konca leta 1943 je odbor za vsako sejo pripravil posebno poročilo škofijskemu ordinariatu s statistiko po kategorijah duhovnikov beguncev in finančno poročilo. Od začetka leta 1944 dalje so pisali le še finančno poročilo. Iz rednih poročil ordinariatu lahko razberemo, za kakšno razsežnost begunstva med duhovniki je šlo. V juniju 1942 je bilo tako v Ljubljanski pokrajini 213 duhovnikov beguncev iz ljubljanske škofije in 74 duhovnikov iz lavantinske škofije, skupno torej 287 beguncev. V begunstvu na Hrvaškem,¹⁰ v Srbiji ali Nemčiji je bilo še 32 duhovnikov ljubljanske škofije in 242 lavantinske škofije.¹¹

Statistika duhovnikov beguncev ljubljanske in lavantinske škofije (1941–43)¹²

	2. 8. 41		30. 12. 41		23. 6. 42		29. 12. 42		22. 6. 43	
	Lj.	La.	Lj.	La.	Lj.	La.	Lj.	La.	Lj.	La.
Župnij brez duhovnika	134		134		119	150	119	150	119	150
V zasedenem delu je še duh.	22		34		26	113	25	113	24	113
Pribežalo je duhovnikov	40		40		40	13	40	13	41	13
Izgnanih je bilo duh.	66		66		66	11	66	11	66	11
Iz hrvaških župnij in taborišč jih je prišlo	101		109		107	50	108	51	108	51
V izgnanstvu je duh.	34		32							
V pastirstvu med izgnanci je duh.	1	2	3	3						

⁴ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 4, 14. 5. 1941, str. 4.

⁵ Rybář: Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije 1941–1945, str. 57.

⁶ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 11, 5. 8. 1941, str. 16; št. 15, 2. 9. 1941, str. 21, 22; št. 30, 17. 3. 1942, str. 60.

⁷ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 12, str. 17, priloga.

⁸ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 16, 9. 9. 1941, str. 24.

⁹ *Letopis ljubljanske škofije za leto 1944*, str. 115.

¹⁰ O slovenskih duhovnikih beguncih med drugo svetovno na ozemlju zagrebške nadškofije gl.: Batelja: *Blaženi Alojzije Stepinac in pregnani slovenski duhovniki med drugo svetovno vojno*. Avtor navaja kar 536 imen slovenskih duhovnikov, ki so v času druge svetovne vojne vsaj začasno ali za dalj časa našli zatočišče v južnih predelih nekdanje države, največ v nadškofiji Zagreb. Med temi je naštel 147 duhovnikov ljubljanske škofije in 276 duhovnikov lavantinske škofije. Prav tam, str. 109–180.

¹¹ NŠAL 38, šk. 1. Poročila škofijskemu ordinariatu.

¹² Številke se od seje do seje niso bistveno spreminjale, vendar so sčasoma spremenili nekaj rubrik, siva polja označujejo, kdaj so nastala oziroma bila odstranjena. Lj. je kratica za ljubljansko škofijo in La. za lavantinsko škofijo. V letu 1941 še niso imeli nekaterih podatkov za lavantinsko škofijo.

Zaposlitev je dobilo duh.	52		53		44	4	44	4	44	4
Delno zaposlitev je dobilo	106		110		35	8	35	8	35	8
V Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani	8	1	7	2	15	3	15	4	15	4
V Domu duhovnih vaj jih je	3	3	4	3	6	2	6	2	6	2
V Stični	4	17	9	18	10	21	9	21	9	21
V Ponikvah	1	2	1	1						
V tržaški in reški škofiji jih je	3	1	5	2	7	2	14	2	14	2
V Marijanišču v Ljubljani je duh.					5	4	5	4	5	4
V Nemčijo preseljenih duh.					7	6	7	6	6	6
Na Hrvaške je še duh.					20	221	19	220	19	220
V Srbiji je še duh.					5	15	5	15	5	15

Različni sezname znotraj fonda nam razkrivajo, kje so se posamezni duhovniki nahajali med vojno. Zelo povedne so vloge za podpore, saj je v teh prošnjah pogosto opisana tudi njihova zgodba pregona s službenih mest in kakšna je bila njihova begunska pot, kar je dragoceno tako za biografije duhovnikov kot tudi za zgodovino krajev oz. župnij, kjer so delovali. Ignacij Brvar, pred vojno župnik na Bizeljskem, tako piše, da so njegove župljane od 10. do 12. novembra 1943 v celoti izselili v Nemčijo, medtem ko je sam nekaj minut pred aretacijo ušel in se brez vseh sredstev znašel v begunstvu v Ljubljani.¹³ Upokojeni župnik Ivan Erjavec je v prošnji zapisal, kako so ga Nemci 12. junija 1941 odvedli v Zavod sv. Stanislava, ki je bil zbirno taborišče, in od tam je bil interniran v Sremske Karlovce, nato v Bešenovo in nazaj v Sremske Karlovce, od tam v Zagreb, nakar mu je uspelo priti v Ljubljano in 5. septembra 1941 na Ig, kjer mu je brezplačno oskrbo ponudil tamkajšnji župnik.¹⁴ Župnika iz Starega trga pri Slovenj Gradcu Štefana Horvata so najprej pregnali Nemci in se je kot begunec znašel v samostanu Stična. Nato je šel v dušno pastirstvo v podružnično cerkev Žvirče, župnije Hinje, od koder je pred partizani septembra 1943 prebežal v Ljubljano, kjer se je nastanil pri jezuitih.¹⁵ Pri nekaterih duhovnikih je vlog zelo veliko, tako da lahko njihovo medvojno usodo spremljamo še podrobneje (Anton Ferleš, Nace Berglez, Filip Marjašič ...).¹⁶

Iz urejenosti gradiva je razvidno, da je gradivo po prenehanju delovanja uredil in obdelal duhovnik Viktor Kragl. Napisal je že omenjeni članek, ki ga bomo v drugem delu v celoti predstavili, ter napravil še nekaj preglednic: seznime vseh sej odbora s povzetki, seznam duhovnikov, ki so prosili za pomoč, seznam prihodkov in odhodkov odbora, poimenske seznime vseh duhovnikov beguncev ljubljanske in lavantinske škofije.

Predsednik odbora Anton Vovk

Glavni motor delovanja Škofijskega odbora za pomoč izgnanim duhovnikom je bil njegov predsednik Anton Vovk, kasnejši ljubljanski škof, ki je bil poprej župnik v Trziču. Vovk se je že kot tržiški župnik veliko ukvarjal tudi s socialno problematiko, saj je imel v župniji močno razvito karitativno dejavnost, kjer je glavno vlogo odigrala Vincencijeva konferenca. Pod njenim okriljem so delovali kar trije posebni socialni domovi za otroke, sirote in vajence.¹⁷ Tudi sicer je Vovk slovel kot spreten, priljuden in praktičen človek, kar so bile lastnosti,

¹³ NŠAL 38, šk. 2, Brvar Ignacij, vloga št. 2.

¹⁴ NŠAL 38, šk. 2, Erjavec, Ivan, Ig, 14. 1. 1942.

¹⁵ NŠAL 38, šk. 2, Erjavec, Ivan, Ljubljana, 20. 12. 1943.

¹⁶ NŠAL 38, šk. 2.

¹⁷ Kragl: *Zgodovinski drobci župnije Trzič*, str. 392–399; Otrin: *Socialna dejavnost*, str. 173, 220, 235.

ki so mu pri delovanju odbora prišle zelo prav.

Ko je leta 1940 postal ljubljanski stolni kanonik, je že do vojne prevzel številne obveznosti: postal je arhidiakon IV. arhidiakonata, sodnik cerkvenega sodišča, član škofijskega gospodarskega sveta, škofov zastopnik pri Duhovniškem podpornem društvu v Ljubljani. Med vojno je prevzel še druge naloge: postal je odbornik Mohorjeve družbe, škofijski cenzor za tisk in 26. julija 1944 še vodja škofijskega bogoslovnega semenišča, ki je bilo zelo izpraznjeno, saj je bilo v njem le šestnajst novomašnikov in nekaj bolnih bogoslovcev. Leta 1943 je bil izvoljen še v nadzorni odbor Vzajemne zavarovalnice.¹⁸

Med vojno je Vovk opravljal torej številne naloge, a največ angažmaja je vsaj v prvih letih gotovo imel pri delovanju odbora, ki ga je ves čas obstoja tudi vodil in bdel nad usodo več kot 300 duhovnikov beguncev. To njegovo delo je bilo do sedaj v literaturi v glavnem sicer zabeleženo, a le skromno,¹⁹ včasih celo povsem spregledano.²⁰ Do sedaj sta se te tematike obširneje dotaknila le Frančišek Jerant v magistrski nalogi na Teološki fakulteti leta 2013²¹ in Tamara Griesser-Pečar, sicer bolj v povezavi s škofom Gregorijem Rožmanom.²²

Vovk je bil z delom v odboru polno zaposlen. Skliceval in vodil je seje odbora ter ob odsotnosti zapisnikarja pisal zapisnike. Osebnost sprejemal in reševal pisne vloge duhovnikov za podpore. Skrbel je za namestitvev tistih duhovnikov, ki si sami niso uspeli priskrbeti bivališča. Zaradi vojnih razmer so se okoliščine stalno spreminjale in vprašanje namestitvev je bilo ves čas aktualno, saj so se vedno znova odpirali novi primeri.²³ Urejal je vse potrebno za zdravljenje duhovnikov, njihovo zdravstveno rehabilitacijo

Anton Vovk, portret, okoli leta 1940
(Vir: NŠAL 107, P, Vovk)

¹⁸ Dolinar: *Ljubljanski škofje*, str. 425.

¹⁹ Ceglar: *Nadžkof Vok in njegov čas 1900–1963*, I. del, str. 101–103; Dolinar: *Ljubljanski škofje*, str. 425; Otrin, Štrukelj: *Nadžkof Anton Vovk: božji služabnik*, str. 4; Merlak: *Za Cerkev in narod*; str. 48.

²⁰ Na rimskem simpoziju o škofu Vovku leta 2004 je bila ta tema povsem spregledana. *Vovkov simpozij v Rimu*. Tudi Jakob Kolarič v svojem delu *Škof Rožman*, III. del, ob obravnavi Rožmanove pomoči preganjenim, interniranim in razseljenim med drugo svetovno vojno tega odbora sploh ne omenja, čeprav je ta odbor ustanovil prav Rožman. Kolarič: *Škof Rožman*, str. 148–208.

²¹ Jerant: *Vloga Antona Vovka v Cerkvi na Slovenskem med drugo svetovno vojno s poudarkom na organiziranju karitativnih dejavnosti*.

²² Griesser-Pečar: Rožmanova posredovanja pri okupatorju, str. 43–50.

²³ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 56, 7. 10. 1942, str. 81; 3. 11. 1942, str. 84; št. 85, 18. 1. 1944, str. 115; št. 95, 27. 6. 1944, str. 125; šk. 2, Drvodol Alojzij, vloge, 1942.

in bivanje,²⁴ kar je bil velik zalogaj, saj je bilo med duhovniki precej starejših in bolnih, medtem ko so bila sredstva odbora omejena. Ivan Vodopivec, pred vojno župnik v Šentgotardu, je kot begunec bival v Stični in prosil odbor, da bi mu izposlovali sprejem v ljubljansko Leonišče, da bi se lahko zdravil v ljubljanskih bolnišnicah. Vovk mu je odgovoril, da so mu že pokrili stroške za zdravljenje v novomeški Kandiji, in mu dal nasvete, kam v Ljubljani naj se obrne za najboljšo zdravstveno oskrbo. Na znanje je vzel tudi njegovo željo, da bi bil sprejet v Zavetišče v Ljubljani, vendar mu ni mogel zagotoviti, da bo tam sprejet, ker je bilo nujnih prošenj preveč, zato mu je predlagal, naj po zdravljenju ostane v Stični.²⁵

Obiskoval je duhovnike begunce,²⁶ tako tiste, ki so bivali v Ljubljani, kot tiste, ki so bivali izven Ljubljane: v Stični²⁷ in Ponikvah pri Dobropolju.²⁸ Pomagal je tudi zaprtim duhovnikom v ljubljanskih zaporih, odbor jim je pošiljal odeje, rjuhe in hrano.²⁹

Skrbel je za finančni in materialni dotok sredstev, npr. donacij in posojil Ljudske posojilnice, Katoliškega tiskovnega društva ...³⁰ Organiziral je zbiranje obleke,³¹ obutve, brevirjev in drugih potrebščin ter njihovo razdeljevanje. Zaradi vsesplošne krize ni mogel ustreči vsakomur, včasih tudi ne v osnovnih nujnih potrebah. Janez Lesar, nekdanji župnik iz Šmartna pod Šmarno goro, ki je kot begunec bival pri nečaku v Jurjevici pri Ribnici, je odbor novembra 1941 prosil za zimsko suknjo in nekaj denarja. Vovk mu je odgovoril, da so žal že vse zimske suknje razdeljene, a da jo bo dobil takoj, ko bodo kakšno našli, svetoval mu je, naj gre vsaj za čez zimo v Stično, kjer je za begunce dobro poskrbljeno, in k ravnatelju Ljudske posojilnice, da mu bo odobril posojilo.³²

Potrudil se je, da je duhovnikom beguncem ob praznikih priskrbel tudi kakšen priboljšek, za božič 1941 je tako nakupil robce, žepne svetilke, pisemski papir in svinčnike.³³ Poleg vsega organizacijskega dela je nudil tudi prijateljsko in duhovno podporo ter hočeš nočeš opravljal tudi naloge »psihiatra«, saj so bili nekateri psihično izčrpani in zlomljeni. Pri obravnavanih vlogah je videti, da je bil Vovk vljuden in takten, tudi do tistih, ki niso razumeli, da njihova stiska ni največja in da so sredstva omejena. V takih primerih je prosilec vljudno obrazložil, da morajo najprej uporabiti vsa svoja sredstva, saj ima odbor omejene vire in ogromno prošenj ter tako pomagajo le najbolj potrebnim.³⁴ Previdnost je bila potrebna tudi zaradi tega, ker se tako kot v vsaki stiski najdejo prevaranti, ki želijo dano situacijo izkoristiti sebi v prid.³⁵

Vzdrževal je tudi stike z duhovniki ljubljanske škofije, ki so bili razseljeni po drugih škofijah v Srbiji,³⁶ v tržaški škofiji,³⁷ na Hrvaškem,³⁸ kamor jim je odbor po možnosti dostavljal pomoč v obliki knjig, oblek, liturgične opreme in denarja.³⁹

²⁴ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 56, 7. 10. 1942, str. 81; št. 85, 18. 1. 1944, str. 115; št. 95, 27. 6. 1944, str. 125; šk. 2, Kocjančič Anton, Stična, 28. 3. 1942.

²⁵ NŠAL 38, šk. 2, Vodopivec Ivan, Stična, 15. 1. 1942, Ljubljana, 20. 1. 1942.

²⁶ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 8, 11. 7. 1941, str. 11.

²⁷ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 16, 9. 9. 1941, str. 23; št. 29, 9. 12. 1941, str. 29.

²⁸ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 23, 28. 10. 1941, str. 33.

²⁹ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 58, 3. 11. 1942, str. 84; št. 59, 17. 11. 1942, str. 86; št. 94, 6. 6. 1944, str. 124.

³⁰ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 13, 19. 8. 1941, str. 18; št. 21, 14. 10. 1941, str. 30.

³¹ NŠAL 38, šk. 3, Poročila župnijskih uradov o pomoči duhovnikom beguncem, 1941.

³² NŠAL 38, šk. 2, Lesar Janez, november 1941.

³³ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 29, 9. 12. 1941, str. 42.

³⁴ NŠAL 38, šk. 2, Čebašek Jakob, vloge, 1941.

³⁵ NŠAL 38, šk. 3, Razna pisma in dopisi, »Bolni duhovnik v Gabrijelah« 1942.

³⁶ NŠAL 38, šk. 2, Bertancelj Valentin, vloge 1941–43, šk. 3, Dopisovanje glede pregnanih duhovnikov v Srbiji.

³⁷ NŠAL 38, šk. 2, Brglez Nace, vloge, 1943.

³⁸ NŠAL 38, šk. 3, Dopisovanje glede pregnanih duhovnikov na Hrvaškem, 1941.

³⁹ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 19, 30. 9. 1941, str. 27; št. 35, 27. 1. 1942, str. 52; št. 36, 3. 2. 1942, str. 53.

Večina duhovnikov beguncev je bila odboru in Vovku osebno hvaležna za pomoč že med vojno⁴⁰ in tudi po njej. Ko je bil Vovk jeseni 1946 imenovan za pomožnega škofa, so se mu ob čestitki številni duhovniki zahvaljevali za njegovo pomoč v času vojne,⁴¹ izraze zahvale je prejemal tudi kasneje.⁴²

Vovk se je pri delu predsednika izkazal kot izrazito spreten, praktičen in operativen človek z velikim smislom za pomoč sobratom duhovnikom. Poudariti je treba tudi to, da nikjer v zapiskih ni moč najti nobene sovražne ali politične note, celo ob umoru Lamberta Ehrlicha ne, ampak se je odbor strogo omejil na delovanje za podporo duhovnikom beguncem.

Viktor Kragl

A kako to, da je delo urejanja arhiva in poročilo o delovanju opravil Kragl, ki sicer ni bil član odbora? Prvi razlog velja iskati v usodi članov odbora med in po vojni. Dva izmed njih sta umrla že med vojno: Lambert Ehrlich je bil ubit 26. maja 1942,⁴³ medtem ko je Anton Duhovnik umrl v taborišču Mauthausen 16. april 1945.⁴⁴ Maja 1945 je bil zaprt prvi zapisnikar Alojzij Strupi, ki je nato za posledicami zapora avgusta 1945 umrl.⁴⁵ Preostali člani odbora Matija Škerbec,⁴⁶ Jože Jagodic,⁴⁷ Alojz Košmerlj⁴⁸ in Anton Dodič⁴⁹ so ob koncu vojne zapustili Slovenijo in pristali v begunstvu. Ostala sta torej le predsednik odbora Anton Vovk ter upokojeni in ostareli duhovnik Janko Mlakar.⁵⁰ Vovk, ki je od 15. junija 1945 dalje vodil ljubljansko škofijo, je bil seveda zasut z drugim delom. Kragla, ki je takrat bival v Ljubljani, je dobro poznal, mu zaupal in ga cenil, saj je z njim že poprej uspešno sodeloval. Njuno prijateljstvo se je spletlo že pred vojno, ko je bil Vovk župnik v Trziču, medtem ko je Kragl kot Tržičan ta kraj večkrat obiskal. Na Vovkovo prošnjo⁵¹ je Kragl napisal knjigo *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, ki je izšla leta 1936. Vovk je Kragla pogosto obiskoval, že ko je ta deloval v Trzinu (1933–1938), in tudi kasneje v Ljubljani, tako med vojno kot po njej. Tudi Kragl je Vovka zelo

⁴⁰ NŠAL 38, šk. 2, Hojnik Ivan, Stična, 6. 1. 1942.

⁴¹ NŠAL 333, šk. 15, Čestitke ob imenovanju in posvetitvi za pomožnega škofa: Franc Ksaver Meško, Oberžan Drago, Soklič Jakob, Volasko Adolf.

⁴² NŠAL 333, šk. 16, Korespondenca, Soklič Jakob, Slovenj Gradec, 10. 6. 1947; Meško Fran Ksaver, Sele pri Slovenj Gradcu, 9. 4. 1962.

⁴³ NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisnik št. 46, 26. 5. 1942, str. 69.

⁴⁴ *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, str. 440.

⁴⁵ *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, str. 1158.

⁴⁶ Matija Škerbec (Stari trg pri Ložu, 5. 11. 1886–Cleveland, 17. 10. 1963), pred vojno župnik in dekan v Kranju, 29. aprila 1941 mu je bil odobren bolezenski dopust za nedoločno dobo, med vojno je bil v Ljubljani, leta 1942 je postal vodja škofijske dobrodelne pisarne, med vojno je bil soudeležen tudi v političnem delovanju in organiziranju protikomunističnega boja, ob koncu vojne je zapustil Slovenijo. Mlakar: Škerbec Matija, str. 41; NŠAL 10, Kranj, 29. 4. 1941, št. 1930/1941.

⁴⁷ Jože Jagodic (Visoko pri Šenčurju, 13. 12. 1899–Lienz, 16. 9. 1974), vršilec dolžnosti škofijskega kanclerja od leta 1930, tajnik škofa Jegliča in pisec njegovega življenjepisa, od leta 1938 škofijski kancler, po koncu vojne odšel na Koroško, kjer je opravljal naloge delegata papeške komisije za begunce v Avstriji. Okrožnica, št. 10/1974, str. 59.

⁴⁸ Alojz Košmerlj (Sodražica, 25. 7. 1899–Buenos Aires, 22. 7. 1974), pred in med vojno je bil župnik župnije Ljubljana - sv. Peter, ob koncu vojne je zapustil Slovenijo. Okrožnica, št. 8/1974, str. 52.

⁴⁹ Anton Dodič (Ljubljana, 15. 9. 1905–Rim, 9. 8. 1989). Pred vojno je bil župnik v Koprivniku v Bohinju, od koder so ga pregnali Nemci, med vojno begunec v Ljubljani, po vojni odšel v ponovno begunstvo in se naselil v Rim. *Sporočila slovenskih škofij*, št. 9/1989, str. 119.

⁵⁰ Janko Mlakar (Železniki, 25. 6. 1874–Ljubljana, 11. 8. 1953), duhovnik, katehet, gornik in pisatelj, pred vojno, med in po njej je kot upokojen katehet bival v Ljubljani. *Letopis ljubljanske škofije za leto 1935*, str. 159; *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, str. 447.

⁵¹ Kragl: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, str. V.

Viktor Kragl, portret, 1950
 (Vir: NŠAL 107, šk. 171, št. 04772)

spoštoval in ga ocenil celo za najboljšega prijatelja med vsemi duhovniki.⁵²

V svoji avtobiografiji je Kragl glede arhiva odbora zapisal: »Ko sem v jeseni 1947 skončal s 546 življenjepisi slov[enskih] jeruz[alemskih] romarjev /.../, me je Prezvzišeni naprosil, naj sestavim nekoliko obširneje poročilo o delovanju ljubljanskega škof[ijskega] odbora za slovenske izgnane duhovnike, ki je deloval od maja 1941 do maja 1945. Delo je bilo precej zamudno, ker je bil odbor zelo delaven in vsestransko zaposlen s skrbmi za tem ugodnejše materialno stanje ne le kranjske, ampak tudi štajerske izgnane duhovščine, v kolikor je bivala na ozemlju ljubljanske škofije, in vseh onih, ki so bivali v Srbiji. Nekako samo ob sebi so nastali pri tem razni imeniki, ki bodo v izdatno pomoč kronistu, ki bo pisal o slovenski duhovščini ob času okupacije v letih 1941 do 1945.«⁵³ Kragl je z urejanjem arhiva in pisanjem o njegovem delovanju končal februarja 1948. Njegov članek je dragocen tako zaradi podatkov, ki jih je črpal iz arhiva odbora, kot ustnih podatkov, ki jih je lahko dobil od Vovka.

Viktor Kragl se je rodil 15. oktobra 1883 v Tržiču, leta 1904 je maturiral na kranjski gimnaziji in se nato vpisal v ljubljansko bogoslovje. V mašnika je bil posvečen leta 1908. V letih 1908–1911 je bil kaplan v Fari, nato 1911–1913 kaplan v Sodražici, leta 1913 v Bohinjski Bistrici, katehet v Škofji Loki 1913–1915, župnik v Planini pri Črnomlju 1915–1917, župnik v Št. Vidu pri Vipavi 1917–1918, nato je bil nekaj časa begunec. Med leti 1920–1931 je bil župnik v Framu v lavantinski škofiji, nato je stopil v pokoj, kjer ni miroval. Po kratkotrajnem zdravljenju je v letih 1931 do 1933 deloval v samostanu v Repnjah, maja 1933 je odšel v Trzin, ki je spadal pod župnijo Mengša, a imel od leta 1902 lastnega duhovnika. Tam je ostal do leta 1938. Ves čas svoje duhovniške poti se je zanimal za zgodovino, pisal dnevnike, župnijske kronike,⁵⁴ zbiral gradivo za zgodovino Tržiča, duhovniške nekrologe⁵⁵ ...

Zaradi zanimanja za zgodovino se je, da bi imel na voljo čim več knjižnic in arhivov, decembra 1938 naselil v Zeleno Jamo v Ljubljani, kjer je preživel tudi med- in povojna leta. V tem času je napisal tudi svojo obširno avtobiografijo *Žalost*

⁵² NŠAL 580, šk. 3, Kragl: *Žalost in veselje podeželskega župnika*, str. 690, 694.

⁵³ NŠAL 580, šk. 3, Kragl: *Žalost in veselje podeželskega župnika*, str. 713. Tipkopis avtobiografije obsega kar 773 strani.

⁵⁴ Kragl: *Kronika duhovnije Trzin do leta 1938*.

⁵⁵ NŠAL 580, šk. 1.

in veselje podeželskega župnika.⁵⁶ Leta 1949 je bil že hudo bolan in se je preselil v vas Jurjevica na Dolenjskem, kjer je 28. decembra 1951 umrl, tri dni kasneje ga je v rodnem Tržiču pokopal škof Vovk.⁵⁷

Viktor Kragl: Usoda naših duhovnikov ob času vojne (1941–1945) in skrb ljubljanskega škofijskega odbora za izgnane duhovnike⁵⁸

»Vojna vihra je zadela na cvetno nedeljo, dne 6. aprila 1941, tudi Jugoslavijo. Že prvi dan vojne sta umrla nasilne smrti dva slovenska duhovnika: iz ljubljanske škofije Fr. Kulovec, t. č. minister v Beogradu, in iz lavantinske škofije Martin Gaberc, t. č. župnik Sv. Petra pri Gornji Radgoni. Kmalu po okupaciji slovenskega ozemlja po nemški vojski je začel okupator preganjati slovenske duhovnike tako, da je v najkrajšem času ostalo brez duhovnikov v ljubljanski škofiji 128 župnij, v lavantinski pa 150 župnij. Iz ljubljanske škofije so se nekateri duhovniki sami od sebe ognili nemškemu okupatorju in prišli na ozemlje, zasedeno po italijanski vojski (circa 40). Nekaterim so nemške okupacijske oblasti zapovedale takoj zapustiti po njih okupirano slovensko ozemlje, nekatere (precejšno večino) so zaprli v Begunjah na Gorenjskem, v Komendi, v Krškem, v Rajhenburgu, največ pa v Št. Vidu nad Ljubljano, v poslopju Zavoda sv. Stanislava, katerega so zasedli 28. aprila 1941. Nekaj najstarejših duhovnikov so oblasti internirale v Mengeš, kjer je v internaciji umrl 14. junija 1941 up[okojeni] župnik Anton Jemec.

Od nemških oblasti so bile na ozemlju ljubljanske škofije zasedene vse župnije dekanije Radovljica, Kranj, Loka, Kamnik, Moravče in Zagorje ob Savi, prav tako skoro celotna dekanija Litija, razun župnije Primskovo, nadalje devet župnij dekanije Leskovec (Bučka, Cerklje, Čatež, Krško, Leskovec, Raka, Studenec, sv. Duh, in Velika Dolina), dve župniji v dekaniji Trebnje (Boštanj in Št. Janž) in devet župnij dekanije Ljubljana okolica (Črnuče, Dol, Preska, Sora, Sv. Helena, Sv. Katarina, Šmartin pod Šmarno goro, Sv. Jakob, in Št. Vid nad Ljubljano).

Na vseh teh župnijah so vsaj začasno ostali aktivni dušni pastirji v Lescah (Avsec), Mošnjah (Bleiweis), Predosljah (Zupanc),⁵⁹ Trbojah (Čemažar), Sv. Lenartu nad Škofjo Loko (Švelc) v Črnem Vrhu (Dovč), Moravčah (Hafner), na Vrhpolju (Jerše), Brdu (Slak), v Mostah (Rovtar) in v mengeški hiralnici (Plevnik). Poleg teh so mogli ostati na nemškem okupacijskem ozemlju še tile upokojenici: Brešar († 25. 06. 1943), Dežman, Filler, Grašič, Jemec, Juvan, Lavtižar († 20. 11. 1943), Molj († 28. 3. 1944), Noč Matija, Podvinski, Rihar Leopold († 22. 10. 1941), Seigerschmied († 25. 11. 1942), Sever, in Škerbec Matevž. Skoro vsi ti so z vneto poprijeli za dušno pastirstvo, zlasti starosta ljubljanske škofije Lavtižar. Župnik Filler je komaj nastopil pokoj, ki bi ga bil rad preživel med svojimi bivšimi farani, pa kmalu je bil z njimi vred izseljen v Nemčijo. Odločno so hoteli vztrajati na svojih službenih mestih župnik Gnjezda v Veliki Dolini, župnik Pogačar v Dobovcu in župnijski upravitelj Preželj v Št. Janžu. Vsi trije so vztrajali med svojimi farani tudi v daljni tujini kamor so jih izselili. Župnik Gnjezda je našel tudi svoj grob na tujem, umrl je 19. novembra 1944 v Münchebergu.

Tekom velikega tedna 1941 je nemška vojska zasedla celo Gorenjsko, Posavje in slovensko Spodnje Štajersko. Veličastni velikonočni cerkveni obredi so

⁵⁶ To delo najdemo v rokopisu in tipkopisu v njegovi zapuščini: NŠAL 580, šk. 3.

⁵⁷ Guček: Viktor Kragl (1883–1951), str. 861–880 in Guček: O Kroniki duhovnije Trzin, str. 30–33.

⁵⁸ Gre za rokopis, ki je nastal od jeseni 1947 do februarja 1948 in ga v rokopisni obliki najdemo v: NŠAL 38, šk. 3. V besedilo nismo posegali, razrešili smo le nekaj okrajšav, kar je zapisano v oglatih oklepajih, medtem ko smo v opombah podali pojasnila, ki so potrebna za lažje razumevanje.

⁵⁹ Ignacij Zupanc. *Letopis ljubljanske škofije za leto 1935*, str. 75.

se še skoro povsod mogli izvršiti po lepi stari slovenski navadi. Kmalu po veliki noči je pa nemški okupator začel preganjati slovensko duhovščino. Nekateri bolj boječi so kar hitro zapustili svoja službena mesta in pobegnili v Ljubljano, kjer so si ali v mestu ali v podeželju od italijanske vojske zasedeno, poiskali varnega zavetja. Z nekaterimi je nemški okupator postopal strožje, z drugimi milejše, kakoršen je že bil poveljnik dotičnega vojaškega oddelka. Ko so zasedli Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu in od tam odslovili vse profesorje in prefekte, je bilo v drugi polovici junija 1941 zavodsko poslopje natrpano polno iz njihovih postojank izgnanih duhovnikov in tudi laikov. V nočeh v prvih dneh julija, zlasti 10. julija 1941 so nemške oblasti izvršile velike Transporte slovenskih izgnanih intilgentov na Hrvaško. Največ duhovnikov iz ljub[bljanske] škofije je bilo prepeljane v Sremske Karlovce, kje je bilo nastanjenih v pravoslavnem bogoslovnem seminarju šestinšestdeset duhovnikov ljubljanske in osem duhovnikov lavantinske škofije. V svoji sredi so imeli dva tistoletna zlatomašnika – Antona Hribarja in Janeza Zabukovca – ki sta 23. julija 1941⁶⁰ praznovala svojo zlato sv. mašo v Sremskih Kralovcih. Od tega dne nam je ohranjena fotografija vseh tedaj v Sremskih Karlovcih v izgnanstvu bivajočih slovenskih duhovnikov.⁶¹ Največ lavantinskih duhovnikov in par gg iz ljubljanske škofije, skupno 131, je bilo v skupnem transportu iz Rajhenburga odpravljenih od nemških oblasti v Slavonsko Požego. Tudi ti so imeli v svoji sredi tistoletnega zlatomašnika – Alojzija Cilenška – in tudi od dne njegove zlote maše je ohranjena slika, na kateri je najti vse v Slovenski Požegi izgnane slovenske duhovnike. – Precejšnje število slovenskih duhovnikov (petdeset) začasno naseljenih v Djakovem, kjer se je tedanji djako-

*Zlata maša Antona Hribarja in Janeza Zabukovca 23. julija 1941 v krogu slovenskih duhovnikov beguncev v Sremskih Karlovcih
 (Vir: NŠAL 107, PO, Hribar Anton, zlata maša 1941)*

⁶⁰ Datum je bil naknadno popravljen, prvotno je bil napisan 15. avgust. Datum je popravil Anton Vovk, ki je pregledal rokopis in ga na mestih popravil oziroma korigiral.

⁶¹ NŠAL 107, PO, Hribar Anton, zlata maša 1941.

vske škof Akšamovič prav s tako ljubeznijo zanje zavzel kot v Zagrebu nadškof Stepinac. Nekaj slovenskih duhovnikov (sedeminsdeset) je ostalo v Zagrebu.

Zagrebski in djakovski ordinarij sta nastavila po nezasedenih župnijah in kaplanijah njihovih škofij slovenske duhovnike – izgnance, ki pa so bili voljni opravljati dušnopastirstvo med Hrvati. Nekaj slovenskih duhovnikov je prostovoljno odšlo v Srbijo pastirovat med slovenske izseljence, iz ljubljanske škofije predvsem župnik Bertoncelj v Valjevo in kaplan Joža Vovk, mekinjski župnik Viktor Čadež se je pa odzval vabilu belgrajskega nadškofa Ujčića, ki je prosil duhovnika za južni Banat. Dne 30. 9. 1941 je odšel Čadež v Pločico za dušnega pastirja circa 1.200 Nemcem, katerim je izdal pozneje celo poseben tiskan »Pastoral-Schreiben«. Z 19. novembrom 1943 je pa Čadež odšel v Petrovgrad (Veljiki Bečkerek),⁶² kjer je ostal do 25. septembra 1945 kot kurat glavne tamkajšnje bolnice in katehet na srednjih šolah; bil je prvi izmed izgnanih duhovnikov, ki je poslal podpornemu odboru izdaten dar za svoje izgnane sobrate.

Kakor hitro so v aprilu začeli prihajati v Ljubljano duhovniki iz od Nemcev zasedenega slovenskega ozemlja, se je začelo resno misliti, kako jim nuditi dejansko pomoč. Dne 5. maja 1941 je ljubljanski škof dr. Rožman poklical v ljubljanski škofijski dvorec sledeče gospode: stolnega kanonika Antona Vovka, univerzitetnega profesorja Lamberta Ehrlicha, up[okojenega] profesorja Janka Mlakarja, zavodskega profesorja Alojzija Strupija in bivšega krajnskega dekana Matijo Škerbca. Osnovel je s tem »Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom«. Za predsednika tega odbora je bil izbran kanonik Anton Vovk, ki je skozi štiri leta nosil vso težo dela in skrbi za izgnane duhovnike bivajoče na ozemlju ljubljanske škofije z največjo požrtvovalnostjo. Zavodskemu profesorju St. Jegliču je bilo naročeno nabiranje denarja za odborov sklad, ki ga je bilo predvsem treba zbrati. Že 1. septembra 1941 je bila odborova blagajna izročena škofijskemu kanclerju Jožetu Jagodicu, katerega je Prezvizišeni pridelil odboru kot svojega zastopnika. Mesečno pobiranje darov je bilo pa od tedaj naprej proti odškodnini naročeno bivšemu bohinjskemu kaplanu Antonu Duhovniku, po njegovem odhodu iz Ljubljane, je nabiranje mesečnih darov oz. prispevkov opravljal bivši koprivniški župni upravitelj Anton Dodič. Posle sejnega zapisnikarja je prvotno opravljal prof. Alojzij Strupi; od 1. oktobra 1941 dalje pa šentpetrski župnik Al. Košmerlj, katerega je Prezvizišeni tudi pozval v podporni odbor; ob Košmerljevi odsotnosti je vodil zapisnik odborovih sej predsednik sam. Kot zastopnik lavantinskih duhovnikov je bil v odbor pozvan profesor Stanko Canjkar, po njegovem odhodu na Primorsko (koncem junija 1941) je bilo le to izročeno celjskemu katehetu Fr[anc] Lukmanu ml.

Prezvizišeni je naročil 5. maja 1941 ustanovljenemu odboru napisati seznam duhovnikov, ki so morali zapustiti svojo službeno mesto ali pobegniti in iskati virov za pomoč obojim. Koliko je mogoče, je rekel, bodo nezaposleni gospodje nastanjeni na praznih mestih v od Italijanov zasedeni slovenski pokrajini ali pa bodo odšli k enemu ali drugemu župniku, ki je ostal na svoji postojanki v dušno pomoč.

Odbor je šel takoj na delo in je bil ves čas do konca vojne vsestransko delaven. V prvih letih ko je bilo posebno veliko dela in skrbi se je shajal k sejam od 11. julija dalje redno vsak teden, navadno ob torkih popoldan ob pol treh. Vseh sej je bilo 107 in sicer, 1941 – 32, 1942 – 30, 1943 – 21, 1944 – 20, 1945 – 4.

Kakor hitro je postalo odboru znano vsaj približno število in imena beguncev oz. izgnancev bivajočih, oz. vračajočih se na slovensko ozemlje in vsaj deloma tudi njihovo gmotno stanje, pa položaj v katerega so prišli, je začel potrebnim deliti prvo pomoč, vsakemu z darom 1000 din in (380 L) in misliti na to, kje bo mogel posameznim oskrbeti stan in preživljanje. V Ljubljani je bila vsem, ki niso imeli kje dobrega znanca, zlasti starejšim, najboljša nastanitev v Zave-

⁶² Danes Zrenjanin.

tišču sv. Jožefa, v bivši Hiralnici na Vidovdanski 9. Le to nekaterim tam ni bilo po volji, da niso mogli dobiti lastne sobe in so se, zlasti mlajši, morali nastaniti po dva ali več v istem prostoru. Ugodno bivanje je bilo mnogim poskrbljeno v »Domu duhovnih vaj« na Zrinski cesti 9,⁶³ neprilичno se je zdelo tam le to, da so morali hrano iskat izven doma, največ po nekaterih ženskih samostanih ali pa po ljudskih kuhinjah. Manjše število izgnancev oz. beguncev je dobilo preskrbo v Marijanišču, v frančiškanskem samostanu na Marijinem trgu 4, v Križankah (Napoleonov trg 1) in v Vajeniškem domu.⁶⁴ Najugodnejše bivanje izven Ljubljane je odbor izgnancem poskrbel v cistercijskem samostanu v Stični. Stiški opat je bil pripravljen odstopiti v ta namen v samostanu kar dve nadstropji nove stavbe, tako je našlo tam prostora nad 30 gospodov, ki so imeli vsak svojo sobo in tudi vso oskrbo v samostanu. Slovenjegraški župnik Jakob Soklič je 10. julija 1941 prvi dobil v Stični zavetje in on je bil potem od škofijskega odbora postavljen za poglavnika izgnancev, ki so bivali v Stični in je vodil v imenu vseh vse tekoče zadeve z ljubljanskim odborom. Glede vzdrževanja se je v Stični tako uredilo, da je bila vsakodnevna odškodnina za posameznika določena na 12 L, od 1. aprila 1943 dalje pa 15 L dnevno, katero je deloma vzdrževani kril z vsakdanjo mašno štipendijo, katerih je mesečno po dvajset dolžan odstopiti na račun oskrbe, ostanek je pa plačal odbor, dohodek ostalih desetih mesečnih štipendijev je ostal posamezniku v oporo za žepnino. Poleg preostanka dnevne oskrbe je odbor gospode v Stični oskrboval tudi z obleko in drugimi manjšimi potrebščinami. V Stični je bilo vsega skupaj v vojnem času oskrbovanih osemindeset slovenskih duhovnikov izgnancev. Nad polovico od teh jih je preživel v Stični več let, nekaj kar vsa leta izgnanstva. Hitro po prihodu iz Hrvaške pa do konca vojne, oz. do svoje smrti so bivali v Stični: a) iz ljubljanske škofije: Dagarin († 23. 11. 43), Klinc († 21. 9. 44) Kramar, Langerholc, Lesar, Markič, Mikuš J[anez], Ocepek in Vodopivec (nekaj časa vmes v Selih); b) iz lavantinske škofije: Bohak, Cilenšek († 30. 4. 1945), Čížek, Hojnik († 29. 10. 1943), Kocjančič, Kodrič, Lom, Meško, Oblak, Pečnak, Požar, Razboršek, Serajnik, Soklič, Strgar, Švegelj, Vogrinec Al[ožij] in Vogrinec J[anez]. nekateri so si tako želeli dušnega pastirstva, da so hodili službo božjo opravljat na bližnje podružnice: v Beč (Pečnik, Požar, Vogrinec J[anez]), v Sobrače (Pfajfer), v Veliki Gaber (Meško in Hojnik); drugi pa v pomoč v župnije: Št. Vid (Pavlič, Razboršek), v Trebelno (Meško, Pečnak, Sarjanik, Vogrinec J[anez]), v Trebnje (Langerholc in Meško), v Brusnice (Čuk, Kocjančič), v Št. Peter (Mikuš J[anez]) v Mirno Peč (Ocepek), v Šmihel (Pečnak, Oblak, Langerholc). Barbič, Hrovat J., Kotnik S. in Stupica so že koncem 1941 odšli v stalno dušnopastirsko pomoč v bližnjo župnijo Hinje, oz. k njenim podružnicam. Dr. Hanzelič je odšel iz Stične že septembra 1941 v katetsko pomoč v Ljubljano, kamor je se prav kmalu za njim podal tudi kaplan Bohanec. Mlakar [Jožef] je odšel iz Stične v marcu 1942. V adventu tega leta sta Stično zapustila župnik Čuk (odšel v Brusnice) in dekan Gomilšek, ki je odšel pastirovat v Knežjo vas, kjer so ga nemški vojaki 28. oktobra 1943 ustrelili. Lasbacher, Mikuš Val[entin] in Železny so si zaželeli spomladi 1942 Ljubljane, kjer so potem ostali do konca vojne. Rataj je pa pri Šentviški podružnici na Pungartu ustanovil kar celo duhovnijo, od katere so še par let po vojni kar ločiti ni mogel, tako lično je prenovil tam cerkvico sv. Lenarta, da je bila sposobna v februarju 1946 sprejeti tamošnjega novomašnika, ki je prvi iz rok novega ljubljanskega pomožnega škofa prejel mašniško posvečenje.⁶⁵ – Ko je bilo mnogo duhovnikov ljubljanske pokrajine primorane se umakniti pred partizani iz svojih službe-

⁶³ Danes jezuitski samostan na Ulici Janeza Pavla II. št. 13 v Ljubljani.

⁶⁴ Danes stavba Študentske organizacije Univerze v Ljubljani na Kersnikovi 4.

⁶⁵ Datum je napačen. Prvi duhovnik, ki ga je škof Vovk posvetil, je bil 19. 1. 1947 Alojzij Groznik, doma iz župnije Šentvid pri Stični. NŠAL 333, šk. 6, Zvezek s seznamom duhovnikov, ki jih je posvetil škof Anton Vovk (156 duhovnikov), 1947–1962.

nih mest jih je nekaj zavetja iskalo tudi v Stični (Bukovac, Femc, Gostiša Jos[ip], Hafner A[nton], Janež, Klemenčič J[anez], Kraljič Štefan[efan], Malovrh, Pavlič, Pfajfer, Podlipnik, Ramšak, Tomazin in redovniki: p. Pavlin Bitner, dr. Blatnik, in Peterlin Jos[ip]). Več časa svojega izgnanstva je v Stični preživel tudi tamošnji domačini, lavantinski duhovnik Ign[acij] Nadrah.⁶⁶ – V zadoščenje za svoj trud in svojo skrb za izgnane duhovnike, bivačice v Stični, so bila za odbor sporočila stiškega poglavnika, da se gospodje tam dobro počutijo, da imajo točno in obilno hrano, da so vsi dostojno oblečeni in dobro obuti, čeprav so bila zlasti prva leta odborova doplačila za Stično res precejšnja.

Dnevna vzdrževalnina v Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani je znašala približno 20 L dnevno, od januarja 1944 dalje pa 25 L dnevno. Krila se je na isti način kot v Stični: mesečno z 20 mašnimi štipendiji z doplačilom odbora, par gospodov je primanjkljaj plačeval iz svojega. V Zavetišču sv. Jožefa so našli po svojem dohodu v Ljubljano streho ti-le gospodje: a) iz ljubljanske škofije: Drolc, Erzar, Fatur, Filler, Godina,⁶⁷ Golf, Gostiša V[inko], Kastelic Mat[ija], Meršolj, Mrak, Ocepek, Pavlin, Janez, Šarec, Učakar, Zupančič J[anez], Železny, in Žnidar, b) iz lavantinske škofije: Bohanec, Ferleš, Jastrobnik, Jehart, Mikuš Val[entin] in Šketa Jos[ip].

Stanovanje in kurjavo za duhovnike izgnance, ki so stanovali v Domu duhovnih vaj v Ljubljani in po še drugih zavodih v Ljubljani je plačal odbor, za hrano in obleko so skrbeli sami in so na prošnjo dobivali prispevkov iz odborovega sklada. – V Domu duhovnih vaj so našli streho: Berglez, Brulc, Cuderman Kr[istjan], Duhovnik, Fekonja, Frangeš, Hafner J[anez], Hohnjec, Horvat [Štefan], Jenko,⁶⁸ Klemenčič J[ožef], Knafelj, Knol, Krušič, Lovšin, Radoš, Špendal, Tom, Trdin in Učakar. V Marijanišču: Breznik, Hanželič, Slapar, Šolar Jakob. V Križankah: Papež, Peče, in Schweiger. Pri Frančiškanih: Breznikar, Kljun, Lampert, Lovšin A[nton], Oven, Škoda, Šolar J[ožef], in Zdolšek. V semenišču največ od partizanov pregnani dušni pastirji.

Nekateri izgnanci oz. begunci so nameravali čas begunstva preživeti pri svojih sorodnikih ali znancih, toda le nekateri so ostali na svojih mestih do konca vojne, ker mnogi so začutili, da so se jih domači naveličali. Odbor pa je odločno stal na stališču, naj ne bo nobeden od gospodov komur v nadlogo ali odveč, zato je rad tudi za take gospode poskrbel.

Nekateri dušni pastirji, ki so ostali v ljubljanski pokrajini na svojih mestih, so bili pripravljeni sprejeti enega ali drugega izgnanca v pomoč pri dušnem pastirstvu. Tudi pri tem je malokdo vztrajal. Še drugi izgnanci so si želeli najti zaposlenosti in oskrbe pri raznih podružnicah ljubljanske pokrajine. Tako se je pri več podružnicah naselil kak izgnani duhovnik in je tam s svojim delom mnogim olajšal daljna pot k farnim cerkvam.

Duhovnikom izgnancem, ki so posamezno prihajali v pokrajino, oz. v Ljubljano je bilo lažje čim prej ustreči kakor onim, ki so prihajali v večjih skupinah. Največ izgnancev naenkrat, kar sedemdeset, je došlo iz Hrvaškega v Ljubljano na dan sv. Avgušтина dne 28. avgusta 1941. Z njimi je prišlo tedaj v Ljubljano tudi 18 raznih gospodinj, postrežnic, ki so bile pred vojno zaposlene v župniščih na Gorenjskem in izgnane z duhovniki vred na Hrvaško. Vsem tem je odbor prvi dan poskrbel okrepčilo in prenočišče za duhovnike v semenišču, za ženske v Lichtenthurnu.

Že v maju 1941 je odbor začel zbirati denarni sklad in je s tem delom nadaljeval redno vsak mesec do konca vojne. Držal se je pa načela, da bo nadle-

⁶⁶ Ignacij Nadrah (1896–1947), ki ga ne smemo zamenjati s soimenjakom in sorojakom, dolgoletnim generalnim vikarjem ljubljanske škofije Ignacijem Nadrahom (1868–1951).

⁶⁷ Jožef Godina (1898–1986).

⁶⁸ Jenko Janez, r. 1898 v župniji Smlednik, od leta 1940 župnik v Tržišču. *Letopis ljubljanske škofije za leto 1944*, str. 82.

goval le duhovnike, ne pa laikov. To pa zato ker je bilo med izgnanci tudi veliko laikov, za katere naj bi predvsem laiki skrbeli. Takoj po vrtni večine nezaposlenih duhovnikov iz Hrvaške je odbor izvedel med duhovniki nabirko obleke za izgnane sobrate. Uspeh je bil zelo dober. V Stično je bilo mogoče poslati kar več zabojev naenkrat in vsi izgnani duhovniki so bili kar hitro s tem primerno oblečeni in obuti. Kadar se je kdo izmed izgnanih duhovnikov pri odboru oglasil, da nima oblek ali obutve ali perila, se je vedno posrečilo, da je odbor prošnji ustregel bodisi v denarju bodisi v blagu. Večkrat je odbor prejel tudi nenaprošeno kaj perila ali obleke za izgnane duhovnike (npr. iz zapuščine župnika Schauerja) ali od kakih prostovoljnih laiških odbornikov.

V prvih mesecih begunstva je odbor večini izgnanih duhovnikov priskrbel brevirje, kajti večina je ob izgonu z doma vzela s seboj le oni del brevirja, ki vsebuje molitve velikonočne dobe, tudi direktorije je mnogim ob koncu posameznega leta odbor nakupil. Tudi za manje vsakdanje potrebščine, npr. svinčnike, papir, itd. je odbor nekaj potrošil, da bi gospodom tudi s tem ustregel, celo na male žepne koledarčke ob koncu leta ni pozabil.

Nekateri duhovniki izgnanci so včasih stavili precej hude zahteve, zato je odbor z gg. duhovniki odkrito posloval. – Če je imel kak izgnani duhovnik lastne vloge v kakem denarnem zavodu, je bila odborova zahteva, da mora rabiti najprej od svojih lastnih dohodkov.

Odbor je bratovsko, a energično omejeval obiskovanje gostiln in vedno skušal navajati gospode k zaposlenosti. Navajati jih je skušal zlasti k molitvi in k študiju. Zato se je v tej dobi vršila v Ljubljani posebni večdnevni pastoralni in dobrodelni tečaj za duhovnike.

Posebno skrb je odbor posvečal bolnim sobratom. Rade volje je zanje plačal zdravniške stroške in razne potrebščine, ki so jim lajšale njih bolezensko stanje (kilni pas, očala itd.) V Stični je oskrboval tako imenovani »zdravilni sklad«, dokler se v Stični ni naselil zdravnik dr. Gregorij Fedran, ki je tamošnje gg. zastonj zdravil in tudi z zdravili oskrboval. Tudi v Leonišču in v raznih bolnicah (v Ljubljani in izven Ljubljane) je odbor skušal poravnati stroške zdravljenja in oskrbe.

Rade volje je odbor poravnal zaostalo članarino izgnanih duhovnikov pri Duhovniškem podpornem društvu, da niso vsled zaostale članarine zgubili svojih pravic, ki jim po pravilih kot članom gredo v slučaju bolezni ali smrti. – Isto tako je bil odbor pripravljen poravnati zaostalo članarino izgnanim duhovnikom pri UCM⁶⁹ ali ACM,⁷⁰ da niso člani izgubili pravice raznih bratovskih privilegijev.

Tudi za pogoste obiske bolnikov je skrbel odbor. Največ je opravil to delo krščanske ljubezni z izredno pazljivostjo in prisrčnostjo predsednik sam. Če le mogoče, je bolnikom izposloval bivanje v Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani. Za mariborskega stolnega prošta,⁷¹ ki je bil že ob izbruhu vojne v ljubljanskem Leonišču, je v tem zavodu poskrbel za njegovemu stanu najprimernejšo vzdrževalnino za ves čas do njegove smrti. Prav tako za vse druge duhovnike, ki so na katerikoli drug način oboleli.

Ob smrti duhovnikov izgnancev je nosil odbor brez omejitve vse stroške, da so bili sobratje dostojno pokopani. Umrli so v izgnanstvu: Zorko Fr[anc] st. (3. 8. 41), Fr[anc] Trdan (12. 8. 1941), Zorko F[ranc] ml. (14. 7. 42), Drvodel (19. 7. 43), Kopitar, (21. 8. 42), Kordin (8. 4. 43), Hojnik (29. 10. 43), Dagarin (13. 11. 43), A. Breznik (26. 3. 44), Kalan Jakob (6. 4. 44), Borštnar Janko] (4. 5. 44), Klinc (21. 9. 44), Sušnik (16. 11. 44), Erzin (20. 1. 45), Cilenšek (30. 4. 45) in Sartori (7. 5. 45). – Kot žrtve vojske so umrli nasilne smrti: 2. 6. 42 je bil od ital[ijanskih] vojakov ustreljen žpk. Eppich, 28. 10. 1943 so nemški vojaki

⁶⁹ Unio Cleri pro missionibus.

⁷⁰ Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.

⁷¹ Maksimilijan Vrabec (1877–1945).

ustrelili na Dolenskem dekana Gomilška, župnika Platišo in kaplana Vitigoja. Od partizanov so bili umorjeni ti-le duhovniki: Cvar Fr[anc] (18. 6. 42), Ehrlich L[ambert] (26. 5. 42), Duhovnik Al[oizij] (5. 10. 44), Eržen P[eter] (5. 3. 44), Geoheli (26. 7. 42), Hočevar A[anton] (26. 10. 42), Hren A[nton] (14. 9. 43), Huth Sr[ečko] (15. 10. 1943), Kanduč (26. 11. 42), Kek Fr[anc] (21. 11. 43), Kern Fr[anc] (21. 4. 44), Kofalt (15. 6. 42), Komljanec J[anko] (17. 6. 42), Kramaršič Fr.⁷² (2. 9. 42), Leilier H[ubert] (21. 3. 1942); Malovrh (12. 10. 1943), Nahtigal (18. 6. 1942), Novak H[enrik] (7. 6. 1942), Omahna (7. 7. 1942), Pokorn J[ožef] (15. 11. 1943), Pravhar (10. 9. 1944), Raztresen J[anez] (22. 7. 1942) Šinkar (12. 10. 1943); Turk V[iktor] (24. 10. 1943) in Žužek (14. 7. 1942). Napad iz sovražnega aeroplana je ubil kurata R[udolf] Meciloška (11. 8. 1944). V taborišču je umrl 16. 4. 1945 Anton Duhovnik. Že zgoraj je omenjena smrt župnika Gnjezda, ki je v tujini žrtvoval življenje v sredi svojih župljanov s katerimi se je dal izseliti iz rodne zemlje.

Iz obeh škofij, ljubljanske in lavantinske, je odbor sprejel v prav posebno skrbu sobrate, ki so že preje vzbujali mučne pozornosti s svojim življenjem. V časih najtežje stiske za bivanje v Ljubljani je prevzel odbor v svojo oskrbo par takih gospodov, ki so bivali v Zagrebu, da niso vzbujali pozornosti med Hrvati. Predsednik odbora je imel večinoma sam opravka z njimi, včasih uspešno, večkrat tudi neuspešno. Zgodilo se je, da je bilo treba takemu revežu vzeti enostavno čevlje, da je ostal v copatih doma.

Težko so se navadili gospodje tega, da se denarna podpora daje le na utemeljeno pismeno prošnjo. Že 13. junija 1941 je bilo v odborovi seji sklenjeno, da se za podpore vlagajo le pismene prošnje. Nekateri kar niso mogli prositi in jih je odpor večkrat sam upošteval. Drugi so bili pa v navajanju potreb in pogostem vlaganju prošenj kar preveč pridni in iznajdljivi. Ni pa hotel odbor nikdar žaliti in je rešil skoraj vse prošnje pozitivno. Vedno pa je pač poudarjal, naj vsak najprej porablja lastne prihranke. Posameznih prošenj je bilo pri odboru vloženih od posameznih gospodov (razen onih, ki so spadale v področje poglavnika v Stični) 573 (326 + 247). Na odborovih sejah se je razpravljalo o pismenih vlogah teh-le gospodov: a) iz ljubljanske škofije: Brglez⁷³ (8), Borštnar (1), Bukovac (4), Cuderman Kr[istjan] (2), Cunder (2), Cvelbar (1), Čampa L[eopold] (1), Demšar A. (2), Dolinar J[anez] (3), Drešar (1), Drolc (1), Erjavec J[anez] (12), Erzin (2), Frančič (1), Golf (2), Golmajer (2), Gornik A[nton] (3), Gornik Fr[anc] (1), Gostiša V[inko] (7), Grims (1), Hafner A[nton] (3), Hiti, ser.⁷⁴ (3), Hočevar (2), Hostnik Jos[ip]. (3), Janc (1), Jenko Al[oizij], (1), Jenko J[anez]⁷⁵ (1), Jerman A[nton]. (2), Kapš (1), Kapus (2), Kastelic Al[oizij]. (3), Kovačič A. (1), Kramar (2), Kristanc (4), Kunstelj (1), Lesar (2), Lovšin A. (1), Lovšin Fr[anc]. (1), Lovšin V[inko] (3), Mali (1), Marješič (26), Markič (1), Mavec (2), Meršolj (1), Mihelič Fr[anc] (1), Mikuž J[anez] (2), Novak St. (1), Ocepek (zap),⁷⁶ Ogrizek (9), Oman (2), Papež (2), Pavlič A[nton] (4), Pavlin And[rej] (5), Pečarič Fr[anc] (7), Pacek (1), Petrič (2), Pezdir (2), Pfajfar (1), Pipp (2), Platiša (1), Poljanec (6), Porenta (1), Puhar (1), Rodeš (1), Rakovec (1), Robič (3), Rok (8), Schweiger (2), Skobe (2), Skobe (1), Sparhakl (2), Stanonik A. (2), Stupica (2), Šavli (1), Šešek (3), Šeškar (1), Šinkovec (2), Škulj (1), Šmit (23), Šolar [Jožef] (5), Špendal (4), Štrekelj (1), Šuštar (3), Tomazin (1), Trdin (1), Urbanč (1), Vavpetič (1), Vidmar A[anton] (4), Vodopivec (3), Vondrašek (1), Železny (5), Žganjar (1), Žnidar (18) in Žust J[akob] (2). Iz lav[antinske] škofije: Adamič (14), Ašič (2), Bohanec

⁷² Pravilno: Kramarič Franc.

⁷³ Tudi Berglez Ignacij (1911–1987). *Šematizem ljubljanske nadškofije*, str. 511.

⁷⁴ Franc Serafin Hiti (1899–1975). *Šematizem ljubljanske nadškofije*, str. 460.

⁷⁵ Jenko Janez, r. 1898 v župniji Smlednik, od leta 1940 župnik v Tržišču. *Letopis ljubljanske škofije za leto 1944*, str. 82.

⁷⁶ V arhivu sta shranjena ena vloga Jožeta Ocepka in še zapisnik, iz katerega je razvidno, da je bil zaradi neopravljenih maš in dolgov začasno suspendiran.

(5), Breznik Al[o]jz (17), Breznikar (6), Brvar (9), Cilenšek (1), Čeh (1), Čebašek (13), Drvodel (2), Fekonja (2), Ferleš (40), Frangeš (2), Goričan (6), Hojnik (3), Horvat (2), Jastrobnik (15), Jehart (2), Juranovič (1), Kocjančič (1), Kodrič Jos[ip] (1), Kores (1), Kotnik (2), Krajnc M[Arko] (1), Križaj J[anez]⁷⁷ (1), Krušič (3), Lampert (12), Lasbacher A[nton] (4), Lipičnik (21), Lom (1), Lunder (1), Mihelič L[eopold] (1), Mikuš V[alentin] (1), Mlakar Jos[ip] (1), Oblak (1), Pečnak (1), Peitler (1), Požun (5), Rataj (1), Razgoršek (1), Roblek (12), Serajnik (1), Sinko (10), Šketa Jos[ip] (1), Volasko (2), Vošnjak (1), Zdolšek (7) in Žalar (2). Prošnje so bile vložene za najraznovrstnejše stvari: za obleko (talar, suknjič, telovnik, hlače, naramnice, površnik, zimsko suknjo, dežni plašč, dežnik, klobuk, obutev in najrazličnejše perilo, letno in zimsko), za plačila obrtnikom (krojaču, šivilji, čevljarju, brivcu) za posteljnino in odeje, za drva in drugo kurivo, za razne potrebščine (brivsko orodje, krtače, aktovko) za mašne potrebščine (mašno vino, sveče, ministranta, cerkovnika), za razno berilo in knjige (brevir, sv. pismo, Codex, pastirstvo, katekizem, pridige, nabožno čtivo, časopisje, prvoobhajilne podobice, slovarje, učbenike, celo za zemljevid itd) za razna živila (za »priboljške«, za jabolka, celo za nabavo masti z značilno pripombo »čisto posušiti se ne želim«), poravnava raznih članarin in zavarovalnin (DPD,⁷⁸ Karitas, UCM, ACM) in celo za dvig diplome, nadalje za ležarino pohištva v skladišču, za selitvene stroške, za stanovanje, za razno zdravljenje (zob, ušes, poškodb, ran, operacij, za stroške v bolnici, zdravila, kilni pas, očala), za nagrade zdravnikom, ki so enega ali drugega brezplačno zdravili, za pomoč bivšim duhovniškim gospodinjam, oz. postrežnicam, za odškodnino za postrežbo in vzdrževalnino sorodnikom ali drugim gostiteljem, za poravnava stroškov pri duhovnikih vajah itd.

Gospodje, ki so odšli pastirovat v Srbijo, so se z raznimi prošnjami obračali na ljubljanski škofijski odbor. Takoj v pričetku že jim je odbor oskrbel 8 prenosnih oltarjev, raznih mašnih potrebščin in raznega čtiva in knjig. Odbor je veliko pomagal ne samo duhovnikom, ampak tudi beguncem – laikom v Srbiji s tem, da jim je po kurirjih pošiljal denar, tudi knjige prvenstveno veroučne. Žrtev kurirskega pota v Srbijo je postal 9. marca 1943 v Ribarski Banji trnovski kaplan 27 letni Marijan Kremžar. Odbor je ponovno izposloval in poslal v Srbijo tudi obleko in perilo nekaterim prežanim slovenskim družinam. – Hudo je bilo to, ker v Srbiji ni bilo nobenega primerne odbora, ki bi se za izgnance v podrobnostih zavzel.

Ljubljanski odbor je skušal lajšati bedo tudi tistim duhovnikom, ki so prišli v ječo ali konfinacijo. Skušal jim je pošiljati raznih priboljškov in jim zlasti ob vrnitvi na svobodo poskrbeti dostojno obleko. – Tudi tistim, ki so prišli v taborišče, zlasti na otok Rab, bi bil odbor rad vsestransko pomagal, rad bi med internirance poslal posebnega slov[enskega] duhovnika, za kar se je trnovski kaplan V[inko] Zaletel že javil, pa ital[ijske] oblasti niso marale dati potnega dovoljenja.

Tudi salezijancem v Zagreb in zagrebškemu semenišču je ljubljanski odbor poslal primerno odškodnino v kritje stroškov, ki so jih ti zavodi imeli z oskrbo slov. duhovnikov izgnancev.

S prostovoljnimi darovi je ljubljanski odbor prispeval k božičnicam, katere so priredili zavodi, kjer je bilo več duhovnikov – izgnancev pod isto streho, zlasti v Stično in Dom duhovnih vaj v Ljubljani. Prav tako k raznim slovesnostim duhovnikov izgnancev. Dne 20. sept. 1942, na patrocinij Žal[ostne] M[atere] b[ožje],⁷⁹ stiške zavetnice, sta v Stični praznovala slovesno zlato sv. mašo lav[antinska] duhovnika Kocjančič in Lom, slovesnosti sta se iz Ljubljane

⁷⁷ Janez Križaj (1916–2002) je bil takrat duhovnik ljubljanske škofije, po vojni je med letoma 1945 in 1955 deloval v mariborski škofiji. *Sporočila Slovenskih škofij*, 9/2002, str. 130.

⁷⁸ Duhovniško podporno društvo.

⁷⁹ Praznik se obhaja sicer 15. septembra.

*Zlata maša duhovnikov Antona Kocjančiča in Franca Loma 20. septembra 1942
v samostanu Stična med duhovniki begunci
(Vir: NŠAL 107, PK, Stična, begunci, 20. 9. 1942, št. 01680)*

udeležila Prevzvišeni in stolni kanonik Vovk. Gospodje, ki so bili v Stični navzoči pri Kocjančič-Lomovi zlata maši so se dali tudi fotografirati. Tako imamo tudi v sliki ohranjene skoro vse gospode, ki so večji del svojega izgnanstva preživeli v Stični.⁸⁰

Naslednje leto, dne 25. julija, sta v Stični skupno slavila svoj zlatomašniki jubilej kalobski župnik Švegelj in up[okojeni] žup[nik] Klinc. V soboto 10. julija 1943 je bila v kapeli zavetišča sv. Jožefa na Vidovdanski 9 zlata sv. maša up[okojnega] dolškega župnika Matije Kastelica. V istem zavodu je v kapeli Kristusa Kralja dne 19. avg[usta] 1943 opravil lavantinski častni kanonik in župnik od sv. Jurija pod Rifnikom Valentin Mikuš svojo biserno sv. mašo, pridigoval mu je mariborski stolni prošt M. Vraber in vsi povabljeni navzoči gostje oz. svatje, so bili pogoščeni z okusnim prigrizkom, čeprav nekateri stoje. Naslednje leto je daroval dvojno biserno mašo starološki dekan č[astni] kanonik Matija Mrak. Celo priprosta srebrna sv. maša izgn[anih] duhovnikov Jos[ipa] Šketa se je v zavetiščni kapeli sv. Jožefa na Vidovdanski 9 dne 30. junija 1942 slovesneje praznovala. – Dvojno zelo redko novomašniško slavlje se je vršilo leta 1944 v cerkvi sv. Jožefa v Ljubljani, Zrinjskega 9. Dne 5. marca je istočasno opravilo svojo novo sv. mašo 8 lavantinskih duhovnikov novomašnikov: Belej Martin, Bračič Fr[anc], Fideršek Jakob, Flis Jožef, Jeza Ludvik, Pečovnik Karel, Valant Leopold, in Vogrin Jožef. Prvi po abecednem redu je imel z obilno asistenco pri glavnem oltarju peto sv. mašo, med katero je bila novomašna pridiga univ[erzitetnega] profesorja Lukmana, po pridigi so pristopili k 7 stranskim oz. zasilnim oltarjem ostali sedmeri novomašniki, vsak spremljen od diakona-asistenta in dveh starejših bogoslovcev. Končali so s svojo prvo daritvijo skoro vsi osmeri obenem in potem je bilo

⁸⁰ Fotografijo najdemo v: NŠAL 107, PK, Stična, begunci, 20. 9. 1942, št. 01680.

darovanje vernikov, ki je trajalo poldrugo uro. Čez dobre 3 mesece, dne 18. junija 1944 so na prav isti način v isti cerkvi opravili svojo prvo novo najsve[tejšo] daritev ti-le 7 lavantinski mašniki: Čeh Jožef, Goršek Zvonko, Jančar Fr[anc], Medved J[anez], Ropas Rudolf, Vesenjaki Jožef in Žagar Slavko. Svojo novomašno slavlje so ponovili skoro vsi ob naslednjih nedeljah po deželi po župnijah, kamor so hodili kot bogoslovci v počitnicah 1941/42, 1942/43 na oddih. Skoro povsod jim je ljudstvo priredilo mogočno slavlje in jim dal marsikatero zdatno darilo. – Dne 7. maja 1943 je praznoval v Stični tamošnji poglavnik duhovnikov – izgnanec slovenjgraški župnik Jakob Soklič, ki je 46 mesecev vestno in z ljubeznijo v Stični opravljal službo poglavnika, svojo rojstno 50 letnico. Tudi k temu tihe-mu hišnemu slavlju je odbor prispeval svoj prostovoljni prispevek. Prijateljske vezi med izgnanimi duhovniki v Stični so postale tako tesne, da so ob razhodu v juniju 1945 ustanovili med seboj klub »Stična«, čigar člani so postali deležni tudi duhovnih dobrot, za katere so se med seboj odločili. Istih duhovnih dobrot so postali deležni tudi častni klubovi člani, med kateri so izvolili Prevzvišenega, odborovega predsednika kanonika Vovka in tudi stiškega opata dr. P. Avgušтина Kostelca. Ob koncu vojne so se klubovci kar težko ločili iz Stične. Tam sta ostala le še up[okojena] župnika Janez Lesar in Jožef Gostiša, ki je opravljal v stiškem samostanu prostovoljno koristno službo hišnega kovača.

Oglejmo si še vire iz katerih je odbor črpal, da mu je bilo mogoče nabrati sklad, s katerim je zmogel zmagati obilne, ravnokar naštete podpore.

Glavni vir je našel med duhovščino, predvsem ljubljansko, prav tako tudi potem ljubljanskega škofijstva, ki je dobilo tudi tozadeven prispevek od svete stolice. Laiki za prispevke k temu skladu niso bili naprošeni, pač pa so nekateri darovali prostovoljne darove v ta sklad. Prav tako tudi nekateri denarni in gospodarski zavodi. Z mašnimi štipendiji tudi nekaterimi boljšimi, je prispevalo pa naše verno ljudstvo.

Pri ljubljanski duhovščini so se darovi pobirali redno vsak mesec. Izmed tedaj v Ljubljani stalno bivaajočih 110 duhovnikov se je prošnji za darove odzvala velika večina. Nekateri z boljšimi stalnimi dohodki so darovali več, nekateri manj. V pričetku se je pobiralo pri vseh stalno v Ljubljani bivaajočih duhovnikih, potem pa le pri aktivnih. Povprečno so večji mesečni darovi pri boljše situiranih znašali 110 L, nekateri tudi več, nekateri pa tudi manj. Prvi darovi darovani še v jugoslovanskih dinarjih so znašali pri ljubljanski duhovščini povprečno 1000 Din, nekaterih tudi več. Kar je bila ravno tedaj sila in potreba največja, saj je odbor začel s svojim delom, ko ni imel niti dinarja še v svoji blagajni. Več pa, ki so tedaj darovali večje vsote so pripomnili, da njihovi prispevki v bodočih mesecih ne bodo mogli biti tako izdatni, ker tolikega daru vsak mesec, morda več let po vrsti, bi vsak v resnici ne zmogel. – Vse mesečno nabiralne pole vseh štirih vojnih let se hranijo v arhivu in je iz njih razvidna darežljivost posameznih.

Prejemki, pa tudi izdatki v denarju so potekali ves čas na dvojen način: v denarnih darovih in mašnih štipendijah. Ko so bili zadnja leta mašni štipendiji precej višji kot prva leta, so bila tudi doplačila iz odborove blagajne za izdrževalnino posameznih v pričetku večja, zadnji čas pa manjša, kar je ravno vsak posameznik temu več mogel s štipendiji odslužiti, čim višje so bili.

Odborov blagajnik je vodil obračun za vsakrati izdatek in prejemek sproti, razen za Stično, za katero je potom tamošnjega poglavnika obračunaval mesečno. Zanimive so npr. številke, ki pripovedujejo o doplačilih, katere je odbor redno vplačeval v Stično za vzdrževalnino tamošnjih gospodov, v kolikor ni mogla biti mesečno sproti zadostna za mašniške štipendije. Tako je moral odbor nositi največje doplačilo za Stično v maju 1942, ko je znašal 5044,60 L, najmanjše doplačilo pa za julij 1944, ki je znašal komaj 185 L, kajti zadnje leto so se gospodje v Stični že skoro sami vzdrževali redno z boljšimi mašnimi štipendiji in tako je ostalo odboru več razpoložljivega denarja za druge pomoči potrebne duhovnike in njihove zadeve.

V arhivu so tudi shranjeni točni letni obračuni blagajne škofijskega od-

bora v pomoč duhovnikov beguncev v Ljubljani: izgotovljeni so za vsako leto za dobo do 1. maja do 30. aprila naslednje leto. – O stanju blagajne se je pa sproti poročalo pri vsaki odborovi seji.

Iz teh letnih obračunov je možno podati ta-le pregled prejemkov in izdatkov za sva štiri vojna leta v katerih je odbor deloval, namreč od maja 1941 do 30. aprila 1945:

a) Prejemki

darovi:		
	svete stolice	200.000 lir
	ljubljskih duhovnikov	347.454 lir
	izven ljubljanskih duhovnikov	39.007 lir
	zasebnikov	45.878 lir
	zavodov in ustanov (Ljudska posojilnica, DPD, Uprava ljublj[anskega] pokopališča, Zadr[užna] gosp[odarska] banka, Ljudska tiskarna, KTD, ⁸¹ Centralna vinarna, Zimska pomoč)	102.800 lir
	Razne hranilne knjižice	85.015 lir
vračila in obresti		24.860 lir
		845.014 lir
mašni štipendiji		1.533.508 lir
		2.378.522 lir

b) Izdatki

podpore duhovnikom ljubljanske škofije	233.691 lir
podpore duhovnikom lavantinske škofije	131.087 lir
za mariborske bogoslovce	50.000 lir
podpore duhovnikom v Stični	132.113 lir
oskrba za duhovnike po drugih zavodih	53.643 lir
duhovnikom na Hrvaškem	65.132 lir
duhovnikom in vernikom v Srbiji	100.118 lir
pogrebi duhovnikov	12.196 lir
razno (posojila, poštnine ital.)	2.893 lir
	780.873 lir
mašni štipendiji	1.478.635 lir
	2.259.508 lir

prejemki:	v sklad 845.014	+ v maš[ni] štip[endiji] 1.533.508 =	2,378.522 lir
izdatki:	iz sklada 780.873	+ za m[ašne] štip[endije] 1,478.635 =	2,259.508 lir
	64.141	+ 54.873 =	119.014 lir

Po odhodu okupatorja je bilo v odborovi blagajni še circa 60.000 lir gotovine, katero je baje blagajnik odnesel s seboj na še večjo revščino in potrebe, v katero je stopil marsikateri slovenski duhovnik po mesecu maju 1945. leta.«

Zaključek

Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom se je povsem osredotočil na opravljanje svojih nalog in je širši javnosti ostal ne poznan. Tudi temu se gre verjetno zahvaliti, da je arhiv odbora »preživel« povojno obdobje, ko je uprava državne varnosti v številnih preiskavah iz škofijske palače odnesla ogromno arhivskega gradiva iz medvojne obdobja, večina tega je danes izgubljena,

⁸¹ Katoliško tiskovno društvo.

in se je tako ohranilo pisno pričevanje, ki prinaša še en zanimiv drobec iz časa druge svetovne vojne.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Nadškofijski arhiv Ljubljana

- NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana - župnije, Kranj.
- NŠAL 38, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom.
- NŠAL 107, Fotografska zbirka.
- NŠAL 333, Vovk Anton.
- NŠAL 580, Kragl Viktor.

LITERATURA

Batelja, Juraj: *Blaženi Alojzije Stepinac in pregnani slovenski duhovniki med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Družina, 2019.

Ceglar, Ludvik: *Nadškof Vok in njegov čas 1900–1963*, I. del. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba, 1993.

Dolinar, France M.: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.

Ferenc, Tone: Razvoj prebivalstva. V: *Slovenska novejša zgodovina*, zv. 1. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005, str. 576–577.

Griesser-Pečar, Tamara: Rožmanova posredovanja pri okupatorju. V: *Med sodbo sodišča in sodbo vesti. Dokumenti sodnega procesa proti škofu Rožmanu*. Ljubljana: Družina, 2007, str. 37–63.

Guček, Boštjan: Viktor Kragl (1883–1951). V: *Kronika* 68 (2020), št. 3, str. 855–886.

Guček, Boštjan: O Kroniki duhovnije Trzin do leta 1938. V: Kragl, Viktor: *Kronika duhovnije Trzin do leta 1938*. Trzin: Salve, 2015, str. 25–44.

Jerant, Frančišek: *Vloga Antona Vovka v Cerkvi na Slovenskem med drugo svetovno vojno s poudarkom na organiziranju karitativnih dejavnosti*. Magistrsko delo, mentor: Bogdan Kolar. Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Ljubljana, 2013.

Kolarič, Jakob: *Škof Rožman*, III. Del. Celovec: Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1977.

Kragl, Viktor: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Tržič: Župni urad Tržič, 1936, str. 460.

Kragl, Viktor: *Kronika duhovnije Trzin do leta 1938*. Trzin: Salve, 2015.

Merlak, Ivan: *Za Cerkev in narod. Življenjepis božjega služabnika nadškofa Antona Vovka*. Ljubljana: Družina, 2002.

Mrakar, Boris: Škerbec Matija. V: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 13. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 41.

Otrin, Blaž; Štrukelj, Anton: *Nadškof Anton Vovk: božji služabnik*. Ljubljana: Družina, 2008.

Otrin, Blaž: *Socialna dejavnost katoliške Cerkve v 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja v ljubljanski škofiji*. Magistrsko delo, mentor Mitja Ferenc. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Oddelek za zgodovino: Ljubljana, 2010.

Rybář, Miloš: Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije 1941–1945. V: *Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije 1228–1978*. Maribor: Mariborski škofijski ordinariat, 1978, str. 44–102.

Vovkov simpozij v Rimu. Celje: Mohorjeva družba, 2005.

LETOPISI, OKROŽNICE

- Letopis Cerkve na Slovenskem 2000.* Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000.
Letopis ljubljanske škofije za leto 1935. Ljubljana: Škofijski ordinariat Ljubljana, 1935.
Letopis ljubljanske škofije za leto 1944, Ljubljana: Škofijski ordinariat Ljubljana, 1944.
 Okrožnica št. 8/1974, Ljubljana: Nadškofijski ordinariata v Ljubljani, 1974.
 Okrožnica št. 10/1974, Ljubljana: Nadškofijski ordinariata v Ljubljani, 1974.
Sporočila Slovenskih škofij, št. 9/1989. Koper, Ljubljana, Maribor, 1989.
Sporočila Slovenskih škofij, št. 9/2002. Koper, Ljubljana, Maribor, 2002.
Šematizem ljubljanske nadškofije. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat Ljubljana, 1993.

SUMMARY

THE DIOCESAN COMMITTEE TO AID EXILED PRIESTS (1941–1945)

On May 5, 1941, Bishop Gregorij Rožman of Ljubljana founded the Diocesan Committee to Aid Exiled Priests and appointed canon Anton Vovk as its chairman. The committee functioned until the end of the war and coordinated all the issues of refugees from the ranks of priests of the Diocese of Ljubljana and Lavantine priests who found themselves on its territory. First of all, they helped all the priests who took refuge in the area of the Province of Ljubljana or the area of the Diocese of Ljubljana, which was occupied by the Italians, where the occupation policy was, despite everything, more tolerable and the Church could continue to function freely. The German occupation forces banished most of the priests from the occupied parts of the Diocese of Ljubljana, and they took refuge in the Province of Ljubljana. A similar thing happened in the area of the Diocese of Lavantine, which was completely occupied by the Germans. Most of the Lavantine priests, about 220, ended up as refugees in Croatia, and about 90 of them fled to the Province of Ljubljana.

The committee registered all the refugee priests of the Diocese of Ljubljana and the Diocese of Lavantine who came to its territory, then collected aid for them and helped them in all manner of ways. Primarily it was about accommodation. Some priests arranged for themselves to stay with relatives, friends and acquaintances, and others the committee sent to parishes and their branches to help with spiritual shepherding. For those left without accommodation, the committee provided accommodation in various institutions, with majority of them located in Ljubljana. Most of the priests were accommodated in the Stična monastery (30) and the Sanctuary of St. Joseph in Ljubljana (Zavetišče sv. Jožefa v Ljubljani, 20). In addition to accommodation, the committee also helped by providing clothing, food, ceremonial objects and other essentials. They took care of the treatment and rehabilitation of patients and arranged everything necessary in the event of their death. They also helped the refugee priests of the Diocese of Ljubljana, who were either imprisoned or in exile in other dioceses, and, if possible, sent them support.

The mainstay of the committee's operations was the chairman Anton Vovk, who led the committee throughout its existence and proved himself to be diligent and practical. After the war, he also took care of the archives, which were arranged in 1947 and 1948 by the priest Viktor Kragl, who also made an excellent presentation of the functioning of the committee, which is fully presented in this article.

1.04 Strokovni članek

UDK 070.481:685.3(497.4Tržič)"1962/1992"

Prejeto: 13. 10. 2022

Informiranje zaposlenih v tovarni obutve Peko Tržič skozi tovarniško glasilo Čevljar

MARTINA FEKONJA

univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, arhivistka
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj
Savska 8, SI-4000 Kranj
e-pošta: martina.fekonja@zal-lj.si

Izvleček

Članek predstavlja izdajanje tovarniškega glasila *Čevljar* v podjetju Peko Tržič. Namen tovarniških glasil je bil obveščati delavce o poslovanju podjetja in drugih aktualnih temah. Članek se osredotoča na vsebino *Čevljarja*, in sicer na prispevke, vezane na podajanje novih znanj, in prispevke, ki so zaposlene spodbujali k formalnemu izobraževanju. Tovarniška glasila, ki so pri nas začela izhajati v 60. letih 20. stoletja, so tekom let nadgrajevala vrste prispevkov in obliko, a ohranjala svojo osnovno konstrukcijo. Uredništvo *Čevljarja* je sledilo vsebinskim smernicam izdajanja tovarniških glasil, medtem ko je bil med prispevki velik poudarek na spodbujanju zaposlenih k dodatnemu formalnemu izobraževanju.

Abstract

INFORMING THE EMPLOYEES OF THE FOOTWEAR FACTORY PEKO TRŽIČ
THROUGH THE FACTORY NEWSLETTER ČEVLJAR

The article presents the publication of the factory newsletter *Čevljar* in the company Peko Tržič. The purpose of the factory newsletters was to inform the workers about the company's operations and other current topics. The article focuses on the content of *Čevljar*, namely on contributions related to imparting new knowledge and contributions that encouraged employees to pursue formal education. Factory newsletters, which began to be published in this country in the 1960s, over the years upgraded the types of articles and the format but kept their basic structure. The editorial staff of *Čevljar* followed the content guidelines of publishing factory newsletters, while among the contributions there was a great emphasis on encouraging employees to receive additional formal education.

Ključne besede:

Peko Tržič,
čevljarstvo,
izobraževanje,
učenje, tovarniško
glasilo

Key-words:

Peko Tržič,
shoemaking,
education,
learning, factory
newsletter

Uvod

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana na Enoti za Gorenjsko Kranj hranimo fond podjetja Peko Tržič (SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič), ki obsega 432 škatel arhivskega gradiva iz obdobja med letoma 1907 in 2017. Del gradiva sta tovarniško glasilo *Naš list*, ki je izhajalo med letoma 1962 in 1963, ter glasilo *Čevljar*, ki je izhajalo med letoma 1970 in 1992. Tovarniška glasila hranimo tudi v fondih podjetij Tekstilindustrija Kranj, Iskra Telematika Kranj, Sava Kranj, Veriga Lesce, Veznine Bled ter Bombažna predilnica in tkalnica Tržič, vendar je zbirka tovarniških glasil v fondu Peko Tržič najobsežnejša.

Čeprav je bilo o zgodovini podjetja Peko Tržič napisanega že veliko, sem ob prevzetem gradivu ugotovila, da Peko Tržič kljub vsemu še ni povsem napisana zgodba. Glede na to, da tovarniška glasila hranimo še v zgoraj omenjenih fondih, so se mi odprla vprašanja, kdaj so izhajala, kakšen je bil njihov namen in kaj so sporočala bralcem.

Tovarniška glasila so bila doslej raziskovana z novinarske perspektive. Na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani so v 60. in 70. letih 20. stoletja študentje za svojo diplomsko oziroma magistrsko nalogo opravili analizo glasil v podjetjih Litostroj in Sava. Analizirali so nastanek tovarniških glasil, uredniško politiko, glavne teme v glasilih in izvedli raziskave med bralci, torej med zaposlenimi v omenjenih podjetjih.

Tematika v tovarniških glasilih je bila zelo raznolika. Vsebinsko najpogostejši so bili prispevki, vezani na samoupravljanje, dotikali so se tudi takratnih aktualnih tem (smrt Tita) in praznikov (materinski dan). Pričujoči članek ne analizira vseh tem v *Čevljarju*, ampak se osredotoča na najpogostejšo temo – izobraževanje. Prispevke sem razdelila v dva sklopa, in sicer na poučne prispevke, ki so zaposlenim podajali nova znanja in spoznanja, ter prispevke o izobraževanju, pri čemer so zaposlene spodbujali k izobraževanju ob delu, predstavljali organizirana izobraževanja za zaposlene in objavljali razpise za štipendije. Zanimala me je tematika prispevkov.

Vzpon in zaton enega izmed največjih proizvajalcev čevljev

Prvi podatki o čevljarstvu v Tržiču segajo v drugo polovico 17. stoletja – v čas strogih cehovskih predpisov, ko je bila izdelava obuval omejena zgolj na Tržič. Uvedba obrtne svobode leta 1859 je pripomogla k temu, da se je čevljarstvo začelo širiti tudi v okolico Tržiča in da so mojstri lahko brez cehovskih ovir odpirali nove obrate, v katerih so zaposlovali pomočnike in vajence.¹

Obdobje od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne je na Kranjskem zaznamoval družbeni razvoj v smislu modernizacije, izseljevanja ter spremembe v socialni in poklicni strukturi prebivalstva. Na področje obrti sta posegla Obrtni zakon iz leta 1859 in Obrtna novela iz leta 1888, po kateri so nekateri obrtniki stopili na pot podjetništva oziroma industrije, nekateri proizvodnjo preusmerili v storitev, izvrševanje naročil za znanega potrošnika ali na popravila, s katerimi se konkurenčna industrija ni ukvarjala. Največjo porast med obrtni so doživele gradbena, oblačilna in čevljarska obrt.²

Ustanovitelj Tovarne Peko v Tržiču je bil Peter Kozina, ki se je rodil leta 1876 v Dolenji vasi pri Ribnici. Veščin na področju prodaje čevljev se je naučil v trgovski hiši Antona Krisperja na Mestnem trgu 26 v Ljubljani, vendar čevljev sam ni izdeloval nikoli. Gradnjo tovarne v Tržiču je Kozina začel leta 1910. To-

¹ Knific: *Tržiški suštarji*, str. 9–32.

² Porenta: »Če se bom odločil graditi, potem bom gradil najmodernejše!« *Pasti in priložnosti slovenskega trgovca in podjetnika Petra Kozine (1876–1930)*, str. 35–38.

varne ni zgradil z lastnimi sredstvi, ampak s pomočjo družabnikov, ki so vložili sredstva za zagon podjetja. Podjetje se je dne 25. marca 1913 poimenovalo Peter Kozina & Co., d. z o. z.³

Po izbruhu prve svetovne vojne so se morala podjetja prilagoditi takratnim razmeram – pomanjkanju surovin in moške delovne sile, prekinjeni komunikaciji po pošti, železnici ipd. To je bil čas, ko se je Kozina odločil za preusmeritev v izdelavo vojaške obutve. Kozina je med vojno postal edini lastnik tovarne Peter Kozina & Co. in s tem tudi ugleden slovenski gospodarstvenik. Leta 1925 je začel z razvojem lastne mreže prodajaln, ki mu je kasneje omogočala neposredno prodajo odjemalcem. Pekove prodajalne obutve so bile najstarejše specializirane trgovine z obutvijo v Sloveniji in nekdanji Jugoslaviji. Leta 1928 je ustanovil sanacijsko družbo Peko, d. z. o. z. V 20. letih 20. stoletja se je začel Kozina čezmerno zadolževati. Prva težava se je pojavila, ko je propadel ustni dogovor o izdelovanju vojaških čevljev z jugoslovanskim regentom Aleksandrom Karadžordževićem. Sledilo je še nekaj večjih investicij, med drugim tudi razširitev tovarne v letih 1923 in 1924 ter navsezadnje razkošnejši način življenja. V oporoki, ki je nastala leta 1927, je Kozina podjetje prepustil ravnatelju Kmetške posojilnice v Ljubljani, dr. Janku Kersniku, ter odvetnikom dr. Karlu Kuhlju in dr. Josipu Ažmanu. Leta 1935 je podjetje v celoti prevzela Kmetška posojilnica.⁴

Leta 1941 so tovarno Peko zaplenili Nemci in izročena je bila pooblaščenca državnega komisarja za zasedeno ozemlje s sedežem na Bledu. Tovarna je bila strokovno podrejena centrali za gospodarstvo z usnjem v Berlinu. Sprva naj bi izdelovali vojaško obutev, vendar so v tovarni trdili, da za to nimajo ustreznih strojev. Pekov proizvodni program je tako obsegal oskrbo civilnega prebivalstva v nemškem okupacijskem območju Slovenije. Tovarna je čutila posledice vojne v obliki pljenja premoženja in ropanja, ko so se kolone okupatorskih čet umikale skozi Tržič na Koroško. Iz tovarne so izropali zaloge, izdelano obutev, strojne dele, uničen je bil tudi precejšen del arhiva. Tovarna je začela ponovno obratovati junija 1945. Leta 1944 je bilo podjetje Peko, d. z o. z. na seznamu podjetij, ki so jih nameravali takoj po koncu vojne podržaviti. Dne 19. julija 1946 je bil Peko d. z o. u., fa-

TOVARNA OBUTVE TRŽIČ

Reklamni plakat

(Vir: SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič, t. e. 168, p. e. 922)

³ Porenta: »Če se bom odločil graditi, potem bom gradil najmodernejše!« *Pasti in priložnosti slovenskega trgovca in podjetnika Petra Kozine (1876–1930)*, str. 45–97.

⁴ Prav tam, str. 147–155.

brikacija in prodaja čevljev Tržič, razglašen za podjetje splošnega državnega pomena.⁵

Podjetje je med letoma 1948 in 1954 delovalo pod imenom Tovarna obutve Triglav Tržič, nato so mu vrnilo ime Peko. Tovarna je stremela k napredku in množični proizvodnji.⁶ Peko se je z leti vedno težje spopadal s konkurenčno in cenejšo uvoženo obutvijo z Vzhoda. Na začetku leta 2016 je bil vložen predlog za stečaj podjetja.⁷

Tovarniška glasila in njihov namen

O pomembnosti obveščanja delavcev sta govorili že ustava SFRJ iz leta 1963⁸ in ustava SFRJ iz leta 1974. Slednja je določala, da mora »delavski svet, ki upravlja delo in poslovanje organizacije združenega dela«,⁹ skrbeti za obveščanje delavcev.

Pri nas so tovarniška glasila začela izhajati v 60. letih 20. stoletja, medtem ko so v tujini začela izhajati že prej. Leta 1934 so v ZDA izdajali 6.000 tovarniških glasil, v Angliji 1.200 in v Franciji 200.¹⁰ Leta 1969 je v Socialistični republiki Sloveniji izhajalo približno 250 tovarniških glasil, katerih mesečna naklada je presegala 270.000 izvodov. Delimo jih lahko na glasila zgolj informativne narave, glasila strokovne narave in glasila, ki obravnavajo celotno problematiko delovnih organizacij.¹¹

Dušan Rebolj je leta 1969 izdal monografijo z naslovom *Kako informirati samoupravljalce*, na katero lahko gledamo kot na neke vrste priročnik za izdajanje tovarniških glasil. Rebolj piše, da je začetke izdajanja tovarniških glasil vodilo prepričanje, da mora proizvajalec materialnih dobrin sodelovati pri procesu samoupravljanja, poznati svoje delo, odnose v proizvodnji in druge zadeve, ki take odnose spremljajo. Da bi bil v tem procesu kar se da uspešen, je moral biti ustrezno informiran o tem, kako naj uresničuje svoje osebne interese v okviru skupnih, družbenih interesov. Zanj so bile pomembne informacije o gospodarskih razmerah, v katerih se je znašla njegova delovna organizacija, njeni načrti za prihodnost, tržišče, ukrepi družbeno-ekonomske politike, razvoj znanosti in tehnike ter razmere v delovni organizaciji. Dobra informiranost naj bi zaposlenim omogočala učinkovito odločanje in demokratičnost pri odločanju ter učinkovito gospodarjenje. Izrednega pomena je bilo seveda tudi informiranje zaposlenih, vezano na njihovo večjo usposobljenost pri delu. Pri delavcih je bilo treba vzbuditi željo po nenehnem pritekanju novega znanja, saj je nabiranje znanja in izkušenj neprekinjen in nikoli končan proces. Med drugim je seveda bilo treba paziti, da so nova znanja bila podana na način, da so jih delavci lahko brez težav osvojili.¹²

Sistem informiranja v delovni organizaciji se je od drugih sistemov informiranja razlikoval po tem, komu je bil namenjen, kdo ga je uporabljal, ter po oblikah in vsebini. Odvisen je bil od dogajanja, pojavov in težav v podjetju. Poglavitna naloga sistema informiranja v delovni organizaciji in s tem tudi naloga

⁵ Prav tam, str. 160–165.

⁶ Knific: *Tržiški šuštarji*, str. 43–44.

⁷ Vodstvo bo Peko poslalo v stečaj: <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/vodstvo-bo-peko-poslalo-v-tecaj/383694> (dostop: 17. 11. 2022).

⁸ Ustava SFRJ z leta 1963: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf> (dostop: 21. 9. 2022), 34. člen, 5. alineja.

⁹ Ustava SFRJ z leta 1974: [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_\(1974\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_(1974)) (dostop: 21. 9. 2022), 100. člen.

¹⁰ Fortuna: *Glasilo kolektiva: osnovno komunikacijsko sredstvo (analiza glasil delovnega kolektiva »Sava« Kranj)*, str. 6.

¹¹ Rebolj: *Kako informirati samoupravljalce*, str. 158–159.

¹² Prav tam, str. 8–12.

glasila je bila zagotoviti vsestransko kroženje informacij o vseh zadevah in na vseh ravneh.¹³

Za kakovostno izdajanje glasil se je bilo treba dobro organizirati. Urejen je moral biti status glasila, imeti je moral ustrezno kadrovskega zasedbo in urejene finance. Želeno je bilo, da so v večjih organizacijah člani uredništva novinarji ali drugi kadri z visokošolsko izobrazbo pravne in ekonomske smeri. V manjših kolektivih se je v uredništvo določilo ekonomsko in družbeno-politično razgledane sodelavce z večletno delovno prakso v organizaciji.¹⁴

Pravilniki o obveščanju delavcev v Peko Tržič

V tovarni Peko Tržič so sledili zgoraj omenjenim smernicam s sprejetjem pravilnikov, vezanim na izdajo tovarniškega glasila. Maja 1977 je tako bil sprejet Pravilnik o obveščanju delavcev, s katerim »delavci tovarne obutve Peko Tržič urejajo vprašanja, določajo odgovornosti in naloge za uresničevanje in zagotovitev resničnega, vsestranskega, pravočasnega in popolnega obveščanja o vseh vprašanjih, ki so pomembna za njihov družbeno-ekonomski položaj in jim omogočajo izvrševanje njihovih pravic in obveznosti. Delavci s tem pravilnikom zagotavljajo svobodno obveščanje in uresničitev pravice do obveščenosti.«¹⁵ Pravilnik je določal, da morajo biti delavci redno, pravočasno in popolno obveščeni o poslovanju in financah TOZD ter delovne organizacije, pridobivanju in delitvi dohodka ter uporabi sredstev, nadalje o vprašanjih, ki so pomembna za uresničevanje samoupravnih pravic in obveznosti, pogojih dela, kadrovske-socialnih vprašanjih, programih dela idr. Določal je še, da se zaposlene na neposredni način obvešča na zborih delavcev, seminarjih, sestankih, prek tovarniškega ozvočenja in na posredni način prek glasila *Čevljar*, objav na oglasnih deskah, okrožnic, napisov ...¹⁶

Skupni delavski svet je na zasedanju 17. septembra 1979 sprejel Pravilnik o izdajanju tovarniškega glasila *Čevljar*. V njem je bilo opredeljeno, da delavci tovarne obutve Peko Tržič izdajajo tovarniško glasilo *Čevljar* in *Čevljarjeva obvestila* kot informativno prilogo *Čevljarja* »z namenom, da so redno, vsestransko, na pristopen način in čim popolneje obveščeni o vprašanjih organizacije dela, o splošnih, družbenih, skupnih in drugih interesih in o vprašanjih, ki so pogoj za samoupravno odločanje ter o drugih vprašanjih uresničevanja samoupravljanja v TOZD, delovni organizaciji, združenjih, skupnostih ter v ožji in širši družbeni skupnosti«.¹⁷ Glasilo *Čevljar* je izhajalo enkrat mesečno, medtem ko je informativna priloga *Čevljarjeva obvestila* izhajala enkrat tedensko, po potrebi tudi večkrat. Po pravilniku je bila opredeljena tudi vsebina glasila: družbeno-ekonomski položaj TOZD in delovne organizacije, vprašanja, vezana na položaj, pravice, obveznosti in odgovornosti delavcev, poslovanje posameznih TOZD, delovne skupnosti, delovnih enot in posameznikov. Delavci so imeli tudi pravico do izražanja svojih mnenj in stališč v glasilu (v analizi glasila predstavitev odziva na prispevke, v katerih so bila objavljena pričevanja alkoholikov).

Natančno so bile določene tudi posamezne funkcije organov, ki so izdajali glasilo. Naloge skupnega delavskega sveta so bile sprejemanje temeljne vsebinske zasnove glasila, sprejemanje pravilnikov o izdaji glasila in honorarjih ter odločanje o nakladi glasila, materialnih, kadrovske in drugih pogojih izdajanja glasila. Odbor za obveščanje je oblikoval predlog vsebinske zasnove glasila,

¹³ Malenšek: *Vloga in pomen tovarniških glasil pri uresničevanju delegatskega sistema*, str. 6–7.

¹⁴ Rebolj: *Kako informirati samoupravljalce*, str. 162–164.

¹⁵ SI_ZAL_TRŽ/0038, t. e. 11, p. e. 78, Pravilnik o obveščanju delavcev.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ SI_ZAL_TRŽ/0038, t. e. 11, p. e. 79, Pravilnik o izdajanju tovarniškega glasila *Čevljar*.

imenoval uredniški odbor, glavnega in odgovornega urednika ter spremljal delo uredniškega odbora. Uredniški odbor je skrbel za spremljanje in uresničevanje programske politike glasila, sodeloval pri selekciji gradiva za objavo, skrbel za pravočasno izdajo, pregledoval material pred oddajo v tisk, predlagal nove rubrike in spremembe oblike glasila. Naloge glavnega in odgovornega urednika so bile organiziranje dela oziroma tiskanje glasila, načrtovanje posameznih izdaj, zbiranje predlogov in informacij za objavo, tehnično oblikovanje glasila, sestavljanje programa vsebine posamezne številke ipd.¹⁸

Istega dne kot prej omenjeni pravilnik je bil sprejet tudi Pravilnik o honoriranju prispevkov v glasilu *Čevljar*, ki je določal, da se honorira vsak prispevek oziroma informativni prispevek, ki ga napiše priložnostni ali stalni sodelavec in ni poklicni novinar. Določena je bila tudi višina honorarja, in sicer je za 30 vrstic oziroma 30.000 tiskanih znakov honorar znašal od 100 do 300 din na stran.¹⁹

Delavstvo v socializmu

Tovarniška glasila so izhajala v času, ko je delavstvo doživljalo velike spremembe. Delavski razred je postal po koncu druge svetovne vojne v socialistični jugoslovanski državi najpomembnejši. Pomembna sta postala fizično delo in razvoj industrije. Povečanje produktivnosti je pomenilo prispevek delavcev k blaginji socialistične družbe. Zaposlitev v tovarni je prinašala številne ugodnosti delavcem – zdravstveno, pokojninsko, socialno zavarovanje, topel obrok, počitnice v počitniških domovih, ugodne kredite, tovarniška stanovanja ...²⁰

Spremenil se je vsakdanjik – ženske so bile vedno bolj emancipirane, začele so se zaposlovati v tovarnah, spremenil se je bivanjski standard, medtem ko se je v delavskem razredu pojavil tudi koncept dopustovanja. Delavec je bil namreč upravičen do plačanega dopusta in regresa.²¹

Tako posamezniki kot država so delu pripisovali zelo velik pomen. Delo ni predstavljalo le nuje, ampak tudi prostor, ki je prinašal zadovoljstvo, samopotrditve, ugled. Oblasti so predvsem industrijsko delo videle kot osrednji element za izgradnjo socialistične države.²²

Dobiti službo v času socializma ni bilo tako težko. Veliko delavcev se je zaposlilo skozi opravljanje prakse, počitniškega dela in štipendiranja. Delavci so se pogosto identificirali s podjetjem, predvsem, če so delali v tovarni. Na določenem delovnem mestu so običajno ostajali več let.²³

Skozi različne prispevke so tovarniška glasila bila neke vrste ogledalo takratnega časa, saj so se osredotočala na teme, ki so bile delavskemu razredu blizu, zanimive in zanj pomembne.

Analiza glasila

V fondu Peko Tržič hranimo glasilo *Naš list*, kot se je imenovalo v prvih dveh letih izhajanja, torej v letih 1962 in 1963, ter glasilo *Čevljar* od leta 1970 do leta 1992. Hranimo tudi *Čevljarjeva obvestila*, in sicer od prve številke leta 1973 do leta 1992. Številke *Čevljarja* od leta 1971 do leta 1992 so dostopne tudi na portalu dlib.si. Iz dokumentov v fondu Peko Tržič ni možno razbrati, ali je glasilo izhajalo in pod kakšnim imenom tudi med leti 1964 in 1969.

¹⁸ SI_ZAL_TRŽ/0038, t. e. 11, p. e. 79, Pravilnik o izdajanju tovarniškega glasila Čevljar.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Petelin: *Živeti v socialistični Ljubljani*, str. 65–68.

²¹ Prav tam, str. 300.

²² Piškurič: *»Bili nekoč so lepi časi«*, str. 198–199.

²³ Prav tam, str. 212–228.

Čevljarjeva obvestila so izhajala enkrat tedensko, objavljene so bile informacije, vezane na doseganje proizvodnega načrta po oddelkih, izostankih, težavah ipd. Urednik v prvi številki navaja, da morajo biti zaposleni kot samoupravljalci sproti obveščeni o njihovem delu in gospodarjenju, kar prek Čevljarja, ki izhaja enkrat mesečno, ne bi mogli biti. Medtem ko se je Čevljar tiskal pri Gorenjskem tisku v Kranju, so Čevljarjeva obvestila tiskali v tovarni.²⁴

Glasilo se je od prve do zadnje številke vizualno zelo spremenilo, medtem ko je vsebinsko ohranjalo svoj osnovni koncept. Spreminjal se je format glasila, postavitev besedila je postajala vedno bolj časopisna, seveda je s časom iz črno-belega prešel v barvno izdajo. Na splošno so bile osnovne teme v glasilih gospodarjenje, samoupravljanje, socialna problematika, delo političnih organizacij, kultura, prosveta in telesna kultura, ostale težave in razni priložnostni prispevki.²⁵ Teh tem so se držali tudi pri glasilu Čevljar.

Kot že omenjeno, sem se pri analizi glasila osredotočila na pridobivanje znanja. Pri načinih pridobivanja znanja ločimo med izobraževanjem in učenjem ter naprej med formalnim in neformalnim izobraževanjem. Izobraževanje je ciljno usmerjeno, praviloma uradno, opredeljeno s cilji, strukturirano in organizirano od zunaj. Je strokovno organizirano in nadzorovano, praviloma s poukom in učiteljem. Učenje je širši pojem. V ospredje postavlja posameznika, je vseživljenjsko, temelji na lastni dejavnosti, poteka povsod, vsebine se prepletajo in niso načrtno usmerjene. Izobraževanje je eden od načinov učenja. Formalno izobraževanje pripelje do formalno potrjenih izobraževalnih rezultatov, kot so dosežena stopnja izobrazbe, diploma, poklicna kvalifikacija, medtem ko je neformalno tisto, ki ni namenjeno pridobivanju formalnega izkaza, kot so spričevalo, diploma, priznanja ipd.²⁶ Prispevke, ki sem jih analizirala, sem glede na vsebino razdelila na dva sklopa. Prvi sklop zajema prispevke, ki bralca o nečem poučujejo. Pišejo o zgodovini podjetja, tehničnem razvoju, boju proti boleznim, alkoholizmu in dajejo raznorazne uporabne nasvete. Drugi sklop zajema prispevke, ki so vezani na izobraževanje zaposlenih in prihodnjih zaposlenih. Pišejo o podeljenih štipendijah, institucionalnem šolstvu, izobraževanju ob delu, poročajo

Naslovnica glasila Čevljar
(Vir: SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič, t. e. 163, p. e. 880)

²⁴ Brez naslova. V: Čevljarjeva obvestila 1 (1973), št. 1, str. 1.

²⁵ Fortuna: Glasilo kolektiva: osnovno komunikacijsko sredstvo (analiza glasila delovnega kolektiva »Sava« Kranj), str. 80.

²⁶ Lepšina: Vseživljenjsko učenje in izobraževanje, str. 43–44.

o seminarjih za zaposlene, predvsem spodbujajo zaposlene k dodatnemu izobraževanju.

a) Poučni prispevki

Prispevki na temo razvoja čevljarstva so zelo natančno in podrobno opisovali izdelovanje čevljev, material (vse od živalske kože do uporabe plastike za podplate), razvoj in patentiranje šivalnih strojev, ustanavljanje čevljarških podjetij ipd. Večina prispevkov je bila napisana v poljudnem, preprostem jeziku, vendar je nekaj prispevkov bilo tudi strogo strokovnih in v zahtevnejšem jeziku. Uredništvo *Čevljarja* je z objavljanjem prispevkov o zgodovini podjetja in življenju Petra Kozine poudarjalo pomembnost dolge tradicije podjetja. Tovrstni prispevki so lahko imeli stimulativen učinek na zaposlene, ki so soustvarjali pomembno in močno industrijo. Prek *Čevljarja* je uredništvo spodbujalo zaposlene tudi k sodelovanju pri razvijanju inovacij. Zaposleni so tako v delovnem procesu razmišljali o delu, ki ga opravljajo, in iskali možnosti, kako delo izpopolniti in izboljšati izdelke.

Priročni nasveti v *Čevljarju* so predvsem izhajali in vsakdanjega življenja in so bralcu pomagali pri reševanju zagat z opremljanjem stanovanja, s pripravo na dopust, kuhanjem ... Včasih so bili predstavljeni v obliki daljših prispevkov, npr. *Arhitekt svetuje* je bila celo samostojna rubrika v več številkah, včasih so bili zapisani zgolj v nekaj stavkih. Teme so bile izbrane glede na aktualni čas. Omenjena rubrika je nastala vzporedno z gradnjo novih blokov v Tržiču za zaposlene v Peku, medtem ko so bili nasveti za dopust objavljeni v času, ko se je začelo obdobje počitnikov delavskega razreda.

Nekaj prispevkov je bilo vezanih na preveliko odsotnost od dela zaradi bolezni in kako je zdravje delavcev ključno za uspešno delo ter posledično za razvoj podjetja. Uredništvo *Čevljarja* je tako nagovarjalo zaposlene, na kakšen način lahko obvarujejo svoje zdravje.

V nadaljevanju sledi nekaj primerov prispevkov, ki so bralca poučevali in ga bogatili z novim znanjem.

Razvoj čevljarstva

Ker so bili bralci glasila zaposleni v tovarni Peko, pretežno torej izdelovalci čevljev, so se tovrstni prispevki dotikali razvoja čevljarstva kot takšnega. Glasilo *Naš list* je tako že v uvodni številki poučevalo o usnju, ki je bilo glavna surovina za izdelovanje čevljev in se je pridobivalo iz kož govedi, konj, koz, ovc, svinj, velikih tujih kač, krokodilov, martinčkov itd.²⁷ Kmalu je sledil prispevek o spremembah v obutveni modi v 16. in 17. stoletju, ko so navzgor zavihane konice čevljev zamenjali spredaj zelo široki čevlji in ko so se pojavile visoke pete pri damah iz višjih krogov Francije in Italije.²⁸

Sledijo prispevki o industrijskem razvoju čevljarstva. Zaradi naraščanja števila prebivalstva čevljarški mojstri ponekod več niso zmogli zadovoljiti potreb prebivalcev. Zato so nekateri čevljarji v času mrtve sezone izdelovali čevlje na zalogo in jih prodajali popotnikom ter na sejnih. Nekateri čevljarji so dajali v izdelavo čevlje tudi revnejšim mojstrom. Ko so v drugi polovici 18. stoletja ugotovili prednost faznega izdelovanja čevljev, so začela nastajati prva čevljarška podjetja. Eno izmed prvih čevljarških podjetij je bilo ustanovljeno leta 1750 v Lynu,

²⁷ A. T.: Živalska koža. V: *Naš list* 1 (1962), št. 1, str. 3.

²⁸ Tišler, A.: Razvoj čevljarstva. V: *Naš list* 1 (1962), št. 12, str. 9.

Združene države Amerike.²⁹ Potreba po mehaniziranju izdelovanja čevljev se je začela leta 1850 predvsem v ZDA, kjer je bilo manj rokodelcev kot v Evropi. Na začetku 19. stoletja so se po posameznih obratih pojavili pomožni aparati in stroji, ki niso prišli na trg, saj so jih uporabljali le v delavnicah, kjer so bili sestavljeni.³⁰

Predstavljanje razvoja čevljarstva je nadaljevalo glasilo po letu 1970, ko je začelo izhajati kot *Čevljar*. Prispevek govori o pomembnem napredku v čevljarški industriji, ki se je zgodil takrat, ko so v čevljarških strokovnih šolah in na tečajih začeli učiti merjenje nog po novem načinu. Razvila sta se industrija izdelovanja kopit ter razlikovanje med desnim in levim kopitom.³¹ Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so pri izdelovanju čevljev poznali samo šivanje usnja, medtem ko so se na začetku 20. stoletja porodile prve ideje o lepljenju podplatov, ki je zamenjalo šivanje in pribijanje.³²

V glasilu so bili objavljeni tudi zelo strokovni prispevki na temo industrializacije, hitre rasti živine in posledično slabše kakovosti usnja ter kako obdelati usnje za uporabo v čevljarški industriji.³³ Predstavljena je bila tudi tehnologija lepljenja podplatov, ki so bili iz poliuretana, gume in usnja.³⁴

Inovativni pristopi v Peku

Uredništvo je želelo bralcem predstavljati, kako delujejo kreativni oddelki podjetja. Tako naletimo na prispevke, ki predstavljajo nastanek kolekcije, vse od analize potrebe na trgu, obiska nakupovalnih središč večjih tujih mest, obiska modnih sejmov do izdelave predlogov, prototipov in pomerjanja čevljev.³⁵ Modelirji Peka so se povezovali tudi v tuja združenja.³⁶

*Čevljarji na razglednici iz leta 1914
(Vir: SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice,
t. e. 2.)*

²⁹ Razvoj čevljarstva. V: *Naš list* 2 (1963), št. 1, str. 6–7.

³⁰ Tišler, Andrej: Razvoj čevljarške industrije: prvi stroji. V: *Naš list* 2 (1963), št. 3, str. 8; *Naš list* 2 (1963), št. 10/11, str. 7.

³¹ Razvoj čevljarstva. V: *Čevljar* 10 (1970), št. 3, str. 6.

³² Razvoj lepljene izdelave. V: *Čevljar* 10 (1970), št. 3, str. 7.

³³ Ažman, Janez: Obdelava fizikalno-mehanskih in organoleptičnih podatkov za kvalitetno in uporabnostno oceno usnja. V: *Čevljar* 14 (1974), št. 9, str. 7; *Čevljar* 14 (1974), št. 11, str. 7.

³⁴ Gros, Jože: Tehnologija lepljenja podplatov. V: *Čevljar* 14 (1974), št. 12, str. 6.

³⁵ Tišler, Jože: Pot od ideje do realizacije izdelka. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 11, str. 4–5.

³⁶ Ivnik, Branko: Še o modelirjih. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 12, str. 3.

Tekmovanje modelirjev leta 1989

(Vir: *SI_ZAL_TRŽ/0038*, Peko Tržič, t. e. 171, p. e. 947)

V Peku so bili med drugimi sprejeti tudi pravilnik o izumih, tehničnih izboljšavah in koristnih predlogih ter navodila, kako se prijaviti na razpis. Poleg pravilnika je v prispevku predstavljen tudi eden od izumov zaposlenega na delovnem mestu oblikovalec tehnoloških postopkov za proizvodnjo, ki je izdelal stroj za izrez kopic in podloge pri obutvi novofleks.³⁷ V nekaterih naslednjih prispevkih so bile predstavljene inovacije, ki so prispele na razpis – posebno izdelano orodje za stroje za navlačenje, izdelava delilnih ravnin s skobljanjem, separator za olje na kompresorjih, naprava za rezanje klinastih peta, grelna oblika za oblikovanje opetja ipd. Namen spodbujanja inovacij sta bila tehnično izboljševanje dela in racionalizacija delovnega procesa.³⁸ Podrobneje so bili predstavljeni tudi samodejni šivalni stroji, ki jih je tovarna USM leta 1981 predstavila v tehnični čevlarski šoli v Kranju.³⁹

Peko je moral slediti času, tudi kar se tiče računalništva. Avtor prispevka je opozoril, da so za dober informacijski sistem potrebni ustrezni kadri, oprema in ustrezna obdelava podatkov, ki jih informacijski sistem zbere. Napovedal je, da bodo v letu 1980 zamenjani luknjači za evidentiranje prisotnosti s stroji, kjer se podatki pišejo na disketo, disk oziroma trak in pri tem opravljajo še različne nadzore.⁴⁰

³⁷ Izboljšava in izum. V: *Čevljar* 19 (1979), št. 10, str. 1–2.

³⁸ Inovacijska dejavnost. V: *Čevljar* 23 (1983), št. 5, str. 3.

³⁹ Demonstracija USM avtomatskih šivalnih strojev: Razvoj v čevlarski industriji. V: *Čevljar* 21 (1981), št. 2, str. 3.

⁴⁰ Košnjek, Edvard: Računalništvo v prihodnje. V: *Čevljar* 20 (1980), št. 1, str. 3.

Zgodovina Peka

Podjetje s tako pestro in bogato zgodovino je v svojem glasilu seveda objavljalo tudi prispevke na to temo. Tako je bil ob 100-letnici rojstva Petra Kozine leta 1976 in v eni izmed zadnjih številk leta 1992⁴¹ objavljen povzetek njegovega življenja in začetkov v čevljarški industriji.

Ob 75-letnici podjetja je sledila serija prispevkov, vezanih na zgodovino podjetja. Prispevki so predstavljali nastanek čevljarške industrije v Tržiču in razvoj Peka vse od začetkov Petra Kozine do gradnje tovarne in dogodkov v prvi svetovni vojni, razvoj podjetja vse do smrti Petra Kozine leta 1930, sledili so prispevki o tovarni v času druge svetovne vojne in po osvoboditvi ter nazadnje o razvoju tehnologije, rasti podjetja in proizvodnji po drugi svetovni vojni.⁴² Deset let kasneje se je ponovila serija novih prispevkov o zgodovini Peka.⁴³

Tržiški muzej

Leta 1988 so pri pisanju prispevkov za tovarniško glasilo začeli sodelovati zaposleni v Tržiškem muzeju. Kustosinja tržiškega muzeja je tako napisala prispevek o predvojnem arhivskem gradivu, ki si ga je ogledala v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.⁴⁴ Sledili so prispevki, v katerih so bile predstavljene zbirke čevljarškega muzeja v Tržiču,⁴⁵ nove pridobitve, kot npr. prodajni katalog iz leta 1935⁴⁶ in nov računalniški program, ki so ga v muzeju uporabljali za obdelavo podatkov.⁴⁷ V eni izmed zadnjih številk so začeli s posebnim razdelkom »Iz muzeja«, ki je v prvem prispevku predstavljal čevljarško gospodarsko zadrugo v Tržiču, ustanovljeno leta 1919 in ukinjeno šest let kasneje.⁴⁸

Priročni nasveti

Tovarniško glasilo je podajalo tudi raznolike uporabne nasvete. V letu 1975 se je pojavila rubrika Arhitekt svetuje. V prvem prispevku so predstavili nekaj rešitev, kako preurediti podstrešje v stanovanju v ustrezen bivalni prostor. Najprej je treba dobro izolirati streho, namestiti ustrezno razsvetljavo, obdelati zidove in poskrbeti za ustrezno električno napeljavo.⁴⁹ Nadalje je arhitekt svetoval, kako naj bo v stanovanju videti predsoba, ki se je iz temačnega prehodnega prostora prelevila v vizitko stanovanja. Je namreč prvi stik z obiski, služi za odlaganje oblačil, sprejemanje gostov, pošte, shranjevanje garderobe, čistilnega pribora ipd.⁵⁰ Zaposlenim, ki so se v letu 1975 preselili v nova stanovanja v Bistrici pri Tržiču, je arhitekt svetoval, kako opremiti dvosobno stanovanje za tričlansko družino.⁵¹ Predlagal je, kakšne naj bodo zavese v stanovanju – naj

⁴¹ Peter Kozina in Peko. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 7, str. 1; *Čevljar* 32 (1992), št. 6, str. 3.

⁴² Rozman, Janko: Naših petinsedemdeset let. V: *Čevljar* 18 (1978), št. 4, str. 5–6; *Čevljar* 18 (1978), št. 5, str. 8; *Čevljar* 18 (1978), št. 6, str. 2; *Čevljar* 18 (1978), št. 7–8, str. 1–3.

⁴³ Pregled zgodovinskega dogajanja in razvoja Peka. V: *Čevljar* 28 (1988), št. 1, str. 5; *Čevljar* 28 (1988), št. 2, str. 5; *Čevljar* 28 (1988), št. 9, str. 12–14.

⁴⁴ Gašpirc, Mateja: Iz zgodovine. V: *Čevljar* 28 (1988), št. 10–11, str. 8.

⁴⁵ Čevljarški muzej. V: *Čevljar* 29 (1989), št. 8–9, str. 4.

⁴⁶ Gašpirc, Mateja: Nova pridobitev. V: *Čevljar* 31 (1991), št. 6, str. 6.

⁴⁷ Ovsenar, Tita: Računalniški program. V: *Čevljar* 31 (1991), št. 6, str. 7.

⁴⁸ Iz muzeja: Čevljarška gospodarska zadruga v Tržiču. V: *Čevljar* 32 (1992), št. 2, str. 4.

⁴⁹ Stritih, Metka: Stanujemo lahko tudi na podstrešju. V: *Čevljar* 15 (1975), št. 1, str. 4.

⁵⁰ Jazbec, Breda: Shramba za čevlje. V: *Čevljar* 15 (1975), št. 1, str. 4–5; *Čevljar* 15 (1975), št. 3, str. 5.

⁵¹ Dispozicija ureditve opreme dvosobnega stanovanja tričlanske družine. V: *Čevljar* 15 (1975), št. 10, str. 5.

bodo primerne materiala in dolžine glede na ogrevanje v prostoru in položaj radiatorjev. Pomemben je tudi vzorec zavese, saj lahko olepša prostor.⁵²

Prispevkom z arhitektovinimi nasveti so začeli slediti zelo različni nasveti, med drugim o udobnosti pletenih in kvačkanih oblačil, ki so moderna in praktična, nosijo se lahko v vsakem letnem času, vendar jih je treba ustrezno negovati. Prispevek poda še nekaj nasvetov o vzdrževanju tovrstnih oblačil: voda za pranje mora biti mlačna, uporabljati se mora dobro pralno sredstvo, pletenin se ne menca, ampak rahlo stiska, pri pranju jih je treba ločiti po barvah, dobro sprati in tudi ustrezno sušiti.⁵³

Nekaj besed je bilo napisanih tudi o lepem vedenju. Prispevek omenja knjigo obredov, najstarejši pisani dokument o lepem vedenju, ki je bil na lesenih ploščicah na Kitajskem napisan pred dva tisoč leti. Osnovno pravilo lepega vedenja je, da se obnašaj do drugih tako, kot želiš, da bi se drugi do tebe. Do soljudi moramo biti iskreni in ljubeznivi. Avtor prispevka je opozoril, da se zdijo pravila predvsem mladim nesmiselna, a so vseeno zelo pomembna v komunikaciji z ljudmi tako na delovnem mestu kot zunaj.⁵⁴ Pri lepem vedenju je treba omeniti tudi prispevek o tem, kako telefoniramo: »*Ko pokličete številko in se vam zažele- ni oglasi, se mu najprej predstavite, šele nato začnite pogovor. Ni pa lepo, če brez predstavljanja vprašate: »A j gun tam?« ali »Ti koko j' pa to?« ali »Janeza« (seveda brez prosim).*«⁵⁵

Dva prispevka sta se osredotočila na cvetje. Eden je podal nekaj nasvetov, kako lahko s cvetjem okrasimo dom,⁵⁶ in drugi, kako je lahko pravilno izbran cvet lepo in ustrezno darilo.⁵⁷

Sledili so nasveti, kako se pripraviti na dopust – če odpotuješ za dalj časa, je treba zapreti okna in spustiti rolete, pregledati zaloge živil, poskrbeti za varstvo domačih živali, obleke v omarah zavarovati s sredstvi pred molji in pripraviti vse potrebne dokumente za pot. Na poti je treba biti pozoren na vreme in promet, uživanje alkohola med potjo je seveda prepovedano, medtem ko je treba na dopustu paziti še na varno sončenje.⁵⁸

Zelo pomembno je tudi, kako ustrezno pripraviti meso na žaru, kajti »*kdor jé meso, pečeno na žaru, pravijo, se ne debeli in brez diete ali shujševalne kure ohrani vitko postavo.*«⁵⁹

Poskrbeti je treba tudi za ustrezen način prevoza hišnih ljubljencev – mačko damo v košaro, medtem ko mora biti pes na vrvici ali nameščen za zadnji sedež. Predvsem je treba paziti, da »*vam katera od živali med vožnjo v trenutku preplašenosti na skoči za vrat, ker bi to utegnilo imeti usodne posledice.*«⁶⁰

V 70. letih se je pojavil poseben razdelek, in sicer literarni kotiček, ki je predstavljal novosti v tržiški knjižnici. V prihodnjih letih so zaposleni lahko v glasilu tudi objavljali svoje literarno ustvarjanje, pri čemer je šlo predvsem za objavo pesmi.

Zdravje

Uredništvo tovarniškega glasila je zaposlene izobraževalo tudi glede zdravja. Nekaj prispevkov je bilo vezanih na zdravo obutev. Eden izmed takih

⁵² To in ono o zavesah. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 4, str. 7.

⁵³ Nekaj o pleteninah. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 1, str. 7.

⁵⁴ Bonton. V: *Čevljar* 17 (1977), št. 2, str. 5.

⁵⁵ Kako telefoniramo. V: *Naš list* 2 (1963), št. 9, str. 12.

⁵⁶ Biro: Nekaj o cvetju v prostoru. V: *Čevljar* 17 (1977), št. 7, str. 7.

⁵⁷ Cvetje simbol čustev. V: *Čevljar* 23 (1983), št. 12., str. 7.

⁵⁸ Hura – dopust je tu. V: *Čevljar* 29 (1989), št. 7, str. 4.

⁵⁹ Dober nasvet je vedno dobrodošel. V: *Čevljar* 32 (1992) št. 6, str. 5.

⁶⁰ Živali v avtu. V: *Čevljar* 32 (1992), št. 9, str. 5.

je bil prispevek o nošenju ženskih čevljev, v katerem je avtor povzel zdravnika ortopedskega oddelka splošne bolnišnice v Hamburgu, ki je opozoril ženske, naj cel dan ne nosijo čevljev z visoko peto, saj lahko slednji pri daljšem nošenju povzročijo težave s hrbtenico.⁶¹ Sledil je prispevek na temo potenja stopal, saj »znoj na nogah prav gotovo predstavlja za bolnika, kakor tudi za okolico, veliko neugodnost in bolnik bo prav gotovo poslušal nasvete zdravnika samo zato, da bi se rešil tega nebodisi ga treba«. ⁶² Koži na podplatu težave predstavlja tudi vedno bolj moderen umeten material, katerega prednost je, da je nepremočljiv, a istočasno ne omogoča izparevanja potu.⁶³

Nekateri prispevki predstavijo pogoste in nalezljive bolezni. Med prvimi je predstavljena bolezen umazanih rok, črevesna bolezen, ki je posledica prenosa bakterij zaradi slabe higiene rok. Glavni znak obolenj črevesnih nalezljivih bolezni je driska, ki se pozdravi z dietno hrano – ruskim čajem, juho, prežganko, ko se počutje nekoliko izboljša, se v prehrano dodata pretlačena hrana in prepečenec, vendar se zagotovo ne smeta jesti sveža zelenjava in sadje.⁶⁴ Podrobneje je predstavljena tudi luskavica, ki je pogosta, nalezljiva, dedna in kronična bolezen, za katero so značilna rdečkasta, z luskami pokrita kožna žarišča. Predstavljenih je tudi nekaj možnosti zdravljenja.⁶⁵ Prispevek se je nadaljeval še v naslednji številki, kjer so predstavili Društvo psoriatikov SR Slovenije in njihovo dejavnost.⁶⁶ Sledilo je še nekaj nasvetov glede higiene rok, razkuževanja sanitarij, uporabe papirnatih robčkov za enkratno uporabo, ki lahko pomagajo zajeziiti širjenje zlatenice, ki se je pojavila v tržiški občini.⁶⁷

Nekaj prispevkov se je dotaknilo zastrupitev. Eden izmed njih je izpostavil kajenje in brezbržnost kadilcev do sodelavcev, ki se ne morejo ogniti cigaret-nemu dimu. »Zamislimo si našo V. etažo, ki je dolga 60 metrov in ima 1350 m² površine, v njej pa presedi po 8 ur 105 ljudi. Če bi si vsak samo 3-krat dopoldne prižgal cigareto, bi bilo dima do vrha. Toda nikar, saj ne kadijo vsi, kadi le vsak drugi, slab zrak pa dihaajo vsi.«⁶⁸ Predstavljena je bila tudi toksičnost v plastičnih masah. Ker so zaposleni v Peku delali z različnimi plastičnimi masami, je avtor v prispevku predstavil vrsto toksičnosti posameznih plastičnih mas in opozoril, da do večjih zastrupitev zaradi teh toksinov še ni prišlo. Ker se industrija plastičnih mas nenehno razvija, so potrebni redni zdravstveni pregledi in pozornost na morebitne znake zastrupitve.⁶⁹ Zaradi neurejenih čistil, raznih preparatov, kemikalij in zdravil lahko pride do zastrupitve tudi doma. Paziti je treba, da so slednji ustrezno spravljani in razvrščeni. Zdravju škodljivi preparati morajo biti shranjeni ločeno, najbolje pod ključem. Prav tako je treba paziti, da nevarne snovi niso dostopne otrokom.⁷⁰

Pozornost je bila namenjena napačnemu načinu prehranjevanja⁷¹ in pomanjkanju gibanja. Avtor prispevka je predlagal organiziran dejaven dopust, saj ugotavlja, da trenutno letni dopust ljudem ne daje tistega, kar bi moral – ne izboljša njihove psihofizične kondicije, ne izboljša zdravja ter ne povečuje delovne vneme in sposobnosti.⁷²

⁶¹ Čevlje je treba menjati. V: *Čevljar* 13 (1973), št. 8, str. 7.

⁶² Ažman, Janez: Znojenje stopala. V: *Čevljar* 14 (1974), št. 6, str. 7.

⁶³ Ažman, Janez: Obutev in zdrava noga. V: *Čevljar* 14 (1974), št. 6, str. 9; *Čevljar* 14 (1974), št. 7, str. 11.

⁶⁴ Gros, Štefka: Bolezen umazanih rok. V: *Čevljar* 14 (1974), št. 7, str. 7.

⁶⁵ Človek in luskavica. V: *Čevljar* 25 (1985), št. 1, str. 4.

⁶⁶ Človek in psoriza. V: *Čevljar* 25 (1985), št. 2, str. 5.

⁶⁷ Premagajmo bolezen. V: *Čevljar* 20 (1980), št. 4, str. 6.

⁶⁸ Se mar zastrupljamo? V: *Čevljar* 16 (1976), št. 2, str. 3.

⁶⁹ Kikel, Oto: Toksikologija plastičnih mas. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 4, str. 7.

⁷⁰ Preprečevanje zastrupitev v gospodinjstvu. V: *Čevljar* 17 (1977), št. 8, str. 4.

⁷¹ O napakah v naši prehrani. V: *Čevljar* 17 (1977), 11, str. 5–7.

⁷² Kikel, Oto: Možnosti zaščite in izboljšanje zdravja z izvajanjem aktivnega počitka. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 3, str. 5.

Zdravnike po svetu in v Sloveniji je vznemirilo dejstvo, da bolniki preveč uporabljajo antibiotike. Raziskovalca slovenskega mikrobiološkega inštituta sta dokazala zdravilno moč matičnega mlečka in propolisa pri zaviranju rasti virusov. V Medexovih laboratorijih so razvili Apikompleks, ki ga avtor prispevka toplo priporoča v boju zoper bolezn. ⁷³

Alkoholizem

Čeprav iz preostalega arhivskega gradiva ni razvidno, da bi v Peku sprejemali posebne ukrepe, vezane na težave z alkoholizmom, je bila ta tema zelo pogosta v tovarniškem glasilu, v 70. in 80. letih v skoraj vsaki številki.

V prvih prispevkih so avtorji želeli osvetliti težave z alkoholizmom. Po podatkih iz leta 1963 in 1964 je bila Jugoslavija takoj za Francijo in Italijo največja porabnica alkohola na prebivalca. Poleg zdravstvenih težav, ki jih prinese alkoholizem, slednji močno vpliva tudi na delovno sposobnost. Institucionalno se je zdravstvo z alkoholizmom začelo ukvarjati šele po letu 1960. V prispevkih so predstavljeni simptomi alkoholizma, kako ga je možno pozdraviti ter katere bolezni in duševne motnje prinesejo težave z alkoholizmom. ⁷⁴ Podani so bili tudi nasveti, kako prepoznamo alkoholika in kako mu lahko pomagamo. ⁷⁵ V skoraj vsaki nadaljnji številki je bilo objavljeno pričevanje zaposlenih v Peku o spopri-

*Proizvodnja v tovarni Peko Tržič leta 1989
(Vir: SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič, t. e. 171, p. e. 947)*

⁷³ Vetrovec, Jože: Zoper pretirano uporabo antibiotikov. V: *Čevljar* 18 (1978), št. 6, str. 7.

⁷⁴ M., M.: Alkoholizem – družbeno zlo. V: *Čevljar* 15 (1975), št. 8, str. 8; *Čevljar* 15 (1975), št. 9, str. 3; *Čevljar* 15 (1975), št. 11, str. 5; *Čevljar* 16 (1976), št. 1, str. 5.

⁷⁵ M., M.: Kdaj lahko koga imenujemo alkoholika in kako pomagati? V: *Čevljar* 16 (1976), št. 3, str. 5.

jemanju z alkoholizmom. Leta 1981 je bil ustanovljen Klub zdravljenih alkoholikov, katerega namen je bil nuditi pomoč članom pri reševanju zdravstvenih, družinskih in delovnih težav, povezanih z alkoholizmom, ter ozaveščanje o težavah, ki jih povzroča alkoholizem. Poleg svetovanja ob osebnih težavah članov je klub nudil tudi predavanja in posvetovanja.⁷⁶

Objavljena pričevanja alkoholikov so med bralci sprožila različna mnenja – medtem ko so se nekaterih zgodbe dotaknile, so nekateri menili, da Peko ni socialna ustanova. Posledično je bilo nekaj prispevkov namenjenih alkoholizmu na delovnem mestu. Slednji je za Peko predstavljal veliko težavo. Med letoma 1982 in 1987 je bilo odkritih 88 alkoholikov, ki so bili napoteni na zdravljenje, vendar jih je le peščica ozdravela. Veliko alkoholikov je ostalo skritih ali zaradi svojega delovnega mesta zaščiteneh. Avtorica prispevka poudarja, da bi morala biti uvedena strožji nadzor in preverjanje alkoholiziranosti zaposlenih, ne glede na delovno mesto. Alkoholiki bi morali biti deležni večjih sankcij s strani delovne organizacije, in ne, da se jim dodeljujejo stanovanja, dovoli dopust zaradi pijančevanja, dovoli opravljanje dela ... Težava je tudi v tem, kdo v hierarhiji delovnih mest je alkoholik. Če je alkoholik vodja, bo pri svojih zaposlenih, pri katerih se sumi, da so alkoholiki, težko ustrezno ukrepal.⁷⁷

Enega od prispevkov je napisal tudi pravni oddelek Peka. Poudarili so, da delavec na delovno mesto ne sme priti vinjen. »Zavedati se namreč moramo, da alkohol in delo v tovarni ne smeta biti sodelavca, saj prav zaradi alkoholiziranosti lahko pride do najhujših nesreč.« Če delavec uživa alkohol med delom, mora biti odstranjen iz delovnega mesta, medtem ko se zoper njega pa začne voditi disciplinski postopek. Disciplinske komisije ugotavljajo, da je treba delavca na neki način prisiliti k odločitvi za zdravljenje. Posledice čezmernega uživanja alkohola se na delovnem mestu kažejo kot neupravičeni izostanki z dela, odklonitev dela in v obliki prepиров ali preteпов v delovnih prostorih.⁷⁸

b) Prispevki o izobraževanjih

V tovarniškem glasilu so bili redno objavljeni tudi prispevki, ki so bralce seznanjali z razvojem šolstva na področju izdelovanja čevljev. Objavljeni so bili razpisi za štipendije, poročila o dodeljenih štipendijah in čestitke štipendistom, ki so uspešno zaključili šolanje. Velik poudarek je bil tudi na spodbujanju zaposlenih k dodatnemu izobraževanju. V Peku Tržič so se zavedali, kako pomembno je imeti ustrezno izobražen kader, saj je lahko samo tovrsten kader prispeval k razvoju podjetja. Prav tako so zaposlene obveščali o poteku izobraževanj za čevljarje, saj so v podjetje redno prihajali novi delavci z zaključeno čevljarško šolo.

Razvoj šolstva

Leta 1962 je bil objavljen prispevek, v katerem piše, da so tri leta obstoja tehniške srednje čevljarške šole za odrasle izučila že drugo generacijo čevljarških tehnikov, ki so praktični del šolanja opravili v podjetju Peko. V prvem letu izobraževanja so se izučili izdelovanja zgornjega dela čevljev in v drugem letu spodnjega dela čevljev. Takšni izobraženi delavci so predstavljali veliko pridobitev za kolektiv.⁷⁹

⁷⁶ Klub zdravljenih alkoholikov: Delovanje in namen kluba. V: *Čevljar* 22 (1982), št. 3., str. 9; *Čevljar* 22 (1982), št. 9, str. 6.

⁷⁷ Plemenitaš, Magda: Alkoholik v delovni organizaciji. V: *Čevljar* 27 (1987), št. 3., str. 5; *Čevljar* 27 (1987), št. 4., str. 5.

⁷⁸ Disciplinski postopki: Vinjenost na delu, iz pravnega oddelka. V: *Čevljar* 26 (1986), št. 5, str. 6.

⁷⁹ Tri leta obstoja tehniške srednje čevljarške šole. V: *Naš list* 1 (1962), št. 7, str. 6.

Deset let kasneje so šolanje zaključili prvi absolventi redne Tehniške čevljarške šole v Kranju. Od 44 maturantov je v Peku ostalo le 25 učencev. Avtorica prispevka je večkrat odprla vprašanje, zakaj se vedno manj mladih odloča za delo v proizvodnji. Enega izmed razlogov je videla v naslednjem: *»Ko so prišli prvi maturantje je bilo večkrat prav s strani vodstvenih delavcev slišati, da iz teh tehnikov ne bo nič, da ne znajo delati, da se niso nič naučili, da raje sprejmejo na delo nepriučene delavce, da upajo iz njih napraviti več kot iz tega kadra itd. /.../ Torej taka je bila vstopna viza v podjetje.«* Marsikdo je zaradi tega raje zapustil podjetje ali si poiskal delo v upravni režiji. Drugi razlog je videla tudi v tem, da je bila čevljarška šola za marsikoga samo odskočna deska za nadaljnji študij ali so na tej šoli pristali zato, ker je bila samo še tukaj možnost vpisa.⁸⁰ Razlog za upad števila štipendistov je bil tudi v tem, da se mladi niso želeli vezati na določenega delodajalca,⁸¹ posvečanje premalo pozornosti takratnim potrebam na trgu in večanje družboslovno usmerjenih poklicev.⁸²

V sklopu Tekstilnega in obutvenega centra v Kranju se je leta 1978 začela gradnja delavnic in učilnic za potrebe izobraževanja učencev obutvene stroke. Ocenili so, da bo čevljarška industrija Slovenije do leta 1980 potrebovala 1.285 poklicnih delavcev, 252 čevljarških tehnikov in 79 čevljarških inženirjev. Stroške gradnje dodatnih učilnic so krila podjetja, ki so se ukvarjala z izdelovanjem obutve.⁸³

Aprila 1980 je Tehnična tekstilna šola Kranj obeležila 50. obletnico in tehnična čevljarška šola 20. obletnico. V teh letih je zaključilo šolanje 5.388 učencev tekstilne stroke in 840 obutvene stroke.⁸⁴

Spodbujanje k izobraževanju zaposlenih

Že na začetkih izdajanja tovarniškega glasila so se začele pobude k dodatnemu izobraževanju zaposlenih. Spodbujali so tako starejše kot mlade, ki so prihajali v Peko.⁸⁵ Za zaposlenega, ki že dolgo dela na istem delovnem mestu je pomembno, da se priuči tudi drugih del.⁸⁶

Leta 1976 je bil objavljen poziv k vpisu v peti, šesti, sedmi in osmi razred osnovne šole. Zaposlene so spodbujali z besedami, da samo zaključena prva stopnja izobraževanja ustvari socialistično ozaveščenega človeka. V Peku je bilo v času objave prispevka 46 % delavcev, ki niso imeli zaključenih osmih razredov osnovne šole. Oddelek osnovne šole so nameravali organizirati v podjetju in pouk prilagoditi delovnemu času delavcev. Šola je bila organizirana v sodelovanju z Delavsko univerzo Tržič.⁸⁷

Bralcem so bile večkrat predstavljene tudi različne oblike izobraževanja. Eni izmed oblik izobraževanja sta bili izobraževanje ob delu, pri čemer sta izobraževanje in delo potekala vzporedno, in izobraževanje iz dela, pri čemer je zaposleni zaradi izobraževanja prekinjal delo. Izobraževanje ob delu je bilo za Peko sicer bolj zaželeno.⁸⁸ Predstavljeni sta bili tudi dopolnilno izobraževanje in dopolnilno usposabljanje. Dopolnilno izobraževanje je vključevalo

⁸⁰ Meglič, Milka: V proizvodnjo ne grem delat. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 10, str. 2.

⁸¹ Meglič, Milka: Je čevljarški poklic zapostavljen? V: *Čevljar* 15 (1975), št. 9, str. 2.

⁸² Meglič, Milka: Štipendiranje v občini Tržič. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 2, str. 5; *Čevljar* 28 (1988), št. 2, str. 7.

⁸³ S. M.: Zelena luč za čevljarje. V: *Čevljar* 18 (1978), št. 1, str. 3.

⁸⁴ 20 let čevljarške šole. V: *Čevljar* 20 (1980), št. 6–7, str. 13.

⁸⁵ Nekaj misli o izobraževanju. V: *Naš list* 1 (1962), št. 6, str. 4.

⁸⁶ Meglič, Milka: Izobraževanje – pomemben element proizvodnje. V: *Čevljar* 13 (1973), št. 6, str. 1.

⁸⁷ Pridobitev osnovne splošne izobrazbe v osnovni šoli. V: *Čevljar* 16 (1976), št. 1, str. 4.

⁸⁸ Novak, Darka: Izobraževanje ob delu in iz dela. V: *Čevljar* 20 (1980), št. 1, str. 10.

predvsem teoretična znanja in znanja, ki človeka pripravijo na delo in življenje. Dopolnilno usposabljanje je predstavljalo praktično znanje in spretnosti, ki dopolnjujejo manjkajoče znanje delavca.⁸⁹ V 80. in 90. letih so bile redno objavljene poimenske čestitke zaposlenim, ki so uspešno zaključili srednješolsko izobraževanje.

Nezanemarljiv je tudi prispevek o adaptaciji prostorov leta 1988, ki so bili namenjeni strokovni knjižnici Peka. Knjižno zbirko so dopolnjevale tudi knjige, ki so bile v pomoč dodatnemu izobraževanju, torej knjige s področij računalništva, strojništva, fizike, matematike.⁹⁰

Seminarji

V 70. letih so v Peko začeli redno organizirati seminarje za zaposlene. V tovarniškem glasilu so bila objavljena poročila s teh seminarjev. Na seminarjih so se zaposleni seznanjali z razvojem podjetja, organizacijsko strukturo, s proizvodnim procesom in z drugimi uporabnimi zadevami, vezanimi na posebnosti njihovega dela. Seminarji so bili pretežno organizirani za prodajalce, pomočnike prodajalcev, aranžerje in nove zaposlene v prodajalnah.

Zaključek

Zbirka tovarniških glasil v fondu Peko Tržič nudi tridesetletni vpogled v del življenja zaposlenih v tovarni. Glasilo je s svojimi prispevki na temo aktualnih dogodkov (smrt Tita, prazniki, kot je materinski dan) hodilo v korak s časom in svojim zaposlenim podajalo informacije, kot so od glasila zahtevali splošni standardi. Vodilo je dvostransko komunikacijo – na eni strani je podajalo informacije, na drugi je vabilo bralce k pripravi prispevkov, predlaganju tem, pri čemer so najintenzivneje sodelovali v literarnem kotičku.

Prispevki, ki so delavcem dajali nova znanja, so se nanašali pretežno na zgodovino podjetja in obutve, novitete pri proizvodnji in v duhu gradnje novih stanovanj za zaposlene še nasvete za ureditev doma. Bralci so bili deležni tudi raznih priročnih nasvetov, ki so jim lahko pomagali pri njihovem vsakdanjiku – od nasvetov, kako se ustrezno pripraviti na dopust, do nasvetov, kakšno cvetje je lahko najprimernejše darilo. Čeprav v celotnem gradivu fonda Peko Tržič ni dokumentov, ki bi omenjali težave z alkoholizmom, je iz *Čevljarja* razvidno, da je imela tovarna s tem resne težave in da se jih je tudi resno lotevala. Ker je pomembno, da je delavec zaradi bolezni čim manj odsoten z dela, je uredništvo *Čevljarja* posvetilo tej tematiki veliko prispevkov.

Zaradi pomanjkanja izobraženih ljudi po drugi svetovni vojni je zaživel izobraževanje odraslih.⁹¹ To dejstvo se odraža tudi skozi prispevke v *Čevljarju*, kjer so zelo intenzivno vabili svoje zaposlene k dodatnemu izobraževanju in se držali načela, da je lahko samo dobro izobražen delavec dober in produktiven delavec. Kljub spodbujanju k izobraževanju je bilo iz prispevkov razbrati, da se zanimanje za poklic čevljarja manjša. Konkurenca s tujih trgov in zmanjšanje zanimanja za ta poklic sta privedla do tega, da v slovenskem šolskem sistemu že nekaj let več ni programa za izobraževanje čevljarja, prav tako se že pet let pripravlja program za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije za čevljarja.

⁸⁹ Roman, Darka: Učenje za delo. V: *Čevljar* 24 (1984), št. 11, str. 5.

⁹⁰ Znanje za razvoj. V: *Čevljar* 28 (1988), št. 1, str. 12.

⁹¹ Krajnc Poredoš: Več kot 100 let šolstva na Primskovem: Od ljudske šole do strokovne tehniške šole, str. 4–5.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana

- SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice.
- SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič.

LITERATURA

Fortuna, Lojze: *Glasilo kolektiva: osnovno komunikacijsko sredstvo (analiza glasila delovnega kolektiva »Sava« Kranj)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1963.

Knific, Bojan: *Tržiški šuštarji*. Tržič: Tržiški muzej, 2015.

Kranjc Poredoš, Bea: Več kot 100 let šolstva na Primskem: Od ljudske šole o strokovne tehniške šole. V: *Vasi v objemu žitnih polj: Primskovo, Klanec in Gorenje: Sprehod skozi čas od pradavnine do današnjih dni*. Primskovo: Krajevna skupnost Primskovo, 2010, str. 204–215.

Lepšina, Alijana: Vseživljenjsko učenje in izobraževanje. V: *Andragoška spoznanja* 14 (2008), št. 1/2, str. 43–46.

Malenšek, Breda: *Vloga in pomen tovarniških glasil pri uresničevanju delegatskega sistema*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1978.

Petelin, David: *Živeti v socialistični Ljubljani: mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2019.

Piškuric, Jelka: *»Bili nekoč so lepi časi«: vsakdanjik v Ljubljani in okolici v času socializma*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2019.

Porenta, Tita: *»Če se bom odločil graditi, potem bom gradil najmodernejše!« Pasti in priložnosti slovenskega trgovca in podjetnika Petra Kozine (1876–1930), ustanovitelja tovarne čevljev Peko v Tržiču*. Radovljica: samozaložba, 2012.

Rebolj, Dušan: *Kako informirati samoupravljalce*. Kranj: Delavska univerza »Tomo Brejc«, 1969.

ČASOPISNI VIRI

Naš list, 1962–1963.

Čevljar, 1970–1992.

INTERNETNI VIRI

Vodstvo bo Peko poslalo v stečaj: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/vodstvo-bo-peko-poslalo-v-stecaj/383694> (dostop: 17. 11. 2022).

Ustava SFRJ z leta 1963: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf> (dostop: 21. 9. 2022).

Ustava SFRJ z leta 1974: [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_\(1974\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_(1974)) (dostop: 21. 9. 2022).

SUMMARY

INFORMING THE EMPLOYEES OF THE FOOTWEAR FACTORY PEKO TRŽIČ THROUGH THE FACTORY NEWSLETTER *ČEVLJAR*

Part of the archival materials in the fond SI_ZAL_TRŽ/0038 Peko Tržič, which is kept in the Historical Archives Ljubljana at the Unit for Gorenjska in Kranj, is the newsletter *Naš list*, which was later renamed *Čevljar* and was published between 1962 and 1992 in the shoe factory Peko Tržič. The publication of factory newsletters follows the principles of the 1963 and 1974 federal constitutions, which state that workers in labour organizations must be informed about what is happening in the company in which they are employed. Good information should enable employees to make effective decisions, democratic decision-making and efficient management. Most of the contributions in the newsletter were related to self-management. For this article, I focused on contributions that bring new knowledge to the reader and contributions that encourage education. The first part of the article focuses on contributions that present the development of shoemaking, the history of Peko, cooperation with the museum and library in Tržič and health advice. Many contributions also talk about the problems of employees with alcoholism. Since it was of great importance for the company to have appropriately formally educated personnel, through the contributions, which are presented in the second part of the article, they urged their employees to further their education, reported on scholarships, seminars and congratulated employees who completed formal education in the field of manufacturing shoes. The article also presents the rise of formal education for shoemakers, which occurred due to industrialization and the need for more and more labour in this field, and its decline due to competition from cheaper markets and less and less interest in manufacturing work.

1.04 Strokovni članek

UDK 929.52(497.434)Langer pl. Podgoro
929.52(497.434)Jelovšek pl. Fichtenau
Prejeto: 14. 10. 2022

Kratek pregled spominov na zadnje plemiče v dolini reke Krke

DUNJA MUŠIČ

univ. dipl. zgodovinarica in prof. nemščine, višja arhivistka
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto,
Skalickega ulica 1, SI-8000 Novo mesto
e-pošta: dunja.music@zal-lj.si

Izvilleček

Namen prispevka je predstavitev spominov dveh plemiških rodbin Langer pl. Podgoro in Jelovšek pl. Fichtenau, ki sta imeli svoje posesti z gradovi v dolini reke Krke. Ohranjeni zapisani spomini so pomemben primarni vir za proučevanje kulturne in socialne zgodovine. Nudijo nam podrobnejši vpogled v preteklost usode vplivnejših članov plemiških rodbin Jelovšek pl. Fichtenau in Langer pl. Podgoro, ki so v 19. stoletju močno zaznamovali politični, družbeni in gospodarski razvoj Dolenjske.

Abstract

A BRIEF OVERVIEW OF THE MEMOIRS OF THE LAST NOBLES IN THE KRKA RIVER VALLEY

The article presents the memoirs of two noble families, Langer of Podgoro and Jelovšek of Fichtenau, who had their estates with castles in the Krka river valley. Preserved written memoirs are a relevant primary source for studying cultural and social history. They offer us a more detailed insight into the past and the fate of the more influential members of the noble families of Jelovšek of Fichtenau and Langer of Podgora, who left a strong impression on the political, social and economic development of Dolenjska in the 19th century.

Ključne besede:

arhivsko gradivo,
Novo mesto,
plemiška rodbina
Jelovšek pl.
Fichtenau,
plemiška rodbina
Langer pl.
Podgoro

Key-words:

archival
materials, Novo
mesto, noble
family Jelovšek of
Fichtenau, noble
family Langer of
Podgoro

Uvod

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto hrani fond Gospodstvo Struga, ki obsega 74 arhivskih škatel in vsebuje dokumente med letoma 1697 in 1996. Ohranjeno gradivo je zadnji potomec rodbine Fichtenau, Nikolaj Levičnik iz Zagreba, po denacionalizaciji leta 1991 postopoma predajal arhivu. Med gradivom fonda Gospodstvo Struga pravo zakladnico podatkov predstavlja rokopis¹ spominov Matilde Langer pl. Podgoro (1862–1939). Nič manj poveden ni strnjeni pregled družinskih spominov in usode gradu Struga do srede 20. stoletja, ki je nastal izpod peresa potomca zadnjih graščakov na Strugi Toussainta (Santa) Levičnika (1903–1984), sina Ane Jelovšek pl. Fichtenau in Valentina Levičnika.

Spomine iz arhivskih škatel dopolnjujejo še neobjavljene fotografije rodbine Fichtenau. Posebnost zapisanega spomina kot vira za preučevanje zgodovine so osebna doživljanja dogodkov v času in prostoru. Omogočajo vpogled v preteklost oseb, njihov značaj in odnose. Osebni pogled doživljanja ljudi je odvisen tako od čustvene vpletenosti pripovedovalca kot od njegove neposredne vloge v družbi. Habsburška monarhija je v 18. stoletju spodbujala ambiciozne posameznike, ki so pripomogli h gospodarskemu razvoju in napredku države ter jih nagrajevala s plemiškimi nazivi. Med njimi so bile tudi v rokopisu omenjene rodbine Klosenau, Zois pl. Edelstein, Lehmann in Jelovšek pl. Fichtenau. V 19. stoletju so se na Dolenjskem med plemstvo zavihteli tudi člani rodbine Langer pl. Podgoro.

Rokopis spominov Matilde Langer pl. Podgoro

Avtorica spominov Matilda Langer pl. Podgoro je bila potomka dveh vplivnejših plemiških rodbin Langer pl. Podgoro in Jelovšek pl. Fichtenau, ki sta imeli svoje posesti z gradovi v dolini reke Krke, bili sta tudi lastnici hiš v starem mestnem jedru Novega mesta. Svoje spomine, zapisane leta 1926 na gradu Škljevo pri Šentrupertu na Dolenjskem, je Matilda posvetila nečaku Pavlu, zadnjemu potomcu družine Langer, v katerih se je trudila zapisati le resnico, čeprav se tudi ta s časom spreminja. V prvem delu spomini obsegajo zapise o gradu Mehovo, dvorcih Prežek, Luknja, Zalog (Breitenau) in graščini Pogance, medtem ko v drugem delu prek opisov sorodnikov dobimo širšo sliko o življenju posameznih družinskih članov rodbin Klosenau, Breckerfeld, Paradeiser, Zois-Edelstein, Lehmann in Fichtenau. Zadnji, tretji del je namenila posameznim članom rodbine Langer pl. Podgoro. Določene vrstice v gotici je opremila z verzi nemških pesnikov in uporabljala pisne vire, ki jih je imela na voljo v družinskem arhivu.

Graščina Pogance in rodbina Langer pl. Podgoro

Langerji so se na Dolenjskem uveljavili po letu 1791, ko je Franc Ksaver Langer postal lastnik graščine Pogance pri Novem mestu. Prva žena Elizabeta pl. Klosenau iz graščine Zgornje Perovo pri Kamniku mu je mlada zapustila sina Franca Henrika in hčerko Cecilijo, ki ju je vzgajal z drugo ženo Izabelo pl. Breckerfeld,² dedinjo polovice Starega gradu pri Otočcu. Franc Ksaver se je med leti 1809 in 1811 vneto boril proti Francozom tudi zunaj kranjskih meja. Ko so

¹ Obstaja tudi tipkana različica zapisanih spominov Matilde Langer pl. Podgoro, ki jo verjetno še vedno hrani Nikolaj Levičnik v Zagrebu.

² Postala sta osrednja lika v zgodovinskem romanu Ilke Vašte z naslovom Upor. Oče Franc Anton pl. Breckerfeld je bil lastnik Starega gradu pri Otočcu med leti 1774–1806.

Pogance zasedli Francozi, se je žena Izabela iz gradu preselila v Novo mesto. Po zaslugi odličnega znanja francoščine naj bi mesto rešila pred požarom, ki ga je hotel zanutiti francoski general zaradi nenehnih uporov ljudstva.³ Zakonca sta zaradi slabega zdravja leta 1811 umrla. Njuna edina hčerka Florentina Langer je po mami Izabeli podedovala polovico Starega gradu, drugo polovico je podedoval njen blazni stric Adolf – zadnji moški potomec rodbine Breckerfeld, ki je od leta 1812 pa vse do smrti leta 1841 živel v Pogancih.⁴

Mladoletni sin Franc Henrik (1794–1861) je leta 1811 podedoval Pogance, posest z gostilno v Bršljinu in mlin v Stopičah.⁵ Po študiju prava na Dunaju se je vrnil na Dolenjsko in delal kot uradnik. Leta 1819 je prevzel v upravljanje Pogance in se poročil z Jožefo pl. Lehmann (1793–1855), hčerko baronice Zois pl. Edelstein in Jožefa pl. Lehmann. Ob rojstvu sina Franca Viktorja (1830–1895) leta 1830 so na grajskem vrtu priredili veliko pojedino. Dogodek je družini ostal v spominu predvsem zaradi nepovabljenega gosta – medvedu iz okoliških gozdov so namreč zadišale mesne dobrote.⁶ Lagodno življenje se je pri Langerjevih nadaljevalo tudi po dogovorjeni poroki, ki jo je moral leta 1854 skleniti sin Franc Viktor s plemkinjo Ido Jelovšek pl. Fichtenau, hčerko premožnega Antona pl. Fichtenau. Langerji so plemiški naziv pridobili šele leta 1857, ko se je oče Franc Henrik začel podpisovati Langer pl. Podgoro. Sin Franc Viktor je bil leta 1873 na podlagi podeljenega reda železne krone III. stopnje povišan v viteza.⁷

Zaton plemičev Langer pl. Podgoro

Anton pl. Fichtenau je po smrti leta 1859 najpomembnejšo posest Zalog (Breitenau) in Bršljin zapustil štiriletnemu sinu hčerke Ide. S premoženjem sina Franza Antona Langerja (1855–1904) sta sprva razpolagala starša. Najprej sta začela z obnovo graščine Pogance. Leta 1865 je bil na graščino napeljan vodovod, v parku postavljen nov steklenjak, a posest kljub temu ni zaživela. Podedovano zaloško posest sta zakonca Langer med letoma 1866 in 1872 prepustila v najem Juriju Clarici, upravitelju gradu Hošperk pri Planini na Notranjskem. V času bivanja v zaloškem dvorcu so se Clarici ves čas ubadali z malarijskimi komarji, anofelesi, saj je počasni tok reke Krke ob poplavih za seboj puščal močvirnata polja.⁸ Na dvorcu Luknja, ki ga je leta 1860 po bratu podedovala Ida Langer pl. Podgoro, te male nadloge ni bilo. Njen soprog Franc Viktor Langer pl. Podgoro je bil v tem obdobju, po spominih Claricijev, vneti čebelar. Nekaj let je na svoji posesti v Šentjoštu pri Stopičah gostil celo čebelarskega mojstra Portmanna iz Švice, ki je vpeljal do tedaj na Kranjskem malo znan sistem panjev s satniki (okvirji). Langerju je na posesti zgradil čebelnjak v velikosti male vile. Nad čebelarstvom se je navdušil tudi Clarici, ki je v Zalogu (Breitenau) skrbel za velik nasad murv, večji je bil v okolici le še na prostranih poljih graščine Grm.⁹ Poskusil je gojiti tudi azijske sviloprejke jamamaje, ki jih je dobil pri očetu slovitega fizika in znanstvenika Ernesta Macha iz Velikega Slatnika, Johannu Machu, a sta oba s to dejavnostjo kmalu odnehala, saj panoga ni prinašala dobička.¹⁰ Clarici so se leta 1872 po prekinitvi najemne pogodbe odselili v Kandijo pri Novem mestu.

³ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 125.

⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 138.

⁵ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 130.

⁶ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 135.

⁷ Preinfalk, Rugale: *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del., str. 85–88.

⁸ SI_ZAL_NME/0003, Okrajno glavarstvo Novo mesto, E 3. Primeri malarije v širši okolici doline reke Krke in Bele krajine so v arhivskem gradivu zabeleženi vse do leta 1937.

⁹ Clarici: *Knjiga moje mladosti*, str. 56.

¹⁰ Prav tam, str. 58.

Franc Viktor Langer se je bolj kot družini posvečal dejavnostim na družbenem področju. V politiki se je udeleževal kot deželnozborski in državnozborski poslanec.¹¹ Soproga Ida se ni znašla v vlogi gospodinje, čeprav se jima je v zakonu rodilo 13 otrok. Največ veselja so ji predstavljali obiski, zato je bila hiša vedno polna gostov. V drugi polovici 19. stoletja je bilo družabno življenje v Novem mestu pestro in oficirji z družinami so skoraj dnevno prihajali na Pogance.¹² Kazinsko društvo je prirejalo zabave, koncerte in gledališke predstave v stavbi, kjer je bila gostilna Zur Sonne. Sin Franc Anton Langer pl. Podgoro je leta 1862 postal lastnik te hiše in gostilno z vrtom oddajal v najem vse do prodaje na začetku 20. stoletja. Starša ste premalo mislila na prihodnost, je v spominih zapisala njuna hčerka Matilda oziroma sestra Franca Antona. Usoda Langerjeve posesti je bila v rokah sina Franca Antona Langerja, ki je leta 1876 postal lastnik Luknje, leto kasneje je kupil še Prežek. A dolgovi in negospodarne odločitve očeta Franca Viktorja Langerja so privedli do prodaje Poganc in Šentjošta leta 1881, nato leta 1882 še Luknje in Zalog (Breitenau), le Prežek je sinu Francu Antonu (1855–1904) uspelo ohraniti.¹³ Starša sta se po bankrotu preselila v Celovec, mati Ida je sina zadnjič obiskala poleti leta 1887. Leto kasneje se je takrat že vdovec Franc Viktor vrnil v Novo mesto. Njegov sin Jožef (1857–1944) si je silno želel družini vrniti izgubljene posesti, zato se je odločil, da bo denar prislužil v tujini. S svojo zagnanostjo in delavnostjo je nabral toliko premoženja, da je lahko leta 1913 kupil Zalog (Breitenau) in leta 1916 še Pogance.¹⁴ Edini moški potomec Langerjev je bil Pavel (1887–1945), sin Franca Antona Langerja, ki je živel v Bršljinu in imel od leta 1904 v lasti Prežek. Bil je posebnež, ki je skrivaj nadzoroval delavce na svojih poljih in poslal domov vsakega, ki se je oprl na motiko. Tudi v vinogradih so morali obirači ves čas peti, da ne bi zobali grozdja.¹⁵ Leta 1925 je dobil poziv, da mora odpustiti svojega kočijaža iz Češkoslovaške republike, če si le-ta ne bo uredil državljanstva.¹⁶ Spomin na graščake iz Bršljina pred prvo svetovno vojno je ubesedil takratni sovaščan, železničar Alojz Kunčič:¹⁷

»Bršljin je bil tedaj vas, v kateri so pri vsaki hiši redili pujske, skoro vsaka hiša pa je imela tudi konje ali krave. Ljudje so vso hrano zase sami pridelali pa še v mesto so jo prodajali. Tudi Langer, bršljinski graščak, se je bavil s kmetijstvom. Ženske iz vasi so hodile tja pomagat na njive, pa tudi na spolovino je nekaterim dajal zemljo. Dobivale so po 40 krajcarjev dnine na dan, pripadal pa jim je tudi polič vina. Posestvo je imel tudi na Trški gori in drugod. Langerjevi so redili vsaj 15 krav. Njihovo mleko so vsak dan razvažali v mesto stalnim strankam, delali pa so tudi sir in sirovo maslo. Stari graščak je bil bolj šef, vse račune in delo s posli pa je vodil njegov sin Pavle. Mi, bršljinski fantiči, smo radi hodili okrog graščine, posebno tisti dan v tednu, ko so redno igrali tenis z gosti iz drugih gradov. Tudi jaz sem bil med tistimi, ki smo na teniškem igrišču pobirali žoge. V roke nam je padel kak krajcar, pa tudi kakšna frajla, ki je igro le gledala, nam je kdaj pa kdaj stisnila v roke piškot. Drugače takih sladkarij nismo videli.«

Med obema svetovnima vojnoma je Pavel skrbel še za posesti strica Jožefa, Zalog (Breitenau) in Pogance, vendar se je po letu 1945 za njim izgubila vsakršna sled. Ostali trije sinovi Franca Viktorja so ostali brez otrok. Sin Maks, pravnik, je imel težave s sluhom, saj naj bi nenehno kričal na obtožence in priče.¹⁸ Najmlajši Jurij, ki je dobil ime po dedku mame Ide Fichtenau, je v spominih sestre Matilde ostal večni študent. V Švici je študiral filozofijo in pravo, vendar

¹¹ Preinfalk, Rugale: *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del., str. 89.

¹² SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 155–156.

¹³ Langer: Rokopis spominov, str. 161.

¹⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 171–172.

¹⁵ *Dolenjski list*, 19. 5. 1966, št. 19, str. 10–11.

¹⁶ SI_ZAL_NME/0003, Okrajno glavarstvo Novo mesto, La 13, Langer.

¹⁷ *Dolenjski list*, 23. 2. 1984, št. 8, str. 13.

¹⁸ *Dolenjski list*, 28. 4. 1966, št. 17, str. 10–11.

je večino časa preživel na Dunaju in se tam preživljal s pisanjem.¹⁹ Graščine in dvorci rodbine Langer pl. Podgoro so po drugi svetovni vojni izginili z zemljevida. Streho je ohranil le Prežek.

Grad Struga in graščaki Jelovšek pl. Fichtenau

Prva do zdaj znana pisna omemba dvora na mestu današnjega gradu Struga sega v leto 1447.²⁰ V prvi polovici 16. stoletja je lastnik gradu Struga (nem. Strugg) postal Karel I. pl. Jurič.²¹ Družina Jurič je bila leta 1569 sprejeta med plemiče in leta 1595 še med kranjske deželne stanove, v času cesarja Ferdinanda II. Habsburški (1595–1637) so dobili baronski naziv.²² Večjo prenovno je grad doživel leta 1676 – letnica je še danes vidna na portalu vhoda gradu.²³ Zadnji potomec baron Jožef Jurič (1781–1842) se je leta 1812 poročil s hčerko Janeza Jurija Jelovška, ki je takrat že nosil plemiški naziv Fichtenau. V zakonu z Ano Marijo/Nanette/Nanelle pl. Fichtenau (1796–1865) se jima je rodila hčerka Hedvika (1812–1865), ta je bila poročena s Francem Jelovškom pl. Fichtenau (1804–1844).²⁴ Juričeva veja je ostala brez moških potomcev in grad je leta 1822 prišel v roke rodbine Fichtenau. Na dražbi ga je kupil poštni mojster Jožef pl. Fichtenau (1776–1854). Leta 1854 je lastnik Struge postal sin Adolf pl. Fichtenau (1809–1886).²⁵ Na gradu je živel skupaj z bratom Ludvikom (1810–1888). Čeprav sta jedla za isto mizo in ob večerih skupaj igrala karte, zaradi majhnega prepira nista spregovorila celih 36 let. Ludvikova žena Francy Steiner je na Strugi prebiral romane, medtem ko je otroke, kuhinjo in prah pustila na miru.²⁶ Leta 1881 je bil v Ljubljanskem zvonu objavljen odlomek Tavčarjeve povesti Otok in Struga,²⁷ ki najverjetneje s kančkom pretiravanja opisuje stanje okolice in grajskega poslopja, a očitno dokaj realno predstavi značaj takratnih prebivalcev na Strugi: *»Ravno na istem mestu, kjer se reka skriva v dolino, postavili so naši predniki grajščini podobno poslopje. Od nekdanj so tu gospodovali mogočni in premožni baroni iz Struge, kakor so se po tem svojem, tik reke stoječem posestvu imenovali. Ali tedaj, ko se naša pripoved pričinja, je Struga skoraj podrtimi. Njeno zidovje je razrito, odrgneno, rujavo–rudečkasto in razpokano, da se je bati, da zleze poslopje vsak trenutek na kup. Na štirih oglih širocega grada tiče tanki stolpiči, na katerih so strešice sumljivo nagnene, kakor da so se ti štirje stolpiči napili kislega vina, in jih sedaj glava boli! Na dvorišču stoji kapelica, z visoko, kupli podobno streho. Krog grajskih zidov rastejo koprive in druga taka slaba zelišča. Gadje in kuščarji imajo tu notri svoja selišča. Za poslopjem se po hribu navpik razteza vrt, ki je bil morda nekdanj čedno in okusno obdelan. Ali sedaj poganja trava po peščenih stezah, in mesto rož in cvetja se šopiri trnje po gredicah. Kavke in sokoli, pod raztrganim ostrešjem gnezdeči, pojajo se nad poslopjem v zraku, ter s svojim kričanjem napravljajo nemir. Človek pa se malokdaj prikaže iz žalostnega tega dvora. Ali vendar je istina, da se je še stanovalo na Strugi. Ti pa, ki so prebivali*

¹⁹ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 174.

²⁰ Topografija: https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web.pdf (dostop: 14. 9. 2022).

²¹ V testamentu je omenjen tudi kot lastnik gradu Prežek. Košir: Primeri starejših oporok v slovenščini, str. 91.

²² SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 3.

²³ Kljub temu se v strokovni literaturi še vedno pogosto pojavlja napačna letnica 1670, tudi v registru nepremične kulturne dediščine. Register nepremične kulturne dediščine: <https://www.gov.si/teme/register-kulturne-dediscine/> (dostop: 6. 9. 2022).

²⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 3, Rodovnik. Sin Julij (1843–1874) je deloval kot poštni oficial/uradnik.

²⁵ Smole: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 470.

²⁶ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 106.

²⁷ Tavčar: *Otok in struga*, str. 39.

*Podoba gradu Struga okoli leta 1913
(Vir: SI_ZAL_NME_0182_001_001_00001)*

v njej, pretrgali so bili uže davno vse vezi mej svetom in mej saboj.» Grad je leta 1886 podedoval nečak in takratni poštni mojster Adolf Toussaint pl. Fichtenau (1856–1891).²⁸ Po njegovi smrti je za obnovo gradu Struga skrbela vdova Antonija pl. Fichtenau (1857–1937). Leta 1937 je bila Struga razdeljena med hčerki Marijo, por. Pilshofer, in Ano, por. Levičnik. Po drugi svetovni vojni je na gradu delovala politična šola, nato so v njem uredili zbirni center za grajsko pohištvo. V prostorih prvega nadstropja so med leti 1947 in 1985 živele nune Ubogih šolskih sester De Notre Dame, ki so bile pregnane iz samostana in šole v Šmihelu.²⁹ Zadnji dedič zapuščine rodbine Fichtenau, Nikolaj Levičnik, je po denacionalizaciji dobil del posesti in del gradu ter imetje prodal družbi Terme Krka.³⁰

Rodbina Jelovšek pl. Fichtenau v Novem mestu

Janez Jurij Jelovšek (1745–1818), po rodu z Vrhnike, je bil v okolici Novega mesta vrsto let oskrbnik gospostva Zbure,³¹ kjer se je izkazal kot izreden čebelar. Baron Franc Schweiger-Lerchenfeld je njegove odlike zapisal tudi v priporočilnem pismu, ko se je ta potegoval za plemiški naziv.³² Še preden je uradno postal plemič, je kupoval posesti in vinograde v okolici Novega mesta. Leta 1780 je kupil gospostvo Zalog (Breitenau), v Bršljinu pa je imel gostišče in hleve za

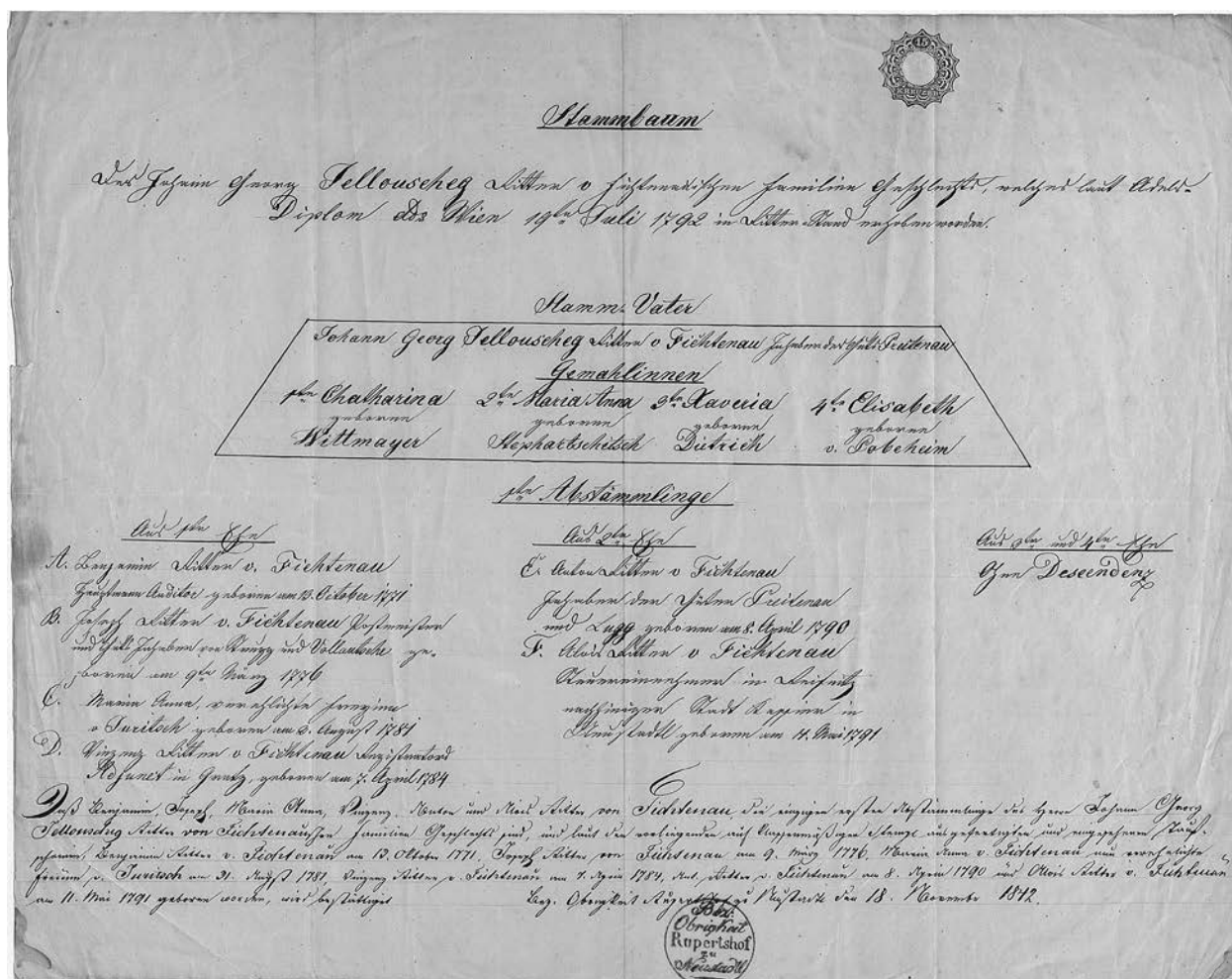
²⁸ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, 106–107.

²⁹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 13.

³⁰ Hišo na Glavnem trgu 2 je Nikolaj Levičnik leta 2016 podaril mestni občini Novo mesto.

³¹ Grad Zbure je stal v naselju Zbure pri Škocjanu. V neposredni bližini je stal grad Klevevž.

³² Preinfalk: Dvorec Zalog ter družini Jellouschek-Fichtenau in Langer-Podgoro, str. 346.

Družinsko drevo, Janez Jurij Jelovšek pl. Fichtenau, 1812
(Vir: SI_ZAL_NME/0182/001/005/00006)

konje.³³ Leta 1792 je prejel plemiški naziv Fichtenau. Na grbu so bili upodobljeni vsi njegovi atributi, ki so obsegali kmetijsko dejavnost (zemlja s snopom žita, dva bivolja rogova), čebelarstvo (šest čebel), gozdarstvo (na treh zelenih gričih smreke), na ščitu sta bili še dve zlati turnirski čeladi z modro-zlatim in zeleno-srebrnim pregrinjalom.³⁴ Med kranjske deželne stanove je bil Janez Jurij Jelovšek pl. Fichtenau sprejet leta 1795.³⁵ Istega leta je kupil hišo na novomeškem Trgu,³⁶ kjer je prebival tudi poštni mojster Anton Krenn. Slednji mu je leta 1798 prodal poštno pravico za sina Jožefa pl. Fichtenaua (1776–1854) iz prvega zakona.³⁷ V njegovi hiši naj bi bil tiskan prvi založniški projekt tiskarja Janeza Krajca, ponatis Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske.³⁸ Janez Jurij je veljal za izredno sposobnega in prodornega moža³⁹ – v mestu se je uveljavil kot krčmar in gostilničar.⁴⁰ Svoje premoženje je skrbno razdelil med potomce. Sin iz druge-

³³ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 101 in 31.

³⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 3.

³⁵ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 102.

³⁶ Današnji Glavni trg 2. Konec 18. stoletja je imela hiša na Trgu št. 73.

³⁷ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 3, 7.

³⁸ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 2.

³⁹ SI_ZAL_NME/0005, Mestna občina Novo mesto, t. e. 25, p. e. 26, Langer: Rokopis spominov, str. 102.

⁴⁰ Matijević: Novomeške hiše in ljudje, str. 226.

ga zakona⁴¹ Anton (1790–1859) je leta 1816 postal lastnik Zaloga (Breitenau) ter gostilne in hlevov v Bršljinu. Veljal je za izredno gospodarnega graščaka, ki je svoje premoženje razširil še z nakupom dvorcev Luknja in Prežek.⁴² Nedvomno je bil zelo premožen in varčen samotar, o katerem je v svojih zgodbah pisal pisatelj Janez Trdina.⁴³ Denar je imel tako rad, da ga je skrival v praznih sodih, v kapeli dvorca Luknja, v kletih dvorca Zalog (Breitenau), na podstrešju v Bršljinu, zakopal naj bi ga celo v zemljo. Varčnost so občutili tudi njegovi otroci: Avgust, Bruno, Evgen, Ida in Julija. Ida je bila njegova ljubljanka. Poročila se je s Francem Viktorjem Langerjem s Poganc.⁴⁴ Evgen je podedoval Prežek, sin Avgust Luknjo in Zalog Antonov vnuk oziroma sin hčerke Ide, Franz Anton Langer.⁴⁵ Sinova Avgust in Evgen sta ostala brez potomcev, zato je premoženje za kratek čas prešlo k Langerjem.

Janez Jurij Jelovška pl. Fichtenaua je hišo na novomeškem Trgu, kjer je delovala pošta, zapustil sinu iz prvega zakona, Jožefu.⁴⁶ Jožef Fichtenau (1776–1854) ni ostal le poštni mojster, v času Ilirskih Provinc (1811–1814) mu je bila zaupana tudi služba mera oziroma župana v Novem mestu. Svoje premoženje je razširil in postal lastnik gospostva Volavče in Ostraž⁴⁷ (1800), ki sta bili do takrat v lasti ženine mačehe Marije Jožefe Sedej, grofice Paradeiser.⁴⁸ Med leti 1804 in 1806 naj bi bil lastnik tudi Gracarjevega turna.⁴⁹ Leta 1822 je od sva-ka Jožefa barona Juriča odkupil grad Strugo in med leti 1836–1842 deloval kot občinski blagajnik.⁵⁰ Potomci Fichtenau so iz leta v leto povečevali svoj vpliv v mestu in širili svojo posest v okolici. Med meščani je imel izjemno podporo Jožefov sin Karl Toussaint (1805–1871).⁵¹ Tako kot njegov oče je z ugledno službo poštne- ga mojstra in z uspešnim delom svoje zaupanje med ljudmi še okrepil ter bil dvakrat izvoljen za župana (1861–1869). Leta 1865, ob praznovanju 500-letnice Novega mesta, je poskrbel za veliko slavlje. Sodeloval je pri ustanovitvi Narodne čitalnice, ki je budila slovensko narodno zavest ter predstavljala središče kulturnega, političnega in družabnega življenja v mestu.⁵² Prvi sin Karla, Adolf Toussaint (1856–1891) je svojo dedno službo poštne- ga mojstra opravljal vse do smrti. Ohranila se je njegova častna diploma z upodobljenimi poštними mojstri v uniformah.⁵³ V novomeških spominih profesorja Josipa Westra⁵⁴ je nazorno opisana pomembnost poštne- ga vozov v mestu konec 19. stoletja: »*Edino prometno zvezo z glavnim mestom Ljubljano je oskrboval poštni voz, ki smo ga imenovali »malevagen«. To je bilo ogromno vozilo, krilo s streho, v njem pa je bilo več sedežev za potnike. V mesto je prihajal vsak dan v popoldanskem času. Postiljon je trobil na rog, s čimer je dajal znak, da se bliža poštni postaji, ki je bila v veliki Fichtenauovi hiši na Glavnem trgu. Takrat se je zgrnila tam množica čakalcev in*

⁴¹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 102 in 108; tudi t. e. 3, Rodovnik. V prispevkih dr. Preinfalka se omenja kot 3. zakon. Npr. Preinfalk: Dvorec Zalog ter družini Jellouschek-Fichtenau in Langer-Podgoro, str. 349.

⁴² SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 27, 109.

⁴³ Stopar: *Gradovi in dvorci*. Porečje Krke, str. 16–17.

⁴⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov str. 108–110, 32.

⁴⁵ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov, str. 112.

⁴⁶ SI_ZAL_NME/0017, Zemljiška knjiga Novo mesto, knjiga zadolžnic, U 14, p. e. 14.

⁴⁷ Zadnja lastnica Antonija Jelovšek pl. Fichtenau, nato hčerka Otilija Golia. Stavba danes ne stoji več.

⁴⁸ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 7 in Langer: Rokopis spominov str. 105–106.

⁴⁹ V arhivskih virih je kot lastnik naveden brat Franz Ksaver Jelovšek pl. Fichtenau, ki si je denar izposodil od očeta Janeza Jurija. SI_ZAL_NME/0017, Okrajno sodišče Novo mesto, Zemljiška knjiga, p. e. 14, K1.

⁵⁰ SI_ZAL_NME/0005, Mestna občina Novo mesto, t. e. 25, p. e. 27.

⁵¹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 3.

⁵² Zgodovinski arhiv Ljubljana. Arhivalija meseca, april 2015: <https://www.zal-lj.si/2015/04/01/arhivalija-meseca-april-2015/> (dostop: 30. 9. 2022).

⁵³ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, p3/3.

⁵⁴ Wester: Novomeški spomini, str. 176.

radovednežev, saj je bil to, navadno, najvažnejši dnevni dogodek v mestu.« Pošto so leta 1893 podržavili in preselili na Kapucinski trg (današnji Novi trg).⁵⁵ Na začetku 20. stoletja so dostavo pošilk s konji zamenjali avtomobili.⁵⁶

Zaton graščakov na gradu Struga

Adolf Toussaint pl. Fichtenau (1856–1891) je bil lastnik hiše na Glavnem trgu, gospostev Volavče in Ostraž, po smrti strica Adolfa (1809–1886) si je lastil tudi gospostvo Struga.⁵⁷ Bil je častni član uniformirane Mestne garde. Kot poštni mojster se je leta 1878⁵⁸ poročil z Antonijo (Antoniette) Hutter iz Planine na Notranjskem (1857–1937). Antonija je izhajala iz premožne družine, medtem ko so bili Fichtenauovi zadolženi. Sodeč po zapisanih spominih njenega vnuka Toussainta Levičnika je bila stara mama »odločna, energična in pogumna ženska, kateri se ima rodbina Fichtenau in vsi njeni potomci zahvaliti mnogo«. Antonija je že pri 34 letih postala vdova s štirimi hčerkami in kupi dolgov.⁶⁰ Leta 1900 se je s težkim srcem odločila za prodajo Volavč Karlu Rudežu iz Gracarjevega turna in se vneto lotila obnove gradu Struga. »Ona o tem ni pogosto govorila, le kadar smo se vozili na Ustraž mimo Volauč, je stara mama zanemela in stisnila ustnice. Mi otroci tega seveda nismo opažali. Toda kasneje, ko smo sami doživljali take udarce in izgube v življenju, smo si mogli predstavljati, kako je bilo njej pri srcu.«⁶¹ Poskrbela je, da je poslopje dobilo novo ostrežje in opečno streho. Kapela je ohranila staro ostrežje in opečno streho z bobrovci. Zgradba je dobila na strani proti Krki večja okna. Sobe na vrtni strani, ki so obrnjene proti Otočcu in gozdu, niso bile obnovljene, saj je zmanjkalo sredstev. Družina je živela pozimi večinoma v hiši na Glavnem trgu 2, tudi prvi kočijaž s konji je bil v mestu. Na Strugi so živeli majer z družino in nekaj konjev s kočijami. Skrbna Antonija je v službeni pogodbi leta 1910 natančno zapisala,

Častna diploma poštnega mojstra v Novem mestu: Adolf Toussaint pl. Fichtenau, konec 19. stoletja (Vir: SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, p3/3)

⁵⁵ Dolenjske novice, 1. 11. 1893, št. 21, str. 170.

⁵⁶ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 31.

⁵⁷ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Langer: Rokopis spominov str. 106.

⁵⁸ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 40, Levičnik navaja napačno letnico 1876.

⁵⁹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 7.

⁶⁰ Marija por. Pilshofer (1879–1947), Ana por. Levičnik (1882–1959), Otilija por. Golja (1883–1963), Pia por. Cvitkovič (1886–1954).

⁶¹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga, Spomini na struške graščake, str. 8.

Ana Marija Antonija Jelovšek pl. Fichtenau (1882–1959), poročena z Valentinom Levičnikom, sod. svetnik (1874–1952). Portreti zgoraj: Toussaint Karl Emerich Leopold Jelovšek pl. Fichtenau (1805–1871), novomeški župan. Spodaj: Toussaint Adolf Alfred Jelovšek pl. Fichtenau (1856–1891). Levo Meščanska garda v Novem mestu 1865. Slikano na Strugi, 1954 (Vir: SI_ZAL_NME/0182/001/001/00003_00003)

kaj od dela majerja pričakuje:⁶² »Vi kot majer morate skrbeti za delavce in jih predčasno najemati. Pri delu jih morate nadzorovati in tudi žnjimi delati. Poraba poslov in dninarjev za privatne namene je strogo prepovedana.« K posesti je spadal velik vinograd ob obronkih malega Vinjega vrha z dostopom preko vasi Draga. Že Valvasor je pred gradom Struga ob reki Krki upodobil mogočno drevo, obkroženo z visokim lesenim podestom, ki je lastnikom v poletnih mesecih nudil prijeten prostor za druženje.⁶³ Lipa je stala tam vse do začetka prve svetovne vojne in po odstranitvi simbolično naznanila obdobje zatona plemstva na gospodstvu Struga.

Med in po prvi svetovni vojni je grad ponovno postal prebivališče. Znotraj so ostali stari stropi, tla so dobila parkete.⁶⁴ Antonija pl. Fichtenau, hčerka Ana in zet Valentin Levičnik⁶⁵ so bili dolgoletni podporni člani gasilcev v Brusnicah in Mokrem Polju, botri zastavam, brizgalnicam in kasneje gasilskemu avtomobilu. Prispevali so darila za tombole in vino za veselice. Ana je leta 1926 poskušala saditi na Dolenjskem hmelj, a ji to ni uspelo zaradi nerazumevanja mame in starejše sestre. Graščina je imela lastno lovišče in pravico do ribolova ob reki Krki. Zidanica je bila obnovljena sočasno kot grad, a je bila spomladi leta 1942 požgana in nikoli več obnovljena. Po drugi svetovni vojni so začeli propadati tudi vinogradi in sadovnjak.⁶⁶ Ana Levičnik je z možem Valentinom Levičnikom po drugi svetovni vojni, ko so stavbo in posest že nacionalizirali, prebivala na gradu.

Druga polovica gradu⁶⁷ je bila razlaščen po Zakonu o agrarni reformi leta 1946, brez odškodnine. Podoba o življenju in bivanju nekdanjih graščakov na Strugi je počasi izginjala.⁶⁸

⁶² SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 7.

⁶³ Valvasor: *Deß Hochlöblichen Hertzogthums Crain Topographisch–Historischer Beschreibung*, str. 568.

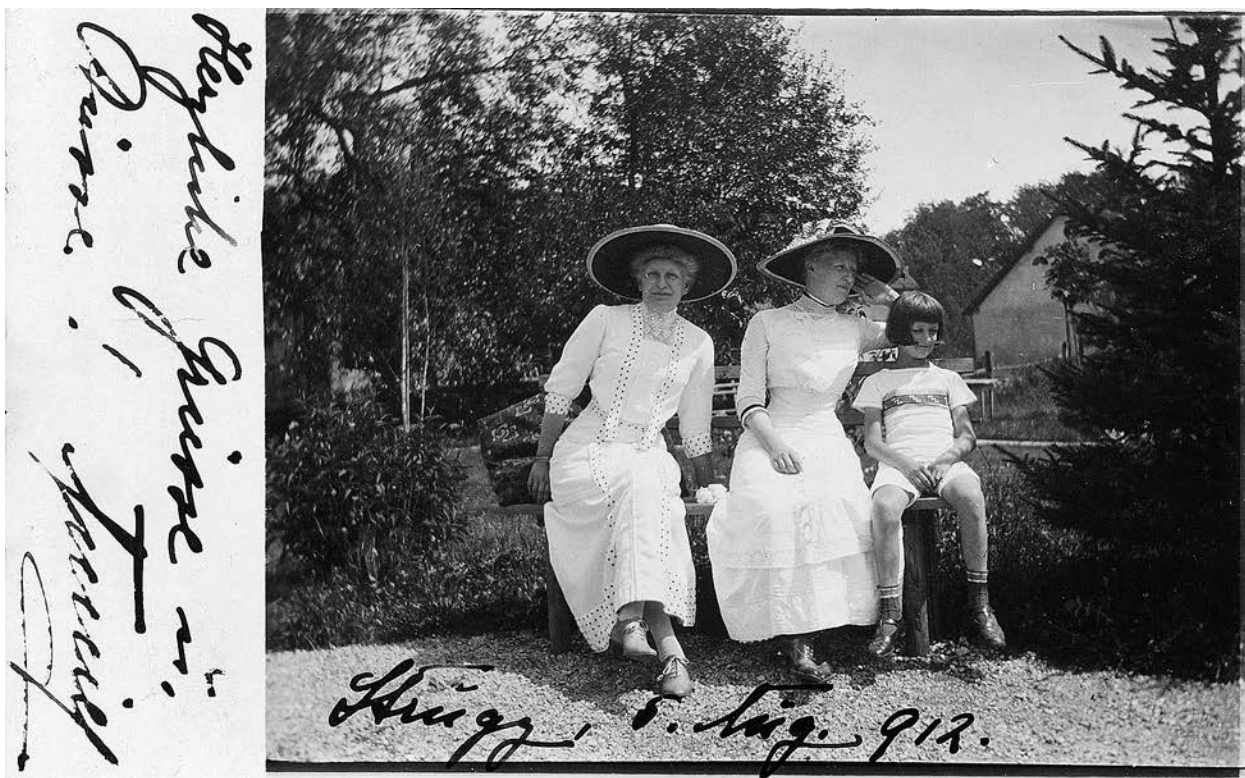
⁶⁴ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 7, 8, 12.

⁶⁵ Valentin Levičnik (1874–1952) višji sodni svetnik, rojen na Planini pri Rakeku, sin davčnega nadzornika. Ni v sorodu z Albertom pl. Levičnikom, predsednikom deželnega sodišča v Ljubljani, ki je imel veliko zaslug, da je bila slovenščina priznana kot uradni jezik na področju ljubljanskega deželnega sodišča in je na začetku 20. stoletja pridobil plemiški naziv. Njegov sin Karel je bil častnik v vojni mornarici, medtem ko je bil vnuk Jurij direktor IMV-ja v Novem mestu.

⁶⁶ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 9.

⁶⁷ Za grad sta po letu 1937 skrbeli Marija por. Pilshofer, in Ana por. Levičnik. Po drugi svetovni vojni so Mariji Pilshofer kot nemški državljanki zasegli polovico gradu.

⁶⁸ SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga: Spomini na struške graščake, str. 13.

Na fotografiji so z leve proti desni: Pia pl. Fichtenau (poročena Cvitkovič), Ana Levičnik, roj. pl. Fichtenau, Toussaint (Santo) Levičnik. Struga, 1912. (Vir: SI_ZAL_NME/0182 Gospostvo Struga, t. e. 1.)

Grajski prostor je bil po drugi svetovni vojni kratek čas namenjen politični šoli in zbirnemu centru za grajsko pohoštvo. Stavbo in posestvo je dobila v upravljanje Kmetijska zadruga Krka. V prvem nadstropju gradu so imele med leti 1948 in 1985 svoje prostore Šolske sestre De Notre Dame. Od leta 1985 je grad upravljal tovarna zdravil Krka. Po letu 1991 je bil nacionalizirani del Struge vrnjen Nikolaju Levičniku, ki ga je leta 2006 prodal podjetju Terme Krka.⁶⁹ Ohranjeno gradivo je Levičnik po denacionalizaciji postopoma predajal v arhiv.⁷⁰ Med ohranjenimi arhivskimi viri znotraj fonda Gospostvo Struga je tudi slikovno gradivo rodbine. Več kot 70 družinskih fotografij, datiranih med letoma 1872 in 1954, je Nikolaj Levičnik iz Zagreba, vnuk zadnje potomke plemičev Fichtenau na Strugi, Ane, por. Levičnik, ob predaji v arhiv dobro dokumentiral. Izrednega pomena pri fotografiji oseb in krajev je zapisana beseda, saj igrata identifikacija osebe in kraja ter časovni okvir ključno vlogo pri nadaljnji interpretaciji vira. V seriji družinskih fotografij so predvsem ohranjeni posnetki hčerk Antonije pl. Fichtenau, prijateljev⁷¹ in sorodnikov.⁷²

⁶⁹ SI_ZAL_NME/0182, Gospostvo Struga, t. e. 2, Levičnik: Grad Struga, Spomini na struške graščake, str. 13.

⁷⁰ Odkup arhivskega gradiva je bil izveden v letih 1991 in 1997. V dar je arhiv prejel še nekaj družinskih dokumentov v letih 1998, 1999 in 2009.

⁷¹ Serija fotografij sorodnikov in prijateljev obsega portrete, na katerih najdemo naslednja imena: Melanie Poznik, por. Vasić, Ida Vidic, Josip Medved, Michael in Janez Jazbec v uniformah novomeške Meščanske garde, glavar Ogrinc, Milka in Olga Dolenc, fotografije sorodnikov družine Fichtenau, med njimi so tudi skupinska fotografija tete Sante Germ z nečakinjama, Heinricha pl. Fichtenaua, Franza Xavierja Viktorja Langerja, rodbine Sixtusa Fichtenau na Strugi ter portreti družin Langer in Fichtenau.

⁷² Fotografije na vrtu gradu Struga in ob reki Krki se dopolnjujejo s fotografijami družinskih članov Fichtenau. Na fotografijah so bližnji in daljni potomci plemičev na Strugi: Ana Jelovšek pl. Fichtenau in sin Santo, Pia Jelovšek pl. Fichtenau, poročena Cvitkovič, Otilija Jelovšek pl.

Sklep

Kakšni so bili vplivni potomci plemiških družin Fichtenau in Langer pl. Podgoro ter kako dejavna je bila njihova vloga v družbi skozi celotno 19. stoletje? Strnjeno zakladnico podatkov o življenju posameznih družinskih članov rodbine nudijo primarni viri. Prek zapisanih spominov iz fonda Gospodstva Struga dobimo natančnejši vpogled v njihovo življenje. Zaupanje ljudi so si potomci rodbine Fichtenau v Novem mestu pridobili z izkušnjami in s sposobnostjo. V 19. stoletju so vodili pošto, zasedali najvišje uradniške funkcije, sedeli na županskem stolu, medtem ko so gradovi v okolici izgubljali svoj sijaj. Ključno vlogo pri obnovi gradu Struga je igrala ženska predstavica rodbine, Antonija Jelovšek pl. Fichtenau. Kljub izzivom, ki jih na začetku 20. stoletja ni manjkalo, je mogočno stavbo rešila pred propadom. Na drugi strani so vsestranski Langerji zajemali življenje z veliko žlico in pri tem izgubili nadzor nad svojim premoženjem. Zadnji potomci Langerjev pl. Podgoro so svoje posesti zaradi dolgov in negospodarnosti prednikov izgubili.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino:

- SI_ZAL_NME/0003, Okrajno glavarstvo Novo mesto.
- SI_ZAL_NME/0005, Mestna občina Novo mesto.
- SI_ZAL_NME/0017, Okrajno sodišče Novo mesto, Zemljiška knjiga Novo mesto.
- SI_ZAL_NME/0182, Gospodstvo Struga.

LITERATURA

- Clarici, Karel: *Knjiga moje mladosti*. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Košir, Matevž: Primeri starejših oporok v slovenščini, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 89–114.
- Matijević, Meta: *Novomeške hiše in ljudje*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2007.
- Preinfalk, Miha: Dvorec Zalog ter družini Jellouschek–Fichtenau in Langer–Podgoro. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine* (ur. Stane Granda). Straža: Občina, 2014, str. 345–358.
- Preinfalk, Miha, Rugale Mariano: *Blagoslovljeni in prekleti*. 2. del. Po sledih mlajših plemiških rodbin na Slovenskem. Ljubljana: Viharnik, 2012.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. Dolenjska. Porečje Krke. Gradovi in dvorci. Porečje Krke. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Tavčar, Ivan: Otok in struga. V: *Ljubljanski zvon* 1 (1881), št. 1, str. 39.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Deß Hochlöblichen Hertzogthums Crain Topographisch–Historischer Beschreibung*, Neundtes Buch, 1689.
- Wester, Josip: Novomeški spomini. V: *Kronika Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 3 (1956). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, str. 176.

ČASOPISNI VIRI

Dolenjske novice (1893).

Dolenjski list (1966).

INTERNETNI VIRI

Topografija: https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web.pdf
(dostop: 14. 9. 2022).

Registru nepremične kulturne dediščine: <https://www.gov.si teme/register-kulturne-dediscine/> (dostop: 6. 9. 2022).

Arhivalija meseca: <https://www.zal-lj.si/2015/04/01/arhivalija-meseca-april-2015/> (dostop: 30. 9. 2022).

SUMMARY

A BRIEF OVERVIEW OF THE MEMOIRS OF THE LAST NOBLES IN THE KRKA RIVER VALLEY

A relevant primary source for studying cultural and social history is written memoirs. Among the preserved archival sources within the fonds Estate Struga, a true treasure trove of data is represented by the manuscript of the memoirs of Matilda Langer of Podgoro, daughter of knight Franz Viktor Langer of Podgoro and Ida Jelovšek of Fichtenau. The archival materials of the Langer family, who owned the manor house Pogance and the manors Prežek, Zalog (Breitenau) and Luknja, have been preserved only in fragments, which is why memories of extraordinary importance have been preserved. The last descendants of Langer of Podgora dispersed their estates and tried to preserve their property and mansions but in vain.

No less cogent is the concise overview of family memoirs and the fate of the Struga castle until the middle of the 20th century, which was written by the descendant of the last lords of Struga, Toussaint (Santo) Levičnik, the son of Ana Jelovšek of Fichtenau and Valentin Levičnik. Descendants of the Fichtenau nobles played an important role in the 19th century at their house on the Main Square in Novo Mesto and Struga castle. They were involved in the political and social life of the town, where they ran the post office for a whole century. Postmaster Karl Toussaint of Fichtenau, who enjoyed considerable support and trust among the townspeople, was elected mayor for the second time in the year of the celebration of the 500th anniversary of Novo mesto. Various roles in the private and public life of the Struga nobles brought a series of ups and downs. At the beginning of the 20th century, the last noblewoman in Struga needed a great deal of determination and courage to save the castle from decay. A series of personal documents, memoirs, postcards and photographs have been preserved in the legacy of the Fichtenau family. Over 70 family photographs, dated between 1872 and 1954, were well documented by Nikolaj Levičnik from Zagreb, the grandson of the last women descendant of the Fichtenau nobility in Struga, when they were acquired by the archives.

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

Aškerčeva nagrada in Aškerčevi priznanji za leto 2022

Komisija za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj (dalje: komisija) je bila za štiriletni mandat izvoljena na rednem zboru članov Arhivskega društva Slovenije (dalje: ADS), ki je potekal korespondenčno med 25. in 28. marcem 2022. V komisijo so bili izvoljeni: Elizabeta Eržen Podlipnik (zapisnikarica), Mirjana Kontestabile Rovis, dr. Andrej Nared (predsednik), dr. Julijana Visočnik (namestnica predsednika) in dr. Aleksander Žižek.

V letu 2022 se je komisija sestala na treh rednih sejah, eno sejo je opravila korespondenčno.

Na 1. (konstitutivni) seji 1. junija so člani komisije izvolili predsednika, namestnico predsednika in zapisnikarico. Na tej seji je komisija sklenila, da bo javni poziv za predlaganje kandidatov za prejemnike Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj (dalje: javni poziv) objavila v sredo, 10. avgusta, ter zadolžila predsednika, da pripravi osnutek javnega poziva.

S korespondenčno sejo, ki je potekala po elektronski pošti 18. julija, je komisija soglasno potrdila besedilo in termin objave javnega poziva.

*Nagovor predsednika Arhivskega društva Slovenije
Aleša Jambreka (Foto: Tina Arh)*

Javni poziv je bil 10. avgusta 2022 objavljen na spletni strani ADS, prav tako je bil poslan na elektronske naslove slovenskih arhivov in vseh članov društva. Z javnim pozivom, ki je bil odprt do 9. septembra, smo zbirali predloge za prejemnike ene Aškerčeve nagrade in dveh Aškerčevih priznanj.

Na 2. seji (13. septembra) je komisija odprla in pregledala prispele predloge. Prispelo je enajst popolnih predlogov, za Aškerčevo nagrado štirje in za Aškerčevo priznanje sedem.

V imenu komisije in ADS se zahvaljujem vsem ustanovam in posameznikom, ki so poslali kakovostno pripravljene predloge.

Komisija je ob pregledu prispelih predlogov na 2. seji ugotovila, da sta med nominiranci tudi člana komisije Aleksander Žižek in Elizabeta Eržen Podlipnik, zato o prispelih predlogih vsebinsko ni razpravljala, temveč je prosila izvršni odbor ADS za imenovanje dveh nadomestnih članov komisije. Za nadomestna člana sta bila imenovana dr. Borut Batagelj in dr. Gorazd Stariha.

Komisija se je na 3. seji sestala 20. septembra. Skladno z 10. členom Pravilnika o podeljevanju Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj so člani o izbiri kandidatov za eno Aškerčevo nagrado in dve Aškerčevi priznanji odločili z javnim glasovanjem. Veliko dobro utemeljenih predlogov seveda ni olajšalo dela komisiji, vendar je kljub temu treba posebej poudariti, da je komisija vse prejemnike nagrade in priznanj izbrala soglasno, prav tako je izvršni odbor ADS izbor komisije 29. septembra soglasno potrdil.

Predsednik Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj dr. Andrej Nared predstavlja predloge in utemelji izbor nagrajencev (Foto: Tina Arh)

Aškerčevi priznanji

Mag. Danijeli Juričič Čargo in dr. Lilijani Žnidaršič Golec za četrty in peti zvezek *Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije* ter s tem uspešen zaključek projekta izdajanja serije *Vodnikov po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*.

Danijela Juričič Čargo je leta 1989 diplomirala iz zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani in tam leta 1997 magistrirala. Od leta 1989 je zaposlena v Arhivu RS, od leta 2009 kot vodja Sektorja za varstvo arhivskega gradiva s področja zdravstva, šolstva, gospodarstva, društev, dela uprave in sodstva. Leta 2018 je pridobila naziv arhivska svetnica.

Lilijana Žnidaršič Golec je leta 1987 diplomirala iz zgodovine in angleškega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 2000 tudi doktorirala. Leta 1992 se je zaposlila v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. Tam je bila do leta 2000, ko je prišla v Arhiv RS, kjer dela v Sektorju za varstvo najstarejšega arhivskega gradiva.

Poleg popisovanja arhivskega gradiva sta dobitnici priznanja zelo dejavni tudi na drugih področjih strokovnega dela, kot so pisanje znanstvenih in strokovnih razprav, uredništvo, članstvo v strokovnih komisijah in projektnih skupinah, mentorstvo, evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, strokovno izobraževanje, posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom, udeležbe na znanstvenih in strokovnih simpozijih, zborovanjih in posvetovanjih doma in v tujini.

Njun odmeven dosežek v zadnjih dveh letih, tj. izdaja četrtega in petega zvezka *Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije* (Ljubljana: Arhiv RS, 4. zv., 2020, 215 str.; 5. zv., 2021, 306 str.) predstavlja uspešen zaključek projekta izdajanja serije *Vodnikov po urbarjih Arhiva RS*, pri katerem sta v razponu dvajsetih let (2001–2021) dejavno sodelovali. Avtorici sta v soavtorstvu in souredništvu izdali štiri zvezke (2005, 2009, 2013, 2020), medtem ko je peti zvezek samostojno delo dr. Žnidaršič Golec in je 2021 izšel tako v tiskani kot elektronski obliki. Peti zvezek *Vodnika* se od prvih štirih razlikuje tudi po tem, da osrednje mesto zavzema zbir temeljnih podatkov o skupaj 2.313 urbarjih (ali kopijah urbarjev), ki so bili po vnaprej določenih popisnih elementih (14 oz. 15 elementov) popisani že v prvih štirih zvezkih.

V petih zvezkih *Vodnika* so tako predstavljeni vsi doslej evidentirani urbarji (2.313), ki jih Arhiv RS v različnih fondih in zbirkah hrani v fizični ali digitalni obliki. Urbarji, ki so nastali kot pomoč pri upravljanju zemljiškega gospostva in

Prejemnica Aškerčevega priznanja
mag. Danijela Juričič Čargo (Foto: Tina Arh)

za dokazovanja njegovih pravic, predstavljajo izjemen vir za čas med sredo 14. in sredo 19. stoletja za preučevanje agrarne strukture, oblik podložniških dajatev, vrst živine in posevkov, mer, denarja ter krajevnih in osebnih imen. Ponujajo bogato paleto podatkov za gospodarsko in pravno zgodovino, historično topografijo, rodoslovje itd. Urbarji sicer sodijo med najbolj uporabljano arhivsko gradivo, zato jim arhivisti namenjajo še posebno skrb. Zaradi pogoste uporabe jih je veliko že digitaliziranih in so uporabnikom na voljo v elektronski obliki, za kar gre v Arhivu RS zasluga Danijeli Juričič Čargo in Lilijani Žnidaršič Golec.

Kakovostna pomagala za uporabo arhivskega gradiva so nujna za njegovo dejansko uporabnost, kajti če gradivo (slabo popisano) zgolj leži v depojih, potem je to skoraj tako, kot da ne obstaja. Če je temeljno poslanstvo arhivov hramba arhivskega gradiva, postane to res vsestransko uporabno šele po opravljeni naslednji stopnji, tj. popisovanju.

Danijela Juričič Čargo in Lilijana Žnidaršič Golec sta pri svojem delu pokazali izjemno prizadevnost in strokovno usposobljenost ter zlasti natančnost. Na slednje so v svojih recenzijah opozarjali tudi recenzenti njunih *Vodnikov*, saj da je vseh pet zvezkov izjemno kakovostnih.

Z zaključkom projekta smo dobili integralen popis urbarialnega gradiva v vseh fondih in zbirkah Arhiva RS. Avtorici sta s svojim predanim strokovnim delom raziskovalcem postavili odlične temelje za nadaljnje zgodovinske in sorodne raziskave. S končanim projektom sta pustili neizbrisen pečat pri ohranjanju in objavljanju arhivske kulturne dediščine, s kakovostnimi pomagali pa pomembno prispevali k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti pri najširšem krogu uporabnikov.

Mojci Horvat za monografijo in razstavo *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri* ter s tem pomemben prispevek k popularizaciji arhivov in arhivskega gradiva.

Mojca Horvat je od leta 2003 zaposlena v Pokrajinskem arhivu Maribor, kjer je pridobila strokovni naziv arhivska svetovalka. Skrbi za starejše arhivsko

Prejemnica Aškerčevega priznanja Mojca Horvat (Foto: Tina Arh)

gradivo, koordinira pedagoško dejavnost, poznamo jo tudi kot avtorico znanstvenih in strokovnih prispevkov s področja arhivistike in zgodovine.

Leta 2018 je začela s popisovanjem obsežnega arhivskega fonda SI_PAM/1856 Gosposčina Negova. Kmalu je ugotovila, da bo temeljita strokovna obdelava gradiva terjala večletno delo. Gre namreč za enega izmed najbolj ohranjenih in najobsežnejših fondov starejše provenience v mariborskem pokrajinskem arhivu. Zajema gradivo štirih stoletij, razporejen je v 430 arhivskih škatlah, devetih mapah in osmih knjigah. Gradivo je zapisano pretežno v nemškem jeziku in pisavi (kurenti), delno v slovenščini in češčini, vmes se najdejo še izrazi v latinščini. Gradivo je sicer v preteklosti popisovalo že več arhivistov, a le fragmentarno. Njihovo začeto delo je dokončala in z objavo monografije ter pripravo razstave nadgradila Mojca Horvat.

Fond je celovito uredila in naredila popis, ki v podatkovni bazi scopeArchiv šteje kar 6.690 popisnih enot. Lansko leto je izšla monografija z naslovom *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri* (Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021), ki na inovativen način predstavlja arhivsko gradivo in je odlična nadgradnja osnovnega arhivističnega dela.

Monografija obsega 204 strani, 23 slik, stvarni in krajevni indeks ter abecedni seznam podložnikov gospodstva od 16. do 19. stoletja. Vsebina monografije je razdeljena na sedem poglavij, ki sledijo strukturi fonda: *dominicalia* (zadeve gospodstva v ožjem smislu), *rusticalia* (zadeve podložnikov), *ecclesiastica* (cerkvene zadeve), *correspondentia* (dopisi), *iustitialia* (sodne zadeve), zadeve okrajne gosposke in ostalo.

Ker je bilo gospodstvo Negova eno izmed najpomembnejših gospodstev v jugovzhodnem delu nekdanje dežele Štajerske, je vsebina knjige zanimiva tako za strokovno (npr. zgodovinarji, etnologi, pravniki) kot tudi laično javnost (rodoslovci), ne le doma, temveč tudi preko meja naše države. Avtorica je želela monografijo približati širši javnosti, zato je vanjo vključila prevode 12 dokumentov, ki plastično ponazarjajo posamezne segmente življenja v 18. in 19. stoletju. Podoben je izbor slikovnega gradiva, ki še dodatno osvetli dogajanje na gospodstvu vse do prve polovice 20. stoletja. Besedilo odlikuje jasen jezik, preglednice in grafični prikazi so dodani v še boljše ponazoritev.

Inovativno objavo arhivskega gradiva je Mojca Horvat nadgradila z razstavo, ki predstavlja sklepno dejanje projekta »gospodstvo Negova«. Razstava je bila maja 2022 postavljena v prostorih gradu Negova, kjer je gradivo tudi nastalo, ter na osmih panojih predstavlja najzanimivejše in najbolj povedne dokumente, ki jih dopolnjuje s predmeti mariborskega in murskosoboškega muzeja. Razstava bo zaradi velikega zanimanja lokalne skupnosti ostala del stalne postavitve na negovskem gradu.

Monografija *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri* predstavlja odmeven prispevek v arhivski stroki in razgrinja potencial, ki ga ima arhivsko gradivo že samo po sebi, skupaj z razstavo pa je pomembno prispevala k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti.

Aškerčeva nagrada

Mag. Vladimirju Kološi za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike, na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine in posredovanja le-te javnosti ter za dolgoletno zaslužno delo v Arhivskem društvu Slovenije.

Vladimir Kološa se je rodil leta 1948 v Ljubljani. Po maturi na kranjski gimnaziji je v letih 1968–1973 študiral zgodovino in geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Na isti fakulteti je leta 1993 magistriral.

Poklicno pot je oktobra 1973 začel v tedanjem Arhivu Slovenije, ki mu je ostal zvest do upokojitve leta 2010. Kot arhivist je najprej skrbel za arhivsko

Prejemnik Aškerčeve nagrade mag. Vladimir Kološa skupaj s predsednikom Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in predsednikom ADS Alešem Jambrekom (Foto: Tina Arh)

gradivo upravnih in samoupravnih organov med leti 1918 in 1941. Strokovni izpit iz arhivistike je opravil novembra 1978. Leta 1984 je postal načelnik Oddelka za informacije, dokumentacijo, INDOK in materialno varstvo arhivskega gradiva. V tem obdobju se je posvetil delu z uporabniki, organizaciji dela arhivske čitalnice in predvsem arhivskim evidencam (prevzemni knjigi, registru fondov in zbirk ter evidenci o uporabi gradiva). V ta čas segajo začetki računalniške evidence fondov in zbirk, ki jo je vodil od leta 1990 do upokojitve.

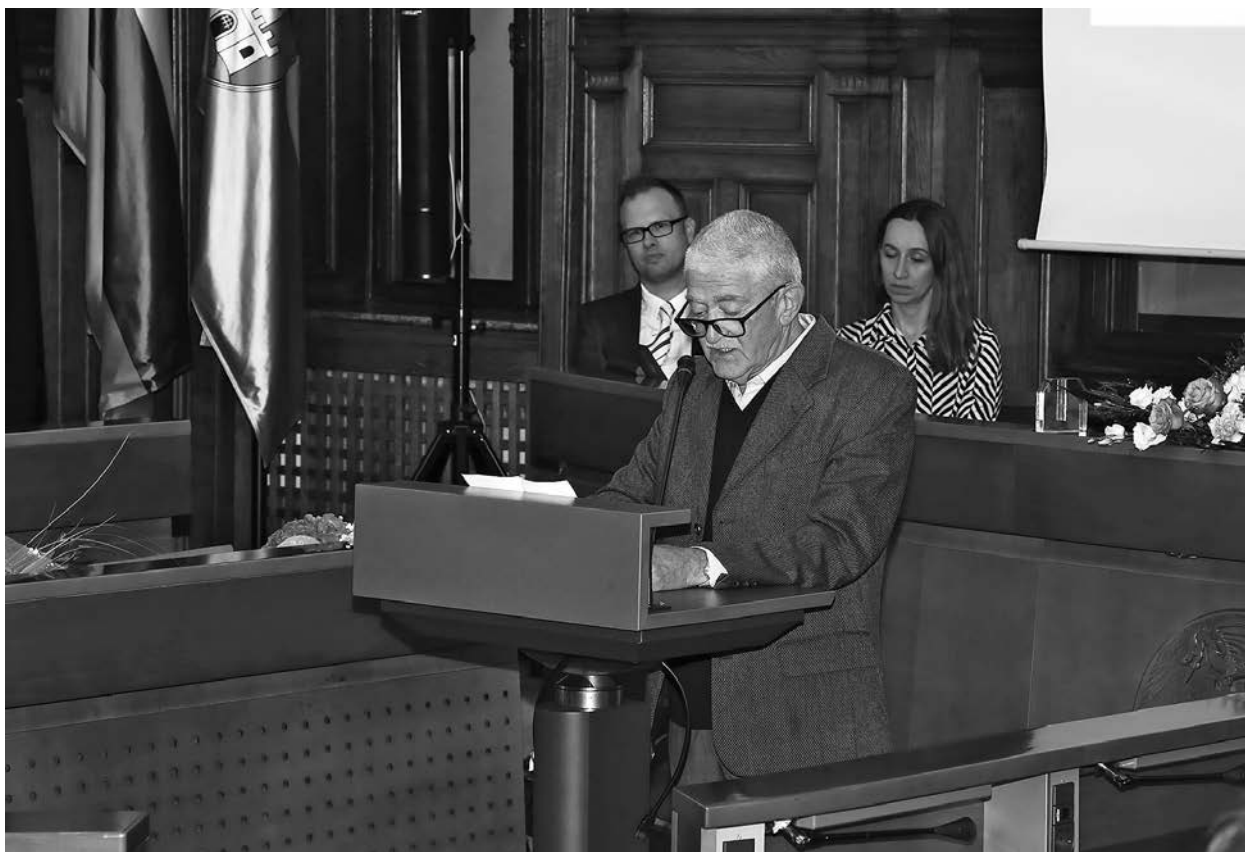
Leta 1988 je postal pomočnik direktorice arhiva in prevzel vodenje Sektorja za varstvo arhivskega gradiva z več oddelki. Ta sektor je vodil do leta 2008, ko je ob reorganizaciji prevzel vodenje Sektorja za varstvo najstarejšega arhivskega gradiva.

Leta 1986 je opravil trimesečno specializacijo na Moskovskem državnem zgodovinsko-arhivskem inštitutu iz organizacije uporabe arhivskega gradiva, objavljanja virov in izdelave informacijskih pripomočkov. Ob delu se je izobraževal v nekaterih nemških arhivih, na kongresih Mednarodnega arhivskega sveta (Montreal 1992, Peking 1996, Sevilla 2000) ter na številnih domačih arhivskih posvetovanjih in seminarjih.

Kološev opus in bibliografija pričata, da gre za vsestranskega arhivista, ki se je ukvarjal s strokovno obdelavo gradiva, objavo arhivskih virov, razstavami s katalogi, delom z uporabniki, omenimo še strokovne članke s področja arhivistike in zgodovine ter s tem povezano raziskovalno delo, referate na strokovnih zborovanjih, izobraževanje arhivskih delavcev, delo v arhivskem društvu, sodelovanje v številnih projektih, strokovnih in izpitnih komisijah, delovnih skupinah, upravnih in samoupravnih organih, poslovnih kolegijih itn. Na vseh področjih sta prišla do izraza njegova strokovnost ter poznavanje teorije in prakse arhivistike in z njo povezane zgodovine.

Na področju popisovanja posebej izstopa inventar *Banskega sveta Dravske banovine 1931–1941* (1980), ki je v Sloveniji eden izmed prvih primerov arhivskega inventarja z vsemi sestavnimi deli, vključno s kazali oziroma indeksi, ki jih je šele pozneje predpisal pravilnik o strokovni obdelavi in zatem še mednarodni arhivski standardi za popisovanje arhivskega gradiva.

Obsežno je njegovo delo na področju izdajanja vodnikov po fondih in zbirkah. Pri prvem z naslovom *Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ — SR Slovenija* (1984) je bil sodelavec projekta, pri drugem, *Vodniku po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije*

Mag. Vladimir Kološa (Foto: Tina Arh)

(1999) pa glavni urednik, redaktor in soavtor popisov. Ta vodnik pomeni krono strokovnega dela več generacij arhivistov osrednjega državnega arhiva in hkrati vrhunec arhivističnega dela Vladimirja Kološe.

Neprecenljivi so njegovi napori pri objavah arhivskih virov. Omenimo npr. objavo izbranih spisov Antona Füstera (tri knjige v letih 1988–1998, transliteracija, souredništvo), dnevnika Bogumila Vošnjaka iz prve svetovne vojne (1994) in soavtorstvo pri treh zvezkih projekta Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Tik pred upokojitvijo je kot edini slovenski predstavnik sodeloval pri objavi dokumentov o rusko-slovenskih odnosih od 12. stoletja do leta 1914; več kot 650 strani obsegajoča knjiga je izšla leta 2010.

Pomembno področje Kološevga dela so arhivske razstave. V letih 1979–2007 je kot avtor ali soavtor sodeloval pri vsaj 15 razstavah, mdr. Iz roda v rod: pričevanja o slovenskem jeziku (1982), Odsevi reformacijskega gibanja v dokumentih Arhiva SRS (1987), Imeli so dve domovini (1988), Bogastvo jugoslovenskih arhivov (1989), Rokopisi Arhiva Republike Slovenije (1990), Žiga Herberstein – odkritelj Rusije (2000), Slovenska mesta skozi čas. Slednja je leta 2003 gostovala najprej v Pekingu, nato do leta 2009 še v devetih evropskih državah. Razstava s katalogom v več tujih jezikih in slovensko-angleška monografija (2005) sta v tistem času veliko prispevali k mednarodni prepoznavnosti arhiva, še bolj pa Slovenije in njene zgodovine v svetu.

Kološa se je proslavil tudi kot urednik: od leta 1977 je bil glavni urednik, urednik ali vsaj član uredniškega odbora tako rekoč vseh publikacij arhiva. Njegovo delo je poleg običajnih uredniških opravil vključevalo tudi izdelavo stvarnih, imenskih in krajevnih kazal, transliteracije in prevode, korekture ter sodelovanje s številnimi oblikovalci in tiskarji. Posebej je treba izpostaviti uredništvo šestih zvezkov inventarjev Vicedomskega urada za Kranjsko, ki jih je pripravila Majda Smole, in neutrudno uredniško in redaktorsko delo pri *Vodniku po fondih in zbirkah Arhiva RS*.

Poleg naštetega je Kološa opravljal vrsto vodstvenih, strokovnih in upravnih funkcij, pri čemer je skrbel za dobre odnose med sodelavci, medsebojno spoštovanje in zaupanje. Bil je član številnih komisij in delovnih skupin v Arhivu RS in zunaj njega, mdr. tudi v komisiji za strokovne izpite in strokovne nazive v arhivski dejavnosti ter komisiji za preizkus strokovne usposobljenosti delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

Član ADS je bil od začetka kariere. V letih 1976–1983 je bil tajnik društva in je z dobrimi sedmimi leti sorekorder na tej funkciji. V tistem času so slovenski arhivski delavci dočakali izid prve številke strokovnega glasila *Arhivi* (1978), pri katerem je sodeloval kot tehnični urednik v razmerah, povsem drugačnih od današnjih, precej časa je posvetil tudi sodelovanju z Zvezo arhivskih delavcev Jugoslavije.

Vladimir Kološa je v 37 letih arhivske kariere ustvaril dolg seznam opravljenih nalog, arhivskih popisov, vodnikov, razstav, katalogov, objav virov, član- kov, predavanj. Pri tem velja poudariti njegovo strokovno usposobljenost, pri- zadevnost in pronicljivost, zlasti pa natančnost in preudarnost. Sklenemo lahko, da je eden izmed redkih res kompletnih arhivistov, ki so z dolgoletnim preda- nim delom zaznamovali slovensko arhivistiko v desetletjih na prehodu iz 20. v 21. stoletje.

Za Aškerčevo nagrado so bili v letu 2022 nominirani še:

- mag. Milica Trebše Štolfa »za življenjsko delo«,
- dr. Tatjana Hajtnik »za izjemne prispevke k razvoju slovenske arhivisti- ke, strokovnega izobraževanja in arhivske zakonodaje ter za izjemne pri- spevke na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine oziroma posredovanja le-te javnosti«,
- Judita Šega »za izjemne prispevke na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine oziroma posredovanje le-te javnosti«.

Za Aškerčevo priznanje so bili predlagani tudi:

- Mojca Kosi za prizadevanja pri zagotavljanju dostopa do arhivskega gra- diva in arhivov ter ozaveščanju zaposlenih glede potreb ranljivih skupin pri uporabi arhivske kulturne dediščine,
- dr. Aleksander Žižek »za realizacijo projekta *Memento mori: smrt in odnos do nje v arhivskem gradivu* kot odmevnega prispevka k uveljavljanju, ra- zvoju, objavljanju in popularizaciji arhivskega gradiva«,
- mag. Nina Gostenčnik »za odmevne prispevke k uveljavljanju in razvoju slovenske arhivistike in za prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti«,
- dr. Tatjana Hajtnik »za odmevne prispevke k uveljavljanju in razvoju slo- venske arhivistike z izvedbo projekta e-ARH.si«,
- Dunja Mušič, Mira Hodnik in Elizabeta Eržen Podlipnik »za objavo arhi- vskega gradiva v obliki stripa *Ljubezen gre skozi želodec*, s podnaslovom *Kulinarika v arhivskih virih* in s tem za njihov prispevek k popularizaciji arhivske dejavnosti«.

Podelitev Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj za obdobje 2020–2022, ki jih ADS bienalno podeljuje za posebne dosežke na področju arhivisti- ke in popularizacije arhivske dejavnosti, je bilo že tradicionalno v Veliki sejni dvorani ljubljanske Mestne hiše, in sicer v četrtek, 20. oktobra 2022. Na dan slovenskih arhivov smo stanovsko nagrado in priznanji podelili že enajstič; od prve podelitve je minilo natanko 20 let.

Podelitev je spet lahko potekala v slovesnem vzdušju, s številnimi udele- ženci in posrečeno glasbeno spremljavo (duet Pikaja in Lazaro Hierrezuello). Zbrane so nagovorili podžupan Mestne občine Ljubljana Dejan Crnek, državni sekretar na ministrstvu za kulturo Matevž Čelik Vidmar in predsednik ADS Aleš

Aškerčevi nagrajenci skupaj (Foto: Tina Arh)

Jambrek. Slavnostna govornica je bila Marija Hernja Masten, prejemnica Aškerčeve nagrade v letu 2020.

Nagrado in priznanji sta podelila predsednik komisije dr. Andrej Nared in predsednik društva Aleš Jambrek. Prireditelj je povezovala Mojca Krajnc.

dr. Andrej Nared

Slavnostni govor na podelitvi Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj

20. leto Aškerčevih nagrad

Spoštovani predsednika ADS in predsednik komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad, spoštovani gostje, spoštovani arhivski delavci!

Arhivsko gradivo in arhiv sta dva znana historična instituta. Želja, da se zanamcem ohrani vir, ki bo dokazoval pravice, lastnino ali druge dejavnosti, ki bo kazal ter pričal o življenju in delu pomembnega posameznika, je prisotna vse od starih civilizacij. Res je, da se je strokovno-znanstveno zanimanje za arhive prebudilo šele v 18. stoletju in se nato od 19. v 20. stoletje razvilo v samostojno vedo arhivistike.

Od prvih začetkov varovanja in obdelovanja arhivskega gradiva do danes je tako velika razlika, da je na kratko v tem nagovoru ni mogoče predstaviti. Razvoj arhivske stroke pri nas se je močno razvejal ter obsega poleg stalne znanstveno-strokovne obravnave in obdelave gradiva zakonodajno-pravne norme, stike z ustvarjalci, izobraževanje, pedagoško dejavnost v arhivih, publicistično

delo, prirejanje razstav, strokovna posvetovanja in predvsem prizadevanja, da je bila maja 1977 arhivistika vključena kot stroka v študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Tukaj ne bom nanizala niti kronologije dela arhivov niti dela ADS-a (ustanovljenega 27. aprila 1954), temveč želim opozoriti le na nekaj pomembnejših mejnikov na tej poti, predvsem odnos javnosti do priznanja arhivske stroke in s tem tudi nagrajevanja arhivskih delavcev.

Arhivi so se od vseh začetkov morali spopadati z večno temo – prostorsko stisko, ki je še dandanašnji naša spremljevalka. Naša druga težava je bila kadrovska podhranjenost, saj je v arhivih do sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja delalo le nekaj strokovnih delavcev (Vilfan, Umek, Žontar, Verbič, Oblak - Čarni, Smole, Klasinc, Leskovec). Šele v osemdesetih letih je prišlo do povečanja števila zaposlenih na približno 100 delavcev. Z mlado generacijo arhivistov (Žumer, Drnovšek, Kološa, Klasinc ...) se je začel hiter razvoj dejavnosti v celoti. Glede na to, da smo sorazmerno mlada znanstvena veda, si je še danes v javnosti treba prizadevati za prepoznavnost in družbeno priznanje.

Razumljivo je, da je bila v zgodnjem obdobju večja pozornost namenjena starejšemu listinskemu gradivu, kodeksom in starejšim fondom. Tudi prve izdaje virov so bile posvečene le tem, na primer temeljno delo F. Kosa, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*.

Kasneje so se arhivi spoprijeli z novimi izzivi. Zapisi, ki so nastajali pri hitro naraščajoči administraciji z novimi razmnoževalnimi tehnikami, so arhive zasuli. Vendar novi nosilci zapisov niso ostali le pri fotografijah in filmih, fotokopijah in drugem. Danes nam le bežen pogled po spletu, ki ponuja nič koliko možnosti, kot so Archivage hybride, Modern Cloud Workplace, Vom traditionellen Büro zum Digital Workplace, pove, da so arhivi pred velikim izzivom. Danes se arhivski delavci spoprijemajo s hibridnim gradivom, ki pri ustvarjalcih nastaja v klasičnih, analognih in digitalnih oblikah. Kakor pred desetletji, ko smo morali prevetrili naravo in temelje arhivskega dela, ga bo treba tudi zdaj. Sicer slovenski arhivi skrbijo za prepoznavnost in posredovanje arhivske kulturne dediščine na spletu ter se vključujejo na različne platforme.

Arhivi smo torej povezovalni člen med ustvarjalci arhivskega gradiva, uporabnikovimi potrebami, javnostmi, med sorodnimi in drugimi strokami, predvsem danimi zmožnostmi, ki nam jih daje država, da bi se javnost zavedala bogastva, ki se skriva v arhivskem gradivu in ki ga hranimo.

Ko je bil leta 1945 ustanovljen osrednji državni arhiv Slovenije in kasneje vsi današnji regionalni arhivi, se je oblast dobro zavedala pomena arhivov in njihove vloge. Pomen in zgodovinska vloga vseh v nekem času delujočih političnih, vladnih, gospodarskih in kulturnih institucij ali človeka – posameznika se namreč merijo po zapisani in ohranjeni arhivski zapuščini. Zato govorimo, da so arhivi zakladnica zapisov narodovega spomina, medtem ko so arhivski dokumenti pričevalci in dokazi narodove identitete ter so edinstvena in nenaдомestljiva kulturna dediščina. »*Narodi, ki nimajo arhiviranega zgodovinskega spomina, hitro izginevajo s političnih zemljevidov!*« je ugotovil, danes že pokojni direktor ARS, Vladimir Žumer.¹

Kljub temu imamo arhivi precej daljšo in napornejšo pot uveljavljanja svoje stroke v javnosti v primerjavi s številnimi drugimi in smo se morali v vseh oblikah oblasti, tudi v samostojni državi, vedno znova in znova dokazovati ter družbi in državi govoriti o svoji potrebnosti in pomembnosti. Prav to stanje je bilo odraz našega priznanja in nagrajevanja.

Arhivsko društvo Slovenije je svoje člane in prizadevne arhivske delavce izmed vseh kulturnih institucij začelo nagrajevati dokaj pozno. Res je, da smo

¹ Žumer, Vladimir: 50 let ARS v luči družbenih sprememb nove slovenske države. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2.

Slavnostni govor Marije Hernja Masten (Foto: Tina Arh)

članom društva za delo v društvu in za dosežke na arhivskem področju podeljevali zahvale in priznanja. Še posebej ob večjih jubilejih, kakršna je bila 40. obletnica Arhivskega društva, ki je bilo ob jubileju odlikovano z državnim odlikovanjem, častnim znakom svobode Republike Slovenije.²

Toda državnih, vseslovenskih stanovskih nagrad, kakršne so imeli bibliotekarji, ki podeljujejo Čopove diplome od leta 1967, muzealci Valvasorjeve od leta 1971, konservatorji Steletovo nagrado od leta 1990, arhivarji nismo imeli.

Spomnim se ene izmed sej izvršnega odbora Arhivskega društva, na kateri sem povedala, da smo proslavili Steletovo nagrado, ki jo je prejel kolega iz Maribora, in sem vprašala, zakaj arhivarji nimamo podobne nagrade, saj je nagrada ali priznanje, ki ga damo posamezniku ali skupini ljudi, odraz za odličnost in potrjuje visok strokovni dosežek, medtem ko za prejemnika predstavlja odgovornost pred javnostjo, še posebej pred stanovskimi kolegi. Starejši in izkušenejši člani so mi v en glas dali vedeti, da sanjam in da arhivarji pri Ministrstvu za kulturo RS s tem ne bomo uspeli. Vendar je predsednica Milica Trebše Štolfa ugriznila v to kislo jabolko in kmalu zatem smo začeli v društvu dejavno pripravljati sprejem novih društvenih pravil in pravilnik za podeljevanje Aškerčevih priznanj za dosežke v arhivistiki.

Oba pravilnika sta bila sprejeta na 16. zborovanju arhivskih delavcev na Ptuj od 27. do 29. septembra 1995.³ Vendar sprejeti pravilnik o podeljevanju nagrad še daleč ni bil zagotovilo, da bo društvo za nagrade dobilo tudi sredstva.

Tako je do prve podelitve Aškerčeve nagrade prišlo šele v letu 2002. Zamenjalo se je več izvršnih odborov in več predsednikov, ki so si prizadevali spraviti v življenje nagrado, namenjeno arhivskim delavcem. 20. marca 2002 so bili

² Trebše Štolfa, Milica: Poročilo o delu društva in zborovanjih. V: *Arhivi* 17 (1994), št. 1–2, str. 130–131.

³ Tršan, Lojz: Poročilo o dejavnosti ADS v letu 1995. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 115.

izvoljeni novi člani Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj (Nada Čibej – predsednica, Vladimir Kološa, Janez Kopač, Milko Mikola in Emica Ogrizek), ki so že na naslednji seji sprejeli tri merila za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za posebne dosežke v arhivistiki.

Ministrstvo je leta 2002 odobrilo finančna sredstva za Aškerčevo nagrado in eno Aškerčevo priznanje ter stroške za oblikovanje in tisk diplom. Po sklepu komisije se od takrat nagrade in priznanja podeljujejo vsaki dve leti.

Slovesna podelitev je bila 23. oktobra 2002 v prostorih Mestne občine Ljubljana, nagrajenca sta bila dr. Jože Žontar, ki je prejel Aškerčevo nagrado za življenjsko delo na področju arhivistike, in Peter Ribnikar, ki je za objavo arhivskih virov prejel Aškerčevo priznanje. Slovesni nagovor na tej prvi podelitvi je imel akademik prof. dr. Vasilij Melik.

Aškerčevo nagrado za leto 2022 bo prejel Vladimir Kološa, ki je bil leta 2002 član komisije, ki je izdelala merila za podeljevanje nagrad. Njegova bogata bibliografija priča o njegovem izjemnem prispevku na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine. V Arhivskem društvu Slovenije je delal kot tajnik med letoma 1976 in 1983 ter je poznal skoraj vse slovenske arhivske delavce in številne ugledne arhiviste iz nekdanje Jugoslavije. V njegovem mandatu smo leta 1978 dobili prvo številko svojega strokovnega glasila *Arhivi* (a čeprav zadnji v Jugoslaviji, celo za Kosovom, kot je Vladimir hudomušno zapisal v svojih spominih)⁴ in leta 1980 izdajo prvega zvezka objav arhivskega gradiva v seriji Viri. Miha, pogosto vzamem v roke knjigo Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1778 in vem, koliko ur dela, truda in strokovnega znanja je v taki publikaciji.

Aškerčeva priznanja bosta prejeli Danijela Juričič Čargo in Lilijana Žnidaršič Golec za četrti in peti zvezek Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. Tematika, ki se ji obe strokovno posvečata že nekaj let. Mojca Horvat, iz Pokrajinskega arhiva Maribor bo prejela priznanje za monografijo Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri, izdano ob istoimenski razstavi na gradu Negova leta 2021.

Ta moj razmislek o nagradah in priznanjih so le reminiscenca 40-letnega dela v arhivu. Ob mojem prejemu nagrade v letu 2020 je bila ta dvorana zavita v mrak, prisotna je bila le peščica ljudi z nagrajenci. Vse je bilo tako skrbno in lepo pripravljeno, a kljub temu ni moglo omiliti koronskih omejitev in prepovedi. Vedela sem, da so pod maskami skriti obrazi vedno vedrih in prijaznih kolegic Hedvike, Nataše in Vesne. Vendar smo takrat bili vsi zaviti v molk. Slovesni nagovor dr. Franceta Dolinarja, ki je s kritičnim pogledom ocenil odnos do kulturne dediščine, je bil tehten in temeljit. Slišalo ga je le nekaj parov ušes. Nič slovesnega vzdušja ni bilo čutiti, nismo se rokovali, nismo se veselili, kakor bi bilo prazniku primerno. Trenutek slovesnega je ubil koronavirus.

Danes sem vesela za vse prisotne in še posebej za nagrajence, ki bodo prejeli nagrado in priznanja v lepem, prijateljskem vzdušju, da si bomo podali roke in nazdravili njihovem velikemu prispevku na področju arhivske dejavnosti.

Spoštovani nagrajenci, v veliko čast mi je, da sem bila vaša arhivska sopotnica in sprejmite moje iskrene čestitke.

Vsem arhivskim delavcem pa čestitam ob Dnevu arhivov.

Marija Hernja Masten

⁴ Kološa, Vladimir: Nekaj utrinkov mojega tajnikovanja v Arhivskem društvu Slovenije (1976–1983). V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 47–50.

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

Letna konferenca Društva madžarskih arhivistov – Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése Székesfehérvár (Madžarska), 10.–13. julij 2022

Letošnja konferenca Društva madžarskih arhivistov, 34. po vrsti, se je odvijala med 10. in 13. julijem v enem izmed najpomembnejših madžarskih mest, v mestu kraljev – Székesfehérváru. Odkar je predsednik madžarskega društva direktor Mestnega arhiva iz Budimpešte, dr. Kenyeres István, se je spremenila tudi organizacija društvenih konferenc. Če je bil prej pri organizaciji konferenc zelo vpet tudi posamezni županijski arhiv, potekajo konference po novem samo v izvedbi društva. Verjetno se bo to ob spremembi predsednika društva spet spremenilo. Budimpeštanski mestni arhiv namreč ni enota Madžarskega državnega arhiva, ampak mu je pred leti, ko je prišlo do centralizacije madžarskih arhivov, uspelo ohraniti svojo samostojnost. Ker prihaja predsednik društva iz samostojnega arhiva, je takšna tudi organizacija vsakoletnih konferenc.

Predstavniki tujih arhivskih društev smo na konferenco prispeli že dan pred uradno otvoritvijo, ki je bila v ponedeljek popoldan. Dopoldan so za nas organizirali poseben program: ogled dvorca družine Károlyi v naselju Fehérvárcsurgó. Grofovsko družino Károlyi je ena izmed najbogatejših in najstarejših grofovskih družin na Madžarskem že od 14. stoletja dalje. Posamezni člani družine so skozi stoletja zasedali zelo pomembne funkcije v madžarskem političnem, gospodarskem, kulturnem življenju; bili so veliki župani, generali, akademiki, politiki, ministri, ministrski predsedniki ... Leta 1947 so jim vse dvorce v državi nacionalizirali, družina se je izselila v Francijo, Južno Ameriko. V 90. letih 20. stoletja so se nekateri člani vrnili na Madžarsko, tako tudi Károlyi György in njegova soproga Angelica. Ustanovila sta poseben sklad, s pomočjo katerega so skupaj z državo in občino renovirali dvorec, v katerem so danes muzej, arhiv, knjižnica, hotel, v enem krilu prebiva družina. Naša vodička po dvorcu je bila grofica Angelica, ki je sama uredila tudi družinski arhiv. Primer dobre prakse, ki bi ga lahko upoštevali tudi pri velikih slovenskih dvorcih, ki propadajo, ker še vedno niso končani postopki denacionalizacije.

Na uradni otvoritvi konference, v ponedeljek popoldan, sta poleg predsednika društva spregovorila tudi župan mesta Székesfehérvár dr. Cser-Palkovics András in ravnatelj Mestnega arhiva in raziskovalne ustanove Székesfehérvár Csurgai Horváth József. Podelili so še nagrade in priznanje Kláre Dóka (podobno našim Aškerčevim priznanjem in nagradi) ter nagrado Osváth Lajos, ki jo podeljujejo za posebne dosežke pri delu društva.

Na plenarnem zasedanju, ki je že tradicionalno na vrsti takoj po uradni otvoritvi konference, so trije arhivisti predstavili krizne razmere v arhivih, kako so se arhivi spopadali z naravnimi in drugimi nesrečami ter kako je bilo gradivo med temi nesrečami tudi uničeno. Naslovi predavanj so bili naslednji: *Usoda arhivov madžarskih univerz v 20. stoletju*, *Arhivi in katastrofe*, *Arhivski protokol za nujne razmere*. Direktor Madžarskega državnega arhiva dr. Szabó Csaba je na koncu predstavil še investicije v nove madžarske arhive. Gre za velik finančni zalogaj, trenutno je v fazi obnove en arhiv, vendar so že narejeni načrti za prizidek k obema državnima arhivoma v Budimpešti; vrednost enega projekta je približno 120 mio. evrov. Sledila je še kratka razprava o veliki porabi električne energije v arhivih, ki jo večinoma porabijo

klimatske naprave, zato bi bilo treba v prihodnosti razmišljati o gradnji pasivnih stavb.

Drugi dan dopoldan smo lahko udeleženci konference prisostvovali referatom in okroglim mizam na sedmih različnih sekcijah:

- na mednarodni sekciji so predstavniki tujih arhivov predstavili škode, ki so jih v tamkajšnjih arhivih povzročile različne nesreče, in načrte za obvladovanje nesreč, ki (če) jih imajo;
- na sekciji za posredovanje virov so predstavili pomembnost ustnih virov – ustna zgodovina (teme referatov: *Ustna zgodovina kot zgodovinski vir*, *Ustna zgodovina v arhivih*, *Ustna zgodovina kot arhivsko gradivo – zbirka v Madžarskem državnem arhivu*, *Med nami živéči spominjajoči se – poskus uporabe njihovih zgodb v arhivih*);
- na sekciji za gospodarstvo so se pogovarjali o aktualnih temah;
- na sekciji za informatiko, ki je nosila naslov *Od Zlate bule do e-podpisa*, so predstavili izzive digitalizacije v upravnem poslovanju (teme referatov: *Elektronsko poslovanje in z njim povezani procesi upravljanja dokumentov*, *Elektronsko upravljanje dokumentov pri JPO-jih*, *Različne storitve v upravi*, *enotno upravljanje dokumentov – izzivi*, *Proces elektronskega upravljanja dokumentov v Madžarskem državnem arhivu*, *Dolgoročna hramba elektronsko podpisanih dokumentov*);
- v okviru sekcij za materialno varstvo so obiskali restavratorsko delavnico Mestnega arhiva in raziskovalne ustanove Székesfehérvár ter poslušali še dva referata (teme referatov: *Načrt zaščite in reševanja arhivov*, *Arhiviranje analognih nosilcev informacij/podatkov*);
- na arhivsko-pedagoški sekciji so izbirali novega vodjo;
- na sekciji za izobraževanje in zgodovinsko znanost so spregovorili o uporabi arhivskega gradiva višjih in visokih šol ter univerz (teme referatov: *Študenti Rudarske akademije Banská Štiavnica (Selmechánya) v 18. in prvi polovici 19. stoletja*, *Ustanovitve univerza v Cluj-Napoci (Kolozsvár) leta 1872*, *Uničenje gradiva Univerze Eötvös Loránd leta 1956*).

Popoldan sta bili na programu dve možnosti – športno udejstvovanje (ali navijanje) na nogometni tekmi med posameznimi arhivi ali ogled ene od kulturnih ustanov, razstav v mestu. Sama sem izbrala ogled tamkajšnjega županijskega arhiva – Arhiv županije Fejér. Pred kratkim je bila celotna zgradba obnovljena in se danes lahko pohvalijo, da imajo najsodobnejše depoje. Arhiv je dobil tudi nov prizidek, ki ga je arhitekt zasnoval tako, da je popolnoma drugačnega videza kot stari del, vendar se pa dela arhitekturno lepo dopolnjujeta.

Tudi zadnji dan konference je bilo na vrsti plenarno zasedanje. Referati so bili v znamenju zlatih bul in srednjeveške Evrope, saj letos mineva natanko 800 let od zlate bule madžarskega kralja Andreja II. (1222), s katero so bile določene osnovne pravice in privilegiji madžarskega in hrvaškega plemstva. Z zlato bulo je bila kraljeva moč omejena, plemstvu je bila dovoljena celo nepokorščina, kadar kralj ni spoštoval določil listine. Listina je bila izdana prav v Székesfehérváru. Madžarski kralji so ob nastopu morali priseči, da bodo spoštovali zlato bulo. Originalna listina danes ni ohranjena, ohranjen je en izvod/prepis iz leta 1318, ki ga hranijo v Nadškofijskem arhivu v Esztergomu. Poslušali smo naslednja predavanja: *Zlata bula Andreja II.*, *Zlate bule madžarskih mest*, *Angleške kraljeve listine iz 12. in 13. stoletja*, *Zlate bule cesarja Svetega rimskega cesarstva Friderika II.*, *Spominjanje na zlato bulo v času komunističnega politika Kádár Jánosa*.

Ob zaključku konference je predsednik društva dr. Kenyeres opozoril na veliko pomembnost arhivov. Namreč, zlata bula je bila izdelana v sedmih izvodih, danes je ohranjen en prepis. »Iz vidika nacionalne preteklosti gre za zelo pomemben dokument, ki je danes ohranjen v enem od arhivov. Z ohranitvijo zlate bule v arhivu so se ohranili citati, informacije, detajli. To kaže na pomembnost tovrstnih ustanov, ki se tudi danes soočajo z uničenjem arhivskega gradiva iz naj-

različnejših razlogov: naravne katastrofe, požari, vojne. Naloga nas arhivistov je, da prepoznamo te nevarnosti in tveganja. Da se naučimo lekcij in se pripravimo na njihovo preprečevanje in odpravljanje. Eno od orodij za to je digitalizacija, arhiviranje in modernizacija naših stavb.»

Hvala Székesfehérvár in nasvidenje leta 2023 v Budimpešti!

Gordana Šövegeš Lipovšek

3. mednarodna konferenca Tuzelski arhivski dnevi

Tuzla (Bosna in Hercegovina), 23.–24. september 2022

Tretja mednarodna konferenca Tuzelski arhivski dnevi, ki jo je organiziralo Društvo arhivskih delavcev Tuzelskega kantona, je potekala 23. in 24. septembra 2022 v Hotelu »Senad od Bosne« Lukavac ob jezeru Modrac. Prispevke na temo konference *Arhivska društva – pomen in prispevek k razvoju in izboljšanju arhivov in arhivske dejavnosti* so predstavili arhivisti iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Srbije in Slovenije.

Konferenca se je začela s pozdravnim nagovorom organizatorjev in pozdravi predstavnikov sodelujočih arhivskih društev. V imenu Arhivskega društva Slovenije je navzoče nagovorila mag. Nada Čibej, ki je nato z mag. Omerjem Zulićem predstavila drugo številko časopisa *Arhivski pogledi*, ki so jo izdali leta 2021. V njej so objavljeni prispevki Druge mednarodne konference Tuzelski arhivski dnevi, ki je obravnavalo aktualno stanje, v katerem smo se vsi znašli – vpliv pandemije na delo in organizacijo dela v arhivskih ustanovah. Podrobno in na zanimiv način sta predstavila avtorje in njihove prispevke. Sledilo je svečano odprtje razstave *Arhivistično udruženje Bosne i Hercegovine 1954–2022*, ki z arhivskim gradivom slikovito in podrobno prikaže razvoj ter pomembnejše zgodovinske prelomnice do današnjih dni.

Drugi dan konference je uvodni prispevek pripravila dr. Vlatka Lemić (Hrvaška) v zanimivem predavanju *Strokovnost in obstoj arhivske stroke v sodobni družbi: prispevek združenj k razvoju kompetenc in znanja*, kjer je predstavila naloge in organizacijo Mednarodnega arhivskega sveta, njegove strokovne skupine, sekcije in dejavnosti. Predstavila je tudi arhivske projekte, ki spodbujajo arhivsko sodelovanje, povezovanje arhivov z različnimi kulturnimi in znanstvenimi ustanovami ter arhivske projekte v Evropi: Arhivski portal Evropa, digitalne platforme konzorcija ICARUS: Monasterium, Matricula in Topoteko, Time Machine in Europeano. Pri slednjem projektu je omenila, da je v primerjavi z drugimi institucijami objavljenega malo gradiva arhivov.

V prvem sklopu predavanj je mag. Nada Čibej (Slovenija) predstavila zgodovino in delovanje Arhivskega društva Slovenije v prispevku *Vloga Arhivskega društva Slovenije v razvoju arhivistike in arhivske zakonodaje*. Sledili so prispevki: Slobodanke Cvetković (Srbija) in Lele Pavlović (Srbija) *Dejavnost arhivskega društva Srbije za izboljšanje stroke*; Radoslava Zaradića (Hrvaška) *Samo 68 jih imamo – Hrvaško arhivsko društvo*, dr. Izeta Šabotića (Bosna in Hercegovina) *Prispevek strokovnih arhivskih združenj k razvoju bosansko-hercegovskega zgodovinopisja na primeru časopisov: Glasnik arhiva in Arhivsko združenje Bosne in Hercegovine ter Arhivska praksa*; mag. Spomenke Pelić (Bosna in Hercegovina) *Pomen Arhivskega združenja Bosne in Hercegovine za izobraževanje arhivskih kadrov skozi projekt Savjetovanje*, mag. Omerja Zulića (Bosna in Hercegovina) *Prispevek Glasnika arhiva in Arhivskega združenja Bosne in Hercegovine na razvoj arhivske službe Bosne in Hercegovine ter izobraževanje arhivskih kadrov*; mag. Sejdalije Gušić (Bosna in Hercegovina) *Prispevek Arhivskega društva v Federaciji Bosne in Hercegovine na razvoj in izboljšanje arhivske službe Bosne in Hercegovine*, mag. Marijane Todorović Bilić in Vesne Đaić-Škondrić (Bosna in

Hercegovina) *Prispevek Združenja arhivskih delavcev Republike Srpske k razvoju arhivske dejavnosti in predstavljanju arhivskega gradiva kot kulturne dobrine*. Avtorji prispevkov so temeljito opisali razvoj društev in združenj, predstavili njihove dejavnosti in publikacije, ki jih izdajajo. Omenili so tudi težave, s katerimi so in se spoprijemajo, ter primere dobrih praks.

V drugem sklopu predavanj so sledile predstavitve Huseina Hadžića (Bosna in Hercegovina) *Družbeno koristne dejavnosti Društva arhivskih delavcev Unsko-sanskega kantona*; mag. Adnana Tinjića in Hatidže Fetahagić (Bosna in Hercegovina) *Izobraževanje arhivskih kadrov s projekti Društva arhivskih delavcev Tuzelskega kantona*; Selme Isić in mag. Jasmina Jajčevića (Bosna in Hercegovina) *Založniška dejavnost Društva arhivskih delavcev Tuzelskega kantona za napredek arhivske stroke in zgodovinske znanosti*, dr. Iva Oreškovića (Hrvaška) *Put putuje Nuh aga Ivo/Pot potuje Nuh aga Ivo*. Drugi sklop predavanj je sklenil dr. Miroslav Novak s prispevkom *Statistika in statistične metode v moderni arhivski teoriji in praksi*.

V dveh dneh konference so bile predstavljene različne prakse in pogledi arhivskih društev s skupnim ciljem – težnja k razvoju in izboljšanju arhivov in arhivske dejavnosti, kar je bila tudi iztočnica k pestri diskusiji, ki se je končala s pobudo, da bi se društva v regiji ponovno začela povezovati in okrepila sodelovanje. Društvo arhivskih delavcev Tuzelskega kantona si zasluži pohvalo tako za izbor zanimivih predavanj kot tudi za dobro organizacijo konference in izredno gostoljubnost.

Špela Valadžija

Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja

Radenci, 11.–13. maj 2022

Po dveh dolгих letih, ko je življenje in delo zaznamovala epidemija koronavirusne bolezni covid-19, je bila tradicionalna mednarodna konferenca z naslovom *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* izvedena v hotelu Radin v Radencih v času od 11. od 13. maja. Letošnja osrednja tema je nosila naslov: »Uporabnikom prijazni arhivi«.

Organizator, Pokrajinski arhiv Maribor, je to pot prvič izvedel t. i. hibridno konferenco, kjer je bilo v ospredju dogajanje v živo, ki je bilo dopolnjeno tudi z »on« in »off line« sodelovanjem predavateljev, ki se dogodka žal niso mogli udeležiti.

Na konferenci je sodelovalo več kot 200 udeležencev, od tega 50 predavateljev oziroma avtorjev, ki so prišli iz Slovenije, Hrvaške, s Kosova, iz Poljske, Romunije, Slovaške, Srbije in Švice. Ti so pripravili 41 prispevkov in dve strokovni delavnici. Povzetki prispevkov so objavljeni v publikaciji z naslovom *Knjiga povzetkov*, tako v fizični kot v elektronski obliki.

Nova stvarnost je zahtevala prilagoditve na vseh področjih in tako je tudi omenjena konferenca dve leti zapored potekala na spletu. Zadnja je temeljito obdelala arhivske izzive v času pandemije – kako smo se spopadali z epidemijo in iskali rešitve, s katerimi smo poskušali kar najbolje ustreči uporabnikom arhivskega gradiva. Virtualizacija, digitalizacija in digitalna transformacija so omogočile izvajanje dejavnosti tudi na daljavo, uporabniki so pridobili digitalizirane kopije arhivskega gradiva s pomočjo elektronskih komunikacij, digitalizirali smo nekatere postopke pri poslovanju, pozabili nismo niti na svojo izobraževalno dejavnost. Le-to smo preselili na splet in v naravo.

Konec epidemije in vrnitev v sicer še vedno omejeno normalnost nista prekinila vseh vzpostavljenih rešitev. Nasprotno, skoraj vse bodo ostale v uporabi, saj z razvojnega vidika na številnih področjih predstavljajo korak naprej. Letošnja glavna tema konference »Uporabnikom prijazen arhiv« je dejansko predstavitev številnih rešitev, ki so bile vpeljane v času epidemije. Glavni temi so se pridružile še ostale, ki obravnavajo rešitve, ustvarjene v času epidemije, vendar še niso bile predstavljene v živo.

Na konferenci so bili predstavljeni rezultate projekta e-ARH.si: Virtualna arhivska čitalnica, Urejevalnik SIP ter Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki, novi načini uporabe in prikaza arhivskega gradiva javnosti, izkušnje kolegov z delom v izrednih okoliščinah, ki niso nujno vezane na epidemijo, prihodnost digitalnega poslovanja in hrambe dokumentov ter še veliko več.

Arhivski strokovni delavci so imeli možnost slišati novice o novem standardu RIC in njegovi uporabi ter o številnih raziskavah, ki so bile opravljene na področju arhivske znanosti. Zaposleni pri ustvarjalcih arhivskega gradiva so spoznali postopek priprave elektronskega gradiva za predajo pristojnemu arhivu, kako pripraviti oceno tveganja, kako se lotiti notranjih pravil in digitalizacije pisarniških postopkov ter številnih druge zanimive teme.

Pri pripravi konference je bilo veliko pozornosti namenjene podajanju praktičnih izkušenj, zato so organizatorji poprosili zaposlene pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, naj delijo svoje izkušnje.

V uvodnem delu konference je prisotne pozdravila direktorica Pokrajinskega arhiva Maribor mag. Nina Gostenčnik in direktorica hotelov Zdravilišča Radenci Vesna Maučec ter predstavnika generalnih pokroviteljev konference, podjetja Mikrografija d. o. o. Boštjan Gaberc in podjetja Trevis d. o. o. mag. Ivan Šijanec.

Prvi dan konference se je začel s predstavitev Virtualne arhivske čitalnice, ki jo je predstavila Vanja Rupnik iz Arhiva Republike Slovenije in poudarila, da virtualna arhivska čitalnica ni le digitalna kolekcija objavljenih dokumentov, ni le baza metapodatkov ali virtualna razstava. Je plod sodelovanja slovenske arhivske stroke in izvedencev s področja informacijske tehnologije, ki so skupaj razvili kompleksen sistem za virtualno upravljanje čitalniških postopkov, predvsem na področju posredovanja informacij o arhivskem gradivu, upravljanja uporabniških računov in naročil, kakor tudi priprave in uporabe (tudi elektronskega) arhivskega gradiva.

Na primeru prostega dostopa do digitaliziranega arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptuj, je Branka Molnar predstavila nastajanje znanstvenega prispevka o epidemiji kuge na področju Zagreba med letoma 1682 in 1683. Opisala je postopek iskanja arhivskih virov, ki so dostopni v Virtualni arhivski čitalnici, in poudarila pomembnost prostega dostopa do navedenega gradiva za odkrivanje zgodovinskega konteksta in gradnjo celovite zgodovinske zgodbe.

V nadaljevanju so predstavnice Zgodovinskega arhiva Ljubljana Dunja Mušič, Mira Hodnik in Elizabeta Eržen Podlipnik predstavile inovativen način predstavitve arhivskega gradiva. V Zgodovinskem arhivu Ljubljana so del svojega poslanstva in delovanja strnili v obliki stripa. Prvi slovenski strip v arhivistiki nagovarja vse generacije, da spoznajo zgodovinska dejstva, različne pisave in poklic arhivista.

Dr. Yanna Dimitrou iz Državnega arhiva na Krfu je v svojem javljanju na daljavo podala svoje videnje pomena arhivov v sodobnem času. V preteklosti so arhivi v glavnem podpirali zgodovinsko znanost. Vendar danes njihovo vrednost prepoznavajo tudi raziskovalci drugih znanstvenih področij. Poglobljajo svoje znanje o strukturi družbe, naravnem okolju, gospodarskih trendih, družbenih odnosih in miselnosti itd., zato je zanimanje javnosti za arhive naraslo in ne vključuje samo zgodovinarjev, ampak tudi ljubitelje umetnosti, profesorje

literature in drugih predmetov, geografije, arhitekture, pravnike, rodoslovce, sociologe in celo scenariste oziroma ustvarjalce filmov.

Sonja Galina iz Državnega arhiva v Zagrebu je predstavila projekt »*Bogatenje Europeane s pomočjo znanja državljanov in umetne inteligence – razkrivanje 19. stoletja*« (krajše Bogatenje Europeane+), pri katerem sodeluje tudi Državni arhiv v Zagrebu. Projekt združuje zajemanje znanja državljanov in umetno inteligenco z namenom omogočanja lažjega dostopa do rokopisnih dokumentov 19. stoletja, ne samo za raziskovalce, ampak tudi za študente, ljubiteljske zgodovinarje in splošno javnost.

Dr. Martina Orosova iz Spomeniškega odbora Republike Slovaške je predstavila pot slovaškega spomeniškega arhiva do uporabnikom prijaznega arhiva. Spomeniški arhiv igra vodilno vlogo pri digitalizaciji arhivskih dokumentov in zagotavljanju njihove dostopnosti po spletu. Z digitalizacijo so začeli leta 2005 in danes imajo že dva milijona digitalizatorov, ki so dostopni na spletni strani www.pamiatky.sk.

Dr. Vlatka Lemić, ki prihaja z Univerze v Zagrebu, je podala vpogled v pretekle in aktualne projekte, se osredotočila na pridobljeno znanje in številnih digitalne produkte/storitve, ki so rezultat teh dejavnosti. Prav tako je poudarila nekaj odprtih tem, ki jih je v arhivski stroki še treba raziskati in predstaviti.

Vlogo sodobne tehnologije pri zaščiti, predstavitvi in promociji kulturne dediščine je predstavila mag. Svetlana Perović Ivović iz Arhiva Jugoslavije, medtem ko sta dr. Julija Barunčič Petikosić in dr. Željka Križe iz zagrebskega Spominsko dokumentacijskega centra domovinske vojne predstavili izobraževalno dejavnost tega centra.

Teme materialnega varstva sta predstavila Katja Zupanič iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj, ki je prikazala primer dobre prakse odličnega sodelovanja med arhivom in ustvarjalcem pri ohranjanju pisne kulturne dediščine mesta Ptuj, medtem ko je Božidar Kereković iz Državnega arhiva v Zagrebu predstavil dostop do arhivskega gradiva v izrednih okoliščinah, v času pandemije in potresov.

Mag. Alenka Starman Alič iz Arhiva Republike Slovenije je predstavila arhivsko razmišljanje izven okvirjev in projekt »*Zbrali smo pogum*«, ki je v okviru učnega programa za osnovne in srednje šole stalno na voljo učencem in dijakom.

Popoldanski del prvega dneva konference je zaobjel tudi predstavitev podjetja scope solutions a.g. iz Švice, pri čemer je direktor Alberto Moya predstavil prihodnost transformacije in digitalne hrambe, medtem ko je direktor podjetja Trevis d. o. o. mag. Ivan Šijanec predstavil inovativne rešitve na področju arhiviranja klasičnega arhivskega gradiva na večnadstropnih regalnih sistemih. Karmen Matković iz podjetja Mikrografija d. o. o. je udeležencem ponazorila izzive pri urejanju in digitalizaciji gradiva ter predstavila izkušnje in predloge izboljšav za optimalno izvedbo teh del.

Pozno popoldan so udeleženci prisluhnili še predstavitev dr. Jasne Požgan iz Državnega arhiva za Medžimurje in Ivane Posedi iz Državnega arhiva v Varaždinu, ki sta govorili o virih za raziskovanje zgodovine gradbeništva v Medžimurju in Koprivniški Podravini, Đirđiji Borovnjak iz Arhiva Jugoslavije, ki je predstavila digitalizacijo zbirke načrtov arhitekturnega oddelka Ministrstva za gradnje Kraljevine Jugoslavije, mag. Maji Nikolovi iz Srbije, ki je predstavila primer Numerus Clausus 1940 – arhivsko gradivo kot vir za raziskavo zgodovine izobraževanja ter Luigju Njeraju iz Državnega arhiva Kosovo, ki je predstavil varstvo arhivskega gradiva pri ustvarjalcih.

Večerni program konference je prinesel predstavitev in voden ogled razstave Zgodovinskega arhiva Ljubljana z naslovom *Ljubezen gre skozi želodec: kulinarika v arhivskih virih*.

Drugi dan konference je bil razdeljen na dve sekciji. V sekciji za strokovno obdelavo arhivskega gradiva so udeleženci prisluhnili naslednjim prispevkom:

- dr. Bogdan Florin POPOVICI, Romunski državni arhiv, Oddelek v Brasovu, Romunija: *Zapisi v kontekstih (RIC): kako ga uporabljati;*

- Anja PRŠA, Zgodovinski arhiv Celje: *Analiza meril vrednotenja arhivskega gradiva*;
- Luka HRIBAR, Alma Mater Europaea, ECM: *Izboljšave dokumentarnega in arhivskega slikovnega gradiva s postopki, ki temeljijo na umetni inteligenci oz. strojnem učenju*;
- Dimitrij REJA, Alma Mater Europaea, ECM: *Internet over Things v arhivski znanosti*;
- Špela SEČNIK, Alma Mater Europaea, ECM: *Vrednotenje kulturne dediščine v primežu standardov slovenske arhivske in muzejske stroke*;
- Ivančica SABADIN, Pokrajinski arhiv Koper: *Rešitev za izvoz podatkov iz podatkovne baze ARIS in njihov uvoz v podatkovno bazo SJAS*;
- dr. Miroslav NOVAK, Pokrajinski arhiv Maribor in dr. Zdenka SEMLIČ RAJH, Zgodovinski arhiv Ljubljana: *Vzajemnost, strokovnost in etičnost – gradniki razvoja sodobne slovenske javne arhivske službe*;
- dr. Tomasz HAJEWSKI, Oddetek Državnega arhiva Katowice v Cieszyu, AGNIESZKA Laskowska, Knjižnica Cieszyn, Cieszyn, Poljska: *Skupni cilj in različne metode – popisovanje in digitalizacija zgodovinskih dokumentov Knjižnice Cieszyn in Oddelka Državnega arhiva Katowice v Cieszynu*;
- Katarina KRAŠEVAC: *Arhivsko gradivo glasbene provenience v arhivih, notni zapisi v arhivih – (ne)viden dragocen del kulturne dediščine*;
- Aleksander LAVRENČIČ, RTV Slovenija: *Arhivsko gradivo iz Arhiva Televizije Slovenija kot vir za preučevanje zgodovine in razvoja arhivistike v Sloveniji*;
- dr. Marjeta HORJAK, Alma Mater Europaea, ECM: *Kritični dejavniki uspeha za izvajanje e-hrambe – primer Slovenije*.

V sekciji za ustvarjalce arhivskega gradiva je bila pozornost usmerjena predstavitvi uporabe Urejevalnika SIP. Klavdija Krivec in dr. Tatjana Hajtnik iz Arhiva Republike Slovenije sta na praktičnih primerih pokazali, kako napredni uporabniki pripravijo strukturo sprejemnega informacijskega paketa (SIP), ki jo nato skupaj z orodjem pošljejo ustvarjalcu. Ta s pomočjo Urejevalnika SIP in pridobljeno strukturo SIP arhivsko gradivo pripravi in izroči pristojnemu arhivu. V drugi delavnici je dr. Tatjana Hajtnik predstavila posebno programsko opremo INFO.RM, namenjeno oceni in obvladovanju tveganj pri dolgoročni e-hrambi.

Zadnji dan konference je bil namenjen aktualnim vprašanjem pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in v arhivih. Pripravili smo nekaj zanimivih predavanj, ki so se nanašala na praktično delo pri ustvarjalcih. Sanja Androić iz podjetja Mariborski vodovod d. o. o. je predstavila izkušnje pri pripravi notranjih pravil podjetja, medtem ko sta Jelka Rojko in Patricija Pirš iz UKC Maribor predstavili projekt digitalizacije vhodne pošte z dokumentnim sistemom in e-hrambo. Sodelovanje med pristojnim arhivom in ustvarjalcem pri pripravi e-gradiva za predajo so predstavili dr. Miroslav Novak in dr. Vinko Skitek iz Pokrajinskega arhiva Maribor in ravnatelj Osnovne šole Brezno-Podvelka.

Obveznosti javnopравnih oseb glede obveščanja pristojnega arhiva v arhivskih predpisih je predstavil dr. Jože Škofljanec iz Arhiva Republike Slovenije, medtem ko sta Petra Grahek in Bernardka Šenk z Ministrstva RS za okolje in prostor predstavili izzive selitve neurejenega arhiva. Boštjan Dornik iz RTV-ja Slovenija je predstavil dostopnost in uporabnost avdiovizualnega arhivskega gradiva v televizijskih arhivih.

V zadnjem delu konference je dr. Tatjana Hajtnik iz Arhiva Republike Slovenije predstavila Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki, medtem ko je dr. Benjamin Lesjak iz podjetja Datainfo. si d. o. o. predstavil, kako poteka inšpekcijski postopek v primeru zaznane kršitve osebnih podatkov. Vladimir Milošević je predstavil prispevek *Udeleženci vzgojno-izobraževalnega procesa kot uporabniki arhivov*. Zadnje predavanje je

bilo namenjeno varnosti komunikacij in aplikacij, ki sta ga pripravila Sanja Androič iz podjetja Mariborski vodovod d. o. o. in direktor podjetja Go-lix d. o. o. Boštjan Špehonja.

Na temelju izvedenih strokovnih dejavnosti na konferenci in predvsem intenzivne razprave v formalnih in neformalnih skupinah so bile izoblikovane naslednje arhivske strokovne ugotovitve, usmeritve oziroma priporočila:

1. Za potrebe promocije in uporabe arhivskega gradiva se uveljavljajo različne rešitve s področja digitalizacije. Številne so se začele že pred »kovidom« ter so bile nato potencirane in preizkušene v času krize. Pri tem je pomemben trend umeščanja digitalizacije arhivskega gradiva v polje redne arhivske dejavnosti. V segmentu promocije se ob tem pojavljajo še nove arhivske iniciative in alternativne rešitve, kot je npr. strip z arhivskimi vsebinami, dejavnosti »vpreženja množic« na področju arhivske dejavnosti, osredotočeno sodelovanje z različnimi zavodi in organizacijami, predvsem s področja šolstva pri promociji arhivskih vsebin itd.
2. Drugo pomembno priporočilo s konference se nanaša na materialno varstvo arhivskega gradiva. Poplave, potresi, vojne in drugi dejavniki tveganja predstavljajo veliko potencialno grožnjo ohranjanju arhivskega gradiva. V tem kontekstu naj poudarimo zahteve po hitrem in učinkovitem ukrepanju v primeru nevarnosti, a tudi k razmisleku glede delovanja arhivskih ustanov v posebnih okoliščinah.
3. Na področju upravljanja z arhivskimi vsebinami si je treba prizadevati za praktično uveljavljanje kompleksnih modelov, kot so npr. RiC, TQM in tudi PDCA itd., ter s tem povezanih standardov, hkrati je treba neprestano preverjati ustreznost in uporabnost uveljavljenih arhivskih strokovnih metod in rešitev s področja vrednotenja arhivskega gradiva, obdelav digitalnih in digitaliziranih vsebin, avtomatizacije postopkov v arhivih in navsezadnje etičnih ravnanj v arhivski teoriji in praksi.
4. Nova orodja in rešitve, kot so Urejevalnik SIP, orodje za oceno tveganja pri dolgoročni e-hrambi, Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah itd., predstavljajo logične odgovore na intenzivno in obsežno prehajanje iz analognega oziroma fizičnega na digitalno poslovanje pri ustvarjalcih. Njihovo poznavanje in uporaba odpirata nova arhivska strokovna vprašanja, do katerih se je treba proaktivno opredeljevati in jih reševati tako na praktični kot tudi teoretični ravni. Pri tem sta vzajemnost in odgovornost njihove implementacije porazdeljeni med ustvarjalci in pristojnimi arhivi, kar se posledično izraža v dolgoročno zagotovljeni verodostojnosti arhivskih vsebin.
5. Varnost komunikacij in aplikacij ter podatkov, ki se prenašajo ali obdelujejo na tej infrastrukturi, postaja v sodobni družbi in s tem tudi v sodobni arhivski teoriji in praksi, vedno pomembnejša. Prav zato je treba posvečati posebno pozornost zmanjšanju možnosti vdorov in okužb z zlonamer-no opremo, ki ima lahko nepredvidljive posledice tako za poslovanje kot tudi za ohranjanje in uporabo arhivskega gradiva kot takšnega.

Nina Gostenčnik

XXX. Arhivski raziskovalni tabor 2022 ART

Beltinci, 28. 6.–1. 7. 2022

Pokrajinski arhiv Maribor je letos priredil že 30. arhivski raziskovalni tabor.

Prvi tabor je bil organiziran leta 1991. Prvotni cilj tabora je bil zbrati in na razstavi prikazati tiste dokumente, ki prikazujejo življenje ljudi v obmejnih,

madžarsko-slovenskih vaseh, njihovo medsebojno navezanost, povezanost oziroma odnos drug do drugega. Tabor je vsa ta leta nadaljeval s tem poslanstvom. Piko na i so mu dali udeleženci tabora, dijaki, ki so prihajali tako iz Slovenije kot tudi iz Madžarske. Njihovo skupno preživljanje časa in raziskovanje sta pomagala pri spoznavanju, razumevanju jezika drug drugega in kulture. Tabor je prav tako pomagal pri krepitvi strpnosti med dijaki in služil za razumevanje tako enega kot drugega naroda, s čimer so tudi premagovali predsodke in stereotipe. Z našim obiskom pri domačinih se je tudi pri njih povečevala skrb za njihovo lastno pisno kulturno dediščino.

Naš tabor se je po večletnem raziskovanju ob slovensko-madžarski meji razširil tudi na druga območja Prekmurja, v njegovo notranjost, in na območja, ki niso dvojezična. Tako smo pred leti raziskovali tudi v Turnišču, Gomilicah, Črenšovcih, Fikšincih, Kramarovcih, Križevcih ...

Jubilejni 30. tabor bi morali izvesti že leta 2020. Že takrat smo v načrtih imeli Beltince. Zaradi koronavirusnih razmer smo se odločili, da izvedbo tabora preložimo na ugodnejši čas. Šele letos, po dvoletnem premoru, so razmere bile takšne, da smo lahko začeli z organizacijo tabora. Vendar je epidemija koronavirusne bolezni covid-19 terjala svoj davek tudi pri našem mednarodnem taboru; naši madžarski kolegi so sodelovanje »zamrznili«. Kljub temu smo se v Pokrajinskem arhivu Maribor odločili, da jubilejni tabor izvedemo, čeprav sami in samo s slovenskimi dijaki ter v malo drugačni obliki. Zato tudi novo ime tabora, iz katerega smo črtali besedo »mednarodni«; iz MART-a je nastal ART.

Po navadi je tabor potekal tako, da smo z dijaki obiskovali domačine, potrkali na njihova vrata in jih povprašali po starih dokumentih, fotografijah, molitvenikih, učbenikih, knjigah ipd. Letos je bilo tega manj, več pozornosti smo namenili spoznavanju zgodovine Beltincev in drugih krajev beltinske občine.

Župnik Boris Kučko nam je razkazal mogočno župnijsko cerkev sv. Ladislava, grobnico, kjer počivajo člani družine Zichi, Marijino kapelo, bogato knjižnico, matične knjige in druge dokumente, ki jih hrani v župnijskem arhivu. Največji vtis sta na nas pustili grobnica in zgodba grofovske družine Zichy, ki je v preteklosti posedovala tudi beltinski grad. Podrobno smo spoznali tudi judovske družine v Beltincih in okolici. O njih nam je pripovedoval Bojan Zdravec, ljubiteljski zgodovinar, ki nam je pokazal tudi bogato zbirko fotografij, ki jih ima. S pomočjo judovskih matičnih knjig, ki jih hrani naš arhiv, je Bojanu uspelo identificirati tudi beltinsko judovsko poroko s konca 19. stoletja. Z etnologinjo Jelko Pšajd iz Pomurskega muzeja Murska Sobota smo posedeli v prekmurski »iži« v Lipi, pod njenim »gümlom«, kjer smo poslušali zanimive zgodbe o življenju v Dolinskem delu Prekmurju nekoč. Ustavili smo se tudi v »ciglarski« vasi v Melincih in na bratonskem pokopališču ob nagrobniku Števana Kúharja, ki ga je zasnoval arhitekt Jože Plečnik. Seveda smo se sprehodili tudi po sobanah beltinskega gradu, po katerem nas je popeljala Simona Cizar ter nam pripovedovala zgodbe o gradu in o grofici.

Z dijakinjami smo letos obiskali samo dve družini, in sicer gospo Elizabeto Zdravec in Bojana Bohneca v Bratoncih. Oba sta velika zbiratelja; gospod Bohnec zbira tudi predmete. Trenutno si prizadeva, da bi za predmete našel primeren prostor za hrambo. Upamo, da se mu bo želja tudi uresničila in jih bo lahko razstavil v gradu. Za zbrane dokumente, ki jih imata tako gospa Lizika kot gospod Bojan, smo obema predlagali Pokrajinski arhiv Maribor oziroma našo enoto v Murski Soboti, ki bo predvidoma odprta leta 2024. Gradivo v arhivu bi bilo ustrezno popisano, shranjeno in varovano ter tudi na razpolago raziskovalcem. Med gradivom gospe Lizike kar nismo znali izbrati, kaj bi si izposodili! Ima veliko zbirko fotografij, najrazličnejših izkaznic in knjižic, molitvenikov, spričeval, potrdil ... Ob vsaki fotografiji in dokumentu je povedala tudi zgodbo, kar je zlata vredno! Dijakinje je pritegnila zgodba učiteljice Antonije Osterc. Gospa Lizika hrani namreč tudi njen finančni zvezek, kjer je natančno beležila čisto vse svoje izdatke. Na temelju izdatkov za sina Petra so udeleženske postale radove-

dne ter iz dokumentov in zapiskov ter ohranjenih fotografij izvedele marsikaj o družini.

Četrty, zadnji dan tabora, smo v beltinskem gradu pripravili razstavo, na kateri smo predstavili zbrano arhivsko gradivo – dokumente, fotografije, izkaznice gospe Lizike in fotografije Bojana Zadravca.

Zbrano gradivo gospe Lizike in Bojana Zadravca je vsebinsko zelo bogato, kar priča o bogati preteklosti Beltincev. Navdušile so nas predvsem fotografije beltinskega gradu, njegovih prebivalcev in osebja. Žal so se kolesja zgodovine obrnila tako, da je vse to preteklost in je veliko vsega že izgubljeno, uničeno in tudi pozabljeno. S tabori, kakršen je bil arhivski, in podobnimi dejavnostmi, ki jih v Beltincih izvaja predvsem Zavod za turizem, kulturo in šport, se lahko poskrbi, da beltinske zgodbe in posamezniki iz preteklosti ne potonejo popolnoma v pozabo ...

Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila še Katjuši Peterka in Elizabeth Adjei, ki sta popestrili otvoritev tabora, kvartetu trobil Glasbene šole Beltinci, ki so nastopili na zaključku tabora, županu Občine Beltinci Marku Viragu, župniku Borisu Kučku, Jelki Pšajd, profesorici zgodovine Gimnazije Murska Sobota Meliti Franko in Mateji Sajovic, Simoni Cizar, ki nam je bila v veliko pomoč ves čas tabora in je poskrbela za vse oziroma našla rešitev za vsak problem, uslišala vse naše želje, ter Liziki Zadavec, Bojanu Zadravcu in Bojanu Bohnecu, ki so nam dovolili pokukati v njihovo zbirko in posodili arhivsko gradivo.

O 31. taboru še (že) razmišljamo, kako in v kakšni obliki ga izvesti ...

Gordana Šovegeš Lipovšek

PRIDOBITVE ARHIVOV
ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Pridobivanje javnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 283, Republiški rudarski inšpektorat, 1951–2005, 67 škatel, 7,5 tm, izročitelj: Inšpektorat RS za infrastrukturo (M. Povalej).
- SI AS 353, Javno tožilstvo Republike Slovenije, 1945–2000, 1200 škatel, 133 tm, izročitelj: Javno tožilstvo RS (A. Škoro Babić).
- SI AS 1087, Zbirka dopolnilnih mikrofilmov, Mikrofilmi urbarjev in drugega gradiva družine Auersperg s Turjaka, 1484–20. st., 6 mikrofilmskih kolotov, izročitelj: Državni arhiv v Leipzigu, nakup (L. Žnidaršič Golec).
- SI AS 1205, Sklad Prešernovih nagrad, 2016–2020, 28 škatel, 3,2 tm, izročitelj: Ministrstvo za kulturo RS (M. Grabnar).
- SI AS 1241, Združenje Slovenska izseljenska matica, okrog 200 škatel, 22 tm, 1920–1996, izročitelj: Združenje Slovenska izseljenska matica (D. Juričič Čargo).
- SI AS 1599, Agencija RS za javnopravne evidence in storitve, 2002–2008, 282 škatel, 31,5 tm, izročitelj: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve (M. Povalej).
- SI AS 1599, Agencija RS za javnopravne evidence in storitve, 2008–2012, vzorčno arhivsko gradivo Poslovnega registra Slovenije, Izpostava Ljubljana, 21 škatel, 2,4 tm, izročitelj: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve (M. Povalej).
- SI AS 1600, Zveza slovenskih glasbenih šol, 1963–2016, 48 škatel, 5,3 tm, izročitelj: Zveza slovenskih glasbenih šol (M. Grabnar).
- SI AS 1612, Nacionalna agencija RS za kakovost v visokem šolstvu, 1990–2013, 256 škatel, 28,45 tm, izročitelj: Nacionalna agencija RS za kakovost v visokem šolstvu (M. Povalej).
- SI AS 1614, Inštitut za narodnostna vprašanja, 1882–202, 322 škatel, 35,8 tm, izročitelj: Inštitut za narodnostna vprašanja (M. Grabnar).
- SI AS 1640, Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, 1998–2015, 592 škatel, 65,8 tm, izročitelj: Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (A. Starman Alič).
- SI AS 1787, Slovenska policija, 1944–1999, 75 škatel, 8,4 tm, izročitelj: Ministrstvo za notranje zadeve RS (M. Povalej, G. Jenuš).
- SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, 1950–1951, 0,02 tm, 1 knjiga, izročitelj: Vinko Fugina, darilo (T. Cankar).
- SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, 1941–2006, 56 škatel, 7 tm, izročitelj: Ministrstvo za notranje zadeve RS (M. Povalej, G. Jenuš).
- SI AS 1993, Inšpektorat Republike Slovenije za okolje in prostor, Območna enota Maribor, Območna enota Celje, Območna enota Murska Sobota, skupaj 317 škatel, 35,2 tm, izročitelj: Inšpektorat Republike Slovenije za okolje in prostor (Ž. Štrumblj).
- SI AS 2041, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Inšpektorat RS kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, Območna enota Nova Gorica, 12 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Inšpektorat RS kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo. Območna enota Nova Gorica (Ž. Štrumblj).
- SI AS 2041, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Inšpektorat RS kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, Območna enota Celje, 10 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Inšpektorat RS kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, Območna enota Celje (Ž. Štrumblj).
- SI AS 2086, Uprava zgradb Socialistične republike Slovenije, 1945–1990, 43 škatel, 4,8 tm, izročitelj: Javni gospodarski zavod Protokolarne storitve Brdo (M. Povalej).

- SI AS 2109, Carinska služba Slovenije, podfond Generalni carinski urad Ljubljana, 1979–2000, 60 škatel, 10 knjig, 7,7 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Generalni finančni urad (J. Kogovšek).
- SI AS 2119, Ministrstvo za notranje zadeve RS, 1934–2019, 11 škatel, 1,3 tm, izročitelj: Ministrstvo za notranje zadeve RS (M. Povalej, G. Jenuš).
- SI AS 2128, Zveza vodnih skupnosti Slovenije, 1933–2002, 186 škatel, 1 kartotečna škatla, 21 tm, izročitelj: Direkcija RS za vode (M. Povalej).
- SI AS 2131, Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije, serija Denacionalizacija, 1992–2018, 181 škatel, 20,2 tm, izročitelj: Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS (M. Povalej).
- SI AS 2140, Republiški energetski inšpektorat, 1944–1999, 24 škatel, 2,7 tm, izročitelj: Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS (M. Povalej).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0524, Zbirka fotografij in slik, 1945, s.d., 3 kosi (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/0596, Osnovna šola Dobova, 1870–2000, 0,8 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Jožeta Toporišiča Dobova (V. Kočevar).
- SI_ZAC/0750, Premogovnik Senovo, 1953–2012, 1,6 tm, izročitelj: Rudnik Senovo v zapiranju d. o. o. – v stečaju (J. Kranjec).
- SI_ZAC/0845, I. gimnazija Celje, 1976–2007, 1,7 tm, izročitelj: Jože Zupančič (V. Kočevar).
- SI_ZAC/0860, Srednja trgovska šola Celje, 1919–2000, 5,1 tm, izročitelj: Ekonomska šola Celje (V. Kočevar).
- SI_ZAC/0900, Slovensko ljudsko gledališče Celje, 2016–2020, 0,2 tm, izročitelj: Slovensko ljudsko gledališče Celje (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1001, Okrožno državno tožilstvo Celje, kazenske zadeve, 1977–2000, 35,2 tm, izročitelj: Okrožno državno tožilstvo v Celju (A. Prša).
- SI_ZAC/1030, Zbirka Varia, 1965, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1040, Skupščina občine Mozirje, 1986–1988, 8,3 tm, izročitelj: Upravna enota Mozirje (H. Zdovc).
- SI_ZAC/1135, Pokrajinski muzej Celje, 1950–1986, 0,6 tm, izročitelj: Pokrajinski muzej Celje (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1138, Valvazorjeva knjižnica Krško, 1964–2006, 0,7 tm, izročitelj: Valvazorjeva knjižnica Krško (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1148, Muzej novejšje zgodovine Celje, 1964–2002, 0,9 tm, izročitelj: Muzej novejšje zgodovine Celje (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1171, Zbirka gradiva o športu, 1984–1985, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1274, Zbirka razglednic in dopisnic, 1897–1994, 0,1 tm, 156 kosov (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1313, Zbirka voščilnic, 2020, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1335, Razvojni center Celje, 1970–2000, 1,1 tm, izročitelj: Razvojni center Planiranje, d. o. o. Celje (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1371, Zavod za kulturo Delavski dom Trbovlje, 2015–2019, 0,2 tm, izročitelj: Zavod za kulturo Delavski dom Trbovlje (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1376, Tekstilna tovarna nogavic Polzela, 1947–2016, 3,8 tm, izročitelj: Polzela tovarna nogavic, d. o. o., Polzela – v stečaju (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1406, Zbirka gradiva različnih društev in zvez, 1984–2001, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1431, Zveza kulturnih organizacij Zagorje ob Savi, 1934–1989, 1,6 tm, izročitelj: Zveza kulturnih organizacij Zagorje ob Savi (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1663, Poklicna gasilska enota Celje, 1957–2010, 4,4 tm, izročitelj: Poklicna gasilska enota Celje (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1675, Temeljno sodišče v Celju, enota Žalec, pravdni in nepravdni spisi 1979–1994, 17,5 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Žalcu (A. Prša).

- SI_ZAC/1677, Kulturni dom Krško, 1976–1995, 0,3 tm, izročitelj: Kulturni dom Krško (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1698, II. osnovna šola Celje, 1912–1993, 3,9 tm, izročitelj: II. osnovna šola Celje (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1699, Gasilska zveza Šaleške doline, 1954–2010, 4,3 tm, izročitelj: Gasilska zveza Šaleške doline (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1701, Zavod za šport Slovenske Konjice, 1992–2019, 0,7 tm, izročitelj: Zavod za šport Slovenske Konjice (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1702, Osnovna šola dr. Mihajla Rostoharja – Krško, 1975–2000, 0,6 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Mihajla Rostoharja Krško (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1704, Srednja ekonomska šola Celje, 1921–2000, 8,6 tm, izročitelj: Ekonomska šola Celje (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1707, Vrtec Slovenske Konjice, 1970–1996, 1,0 tm, izročitelj: Vrtec Zreče (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1708, Vrtec Zreče, 1996–2000, 0,1 tm, izročitelj: Vrtec Zreče (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1710, Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Nazarje, 1892–1983, 2,5 tm, izročitelj: Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Nazarje (H. Zdovc).
- SI_ZAC/1711, Glasbena šola Zagorje, 1946–1994, 0,5 tm, izročitelj: Glasbena šola Zagorje (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1712, Center za socialno delo Velenje, 1962–1998, 23 tm, izročitelj: Center za socialno delo Savinjsko – Šaleška, Enota Velenje (H. Zdovc).
- Krajevna skupnost Zreče, 1965–2000, 2 tm, izročitelj: Krajevna skupnost Zreče (S. Jazbec).
- Unior Zreče d. d., 1926–1997, 2,0 tm, izročitelj: Unior Zreče d. d. (J. Kranjec).

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- SI_PAK/1041, Istrabenz Koper, 1947–1980, 889 dokumentov za digitalizacijo, izročitelj: Boris Gruden.
- SI_PAK/1044, OZ RK Piran, 1964–2017, 6 te, 0,6 tm, izročitelj: Območno združenje rdečega križa Piran.
- SI_PAK/1046/001, TOMOS Koper, tehnični arhiv, 1962–1998, 86 lesenih zabojev (stojal) s tehničnimi načrti, 3 kovinske omare in 11 kovinskih nosilcev s tehničnimi načrti, 4 kovinski predalniki z mikrofili poškodovanih tehničnih načrtov, 152 tulcev s tehničnimi načrti, 419 fasciklov ter 47 škatel in map, cca. 98 tm, izročitelj: Hidria, d. d.
- SI_PAK/1049, SGP Gorica – zbirka gradbenih načrtov, 1971–1990, 1 te, 4 mape, 0,4 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/0114, Rudnik svinca in cinka Mežica, 1770–2004, 7 tm, izročitelj: TAB d. d.
- SI_PAM/0152, Krajevni ljudski odbor Čadram, 1945–1952, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje.
- SI_PAM/0259, Krajevni ljudski odbor Oplotnica, 1945–1952, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje.
- SI_PAM/0547, Skupščina občine Slovenj Gradec, 1962–1989, 134 škatel, 13,4 tm, izročitelj: Upravna enota Slovenj Gradec.
- SI_PAM/0631, Okrajno sodišče Gornja Radgona; SI_PAM/0633 Okrajno sodišče Ljutomer, od 1850, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje.
- SI_PAM/0633, Okrajno sodišče Ljutomer, 1814–1949, 238 škatel, 23,80 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljutomeru.
- SI_PAM/0635, Okrajno sodišče Maribor 1898–1941; SI_PAM/0715, Sodišče Maribor 1941–1945; SI_PAM/0723, Okrajno sodišče Maribor 1945–1978; SI_PAM/0724,

- Okrajno sodišče Maribor okolica, 1939–1955, 148 škatel, 14,80 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Mariboru.
- SI_PAM/0641, Okrajno sodišče Slovenj Gradec, 1949–1959, 46 škatel, 4,6 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Slovenj Gradcu.
- SI_PAM/0642, Okrajno sodišče Slovenska Bistrica, 1850–1961, 63 škatel, 6,3 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Slovenski Bistrici.
- SI_PAM/0683, Okrajno sodišče Prevalje, 1946–1948, 15 škatel, 1,5 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Slovenj Gradcu.
- SI_PAM/0713, Temeljno sodišče Murska Sobota; SI_PAM/0729, Okrožno sodišče Murska Sobota, 1958–1994, 287 škatel, 28,70 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Murski Soboti.
- SI_PAM/0725, Okrožno sodišče Maribor, 1945–1978, 955 škatel, 6 knjig, 95,5 tm, izročitelj: Okrožno sodišče Maribor.
- SI_PAM/0731, Občinsko javno pravobranilstvo Maribor, 1956–1994, 34 škatel, 3,4 tm, izročitelj: Državno odvetništvo Republike Slovenije, zunanja enota v Mariboru.
- SI_PAM/0791, Osnovna šola Franceta Prešerna Maribor, 1838–2011, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Osnovna šola Franceta Prešerna Maribor.
- SI_PAM/0974 Mariborska tekstilna tovarna Maribor, 1908–2000, 12 škatel, 1,2 tm, izročitelj: MTT Tekstil d. o. o. – v stečaju.
- SI_PAM/0990, Tovarna avtomobilov Maribor, 1941–2021, 59 škatel, 5,9 tm, izročitelj: TAM Maribor d. d. – v stečaju.
- SI_PAM/1429, Tehniška, elektro, strojna in tekstilna šola Maribor, 1899–2000, 163 škatel, 16,3 tm, izročitelj: Srednja elektro računalniška šola Maribor.
- SI_PAM/1683, Osnovna šola Franja Goloba Prevalje, 1896–2017, 26 škatel, 2,6 tm, izročitelj: Osnovna šola Franja Goloba Prevalje.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. stol., 44 razglednic, odkup, izročitelj: Gorič Mišo, Srečko Šneberger.
- SI_PAM/1700, Varia, konec 19. stol., 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje
- SI_PAM/1891, Splošna bolnišnica Slovenj Gradec, 1898–1980, 3 škatle, 11 knjig, 0,5 tm, izročitelj: Splošna bolnišnica Slovenj Gradec.
- SI_PAM/1940, Elektrogospodarski šolski center Maribor, 1936–1998, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Srednja elektro računalniška šola Maribor.
- SI_PAM/1959, Mura, proizvodnja oblačil Murska Sobota, 1946–2013, 26 škatel, 2,6 tm, izročitelj: Mura, European Fashion Design, Proizvodnja oblačil d. d. – v stečaju.
- SI_PAM/2025, Vinag Maribor, 1952–2014, 141 škatel, 14,1 tm, izročitelj: Mikrografija d. o. o.
- SI_PAM/2035, Rdeči križ Slovenije – Območno združenje Maribor, 1968–2013, 35 škatel, 3,5 tm, izročitelj: Rdeči križ Slovenije – Območno združenje Maribor.
- SI_PAM/2036, Prva osnovna šola Slovenj Gradec, 1869–1998, 54 škatel, 15 knjig, 6 tm, izročitelj: Prva osnovna šola Slovenj Gradec.
- SI_PAM/2037, Temeljno sodišče Maribor, 1979–1994, 74 škatel, 7,4 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Mariboru.
- SI_PAM/2038, Športni objekti Maribor, 1965–1999, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Športni objekti Maribor.
- SI_PAM/2039, Florina Maribor, 1947–2011, 88 škatel, 8,8 tm, izročitelj: Mikrografija d. o. o.
- SI_PAM/2040, Javno komunalno podjetje Log, 1965–1990, 9 škatel, 0,9 tm, izročitelj: Javno komunalno podjetje Log.
- SI_PAM/2041, Notar Ivan Stojan, Ljutomer, 1923–1932, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljutomeru.
- SI_PAM/2042, Notar Gregor Šašel, Ljutomer, 1936–1941, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljutomeru.
- SI_PAM/2043, Notar Rudolf Dichler, Ljutomer, 1942–1945, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljutomeru.
- SI_PAM/2044, Dvojezična osnovna šola I. Lendava, 1865–1993, 136 škatel, 13,6 tm, izročitelj: Dvojezična osnovna šola I. Lendava.

- SI_PAM/2045, Športni center Pohorje, 1956–2006, 8 škatel, 0,8 tm, izročitelj: Športni center Pohorje.
- SI_PAM/2046, Visoka šola Ravne na Koroškem, 2009–2020, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Visoka šola Ravne na Koroškem v likvidaciji.
- SI_PAM/2047, Društvo tabornikov Vedri Prleki Ljutomer, 1993–2003, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Marko Jerebič.
- SI_PAM/2048, Vrtec Ravne na Koroškem, 1969–1992, 8 škatel, 0,8 tm, izročitelj: Vrtec Ravne na Koroškem.
- SI_PAM/2049, Prostovoljno gasilsko društvo Ravne na Koroškem, 1878–1982, 14 škatel, 11 kolotov, 1,4 tm, izročitelj: Gasilska zveza Mežiške doline.
- SI_PAM/2050, Koroški gasilski zavod, 1937–1987, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Gasilska zveza Mežiške doline.

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

- SI_PANG/0104, Skupščina občine Nova Gorica, 1962–1994, 112 kartotečnih škatel, 7 tm.
- SI_PANG/0108, Skupščina občine Tolmin, 1981–1983, 3 knjige.
- SI_PANG/0382, Osnovna šola Kanal, 1947–2000, 25 škatel, 2,5 tm.
- SI_PANG/0409, Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica, Šempeter pri Gorici, 1969–1995, 73 škatel, 8,1 tm.
- SI_PANG/0415, Meblo Nova Gorica, s. d., večje število tulcev in ovojev, 3,5 tm.
- SI_PANG/0547, Otroški vrtec Tolmin, 1958–2020, 22 škatel, 2,2 tm.
- SI_PANG/0553, Medobčinski svet Zveze komunistov Slovenije severnoprimerjskih občin, Nova Gorica, 1977–1990, 5 fasciklov, 1 knjiga, 0,3 tm.
- SI_PANG/0593, Soške elektrarne Nova Gorica, 1897–1979, 26 škatel, 2,6 tm.
- SI_PANG/0666, Osnovna šola Podbrdo, 1946–2000, 11 škatel, 1,1 tm.
- SI_PANG/0728, Samoupravne interesne skupnosti gospodarskih dejavnosti občine Tolmin, 1963–1991, 40 škatel, 4 tm.
- SI_PANG/0733, Slovensko narodno gledališče Nova Gorica, 1998–2020, 2 škatli, 0,2 tm.
- SI_PANG/0734, MIP Nova Gorica, 1969–2016, 17 škatel, 1,7 tm.
- SI_PANG/0751, Krajevna skupnost Tolmin, 1975–2010, 10 škatel, 1 mapa, 3 plakati, 1 tm.
- SI_PANG/1050, Krajevna skupnost Osek-Vitovlje, 2009–2020, 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_PANG/1116, Agroind Vipava, 1945–2015, 32 škatel, 3,2 tm.
- SI_PANG/1167, Osnovna šola Kozara, 1961–2014, 2 škatli, 0,2 tm.
- SI_PANG/1256, Delavsko prosvetno društvo Svoboda Prešeren Šempeter pri Gorici, 1960–1978.
- SI_PANG/1259, Socialni demokrati – Območna organizacija Nova Gorica, 1991–2000, 11 fasciklov, 1 knjiga, 0,7 tm.
- SI_PANG/1260, Kino Nanos Vipava, 1947–1983, 3 škatle, 0,3 tm.
- SI_PANG/1261, Kmetijsko-gospodarska šola Tolmin, 1953–1954.
- SI_PANG/1262, Goriški muzej Nova Gorica, 1952–1965, 8 škatel, 0,8 tm.
- SI_PANG/1265, Dom starejših občanov Ajdovščina, 1983–2006, 6 škatel, 0,6 tm.
- SI_PANG/1267, Zdravstveni dom Nova Gorica, 1961–2008, 10 škatel, 1,2 tm.
- SI_PANG/1268, Stanovanjsko podjetje Tolmin, 1965–1975, 3 škatle, 0,3 tm.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

- SI_ZAP/0082, Okrajno sodišče Ormož, 1921–1941 in 1958–1978, 228 škatel, 22,8 tm.
- SI_ZAP/0106, Osnovna šola Destrnik, 1879–1998, 38 škatel, 3,8 tm.
- SI_ZAP/0107, Osnovna šola dr. Franja Žgeča Dornava, 1961–2011, 17 škatel, 1, 7 tm.
- SI_ZAP/0118, Osnovna šola Ormož, 1879–2001, 50 škatel, 5 tm.
- SI_ZAP/0126, Osnovna šola Trnovska vas, 1879–2000, 3 škatle, 0,3 tm.

- SI_ZAP/0127, Poljedelska in živilnarska šola Turnišče / Biotehnična šola Ptuj, 1953–2005, 22 škatel, 2,2 tm.
- SI_ZAP/0136, Osnovna šola Hum, 1962–1984, 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0139, Glasbena šola Karol Pahor Ptuj, 1986–2017, 22 škatel, 2,2 tm.
- SI_ZAP/0142, Gimnazija Ptuj, 1953–2001, 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0146, Srednje šolski center Ptuj, Ekonomska in administrativna šola, 1970–2000, 116 škatel, 11,6 tm.
- SI_ZAP/0159, Skupščina Občine Ormož, 1985–1987, 97 škatel, 9,7 tm.
- SI_ZAP/0181, Dijaški dom Ptuj, 1977–1986, ca. 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0214, Gradbeno podjetje Gradnje Ptuj, 2009–2010, 4 škatle, 0,4 tm.
- SI_ZAP/0405, Davčni urad Ptuj, 1955–2011, 5 škatel, 0,5 tm.
- SI_ZAP/0505, Osnovna šola Ivanjковci, 1963–1972, (matična knjiga), 1 knjiga.
- SI_ZAP/0558, Strojna šola Ptuj, 1946–2005, 5 škatel, 0,5 tm.
- SI_ZAP/0580, Krajevna skupnost Destrnik, 1963–1998, 3 škatle, 0, 3 tm.
- SI_ZAP/0590, Elektro in računalniška šola Ptuj, 1988–2005, 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0638, Talum, tovarna aluminija d. d. Kidričevo, ok. 1950–1991, pravna služba, 133 škatel, 13,3 tm.
- SI_ZAP/0646, Sklad dela Spodnje Podravje, ustanova za izvajanje aktivne politike zaposlovanja, 2007–2019, 1 škatla, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0647, Center za socialno delo Ptuj, 1965–2000, 36 škatel, 3,6 tm.
- SI_ZAP/0648, Občina Destrnik, 1993–2006, 32 škatel, 51 fotografij, 3,2 tm.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota Ljubljana

- SI_ZA_LJU/0443, Osnovna šola Primoža Trubarja Velike Lašče, 1926–2003, 31 škatel, 3,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Primoža Trubarja Velike Lašče (H. Habjan).
- SI_ZAL_CER/0096, Finančni urad Cerknica, 1978, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_DOM/0072, Notariat Brdo, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_GRO/0127, Finančni urad Grosuplje, 1976–1980, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/00157, Samoupravna interesna skupnost za varstvo pred požarom občine Kamnik, 1985–1990, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0078, Samoupravna stanovanjska skupnost Kamnik, 1986, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0143, Finančni urad Kamnik, 1973–1980, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Finančni urad Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0144, Delovna skupnost skupnih strokovnih služb samoupravnih interesnih skupnosti Kamnik, 1979–1990, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0145, Občinska izobraževalna skupnost Kamnik, 1967–1990, 16 škatel, 1,6 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0146, Občinska raziskovalna skupnost Kamnik, 1975–1990, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0147, Občinska skupnost otroškega varstva Kamnik, 1969–1990, 16 škatel, 1,6 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0148, Občinska skupnost socialnega skrbstva Kamnik, 1978–1991, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0150, Občinska zdravstvena skupnost Kamnik, 1986, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).

- SI_ZAL_KAM/0151, Samoupravna interesna skupnost za zaposlovanje Kamnik, 1986, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0152, Kulturna skupnost občine Kamnik, 1971–1991, 11 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0153, Občinska skupnost socialnega varstva Kamnik, 1979–1985, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0154, Kmetijsko zemljiška skupnost občine Kamnik, 1969–1989, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0155, Samoupravna interesna komunalna cestna skupnost občine Kamnik, 1986, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KAM/0156, Samoupravna komunalna skupnost Kamnik, 1976–1977, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_KOČ/0010, Okrajno sodišče Kočevje, 2 kosa, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LIT/0011, Notariat Litija, notar Ivan Grašič, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LIT/0046, Okrajno sodišče Litija, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LIT/0049, Skupščina občine Litija, 1973–1998, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0054, Finančni urad Litija, 1978–1980, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0055, Krajevna skupnost Šmartno pri Litiji, 1978–2003, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0056, Krajevna skupnost Velika Štanga, 1981–1998, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0057, Krajevna skupnost Štangarske Poljane, 1975–2003, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0058, Krajevna skupnost Kostrevnica, 1971–1996, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0059, Krajevna skupnost Javorje, 1997–2010, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LIT/0060, Turistično društvo Šmartno pri Litiji, 1996–2011, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Občina Šmartno pri Litiji (N. Budna Kodrič, M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0030, Okrajno ljudski odbor Ljubljana, 1963–1967, 26 škatel, 2,6 tm, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0086, Okrajno sodišče Ljubljana, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0086, Okrajno sodišče Ljubljana, 1912–1994, 453 škatel, 45,3 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljubljani (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0184, Klasična gimnazija v Ljubljani, 1949–1959, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gimnazija Poljane (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0186, Poljanska gimnazija v Ljubljani, 1890–1995, 81 škatel, 8,1 tm, izročitelj: Gimnazija Poljane (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0197, Šubičeva gimnazija, 1957–1991, 59 škatel, 5,9 tm, izročitelj: Gimnazija Poljane (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0201, Titovi zavodi Litostroj Ljubljana, 1946–2014, 29 kolutov, 128 škatel, 64,7 tm, izročitelj: Litostroj Jeklo d. o. o. (J. Bregar).
- SI_ZAL_LJU/0238, Lichtenturnov zavod, 1941–1944, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gimnazija Poljane (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0367, Osnovna šola Zalog pri Ljubljani, 1948, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0370, Osnovna šola Prule, Ljubljana, 1946–1997, 29 škatel, 2,9 tm, izročitelj: Osnovna šola Prule (T. Dolinar).

- SI_ZAL_LJU/0377, Osnovna šola Janče, 1952, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0378, Osnovna šola Javor, 1939–1944, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0380, Osnovna šola Prežganje, 1966–1967, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0391, Osnovna šola Edvarda Kardelja Ljubljana – Polje, 1876–1995, 55 škatel, 5,5 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0391, Osnovna šola Edvarda Kardelja Ljubljana – Polje, 1946–1997, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Osnovna šola Janka Modra (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0392, Osnovna šola Dolsko, 1961, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0393, Osnovna šola Senožeti, 1939, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0424, Skupščina občine Ljubljana Moste–Polje, 168 škatel, 16,8 tm, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0430, Občinski odbor Zveze združenj borcev Narodnoosvobodilne vojne Ljubljana Center, 1944–2010, 12 škatel, 2 koluta, 1,5 tm, izročitelj: Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana – Center (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0431, Osnovna šola Franca Ravbarja Dol pri Ljubljani, 1949–1999, 40 škatel, 4,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Janka Modra (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0450, Osnovna šola Jožeta Moškriča Ljubljana, 1906–2003, 32 škatel, 3,2 tm, izročitelj: Osnovna šola Jožeta Moškriča (T. Dolinar).
- SI_ZAL_LJU/0716, Občinsko sodišče II v Ljubljani, 1962–1978, 488 škatel, 48,8 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljubljani (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0734, Občinsko javno pravobranilstvo Ljubljana, 1953–1988, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Državno odvetništvo Republike Slovenije (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0736, Mestno javno pravobranilstvo Ljubljana, 1964–1991, 26 škatel, 2,6 tm, izročitelj: Državno odvetništvo Republike Slovenije (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0792, Vzgojno varstvena organizacija Ljubljana Vič–Rudnik, 1969–1996, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0822, Vzgojno varstveni zavod Angelce Ocepek Ljubljana, 1961–1979, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0861, Davčni urad Ljubljana, 1959–1985, 207 škatel, 20,7 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0862, Osnovna šola Medvode, 1961–2000, 24 škatel, 2,4 tm, izročitelj: Osnovna šola Medvode (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0863, Osnovna šola Križevska vas, 1937–1979, 9 škatel, 0,9 tm, izročitelj: Osnovna šola Janka Modra (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0863, Osnovna šola Križevska vas, 1961, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0864, Živalski vrt Ljubljana, 1954–2008, 33 škatel, 3,3 tm, izročitelj: Živalski vrt Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0865, Vzgojno varstveni zavod Sonje Vidmar, 1955–1991, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0866, Vzgojno varstveni zavod Trnovo, 1956–1982, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0867, Vzgojno varstvena organizacija Angele Miklavc–Mami, 1978–1982, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0868, Vzgojno varstvena organizacija Marije Novak, 1982, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0869, Vzgojno varstvena organizacija Rožna dolina, 1960–1986, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0870, Vzgojno varstveni zavod Bičevje, 1965–1982, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).

- SI_ZAL_LJU/0871, Vzgojno varstveni zavod Krim–Rudnik, 1962–1982, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0872, Vzgojno varstveni zavod Malči Beličeva, 1969–1982, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Viški vrtci (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0876, XIII. Gimnazija Ljubljana – Polje, 1953–1957, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0877, Osnovna šola Zadobrova, 1951–1954, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Polje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0019, Osnovna šola Gorenji Logatec, 1927–1996, 24 škatel, 2,4 tm, izročitelj: Osnovna šola Tabor Logatec (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0039, Skupščina občine Logatec, 1921–2013, 22 škatel, 2,2 tm, izročitelj: Upravna enota Logatec (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LOG/0056, Finančni urad Logatec, 1956–1980, 10 škatel, 1 tm, izročitelj: Finančna uprava Republike Slovenije, Finančni urad Ljubljana (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_LOG/0057, Enota za izobraževanje odraslih Vzgojnega zavoda Logatec pri Osnovni šoli Tabor Logatec, 1968–1995, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Osnovna šola Tabor Logatec (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0058, Upravna enota Logatec, 1945–2015, 11 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Upravna enota Logatec (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_RIB/0024, Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Ribnica, 1914–2000, 76 škatel, 1 kolut, 7,6 tm, izročitelj: Upravna enota Ribnica (N. Budna Kodrič).
- SI_ZAL_RIB/0033, Osnovna šola Dolenja vas, 1923–1964, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica (H. Habjan).
- SI_ZAL_RIB/0037, Osnovna šola Ribnica, 1904–1996, 39 škatel, 3,9 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica (H. Habjan).
- SI_ZAL_RIB/0039, Osnovna šola Sušje, 1938–1962 (1993), 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica (H. Habjan).
- SI_ZAL_RIB/0072, Posebna osnovna šola Jožeta Petka, Ribnica, 1969–1995, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica (H. Habjan).
- SI_ZAL_RIB/0079, Državna nižja gimnazija v Ribnici, 1948–1949, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica (H. Habjan).
- SI_ZAL_VRH/0083, Glasbena šola Vrhnika, 1970–2000, 14 škatel, 1,4 tm, izročitelj: Glasbena šola Vrhnika (H. Habjan).
- SI_ZAL_ZAL_KAM/0149, Samoupravna interesna telesnokulturna skupnost Kamnik, 1979–1991, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Upravna enota Kamnik (N. Budna Kodrič).

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto:

- SI_ZAL_ČRN/0020, Osnovna šola Semič, 1890–2010, 39 škatel, 3,9 tm, izročitelj: Osnovna šola Belokranjskega odreda Semič (D. Mušič).
- SI_ZAL_ČRN/0041, Osnovna šola Črnomelj, 1862–2001, 61 škatel, 6,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Mirana Jarca Črnomelj (D. Mušič).
- SI_ZAL_NME/0203, Skupščina občine Novo mesto, 1965, 1 kolut, 0,1 tm, izročitelj: Mestna občina Novo mesto (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0250, Osnovna šola Center Novo mesto, 1935–1995, 22 škatel, 2,2 tm, izročitelj: Osnovna šola Center Novo mesto (M. Sadek).
- SI_ZAL_NME/0256, Osnovna šola Šmihel, 1945–2010, 30 škatel, 3,0 tm, izročitelj: Osnovna šola Šmihel (D. Mušič).
- SI_ZAL_NME/0266, Labod konfekcija Novo mesto, 1947–1996, 57 škatel, 5,7 tm, izročitelj: Andrej Perdan, stečajni upravitelj (J. Glavič).
- SI_ZAL_NME/0268, Gozdno gospodarstvo Novo mesto, 1958–1996, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Gozdno gospodarstvo Novo mesto d. d. (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0317, Krajevna skupnost Šentjernej, 1978–1997, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Občina Šentjernej (J. Glavič).

- SI_ZAL_NME/0318, Krajevna skupnost Orehovica, 1964–1992, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Občina Šentjernej (J. Glavič).
- SI_ZAL_NME/0321, Dolenjske lekarne Novo mesto, 1948–2006, 22 škatel, 2,2 tm, izročitelj: Dolenjske lekarne Novo mesto p. o. (J. Glavič).
- SI_ZAL_NME/0322, Posvetovalnica za učence in starše Novo mesto, 1975–2000, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Posvetovalnica za učence in starše Novo mesto (D. Mušič).
- SI_ZAL_NME/0323, Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Novo mesto, 1984–1999, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Novo mesto (M. Sadek).
- SI_ZAL_NME/0324, Krajevna skupnost Mirna Peč, 1978–1998, 13 škatel, 1,3 tm, izročitelj: Občina Mirna Peč (M. Sadek).
- SI_ZAL_TRE/0060, Osnovna šola Trebnje, 1869–2000, 45 škatel, 4,5 tm, izročitelj: Osnovna šola Trebnje (J. Glavič).
- SI_ZAL_TRE/0091, Gasilska zveza Trebnje, 1950–1997, 16 škatel, 1,6 tm, izročitelj: Gasilska zveza Trebnje (J. Glavič).

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_JES/0030, Sodnik za prekrške Jesenice, 1987–2004, 29 škatel, 2,9 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0075, Okrajni odbor zveze združenj borcev NOV Kranj, 1962, 30 škatel, 3 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0075, Okrajni odbor ZZB NOV Kranj, 1962, 15 fotografij, 0,1 tm, izročitelj: Lado Nikšič (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0075, Okrajni odbor ZZB NOV Kranj, 1951, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Jože Mrgole (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0103, Zbirni fond: Kranj, 1937–1945, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0106, Iskra Kranj, 1936–1982, 10 škatel, 1,0 tm, izročitelj: Iskratel, d. o. o., Kranj (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/0175, Davčni urad Kranj, 1957–2009, 649 škatel, 64,9 tm, izročitelj: Finančni urad Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0202, Gorenjski muzej Kranj, 1952–1966, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0268, Kulturno društvo Pihalni orkester Mestne občine Kranj, 1898–2004, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Kulturno društvo Pihalni orkester Mestne občine Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0276, Vaška skupnost Primskovo, 1898–1941, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Marjan Černivec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0277, Žandarmerijsko okrožje Kranj, 1941–1945, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0279, Merkur Kranj, 1939–2014, 154 škatel, 15,4 tm, izročitelj: Merkur – trgovina in storitve, d. d. – v stečaju (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/0280, Sava Trade Kranj, 1951–2010, 15 škatel, 1,5 tm, izročitelj: Merkur – trgovina in storitve, d. d. – v stečaju (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/0282, Dom upokojencev Kranj, 1969–2016, 11 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Dom upokojencev Kranj (L. Cerar).
- SI_ZAL_KRA/0283, Zbirka dokumentov NOB, 1941–1959, 43 škatel, 4,3 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0284, Nemška civilna oblast na Gorenjskem, 1941–1945, 10 škatel, 1 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_RAD/0152, Športno društvo Radovljica, 1949–2014, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Športno društvo Radovljica (G. Stariha).
- SI_ZAL_RAD/0153, Parna pekarna in slaščičarna Jurij Ravnik, Bled, 1881–1982, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).

- SI_ZAL_RAD/0154, Tekstilna zadruga Otoče, 1937–1961, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_TRŽ/0001, Občina Tržič, 1941–1945, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič, 1965–2017, 249 škatel, 24,9 tm, izročitelj: Peko, tovarna obutve, d. d. – v stečaju (M. Fekonja).
- SI_ZAL_TRŽ/0048, Občina Sveta Katarina, 1941–1945, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_TRŽ/0049, Občina Sveta Ana, 1941–1945, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).
- SI_ZAL_TRŽ/0050, Občina Kovor, 1941–1945, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gorenjski muzej Kranj (G. Stariha).

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0091, Katoliško prosvetno društvo Škofja Loka, 1928–1929, 2 kosa, izročitelj: Kulturno društvo Loški oder Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0160, Okrajni ljudski odbor Kranj (za območje Škofje Loke), 1952–1955, 1 mapa, izročitelj: Upravna enota Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0173, Okrajno sodišče v Škofji Loki, izvršilni spisi in evidence, 1945–1978, 9 škatel, 0,9 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Škofji Loki (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0238, Loški oder Škofja Loka, 1954–2020, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Kulturno društvo Loški oder Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0281, Zbirka drobnih tiskov, 2020, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Ljubljana (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0284, Zbirka plakatov, 1960–2020, 31 kosov, izročitelj: Kulturno društvo Loški oder Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0342, Zbirka lokalnega časopisja, 2020–2021, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Ljubljana (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0359, Zdravstveni dom Škofja Loka: arhivska zapuščina dr. Štefke Križnar 1978–2007, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Osnovno zdravstvo Gorenjske, OE Zdravstveni dom Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0364, Prostovoljno gasilsko društvo Godešič, 1911–1992, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Prostovoljno gasilsko društvo Godešič (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0476, Zbirka napisnih, reklamnih in hišnih tabel, 1900–1980, 18 kosov, že dolgo v arhivu vendar neevidentirano (E. Eržen Podlipnik).

PRIDOBIVANJE ZASEBNEGA ARHIVSKEGA GRADIVA

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 1412, Zbirka zasebnega arhivskega gradiva, 1 mapa, 0,0 tm, izročitelj: Milivoj Šurbek, darilo (A. Kačičnik Gabrič).
- SI AS 1596, Jaka Avšič, 1976–1979, 3 kosi, 0,0 tm, izročitelj: Stanislav Kocijan, darilo (M. Tušar).
- SI AS 1927, Soroptimist International – Klub žena Ljubljana, 1991–2011, 14 škatel, 1,6 tm, izročitelj: Soroptimist International – Klub žena Ljubljana, darilo (A. Nared, D. Juričič Čargo).
- SI AS 1928, Peršak Tone, 1985–1997, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Anton Peršak, darilo (B. Smole).
- SI AS 1929, Zbirka Rudolfa Tönnies, 1895–1919, 400 fotografij, izročitelj: Andrej Pergar, nakup (N. Glažar).
- SI AS 2194, Ljubljanska borza vrednostnih papirjev, 1989–2020, 198 škatel, 22 tm, izročitelj: Ljubljanska borza vrednostnih papirjev, darilo (A. Mrdavšič).

Vera Slodnjak, osebni fond, okrog 30 škatel, 3,2 tm, izročitelj Tone Slodnjak, darilo (D. Juričič Čargo, A. Kačičnik Gabrič).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0829, Strelska družina Braslovče, 1959–1960, 0,1 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1048, TVD Partizan Braslovče, 1956, 0,1 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1143, Turistično in kulturno društvo Celje, 1966–2015, 1,0 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1178, Družina Kopitar, 1965–2000, 0,2 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1189, Zupančič Jože, 1976–2007, 2,6 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1370, Plesni forum Celje, 2014–2020, 0,1 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1395, Zbirka fotografij Sherpa, 2021, 480 fotografij, izročitelj: Fotografska agencija Sherpa (Edi Einspieler), odkup (A. Žižek).
 SI_ZAC/1487, Lišanin Mihailo, 1993–2020, 0, 5 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1524, Kulturno prosvetno društvo Svoboda Celje, 1973–2020, 0,1 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1572, Ferant Vencelj, 1990–2020, 0,2 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1582, Wagner Tone, 1940–2009, 1,2 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1593, Aeroklub Celje, 1949–2014, 2,5 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1607, Kulturno zgodovinsko društvo Žovnek, 1995–2000, 0,1 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1687, Družina Osole, 1930 in 1996, 0,1 tm, izročitelj: družina Osole (J. Kranjec).
 SI_ZAC/1705, Družina Debeljak, 1967–2007, 0,6 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1706, Društvo upokojencev Celje, 1965–2017, 0,3 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1709, Društvo regionalna varna hiša Celje, 1999–2010, 2,5 tm, darilo (B. Himmelreich).
 SI_ZAC/1709, Družina Stojan – Krapež, 1811–1985, 0,3 tm, darilo (B. Himmelreich).

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- SI_PAK/0344, Zbirka razglednic in fotografij, 62 razglednic (Koper, Izola, Piran), izročitelj: Viktor Tančič, odkup.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Darij Dujmovič, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Jolanda Fičur, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Marjan Kocjančič, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Slavko Maršič, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Viktorija Štromar, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Vlasta Jerman, darilo.
 SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Zorka Podobnik, darilo.
 SI_PAK/0783/002, Digitalna zbirka osebnega gradiva dijakov, 2 digitalizata, izročitelj: Marjan Kocjančič, darilo.
 SI_PAK/0783/002, Digitalna zbirka osebnega gradiva dijakov, 10 digitalizotov, izročitelj: Viktorija Štromar, darilo.
 SI_PAK/0783/002, Digitalna zbirka osebnega gradiva dijakov, 117 digitalizotov, izročitelj: Zorka Podobnik, darilo.

SI_PAK/1050, Družina Pagon, 1840–1984, 3 škatle, 0,4 tm, 172 fotografij, 4 razglednice, izročitelj: Mojca Rutar, darilo.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

SI_PAM/1764, Družina Ostrovška–Kramberger, 1905–2006, 11 škatel, 1 tulec, 1,1 tm, izročitelj: Alja Kirbiš Kramberger, darilo.

SI_PAM/1852, Gospoščina Gornja Radgona, pred 1850, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv Celje, darilo.

SI_PAM/2034, Slana Miroslav, 20. stol., 10 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Slana Miroslav, darilo.

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

SI_PANG/0583, Zbirka fotografij, 1991, 15 fotografij, odkup.

SI_PANG/0837, Zbirka načrtov, zemljevidov in skic, 1966–1969, 5 kosov, darilo.

SI_PANG/0873, Bergant Hubert, 1965–1998, 1 škatla, 0,1 tm.

SI_PANG/0893, Makuc Dorica, 1915–2020, 6 škatel, 1 mapa, 0,6 tm, darilo.

SI_PANG/1002, Humar Jožko, 1951–2003, 3 škatle, 0,3 tm, darilo.

SI_PANG/1108, Vuk Anton, 1917, 1 zvezek, darilo.

SI_PANG/1187, Bonutti Karl, dr., 1933–2020, 6 škatel, 0,6 tm, darilo.

SI_PANG/1257, TV Primorka, 1994–2010, okvirno: 1800 velikih in 1900 malih beta kam, 6 beta cam, 79 DVD cam, 55 U-Matic, darilo.

SI_PANG/1258, Družina Krkoč, 1890–1987, 1 škatla, 0,1 tm, darilo.

SI_PANG/1263, Šubic Ciril, dr. med., 1945–1994, 15 škatel, 1,5 tm, darilo.

SI_PANG/1264, Družina Bratuž Šorli, 1905–2019, 19 škatel, 1 mapa, 1,9 tm, darilo.

SI_PANG/1266, Rodbina Premru, Clemenz, 1912–2017, 1 škatla, 0,1 tm, darilo.

SI_PANG/1269, Zbirka gradiva o osamosvojitveni vojni za Slovenijo, 1990–2016, 65 GB (digitalizati), 1 mapa (fotokopije), darilo.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

SI_ZAP/0095, Varia, »Internationales illustrierter reise-Album«, nemška mesta, leto 1901, 1 knjiga, 0,1 tm, izročitelj: Silva Marin, darilo.

SI_ZAP/0095, Varia, 1. pol. 20. st., trije dokumenti, 0,1 tm, izročitelj: Alenka Simonič, darilo.

SI_ZAP/0651, Luka Zima, 2. pol. 19. st.–1. pol. 20. st., album fotografij, 0,1 tm, izročitelj: Cvetka Glatz, darilo.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota Ljubljana

SI_ZAL_LJU/0333, Zbirka listin Ljubljana, 1320–1955, 5 kosov, 0,1 tm, izročitelj: Andrej Klanjšček Somer, odkup (B. Žabota).

SI_ZAL_LJU/0342, Zbirka fotografij, 1856–2014, 17 kosov, izročitelj: Mišo Gorič, odkup (B. Žabota).

SI_ZAL_LJU/0359, Zbirni fond Ljubljana, Društvo za spoznavanje naravnega načina življenja »Zemlja«, 1998, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Branka Lovrečič, darilo (M. Kos).

SI_ZAL_LJU/0554, Donit Medvode, 3 kosi, izročitelj: Marjana Kos, darilo (J. Bregar).

SI_ZAL_LJU/0700, Družina Lovrečič, Ljubljana, 1968–2012, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Branka Lovrečič, darilo (M. Kos).

- SI_ZAL_LJU/0803, Prostovoljno gasilsko društvo Šmartno ob Savi, 1979–2021, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Prostovoljno gasilsko društvo Šmartno ob Savi, darilo (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0873, Zvezni zavod za patente Beograd, regionalni center Ljubljana, 1965–1986, 36 škatel, 3,6 tm, izročitelj: Miha Vrhunec, odkup (J. Bregar).
- SI_ZAL_LJU/0874, Društvo KONAZ, Ljubljana, 1991–2009, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Branka Lovrečič, darilo (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0875, Društvo za Ljubljansko Barje, 2006–2012, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Branka Lovrečič, darilo (M. Kos).

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_KRA/0133, Gorenjske železnice, 1897–1966, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Karel Rustja (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0286, Muzejsko društvo Predvor, 2001–2011, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Jure Volčjak (G. Stariha).

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

- SI_ZAL_NME/0195, Kronist Novega mesta, 2021, 306 kosov, 1,14 GB, izročitelj: Boštjan Pucelj, odkup (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0218, Zbirni fond, 1900, 38 kosov, 0,1 tm, izročitelj: Jernej Antolin Oman, odkup (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0249, Zbirka razglednic, 1900–1950, 64 kosov, 0,1 tm, izročitelj: Mišo Gorrič, odkup (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0319, Kulturno društvo Otočec, 1976–2020, 2 fascikla, 7 albumov, 188 GB, 0,5 tm, izročitelj: Kulturno društvo Otočec (I. Hotko).
- SI_ZAL_NME/0320, Zbirka plakatov in letakov, 1965–2014, 51 kosov, 0,3 tm, izročitelj: Boštjan Pucelj, darilo (I. Hotko).
- SI_ZAL_TRE/0090, Društvo za šport, kulturo in turizem Partizan Mirna, 1978–2000, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Nejc Koprivc / Društvo za šport, kulturo in turizem Partizan Mirna, darilo (J. Glavič).

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0141, Skupščina občine Škofja Loka, 1979, 1 mapa, izročitelj: Ana Florjančič, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1903–1981, 21 kosov, izročitelj: Marjana Rejc, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1931–1943, 11 kosov, izročitelj: Zdenka Primožič, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond, 1934, 1 kos, izročitelj: Elizabeta Eržen Podlipnik, darilo (E. Eržen Podlipnik).
- SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: Blagajniška knjiga Društva invalidov Škofja Loka, 1971–1978, 1 kos, izročitelj: Marjana Rejc, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: Mezdni knjižici delavcev na žagi MLIP, Železniki, 1950–1956, 2 kosa, izročitelj: Marjana Rejc, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: osebni dokumenti duhovnika Janeza Koširja, 1882–1886, 1 mapa, izročitelj: Tone Košir, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: zapis o dogodkih v Gorici med 1. svetovno vojno (osebno pismo), 1917, 1 kos, izročitelj: Tone Košir, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0382, Zbirka podob, 1925, 3 kosi, izročitelj: Zdenka Primožič, darilo (J. Šega).

- SI_ZAL_ŠKL/0388, Zbirka Tisočletnica vasi Godešič, 2004–2008, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Aleksander Igličar, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0453, Dr. France Štukl, Škofja Loka, 1980–2008, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: dr. France Štukl, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0472, Krajevna organizacija Zveze borcev NOV Hotavlje, 1950–2008, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Silvo Pivk, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0473, Krajevna skupnost Hotavlje, 1960–1968, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Silvo Pivk, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0474, Krajevna skupnost Gorenja vas, 1969–1984, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Silvo Pivk, darilo (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0475, Franc Košmelj, Železniki, 1859–1931, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Marina Wagner, darilo (J. Šega, E. Eržen Podlipnik).
- SI_ZAL_ŠKL/0477, Radioklub Železniki, 1973–2014, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Andrej Bogataj, darilo, (E. Eržen Podlipnik).

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0218, Zbirka razglednic in fotografij, Idrija 1890–2010, 8 kosov, izročitelj: Lucijan Franzini, darilo (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0279, Zbirni fond, Idrija, 1842–1950, 2 škatli, izročitelj: Franci Jereb, darilo (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0279, Zbirni fond, Idrija, 1842–1950, 241 kosov, izročitelj: Veselko Guštin, odkup (M. Hodnik).

Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

SI AS 1086, Zbirka filmov (P. Tanko, A. Teršan, T. Rezec Stibilj).

Javno arhivsko gradivo

- A.A.C., Ljubljana, 1 film, 6 datotek, 2.089.072.092.774 B.
- Arsmedia, Ljubljana, 1 film, 143.390 datotek, 544.773.328.283 B.
- Astral, d. o. o., 1 film, 9 datotek, 92.391.032.674 B.
- December film, 1 film, 129.115 datotek, 148.071.291.996.331 B.
- Fabula Ljubljana, 1 film, 381 datotek, 344.898.139.501 B.
- Filmstovje, 1 film, 75 datotek, 391.707.405.073 B.
- Finta, 1 film, 14.127 datotek, 806.990.324.016 B.
- Forum Ljubljana, 2 filma, 12.8256 datotek, 1.820.735.470.172 B.
- Fotokom, Velenje, 1 film, 12 datotek, 120.974.415.298 B.
- Horizont film, 1 film, 55 datotek, 219.332.406.012 B.
- Invida, Škofja Loka, 3 filmi, 80 datotek, 43.840.958.940 B.
- Jugoslovanska Kinoteka, Beograd, 13 filmov, 264 kolutov.
- KSZ Sagar, 1 film, 32 datotek, 48.099.030.811 B.
- Mitja Manček, 1 film, datotek, 5.943.581.355 B.
- Nosorogi, 1 film, 8 datotek, 22.539.047.231 B.
- Octopics, 1 film, 46 datotek, 39.024.317.393 B.
- Ozor Ljubljana, 6 filmov, 54 datotek, 26.896.413.197 B.
- Rhaego battalion, Ljubljana, 1 film, 9 datotek, 88.132.055.228 B.
- Senca studio, 1 film 122.053 datotek, 581.669.043.906 B.
- Slovenska kinoteka, 1 film.
- Stara gara, 2 filma, 12 kolutov, 71 datotek, 819.233.853.211 B.
- Studio Virc, Novo mesto, 5 filmov, 138 datotek, 491.144.304.190 B.
- Temporama, Ljubljana, 2 filma, 99 datotek, 127.381.985.658 B.
- Tramal films, Ljubljana, 2 filma, 237 datotek, 379.645.268.602 B.

- URGH!, Ljubljana, 1 film, 19 datotek, 100.077.706.929 B.
- Vertigo, 2 filma, 217.399 datotek, 393.603.539.100 B.
- Zavod December, 1 film, 153.954 datotek, 2.039.286.576.110 B.

Zasebno arhivsko gradivo

- Aljaž Tepina, 2 filma, 4 datoteke, 6.799.916.039 B.
- Ana Čigon, Brezovica, 1 film, 15.897.764.523 B.
- Anamorphic movies, Kandidat 235, 1 film, 4 datoteke, 921.432.747 B.
- Andrej Mlakar, 2 filma, 2 koluta.
- Ave Nim Rinkole, 1 film, 1 datoteka, 1,86 GB.
- Bela film, 6 filmov, 10 datotek, 533.365.647.643 B.
- Borko Radešček, Ljubljana, 1 film, 1 CD.
- Debela čebela, 1 film, 1 datoteka, 21.669.022.164 B.
- Društvo zaveznikov mehkega pristanka, 7 filmov, 16 datotek, 22.433.094.457 B.
- Elephant Art Film Production, Fabris Jan, 1 film, 2 datoteki, 2.131.320.998 B.
- Finta, 1 film, 3 datoteke.
- Fixmedia, 2 filma, 2 datoteki, 18.697.658.101 B.
- Gašper Markun, 1 film, 1 datoteka, 1.734.748.741 B.
- Jan Fabris, 2 filma, 3 datoteke, 3.325.118.163 B.
- Jan Krevatin, 1 film, 1 datoteka, 2.493.042.919 B.
- Janez Pezdirc, Slamna vas–kdo smo; Žganjekuha v slamni vasi, 1 DVD.
- Jožef Jerome, Ig, 8 filmov, 8 DVD.
- JSKD, Milovanovič Jarh Peter, 1 film, 2 datoteki, 1.353.162.814 B.
- Kawka, Ljubljana, 1 film, 4 datoteke, 36.540.063.639 B.
- Klemen Premrl, 1 film, 1 datoteka, 4.192.085.483.
- Koni Steinbacher, 1 film, 1 datoteka, 272 MB.
- Luka Marčetič, 1 film, 1 datoteka, 639.455.456 B.
- Marko Mitja Feguš, 1 film, 1 DVD.
- Miha Preinfalk, Ljubljana, 14 filmov, 14 kolotov.
- Milena Olip, 1 film, 1 datoteka, 1.478.727.119 B.
- Nestko, 3 filmi, 1 datoteka, 36.443.086.451 B, 18,1 GB.
- Perfo, 2 filma, 2 datoteki, 2.271.833.132 B, 2,116 GB.
- Pomurski muzej Murska Sobota, Čujte, vzgajali smo človeka, 1 datoteka.
- Rok Mlinar, 1 film, 4 datoteke.
- Smart, 1 film, 1 datoteka, 1,75 GB.
- Studio Kramberger Uran, 2 filma, 7 datotek, 19.703.119.588 B.
- Supermarket Ljubljana, 1 film, 1 datoteka, 17,8 GB.
- Temporama, 4 filmi, 107 datotek, 103.015.967.533 B.
- Tina Lager, 1 film, 1 datoteka, 3.064.235.757 B.
- Tina Ščavničar, 1 film, 1 datoteka, 189.774.403 B.
- Tomaž Pavkovič, Sevnica, 1 film, 1 datoteka, 1.081.805.620 B.
- Triracle Zgornje Bitnje, 1 film, 1 datoteka, 233 MB.
- Univerza v Novi Gorici, 11 filmov, 87 datotek, 60.697.541.560 B.
- Uroš Zavodnik Stražišče, 1 film, 1 datoteka, 1,9 GB.
- Van Gag Kresnice, 1 film, 1 datoteka, 30.537.727 B.
- Zveza društev gluhih in naglušnih, Jezik enakopravnosti, 12 datotek, 3.058.094.585 B.
- Željko Železnik, Ljubljana, 6 filmov, 6 kolotov.
- Žoel Kastelic, 1 film, 1 datoteka, 385.208.532 B.
- Župnija Piran, 1 film, 1 datoteka, 2.318.256.074 B.

Pridobivanje arhivskega gradiva cerkvenih arhivov

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Prepisi matičnih knjig za leto 2020, 0,1 tm.

Zapuščina Branko Rudež, 2,5 tm.

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

NŠAL 58, Arhidiakonati, 0,7 tm.

NŠAL 60, Nadškofijska gospodarska uprava, 1 tm.

NŠAL 107, Fotografska zbirka, 5 kosov.

NŠAL 114, Muzejska zbirka, 0,5 tm.

NŠAL 204, Duhovniško podporno društvo, 0,5 tm.

NŠAL 214, Družba sv. Rafaela, 0,6 tm.

NŠAL 649, Marija Stanonik, 0,5 tm.

NŠAL 650, Franc Godec, 0,3 tm.

NŠAL 651, Franc Knific, 0,1 tm.

ŽA Bled, 0,1 tm.

ŽA Bloke, 0,1 tm.

ŽA Črnomelj, 0,1 tm.

ŽA Dobrnič, 0,1 tm.

ŽA Duplje, 1,3 tm.

ŽA Grosuplje, 0,2 tm.

ŽA Homec, 0,1 tm.

ŽA Homec, 0,4 tm.

ŽA Janče, 0,1 tm.

ŽA Kresnice, 0,1 tm.

ŽA Krka, 0,1 tm.

ŽA Leše, 0,3 tm.

ŽA Ljubljana – Bolnica, 0,1 tm.

ŽA Ljubljana – sv. Peter, 0,1 tm.

ŽA Moravče, 0,1 tm.

ŽA Preska, 0,7 tm.

ŽA Stara Loka, 1 tm.

ŽA Stari Trg pri Ložu, 0,1 tm.

ŽA Struge, 0,1 tm.

ŽA Sv. Lenart, 0,4 tm.

ŽA Vodice, 0,1 tm.

ŽA Zasip, 0,1 tm.

ŽA Železniki, 0,1 tm.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

NŠAM 0001, Apače, 0,1 tm.

NŠAM 0004, Bele Vode, 0,1 tm.

NŠAM 0008, Bogojina, 0,1 tm.

NŠAM 0013, Celje – Sv. Danijel, 0,1 tm.

NŠAM 0014, Cankova, 0,6 tm.

NŠAM 0020, Cirkovce, 0,1 tm.

NŠAM 0023, Črenšovci, 1 tm.

NŠAM 0024, Črešnjevec, 0,1 tm.

NŠAM 0025, Črešnjice, 0,1 tm.

NŠAM 0028, Dobje, 0,1 tm.

NŠAM 0033, Dol pri Hrastniku, 0,1 tm.
NŠAM 0037, Dramlje, 0,1 tm.
NŠAM 0038, Dravograd, 0,1 tm.
NŠAM 0040, Frankolovo, 0,1 tm.
NŠAM 0042, Gomilsko, 0,1 tm.
NŠAM 0045, Gornja Radgona, 0,1 tm.
NŠAM 0048, Gornji Petrovci, 0,4 tm.
NŠAM 0050, Grad, 0,6 tm.
NŠAM 0059, Jernej nad Muto, 0,1 tm.
NŠAM 0063, Kančevci, 0,4 tm.
NŠAM 0064, Kapela pri Radencih, 0,1 tm.
NŠAM 0070, Sv. Bolfenk – Kog, 0,1 tm.
NŠAM 0074, Kotlje, 0,1 tm.
NŠAM 0079, Laško, 0,1 tm.
NŠAM 0087, Loče pri Poljčanah, 0,1 tm.
NŠAM 0099, Maribor – Sv. Janez Krstnik, 0,1 tm.
NŠAM 0102, Maribor – Sv. Marija, 0,1 tm.
NŠAM 0109, Markovci, 0,2 tm.
NŠAM 0112, Mozirje, 0,7 tm.
NŠAM 0114, Muta, 2,5 tm.
NŠAM 0115, Nazarje, 0,1 tm.
NŠAM 0117, Nova Cerkev, 0,1 tm.
NŠAM 0122, Ormož, 0,1 tm.
NŠAM 0123, Pameče, 0,1 tm.
NŠAM 0124, Pečarovci, 0,1 tm.
NŠAM 0125, Pernice, 1,7 tm.
NŠAM 0134, Podgorje pri Slovenj Gradcu, 0,1 tm.
NŠAM 0140, Ponikva, 0,1 tm.
NŠAM 0142, Prevalje, 0,1 tm.
NŠAM 0143, Prevorje, 0,1 tm.
NŠAM 0144, Prihova, 0,1 tm.
NŠAM 0145, Ptuj – Sv. Jurij, 0,1 tm.
NŠAM 0155, Razbor pri Slovenj Gradcu, 0,1 tm.
NŠAM 0157, Rečica ob Savinji, 1,2 tm.
NŠAM 0168, Skomarje, 0,1 tm.
NŠAM 0169, Sladka Gora, 0,1 tm.
NŠAM 0186, Sv. Andraž nad Polzelo, 0,1 tm.
NŠAM 0193, Sv. Danijel nad Prevaljami, 0,1 tm.
NŠAM 0195, Sv. Ema, 0,1 tm.
NŠAM 0197, Sv. Jakob v Slovenskih goricah, 0,1 tm.
NŠAM 0201, Sv. Jurij ob Pesnici, 0,1 tm.
NŠAM 0202, Sv. Jurij ob Ščavnici, 0,1 tm.
NŠAM 0204, Sv. Jurij v Prekmurju, 0,8 tm.
NŠAM 0208, Sv. Kunigunda na Pohorju, 0,5 tm.
NŠAM 0213, Lovrenc na Dravskem polju, 0,1 tm.
NŠAM 0215, Sv. Marija v puščavi, 0,1 tm.
NŠAM 0223, Sv. Miklavž nad Laškim, 0,1 tm.
NŠAM 0230, Sv. Peter pri Mariboru, 0,1 tm.
NŠAM 0245, Svetinje, 0,1 tm.
NŠAM 0248, Šentjur pri Celju, 0,1 tm.
NŠAM 0258, Šoštanj, 0,1 tm.
NŠAM 0261, Št. Ilj pri Velenju, 0,1 tm.
NŠAM 0265, Teharje, 0,1 tm.
NŠAM 0271, Trbovlje, 0,2 tm.
NŠAM 0281, Vojnik, 0,1 tm.
NŠAM 0284, Vurberk, 0,1 tm.

NŠAM 0285, Vuzenica, 0,1 tm.

NŠAM 0293, Zreče, 0,1 tm.

NŠAM 0296, Žiče, 0,1 tm.

NŠAM 0297, Žusem, 0,1 tm.

NŠAM 3005, Zap., Slomšek, Anton Martin, 3,2 tm.

NŠAM 3011, Zapuščine škofov, Smej, Jožef, 6 tm.

Dvojniki matičnih knjig, 1945–, 0,4 tm.

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2021 BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS IN 2021

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

AVGUŠTIN FLORJANOVIČ, Blanka

»Stopimo skupaj«: mag. Blanka Avguštin Florjančič ob restavriranju kodeksa Škofjeloški pasijon. V: *Slovenski čas* (apr. 2021), št. 132, str. 4–5.

300. obletnica Škofjeloškega pasijona [Elektronski vir]: radijska oddaja Studio ob 17.00, predvajana dne 29. 3. 2021, 1. program Radio Slovenija. (Gostja v studiu)

Arheologija pasijonske knjige *Instructio pro Processione Locopolitana* in die Parasceve Domini 3. die Martii 1721. V: *Pasijonski doneski* (2021), št. 16, str. 89–114.

Interdisciplinary and comprehensive formal education and training is crucial for successful conservation practice: spletno predavanje na 3. mednarodnem strokovnem srečanju Susreti konzervatorja – restauratorja arhivskega gradiva i knjižnične građe te umjetnina na papiru, 26.–28. 5. 2021.

Kodeks etike na področju konserviranja-restavriranja knjig kot samostojne discipline. V: *Konservator-restavrador* (2021), str. 24–30.

Posvetna zgodba Biblije. V: *Gorenjski glas* 74 (9. 4. 2021), št. 28, str. 14. (Intervju)

CANKAR, Tadej

Serijske zaporne knjige v arhivskem fondu povojnih organov za notranje zadeve: vpisniki povojnih taborišč, priporov in zaporov v arhivskem fondu SI AS 1931 RSNZ SRS. V: *Pravica do groba: Republika Slovenija in vojni grobovi: 5. poročilo Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč*. Ljubljana: Družina, 2021, str. 117–133.

CVELFAR, Bojan

»Tozadevno akcijo je prevzel g. župan sam«: dr. Juro Hrašovec in Jugoslovansko češkoslovaška liga v Celju. V: *Zgodovina za vse* 28 (2021), št. 2, str. 66–84.

Digitalizacija kulturne dediščine: okrogla miza na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021. (Sodelovanje na okrogli mizi)

Dr. Vladimir Žumer (1949–2021): v spomin. V: *Delo (Ljubljana)* 63 (6. 4. 2021), št. 78, str. 16.

DOMAJNKO, Boris

Izročitev gradiva evidenc Inženirske zbornice Slovenije [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 224–240. (Soavtor Jože Škofljanec)

GLAŽAR, Natalija

Gustav Tönnies (1814–1886) in njegova zapuščina [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, februar 2021.

GOTOVINA, Vesna

Postopek prevzema in problematika oblikovanja SIP paketov na primeru zvočnih zapisov Državnega zbora Republike Slovenija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 192–207. (Soavtorica)

Virtualna razstava in video film o plebiscitu na portalu www.zbralismopogum.si ter predstavitev zbirke arhivskih dokumentov o plebiscitu za samostojno in neodvisno Slovenijo v Arhivu Republike Slovenije: spletno predavanje na strokovnem posvetu pred dnevom samostojnosti in enotnosti, 20. 12. 2021. (Soavtorica Alenka Starman Alič)

GRKMAN, Stanka

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

HAJTNIK, Tatjana

Arhiv 4.0: arhivska revolucija!?: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Avtomatizirano prekrivanje z arhivskim zakonom varovanih osebnih podatkov – anonimizacija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 4 (2021), št. 2, str. 149–168. (Soavtorja Gregor Jenuš, Žiga Koncilija)

Digitalizacija kulturne dediščine: okrogla miza na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021. (Organizacija in sodelovanje na okrogli mizi)

Digitalna transformacija postopka arhiviranja: e-ARH – informacijske rešitve za ustvarjalce, arhive in končne uporabnike: spletno predavanje na konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, 13.–14. 10. 2021.

PETZ – Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki – pomoč za obvladovanje tveganj pri dolgoročni e-hrambi: spletno predavanje na konferenci ZAUH 2021, 18. 5. 2021.

Postopek prevzema in problematika oblikovanja SIP paketov na primeru zvočnih zapisov Državnega zbora Republike Slovenija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 192–207. (Soavtorica)

Preteklost na doseg klik: promocijski film projekta e-ARH.si [Elektronski vir]. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2021. (Intervjuvanka)

Priprava in prenos elektronskega gradiva v sistem za dolgoročno hrambo ali v pristojni arhiv: spletno predavanje na seminarju v organizaciji Verlag Dashöfer, založba, 9. 11. 2021.

Sistem e-ARH.si – načrti nadaljnjega razvoja v obdobju 2022–2025: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Slovenian Electronic Archives: e-ARH.si information solutions for creators, archives and end users: spletno predavanje na konferenci EAG/EBNA Meeting of the Slovenian Presidency of the Council of the European Union, 42nd EBNA Meeting, Ljubljana, 4. 11. 2021.

Slovenski elektronski arhiv – informacijska rešitev e-ARH.si: spletno predavanje na konferenci XXVIII. dnevi slovenske uprave v okviru podelitve nagrade Premik naprej!, Fakulteta za upravo, 17. 9. 2021.

Upravljanje s tveganji pri dolgoročni e-hrambi: rešitve za ustvarjalce: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Urejenost področja dolgoročne hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva v Sloveniji: vabljen predavanje študentom drugega letnika visokošolskega programa Uprava pri predmetu Upravno poslovanje, 30. 11. 2021.

Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) in izzivi digitalizacije arhivskih čitalniških postopkov [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 129–148. (Soavtorja Gregor Jenuš, Žiga Koncilija)

HARAUER, Darja

Konserviranje in restavriranje rokopisne knjige iz Škofič. V: *Konservator-restavrador* (2021), str. 116 in 180. (Soavtorica Anja Props)

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

HREN, Alenka

Knjižnica Arhiva Republike Slovenije in zanimivosti z njenih polic: Cestno-policijski red za deželno stolno mesto Ljubljano [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, avgust 2021.

JENUŠ, Gregor

Avtomatizirano prekritje z zakonom varovanih podatkov (anonimizacija): spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Avtomatizirano prekrivanje z arhivskim zakonom varovanih osebnih podatkov – anonimizacija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 149–168. (Soavtorja Žiga Koncilija, Tatjana Hajtnik)

Az általános adatvédelmi rendelet: mérőföldkő az adatvédelem terén, vagy csak egy zavart keltő rendelet?: a szlovén levéltárak tapasztalatai az általános adatvédelmi rendelet és a különleges (érzékeny, szenzitív) személyes adatok védelmének terén, különös tekintettel a totalitárius politikai rendszerek iratanyagára. V: *A GDPR és a levéltárak*. Budapest: Állambiztonsági szolgálatok történeti levéltára, 2021, str. 149–159.

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtor)

Materialna ureditev katastrskih načrtov na steklu in plastičnih folijah za uporabo v digitalnem okolju. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 62–74. (Soavtor)

Preteklost na dosegu klika [Elektronski vir]: promocijski film projekta e-ARH.si. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2021. (Scenarist)

Slovenska politična emigracija skozi oči Službe državne varnosti v šestdesetih letih. V: *Acta Histriae* 29 (2021), št. 4, str. 1073–1114. (Soavtorja Darko Friš, Ana Šela)

The General data protection regulation: the experience of Slovenian archives with the GDPR and the protection of sensitive information, with emphasis on the documents of totalitarian political systems. V: *The application of the GDPR in archives*. Budapest: Historical Archives of the Hungarian State Security, 2021, str. 171–182.

Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) in izzivi digitalizacije arhivskih čitalniških postopkov [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 129–148. (Soavtorja Žiga Koncilija, Tatjana Hajtnik)

Vladimir Žumer (1949–2021): in memoriam. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 229–231.

JERAJ, Mateja

Arhivsko gradivo političnih sodnih procesov kot nepogrešljiv zgodovinski vir. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 61 (2021), št. 3, str. 213–236.

Mojca Šorn: Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med veliko vojno, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020, 303 strani. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 203–204.

Upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom v Narodnem muzeju Slovenije – dejstva in izkušnje: spletno predavanje na konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, 13.–14. 10. 2021. (Soavtorja Špela Kojc, Jože Podpečnik)

JURIČIČ ČARGO, Danijela

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije. Ljubljana, od novembra 2021 do konca marca 2022. (Soavtorici Alenka Kačičnik Gabrič, Olga Pivk)

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije [spletna razstava]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (Soavtorici Alenka Kačičnik Gabrič, Olga Pivk)

KAČIČNIK GABRIČ, Alenka

Mojca Horvat: Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri, Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021, 204 strani. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 501–505.

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, Ljubljana, od novembra 2021 do konca marca 2022. (Soavtorici Danijela Juričič Čargo, Olga Pivk)

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije: [spletna razstava] V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (Soavtorici Danijela Juričič Čargo, Olga Pivk)

KLASINC ŠKOFLJANEC, Andreja

Družabne prireditve v času Ljubljanskega kongresa [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2021.

KOGOVŠEK, Jasmina

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtorica)

Materialna ureditev katastrskih načrtov na steklu in plastičnih folijah za uporabo v digitalnem okolju. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 62–74. (Soavtorica)

KOMAC, Jernej

»V imenu Njegovega Veličanstva cesarja avstrijskega ...«: vojaško kazensko sodstvo in zakonodaja v habsburški monarhiji v drugi polovici dolgega 19. stoletja. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 261–280.

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 44 (2021), št. 1 in 2. (Glavni urednik)

KONCILIJA, Žiga

Avtomatizirano prekrivanje z arhivskim zakonom varovanih osebnih podatkov – anonimizacija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 149–168. (Soavtorja Gregor Jenuš, Tatjana Hajtnik)

Politični sodni procesi v obdobju Kraljevine Jugoslavije (1929–1941) s poudarkom na območju Dravske banovine. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 311–339.

Postopek prevzema in problematika oblikovanja SIP paketov na primeru zvočnih zapisov Državnega zbora Republike Slovenija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 192–207. (Soavtor)

Virtualna arhivska čitalnica (VAČ): s klikom do arhivskega gradiva: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) in izzivi digitalizacije arhivskih čitalniških postopkov [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 129–148. (Soavtorja Gregor Jenuš, Tatjana Hajtnik)

KOŠIR, Matevž

Modern archival paradigm: spletno predavanje na srečanju 15th International Autumn Archival School, 2. 12. 2021.

Poslovil se je profesor dr. Jože Žontar. V: *Zgodovinski časopis* 75 (2021), št. 1/2, str. 274–277.

Razvoj slovenske arhivistike in njena prelomna leta: predavanje na simpoziju Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki [v okviru prireditve] 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti, Maribor.

Sveti prostori: pogovor v oddaji Sveto in svet, RTV Slovenija. Ljubljana, 15. 9. 2021. (Gost v studiu)

KOTAR, Mateja

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefeling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

KRIVEC, Klavdija

Postopek prevzema in problematika oblikovanja SIP paketov na primeru zvočnih zapisov Državnega zbora Republike Slovenija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 192–207. (Soavtorica)

Priporočeni pretvorniki e-gradiva v formate za dolgoročno hrambo in validatorji pretvorb: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

KRIŽAJ, Jernej

Zaposlitev bližnjih sorodnikov pri istem organu [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, junij 2021.

MATIČ, Dragan

»Slovinci, za zmiraj gre!«: z drugega vidika – 100. obletnici koroškega plebiscita: razstava ob 100. obletnici koroškega plebiscita. Državna zgodovinska dvorana, Koroški deželni arhiv, 6. 10.–18. 11. 2021. (Soavtorja Zdenka Semlič Rajh, Marko Štepec)

O tiskovnih zadevah na območju Deželnega sodišča v Ljubljani (kot tiskovnega sodišča) od leta 1873 do leta 1889. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 281–294.

Tožba Primoža Mešnaka zoper Josipa Jurčiča zaradi žalitve časti oziroma zane-marjanja uredniške funkcije [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, maj 2021.

Virtualni sprehod po razstavi Slovinci, za zmiraj gre [Elektronski vir]: radijska oddaja v oddaji AGORA Obzorja, Radio AGORA, Celovec, 8. 3. 2021.

MRDAVŠIČ, Aleksandra

Navodila za konzerviranje sadja brez sladkorja [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, september 2021.

NARED, Andrej

Arhivalija meseca [Elektronski vir]. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2020. (Urednik)

Der brief ist nicht ausgangen: razmišljanja o(b) zlati buli, ki je Kranjci niso dobi-li. V: *Zgodovinski časopis* 75 (2021), št. 3/4, str. 342–389.

Od arhivske zbirke Kranjskega deželnega muzeja do Arhiva Republike Slovenije. V: *Narodni muzej Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021, str. 291–312.

Priden ali malopriden?: turška glasa Jurija Paradeiserja in njegov neslavni konec [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2021.

Sled tisočletij: Dediščina Deželnega muzeja v Ljubljani [Elektronski vir]: dokumentarni film. Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija javni zavod, 2021, 26. 10. 2021, RTV SLO 1. (Soavtor)

PAULIČ, Anja

eArchiving eHealth2 – primer specifikacije za hrambo podatkov iz zdravstvenih registrov: spletno predavanje na konferenci ZAUH 2021, 18. 5. 2021. (Soavtor Jože Škofljanec)

eArchiving specifikacija eHealth2: spletno predavanje na konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, 13.–14. 10. 2021. (Soavtorica)

PETELIN, Nataša

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefeling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

PIVK, Olga

Poltergeist ali predstava za sosede? [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, marec 2021.

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije. Ljubljana, od novembra 2021 do konca marca 2022. (Soavtorici Danijela Juričič Čargo, Alenka Kačičnik Gabrič)

Zapuščina izginulih slovenskih gradov v gradivu Arhiva Republike Slovenije [spletna razstava]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (Soavtorici Danijela Juričič Čargo, Alenka Kačičnik Gabrič)

PLANINC, Lucija

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefeling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtorica)

Examination of the oldest photograph of Kranj using the PIXE method. V: *Book conservation: one philosophy – many interpretations*. Horn: Berger, 2021, str. 151–186. (Soavtorja Jedert Vodopivec Tomažič, Žiga Šmit)

Materialna ureditev katastrskih načrtov na steklu in plastičnih folijah za uporabo v digitalnem okolju. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 62–74. (Soavtorica)

Preiskava Puharjeve? fotografije Kranja. V: *III. kongres slovenskih muzealcev*, 3.–4. 6. 2021. Ljubljana: ICOM Slovenija, 2021, str. 59. (Soavtorja Jedert Vodopivec Tomažič, Žiga Šmit)

PROPS, Anja

Conservation and restoration of the manuscript book from Schiefeling am Wörthersee [Elektronski vir]. V: *Humanities and social sciences* 9 (2021), št. 6, str. 208–213. (Soavtorica)

Konserviranje in restavriranje rokopisne knjige iz Škofič. V: *Konservator-restavrador* (2021), str. 116 in 180. (Soavtorica Darja Harauer)

Konserviranje in restavriranje scenarija za film Na svoji zemlji [Elektronski vir]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto).

REZEC STIBILJ, Tatjana

»Moj konjiček je fotografija«: skozi fotografski objektiv Bojana Adamiča: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije. Ljubljana, od 20. aprila do sredine septembra 2021. (Soavtor Alojzij Tršan)

»Moj konjiček je fotografija«: skozi fotografski objektiv Bojana Adamiča [spletna razstava]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (Soavtor Alojzij Tršan)

Digitalni filmski arhiv: sistem za upravljanje in dostopnost do filmskih in avdio-vizualnih vsebin e-arhivskega gradiva [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 169–178. (Soavtor Primož Tanko)

STARMAN ALIČ, Alenka

Materialna ureditev katastrskih načrtov na steklu in plastičnih folijah za uporabo v digitalnem okolju. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 62–74. (Soavtorica)

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtorica)

Zbrali smo pogum, stopili smo skupaj. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2021. (Soavtorici Vilma Brodnik, Ana Čič)

Zbrali smo pogum [spletna razstava]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto).

Zgodba o pogumu ali kako obravnavati 30–letnico samostojnosti?: okrogla miza na strokovnem usposabljanju Kulturni bazar 2021, 29. junija 2021. (Sodelujoča na okrogli mizi)

Jugoslavije ni več, gre za Slovenijo!. Del 1, Plebiscit [Elektronski vir]. Spletni videoposnetek. (Filmske urednice Alenka Starman Alič, Vilma Brodnik, Ana Čič)

Jugoslavije ni več, gre za Slovenijo!. Del 2, Samostojnost [Elektronski vir]. Spletni videoposnetek. (Filmske urednice Alenka Starman Alič, Vilma Brodnik, Ana Čič)

Jugoslavije ni več, gre za Slovenijo!. Del 3, Voja [Elektronski vir]. Spletni videoposnetek. (Filmske urednice Alenka Starman Alič, Vilma Brodnik, Ana Čič)

Virtualna razstava in video film o plebiscitu na portalu www.zbralismopogum.si ter predstavitev zbirke arhivskih dokumentov o plebiscitu za samostojno in neodvisno Slovenijo v Arhivu Republike Slovenije: spletno predavanje na strokovnem posvetu pred dnevom samostojnosti in enotnosti, 20. 12. 2021. (Soavtorica Vesna Gotovina)

Virtualna razstava ob 30–letnici samostojne Slovenije z naslovom *Zbrali smo pogum*: spletno predavanje na strokovnem posvetu, 12. 5. 2021. (Soavtorici Ana Čič, Vilma Brodnik)

Zbrali smo pogum [Elektronski vir] (spletno mesto). (Soavtorici Ana Čič, Vilma Brodnik)

ŠKOFLJANEC, Jože

O zadregah pri spoprijemanju s hibridnimi zapisi (vrednotenje, hramba in izročanje arhivom vsebinsko povezanega fizičnega in digitalnega gradiva). V: *Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021, str. 35–43.

Priprava in prevzem elektronskega arhivskega gradiva: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Izročitev gradiva evidenc Inženirske zbornice Slovenije [Elektronski vir]. V: *Moderne arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 224–240. (Soavtor Boris Domajnko)

eArchiving eHealth2 – primer specifikacije za hrambo podatkov iz zdravstvenih registrov: spletno predavanje na konferenci ZAUH 2021, 18. 5. 2021. (Soavtorica Anja Paulič)

eArchiving specifikacija eHealth2: spletno predavanje na konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, 13.–14. 10. 2021. (Soavtor)

ŠKORO BABIČ, Aida

Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021. (Prevajalka)

Arhivi in Evropska unija: sodba sodišča Evropske unije glede arhivov kot ogledalo. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti.* Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 46–54. (Soavtorica Jelka Melik)

Arhivsko gradivo vojaških pravosodnih organov iz obdobja socialistične Jugoslavije: pregled in analiza stanja. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 99–128.

Digitalization in Slovenian legislation: spletno predavanje na srečanju 15th International Autumn Archival School, 3. 12. 2021.

Hibridno poslovanje na področju pravosodja: primer sodišč in tožilcev. V: *Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021].* Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021, str. 26–34. (Soavtorica Anja Prša)

Pasijonski almanah 4–5: pasijoni na Slovenskem in v Evropi: 2020–21. Škofja Loka: Občina, 2021. (Prevajalka)

Pilotni prevzemi različnih vrst elektronskega arhivskega gradiva: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

The language of the GDPR: translation issues and archival issues in four non-English-speaking countries. V: *Archives and manuscripts* 49 (2021), št. 1/2, str. 62–87. (Soavtorica)

ŠTRUMBL, Žarko

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti.* Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtor)

Vojaška pokopališča, grobišča in grobovi iz prve svetovne vojne [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, december 2021.

TANKO, Primož

Digitalizacija zemljiško katastrskih načrtov na steklu in poliestrskih folijah. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti.* Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 75–86. (Soavtor)

Digitalni filmski arhiv: sistem za upravljanje in dostopnost do filmskih in avdio-vizualnih vsebin e-arhivskega gradiva [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 169–178. (Soavtorica Tatjana Rezec Stibilj)

Digitalni filmski arhiv: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

Materialna ureditev katastrskih načrtov na steklu in plastičnih folijah za uporabo v digitalnem okolju. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 62–74. (Soavtor)

TRŠAN, Lojz

»Moj konjiček je fotografija«: skozi fotografski objektiv Bojana Adamiča: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije. Ljubljana, od 20. aprila do sredine septembra 2021. (Soavtorica razstave Tatjana Rezec Stibilj)

»Moj konjiček je fotografija«: skozi fotografski objektiv Bojana Adamiča [spletna razstava]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (Soavtor)

Ivan Nemanič, prvi slovenski filmski arhivist (1931–2021): in memoriam. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 227–229.

Ivan Nemanič: (1931–2021). V: *Ekran* 58 (2021), št. mar./apr., str. 7–9.

Mavrica pod Veliko planino [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, april 2021.

TOMINŠEK ČEHULIČ, Tadeja

Poskus pomiritve sredi vojne vihre: pismo Lojzeta Udeta Albinu Šmajdu pomladi 1943 [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, november 2021. (Soavtorica Mojca Tušar)

TUŠAR, Mojca

Poskus pomiritve sredi vojne vihre: pismo Lojzeta Udeta Albinu Šmajdu pomladi 1943 [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, november 2021. (Soavtorica Tadeja Tomiňsek Čehulić)

VOLČJAK, Jure

Od stanovske ideje do cesarske potrditve. Domovinski/deželni muzej v Ljubljani v obdobju 1821–1826 v luči dunajskega gradiva V: *Narodni muzej Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021, str. 81–107.

Prof. dr. France Martin Dolinar – osemdesetletnik. V: *Zgodovinski časopis* 75 (2021), št. 3/4, str. 540–544.

ZAVRŠNIK, Tine

Skupna informacijska infrastruktura slovenske javne arhivske službe: spletno predavanje na 5. konferenci e-ARH.si, 17.–18. 11. 2021.

ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana

Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije [Elektronski vir], zv. 5: Popis na novo evidentiranih urbarjev, zbir podatkov o urbarjih v vseh petih zvezkih in skupno imensko kazalo. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2021.

Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije, zv. 5: Popis na novo evidentiranih urbarjev, zbir podatkov o urbarjih v vseh petih zvezkih in skupno imensko kazalo. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2021.

Prispevek k raziskavam socialnih in študijskih povezav cerkvenih naročnikov umetnostnih del na Slovenskem v zgodnjem novem veku: primer Valentina Fabrija (u. 1509) in Nikolaja Kiša (u. ok. 1720): predavanje na delavnici *Ars longa, vita brevis* »Vloga znanja in povezovanja v umetnosti srednjega in zgodnjega novega veka«, Mala dvorana ZRC SAZU, Ljubljana, 9. 12. 2021.

Sedemdeset let Vaska Simonitija. V: *Zgodovinski časopis* 75 (2021), št. 3/4, str. 545–548.

Humanizem Primoža Trubarja: esej je bil objavljen v reviji *Ars et humanitas* leta 2010: prispevek v oddaji *Esej na radiu*, Radio Slovenija, program ARS, 25. 10. 2021.

ŽOHAR, Tanja

22. julij – tacenski strel: kazenska ovadba zoper Mirka Knapiča in Cvetka Novaka zaradi atentata na Franca Žnidaršiča [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, julij 2021.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

ARISTOVNIK, Bojana

Borut Batagelj, Aleš Brod in Oskar Zoran Zelič: Stoletni kuharski zapiski za sodobno rabo. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 497–498.

BATAGELJ, Borut

#receptiizarhiva: stoletni kuharski zapiski za sodobno rabo. Celje: Zgodovinski arhiv, Srednja šola za gostinstvo in turizem; Krško: Kulturni dom, enota Mestni muzej, 2021. (Urednik, avtor)

Celjski večeri za dobro jutro novih pogledov. V: *Volfand, Jože: Odkrito in zakrito v času osamosvajanja Slovenije: Celjski večeri 1989–1993*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, Zgodovinski arhiv, Fit media, 2021, str. 7–9.

Cycling: International Archives Week challenge: 2021 [Elektronski vir]. Celje, Ieper, 2021. (Urednik, avtor)

Skala in smučanje. V: *Kvišku kakor skala vodi naša pot: ob stoletnici nastanka turističnega kluba Skala*. Ljubljana: Združenje za promocijo kulturne dediščine, raziskav in novih tehnologij – Retrospektive, 2021, str. 43–56.

Skalaši – športni influencerji rjovečih dvajsetih let [Elektronski vir]: 100 let Turističnega kluba Skala, radijska oddaja *Sledi časa*, predvajana dne 31. 1. 2021, 1. program Radio Slovenija. (Soavtor)

JAZBEC, Sonja

International Archives Week Challenge: CYCLING, #IAW2021 – International Archives Week 2021: 7–11 June 2021; Celje/Ieper 2021. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 506–507.

KRANJEC, Jože

Fotograf – trenutek – zgodovina, seriji razstav Zgodovinskega arhiva Celje na prostem. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 516–518.

PRŠA, Anja

»KJE JIH LAHKO NAJDEMO«: Hramba istovrstnih dokumentov pri različnih ustvarjalcih [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 1, str. 86–100. (Soavtorica Hedvika Zdovc)

Hibridno poslovanje na področju pravosodja: primer sodišč in tožilstev. V: *Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021, str. 26–34. (Soavtorica Aida Škoro Babić)

Redna sodišča v Sloveniji med leti 1979 in 1994. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 129–148.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva in priprava enotnih pisnih strokovnih navodil za okrajna in okrožna sodišča ter sodnika za prekrške 1995–2005. V: *Arhivi: glasi-*

lo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 44 (2021), št. 1, str. 149–184. (Soavtorja Aleš Jambrek, Boštjan Zajšek)

ZDOVC, Hedvika

»KJE JIH LAHKO NAJDEMO«: Hramba istovrstnih dokumentov pri različnih ustvarjalcih [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 1, str. 86–100. (Soavtorica Anja Prša)

Hibridno poslovanje upravnih organov na območju Zgodovinskega arhiva Celje. V: *Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021, str. 7–15.

ŽIŽEK, Aleksander

»To je krasna obitelj, ti Ipavci!«: Franc, Benjamin, Gustav in Josip Ipavec v arhivskem gradivu. Celje: Zgodovinski arhiv, 2021.

Celjski april [Elektronski vir]: radijska oddaja Sledi časa, predvajana dne 11. 4. 2021, 1. program Radio Slovenija. (Soavtor)

Med hudodelci deželskega sodišča Šoštanj. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69 (2021), št. 3, str. 687–702.

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

BONIN, Zdenka

Prehrana v Kopru in na njegovem podežlju od antike do konca 19. stoletja (ur. Zdenka Bonin in/e Marko Bonin). Koper = Capodistria: Pokrajinski arhiv = Archivio regionale, Pokrajinski muzej = Museo regionale, 2021. (Sourednica)

Koprski samostan svete Klare. V: *Prehrana v Kopru in na njegovem podežlju od antike do konca 19. stoletja* (ur. Zdenka Bonin in/e Marko Bonin). Koper = Capodistria: Pokrajinski arhiv = Archivio regionale, Pokrajinski muzej = Museo regionale, 2021, str. 167–182.

Delovanje koprskih dobrodelnih ustanov. V: *Prehrana v Kopru in na njegovem podežlju od antike do konca 19. stoletja* (ur. Zdenka Bonin in/e Marko Bonin). Koper = Capodistria: Pokrajinski arhiv = Archivio regionale, Pokrajinski muzej = Museo regionale, 2021, str. 183–202.

ČIBEJ, Nada

Cergol, Ines: KUBEJSKI. Koper: Pokrajinski arhiv, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2020, 119 str. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 508–509.

Istrabenz v luči sprememb zakonodaje in varovanja arhivskega gradiva. V: *Od Istrabenza do Istrabenza: 1948–1996* (ur. Jedert Vodopivec Tomažič). Koper: Pokrajinski arhiv, 2021, str. 8–23.

Jurčku bomo pomagali hišico zgraditi ... (Janez Bitenc; Naša četica koraka). V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XIV (februar 2021), št. 3, str. 12–13.

Knjigi na pot. V: Vlasta Beltram. *Svet med Snežnikom in Slavnikom med drugo svetovno vojno*. Knj. 1: Narodnoosvobodilno in socialno-revolucionarno gibanje v nekdanjem brkinskem okrožju. Koper: Pokrajinski arhiv, 2021, str. 5.

Od Istra benza do Istrabenza: 1948–1996, razstava in publikacija Pokrajinskega arhiva Koper. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 217–223. (Soavtorica Jedert Vodopivec Tomažič)

Poletje naših babic in dedkov. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XV (september 2021), št. 1, str. 12–13.

Prehrana v Kopru in na njegovem podežlju od Antike do konca 19. stoletja / L'alimentazione a Capodistria e nel suo contado dall'antichità alla fine dell'ottocento;

razstava Pokrajinskega arhiva Koper in Pokrajinskega muzeja Koper. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 509–511.

Spominska klop prijateljstva. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XIV (maj 2021), št. 4, str. 12–13.

Sprehod med arhivskimi policami. V: *Nedeljski dnevnik*, 27. 1. 2021, str. 12–13. (Intervjuvanka)

Vlasta Beltram: Svet med Snežnikom in Slavnikom med drugo svetovno vojno: narodnoosvobodilno in socialno-revolucionarno gibanje v nekdanjem brkinskem okrožju, Koper: Pokrajinski arhiv, 2021, 2 zvezka. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 500–501.

Zgodovina, raziskovanje, zakladnica [Elektronski vir]. V: *Kulturalist 01: glasilo Zavoda za mladino, kulturo in turizem Koper*, november 2021, št. 1, str. 11–12.

Žito, olje, vino pa ribe, sol, meso ... A sladice?. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XV (december 2021), št. 2, str. 12–13.

ROGOZNICA, Deborah

Civilni spisi kot vir za preučevanje družbenih sprememb, ki jih je povzročila prva svetovna vojna na področju Kopra. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 295–310.

Gospodarstvo na Koprskem po letu 1945. V: *Od Istrabenza do Istrabenza: 1948–1996* (ur. Jedert Vodopivec Tomažič). Koper: Pokrajinski arhiv, 2021, str. 36–45.

Il vaiolo in alcune località dell'Istria nord-occidentale nell'inverno 1918–1919, revija Quaderni, izdajatelj Center za zgodovinske raziskave Rovinj.

Koper: urbana geneza: ob 400-letnici = Capodistria: genesi urbana: a 400 anni dalla Pianta di Capod'Istria. Koper = Capodistria: Histria Editiones, 2020. (Urednica)

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

ČEH, Suzana

Pokrajinski arhiv Maribor [Elektronski vir]: radijska oddaja Odkrivamo Maribor: predvajana dne 9. 8. 2021, Radio Maribor. (Intervjuvanka)

GOSTENČNIK, Nina

Cona Tezno nekoč: tudi tokrat nadaljujemo s serijo objav, prepisov iz kronike TAM, kot so bili zapisani prvotno. V: *Contact: informator poslovno proizvodne cone Tezno v Mariboru* 15 (jul. 2021), št. 57, str. 32–33.

Gradivo za zgodovino Maribora: zbirka. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975–. (Glavna in odgovorna urednica)

Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021. (Prevajalka)

Horvat, Mojca: *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Prevajalka)

Lešnik, Sabina: *Maribor in okolica: 1. polovica 20. stoletja: [katalog razstave]*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Prevajalka)

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse. (Glavna in odgovorna urednica)

Nekoč v Coni Tezno. V: *Contact: informator poslovno proizvodne cone Tezno v Mariboru* 15 (okt. 2021), št. 58, str. 32–33.

Nekoč v Coni Tezno. V: *Contact: informator poslovno proizvodne cone Tezno v Mariboru* 15 (dec. 2021), št. 59, str. 32–33.

Pokrajinski arhiv Maribor [Elektronski vir]: radijska oddaja Odkrivamo Maribor: predvajana dne 9. 8. 2021, Radio Maribor. (Intervjuvanka)

Prazniki v Pokrajinskem arhivu Maribor [Elektronski vir]: televizijska oddaja Dobro jutro, predvajana dne 23. 12. 2021, TV Slovenija. (Gostja v studiu)

Rojht, Ksenija: *Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor v letu 1865: kritična objava arhivskih dokumentov*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Prevajalka)

HORVAT, Mojca

Gospodstvo Negova [Elektronski vir], televizijska oddaja Tele M, predvajana 29. 10. 2021, Televizija Maribor. (Intervjuvanka)

Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021.

Matić, Dragan, Semlič Rajh, Zdenka, Štepec, Marko: »Slovenci, za zmiraj gre!«: z drugega vidika – 100. obletnici koroškega plebiscita: razstava ob 100. obletnici koroškega plebiscita. Državna zgodovinska dvorana, Koroški deželni arhiv, 6. 10.–18. 11. 2021. (Prevajalka)

Pokrajinski arhiv Maribor [Elektronski vir]: radijska oddaja Odkrivamo Maribor: predvajana dne 9. 8. 2021, Radio Maribor. (Intervjuvanka)

Skrivnosti Negovskega gradu [Elektronski vir]: televizijska oddaja Slovenska kronika, predvajana dne 31. 8. 2021, TV Slovenija. (Intervjuvanka)

LEŠNIK, Sabina

Maribor in okolica: 1. polovica 20. stoletja: [katalog razstave]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021.

Maribor na fotografijah in razglednicah okoli 1897–1945: razstava v Per gradus, 23. 12. 2021–27. 5. 2022.

Prazniki v Pokrajinskem arhivu Maribor [Elektronski vir]: televizijska oddaja Dobro jutro, predvajana dne 23. 12. 2021, TV Slovenija. (Gostja v studiu)

MAČEK, Jure

Januš Golec: Golec, Januš, katoliški duhovnik, urednik, ljudski pisatelj, funkcionar SLS: (*Polje ob Sotli, 28. avgust 1888–+ Maribor, 24. maj 1965). V: *Osebnosti slovenskega novinarstva* (ur. Mateja Ratej). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021, str. 57–74.

NOVAK, Miroslav

Arhivski strokovni izzivi dolgoročne hrambe elektronskih sporočil [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 208–215. (Soavtor Boštjan Zajšek)

Marijan Gerdej (1948–2020): in memoriam. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 225–226.

O validaciji metod arhivskega strokovnega in znanstvenega dela = On validations of methods of archival professional and scientific work. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 31–45.

SKITEK, Vinko

2022 – 30 let enote Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško. V: *Ravenski razgledi: glasilo občine Ravne na Koroškem*, št. 25 (2021), str. 47.

Biseri koroške arhivske dediščine iz gradiva Pokrajinskega arhiva Maribor: razstava v hodniku pred prostori Pokrajinskega arhiva Maribor v stavbi Upravne enote v Ravnah na Koroškem, december 2021–maj 2022.

Dr. Vinko Skitek o avguštinskem samostanu na Muti [Elektronski vir]: radijska oddaja Kulturni utrinki, predvajana 19. 3. 2021, Radio Ognjišče.

Guštanj in Kotlje v srednjem veku in zgodnjem novem veku. V: *Viharnik: glasilo delovne organizacije Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec* 53 (2021), št. 3, str. 20–24.

Kulturna dediščina občine Radlje ob Dravi. Ljubljana: Slovensko konservatorsko društvo, 2021. (Soavtor)

Nemški okupator med drugo svetovno vojno na slovenskem Koroškem. V: *Viharnik: glasilo delovne organizacije Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec* 53 (2021), št. 2, str. 30–34.

Viseči pečati na listinskem arhivskem gradivu župnij dekanije Dravograd–Mežiška dolina. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 401–419.

Začetek rudarstva in železarstva v Mežiški dolini. V: *Sijaj jekla = Shining steel: 400 let jeklarstva v Mežiški dolini = progress, a circular economy, taking care of the environment* (ur. Karla Oder). Ravne na Koroškem: Koroški pokrajinski muzej, 2021.

Zgodovina na enem mestu. V: *Večer*, 18. 3. 2021, št. 63, str. 13. (Intervjuvanec)

ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK, Gordana

130 let pomurskih železnic. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2021. (Soavtorica)

A lendvai (alsólendvai) vasút 130. évfordulója = 130. obletnica železnice v (Dolnji) Lendavi (ur. Albert Halász). Lendava: Knjižnica – Kulturni center; = Lendva: Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, 2021. (Soavtorica)

Danijela Juričič Čargo in Lilijana Žnidaršič Golec: Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije, 4. zvezek – Urbarji iz zbirke mikrofilmskih kopij in zbirka digitalnih kopij ter urbarji iz raznih fondov in zbirk, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2020, 215 strani. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 205–206.

ZAJŠEK, Boštjan

Arhivski strokovni izzivi dolgoročne hrambe elektronskih sporočil [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 208–215. (Soavtor Miroslav Novak)

Horvat, Mojca: *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Lektor)

Lešnik, Sabina: *Maribor in okolica: 1. polovica 20. stoletja: [katalog razstave]*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Lektor)

Matić, Dragan, Semlič Rajh, Zdenka, Štepec, Marko: »Slovinci, za zmiraj gre!«: z drugega vidika – 100. obletnici koroškega plebiscita: razstava ob 100. obletnici koroškega plebiscita. Državna zgodovinska dvorana, Koroški deželni arhiv, 6. 10.–18. 11. 2021. (Prevajalec)

Premzl, Primož: *Zbirka Primoža Premzla: predstavitev in poskus evidentiranja zasebne zbirke za njeno javno dostopnost*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2021. (Prevajalec)

Rojht, Ksenija: *Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor v letu 1865: kritična objava arhivskih dokumentov*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Prevajalec in lektor)

Rojht, Ksenija: *Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor v letu 1866: kritična objava arhivskih dokumentov*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021. (Prevajalec in lektor)

Vrednotenje dokumentarnega gradiva in priprava enotnih pisnih strokovnih navodil za okrajna in okrožna sodišča ter sodnika za prekrške 1995–2005. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 149–184. (Soavtorja Aleš Jambrek, Anja Prša)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

MARTELANC, Tanja

Problematika hibridnega in digitalnega poslovanja ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja uprave: posamični primeri v pristojnosti Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. V: *Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zbo-*

rovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021, str. 16–25.

Obdelava podatkov v arhivskih podatkovnih zbirkah z uporabo nekaterih metod analize vsebine [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 114–128.

Uršič, Ivanka: Pilonovi negativni fotografij iz fonda dr. Engelberta Besednjaka in Rozalije Vuk. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 216–217.

URŠIČ, Ivanka

Zapuščina družine Šorli Bratuž. V: *Literarna pokrajina Goriške: literarnozgodovinski sprehod v počastitev 100 – letnice rojstva Dušana Pirjevca ter literarna in znanstvena zapuščina Lojzke Bratuž, Pavline Pajk, Marijana Breclja in Zorana Božiča: 2. sprehod*. Nova Gorica: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, območna izpostava; Zveza kulturnih društev, 2021, str. 56.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

ČUŠ, Monika

Izdaja dokumentov v Zgodovinskem arhivu na Ptuj na Ptuj od začetkov do danes. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 441–450.

JAMBREK, Aleš

Vrednotenje dokumentarnega gradiva in priprava enotnih pisnih strokovnih navodil za okrajna in okrožna sodišča ter sodnika za prekrške 1995–2005. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 149–184. (Soavtorja Anja Prša, Boštjan Zajšek)

MAJERIČ KEKEC, Nataša

Pilotski prevzem video posnetkov in digitalnih fotografij [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 241–246.

ZUPANIČ, Katja

»Kaj nam o življenju na Destrniku po letu 1945 izpričajo arhivski viri?«, pregled arhivskega gradiva, izpis podatkov iz KLO Destrnik 1945–1952, za simpozij v občini Destrnik.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

CERAR, Luka

»Čez noč je postal Gassner Anglež, Glanzmann pa švicarski Italijan.«: Sekvestracija Bombažne predilnice in tkalnice v Tržiču leta 1919. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69 (2021), št. 2, str. 329–340.

Društveno življenje po prvi svetovni vojni do danes. V: *V slogi k uspehu*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 23–37.

Sodbe Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja poleti 1945. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 71–98.

ČIPIĆ REHAR, Marija

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 44 (2021), št. 1 in 2. (Odgovorna urednica)

Hibridni arhivi v luči izvajanja arhivske javne službe: zbornik referatov: 30. zborovanje: [30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije: Rimske Toplice, 30. september in 1. oktober 2021]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021. (Urednica)

ERŽEN PODLIPNIK, Elizabeta

Le kje naj iščem?. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 39–45. (Soavtorica)

Ljubezen gre skozi želodec: kulinarika v arhivskih virih. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021. (Soavtorica)

Predstavitev društev iz fondov in zbirk Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Škofji Loki. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 104–117.

FEKONJA, Martina

Elizabeta Eržen Podlipnik, Mira Hodnik in Dunja Mušič: *Ljubezen gre skozi želodec: kulinarika v arhivskih virih*. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 511–512.

Hudobni duhovi s Trnja – Die bösen Geister von Trnje. V: *Loavnschau*, Winter Ausgabe 2021. Reichersbeuern, 2021, str. 24–25.

Hudobni duhovi s Trnja. V: *Loški utrip* 26 (2021), št. 301, str. 56.

Thinking out of the box. V: *Interpret Europe Newsletter – Autumn 2021*. Potsdam, 2021, str. 14.

GLAVIČ, Jože

Arhivsko gradivo skozi prizmo digitalnih izdaj – primer izdelave digitalne izdaje Korespondence Jožefine in Fidelija Terpinca (1825–1858). V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 451–463.

Postopek prevzema in problematika oblikovanja SIP paketov na primeru zvočnih zapisov Državnega zbora Republike Slovenija [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* 4 (2021), št. 2, str. 192–207. (Soavtor)

HODNIK, Mira

Društveno življenje od srednjega veka do konca prve svetovne vojne. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 7–22.

Enota v Idriji. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 118–131.

Ljubezen gre skozi želodec: kulinarika v arhivskih virih. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021. (Soavtorica)

HOTKO, Iztok

Pucelj, Boštjan: Restavriranje na Dolenjskem. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja* 32 (2021), št. 3, str. 29. (Intervjuvanec)

KOS, Marjana

Črne koze – ukročena pošast. V: *Družina* 70 (2021), št. 14, str. 15.

Enota v Ljubljani. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 48–75.

Na bojišču – Človek proti mikrobi. V: *Snaga k zdravju pomaga: nalezljive bolezni v preteklosti in spopad z njimi: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*. Ljubljana: ZPMS, 2021, str. 55–63.

MUŠIČ, Dunja

Ljubezen gre skozi želodec: kulinarika v arhivskih virih. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021. (Soavtorica, urednica)

Europeana 2020: Kriza, sprememba in kultura: spletna konferenca, 11.–13. 11. 2020. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 201–202.

Predstavitev društev iz fondov in zbirk Zgodovinskega arhiva Ljubljana: Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto. V: *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021, str. 76–103. (Soavtorica, prevajalka, urednica)

Medarhivski projekt: Miška Mica [Elektronski vir]. V: *Kulturoplov. Prelet kulturno–umetnostne ponudbe za vrtce in šole*. Ljubljana: Cankarjev dom in Ministrstvo za kulturo RS, 2021, str. 50.

Okupacija: izbor arhivskih dokumentov na temo okupacije Slovenije med leti 1941 in 1945 [Elektronski vir], razstava. (Soavtorica, urednica)

SADEK, Mitja

Novomeški gimnazijci proti italijanski okupaciji: elementi upornišтва proti okupatorju v šolskih disciplinskih postopkih. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbeno vprašanja* 32 (2021), št. 1, str. 24–34.

Ob okroglem jubileju Mete Matijeveč. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 9–12.

Pietati litterisque – za spoštovanje in znanje: katalog razstave dokumentov iz zgodovine gimnazije Novo mesto. Novo mesto: Gimnazija Novo mesto, 2021.

Vloga okupacijskih meja v življenju slovenskega prebivalstva: intervju z Božidarjem Flajšmanom in Bojanom Balkovcem. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbeno vprašanja* 32 (2021), št. 1, str. 49–60.

SEMLIČ RAJH, Zdenka

»Slovenci, za zmiraj gre!«: z drugega vidika – 100. obletnici koroškega plebiscita: razstava ob 100. obletnici koroškega plebiscita. Državna zgodovinska dvorana, Koroški deželni arhiv, 6. 10. – 18. 11. 2021. (Soavtorja Dragan Matić, Marko Štepec; prevajalka)

Atlanti: mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso. (Odgovorna urednica)

Eržen Podlipnik, Elizabeta, Hodnik, Mira, Mušič, Dunja: *Ljubezen gre skozi želo-dec: kulinarika v arhivskih virih*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021. (Avtorica spremnega besedila)

Kos, Marjana, Mušič, Dunja, Eržen Podlipnik, Elizabeta, Hodnik, Mira, Cerar, Luka, Mušič, Dunja. *V slogi k uspehu! Arhivsko gradivo društev iz fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2021. (Avtorica spremnega besedila in prevajalka)

STARIHA, Gorazd

Pregled zakonodaje glede služenja vojske za časa Marije Terezije in Jožefa II. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 15–50.

ŠEGA, Judita

Kolera pred vrati Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 67 (2021), str. 51–66.

Nataša Budna Kodrič – dobitnica Aškerčevega priznanja za leto 2020. V: *Loški razgledi* 67 (2021), str. 338–340.

Slovenski pasijoni. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 1, str. 212–215.

ŽABOTA, Barbara

Kongresni spomenik v Ljubljani. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69 (2021), št. 1, str. 181–182.

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

CAR, Nataša

Jure Volčjak: Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500. V: *Arhivi: glasillo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 499–500.

DOLINAR, France M.

Edith Stein: sestra sv. Terezija Benedikta od Križa, OCD (1891–1942). Ljubljana: Družina, 2021.

Ljubljanska škofija v dokumentih (nad)škofa Antona Vovka Svetemu sedežu 1945–1963. Viri št. 44. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2021.

Župnijska cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Gornjem Gradu. V: *Communio: mednarodna katoliška revija*. 31 (2021) št. 2, str. 154–157.

KRAMPAČ, Tone

Družine v 18. stoletju od Doba do Šentjerneja: Dob, Ig, Krašnja, Motnik, Svibno, Šentjernej (ur. Lovro Šturm). Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija, Slovenska matica, 2021. (Transkripcija)

Tone Krampač: med dragocenostmi Nadškofijskega arhiva Ljubljana [Elektronski vir]: radijska oddaja Razkošje v glavi, predvajana dne 24. 4. 2021, Radio Prvi. (Gost v studiu)

OTRIN, Blaž

»Poslastica za ljubitelje lokalne zgodovine. Mag. Blaž Otrin, zgodovinar in arhivar, sodelavec in urednik pri izdajanju knjig Franca Bernika«. V: *Slamnik*, št. 5 (2021), str. 18–19. (Intervjuvanec)

Bernik in njegove Domžale. O župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja (ur. Blaž Otrin, Katarina Rus Krušelj). Domžale: Kulturni dom Franca Bernika Domžale, 2021. (Sourednik)

Diareja, ki ni prizanesla niti kronanim glavam, Epidemije na Slovenskem: kolera. V: *Družina* 70 (2021), št. 14–15, str. 26.

Dolgo zapostavljena gospa, Epidemije na Slovenskem: španska gripa. V: *Družina* 70 (2021), št. 17, str. 23.

Mati vseh epidemij, Epidemije na Slovenskem: kuga. V: *Družina* 70 (2021), št. 11, str. 23.

Nadškof Alojzij Šuštar in osamosvojitve Slovenije. V: *Glasilo občanov Občine Trebnje*, št. 172 (2021), str. 12–13.

Rod Franca Bernika in njegova življenjska pot do prihoda v Domžale. V: *Bernik in njegove Domžale. O župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja* (ur. Blaž Otrin, Katarina Rus Krušelj). Domžale: Kulturni dom Franca Bernika Domžale, 2021, str. 41–64.

Topografsko–zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823. Acta ecclesiastica Sloveniae 43. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2021. (Soavtorica Julijana Visočnik)

Uredniški uvod. V: *Bernik in njegove Domžale. O župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja* (ur. Blaž Otrin, Katarina Rus Krušelj). Domžale: Kulturni dom Franca Bernika Domžale, 2021, str. 13–16. (Soavtor)

Ustanovitev župnije Domžale in njen razcvet v kontekstu celotne ljubljanske škofije. V: *Bernik in njegove Domžale. O župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja* (ur. Blaž Otrin, Katarina Rus Krušelj). Domžale: Kulturni dom Franca Bernika Domžale, 2021, str. 65–82.

Zadnja leta Bernikovega življenja, od okupacije do smrti. V: *Bernik in njegove Domžale* (ur. Blaž Otrin, Katarina Rus Krušelj). Domžale: Kulturni dom Franca Bernika Domžale, 2021, str. 395–414.

Zakonske pravde pred Škofijskim cerkvenim sodiščem v Ljubljani v letih 1930–1940. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 341–367.

VISOČNIK, Julijana

Arhivi in arhivariji v antiki: primer Petovione = Archives and archivists in antiquity: the case of Petovione. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov: digitalna transformacija v arhivistiki = Archives in the Service of People – People in the Service of Archives: digital transformation in archival sciences: 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Press, 2021, str. 55–61.

Hieronymus: *Pisma*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2021. (Prevajalka)

Janez Ludvik Schönleben in drobci iz Nadškofijskega arhiva Ljubljana. V: *Janez Ludvik Schönleben v luči novih raziskav*. Apes academicae št. 4. Ljubljana: Založba ZRC, 2021, str. 179–203.

Makorič, Urban: *Življenje in delo starinoslovca Simona Rutarja ter njegovo delovanje na Severnem Primorskem: diplomsko delo*. Nova Gorica: [U. Makorič], 2021. (Mentorica)

Rimski sod z napisom s Cimpermanove ulice v Ljubljani. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69 (2021), št. 2, str. 201–214. (Soavtorica)

Syrians in Celeia. V: *People abroad: proceedings of the XVI. International Colloquium on Roman Provincial art, April 9-13th 2019, Tübinger archäologische Forschungen*, zv. 31. Rahden/Westfalen: M. Leidorf, 2021, str. 139–147.

Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823. Acta ecclesiastica Sloveniae 43. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2021. (Soavtor Blaž Otrin)

Zamejic (Sameitz) Andrej (Andreas). V: *Österreichisches biographisches Lexikon: 1815–1950*, zv. 16, izd. 72. Graz in Köln: H. Böhlau, 2021, str. 427–428.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

URLEP, Lilijana

Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo. Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69 (2021), št. 3, str. 673–686.

Podobe naše dediščine: razstava: Hram kulture Arnolda Tovornika, Selnica ob Dravi, 22. 10.–26. 10. 2021.

Sto let Gospodovih milosti bom na veke opeval: potujoča razstava.

Ustanovitev zakonskega sodišča lavantinske škofije leta 1857. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 44 (2021), št. 2, str. 245–260.

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

Janez Keber: **Leksikon priimkov**

Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2021, 989 strani

Na svetu praktično ni človeka, ki poleg imena, dodeljenega ob rojstvu, ne bi nosil tudi priimka. Če v razmislek vzamemo uvodne misli iz knjige z naslovom *Leksikon priimkov*, pod katero se je podpisal Janez Keber, slovenski jezikoslovec, imenoslovec in leksikolog, zgoraj navedeni sestavini pravzaprav izražata »identifikacijsko oznako« vsakega človeškega bitja. Kot ugotavlja, je bila pot do izdaje, zlasti sâmo raziskovanje oziroma tolmačenje, precej kompleksna. Ideja za nastanek se je sicer porodila že ob pripravi *Leksikona imen* leta 1988 in s kasnejšimi dopolnjenimi izdajami le-tega, saj se je avtor takrat dotaknil tistih priimkov, ki so izhajali iz rojstnih imen. Zraven namreč pojasnjuje, da je vzporedno s slednjimi razlagal tudi izvor priimkov. Številne izkušnje s tega področja in kar tri desetletja konkretnih preverjanj so lani obrodili sadove v obliki omenjene, po ustvarjalčevih besedah, težko pričakovane edicije.

V njej je moč najti interpretacije za več kot 19.000 priimkov na slovenskih tleh. Uvod pisec nameni predstavitvi dolgotrajnega procesa oblikovanja pričujočega dela, nato nadaljuje s krajšimi opisi le-teh glede *na obliko, pogostost oziroma frekvenco, prostorsko razporejenost, izpričanost v starejših virih, priimkovne podstave, besedotvorno sestavo in njihov pomen*. Sledi pogled v zgodovino raziskovanja osebnih imen v Sloveniji, kjer izpostavlja Franca Miklošiča kot utemeljitelja znanstvenega raziskovanja slovenskih in slovanskih osebnih imen. Slednji je z imenoslovnimi razpravami pritegnil slovenske zgodovinarje k nadaljnjemu proučevanju in posledično nastanku obsežnih zbirk zgodovinskega imenskega gradiva ter drugih temeljnih stvaritev, ki so jih osnovali Franc Kos, Milko Kos, Pavle Blaznik, Otto Kronsteiner in ostali. Poleg že naštetih se ustavi še ob nekaterih vidnejših raziskovalcih priimkov in na kratko oriše opuse njihovih člankov in razprav na to temo. Preden se loti dejanske razčlenitve, pojasni okrajšave citiranih del, preostale kratice, okrajšave, oznake in prvi del leksikona zaokroži s seznamom virov in literature.

Jedro ali bolje rečeno bistvo leksikona predstavljajo utemeljitve priimkov od črke A do črke Ž. Že zgoraj smo spomnili na ključne komponente, ki jih vsebuje publikacija. Pozoren bralec lahko opazi, da je pri vsakem od priimkov najprej opravljena statistična analiza, ki prikazuje, koliko oseb ga je v določenem časovnem obdobju nosilo. Za vzorec vzame razpon med letoma 1971 in 2020, hkrati dodaja še podatke o pojavnosti posameznega priimka po slovenskih regijah.

Ker zna biti statistika sama po sebi precej dolgočasna in zlahka odvrne pozornost, jo je Keber bolj ali manj učinkovito opremil s podrobnejšimi razlagami izvorov priimkov in njihovih različic. V zadnjem zaključnem delu jih najdemo zbrane skupaj pod rubriko *Seznam priimkov*. Opisani leksikon je primeren tako za ljubiteljsko kot strokovno raziskovanje, saj poda vsaj okvirno iztočnico za nadaljnje preučevanje tega področja.

International Archives Week Challenge: RAILWAYS, #IAW2022 – International Archives

Week 2022: 6th – 10 June 2022

Celje/Ieper, 2022, 24 strani

Ob praznovanju Mednarodnega arhivskega tedna, ki smo ga arhivi obeleževali med 6. in 10. junijem 2022, sta Zgodovinski arhiv Celje in Mestni arhiv iz Iepera letos ponovno, tokrat že tretjič, predstavila skupni projekt International Archives Week Challenge, ki združuje evropske arhive.

Projektu se je pridružilo kar 21 arhivov Evropske unije in vsak sodelujoči arhiv je na razpisano temo izbral ter predstavil svoje gradivo. Urednika publikacije dr. Rik Opsommer in dr. Borut Batagelj sta za letošnjo temo izbrala železnice in k sodelovanju povabila po en arhiv iz posamezne države Evropske unije. V publikaciji je tako zbranih 21 reprezentativnih kosov gradiva, ki so jih arhivi izbrali po lastni presoji.

Gradivo so prispevali štajerski deželni arhiv iz Gradca (Avstrija), mestni arhiv iz Iepera (Belgija), centralni državni arhiv iz Sofije (Bolgarija), državni arhiv v Pazinu (Hrvaška), državni arhiv s Cipra, mestni arhiv iz Kopenhagna (Danska), filmski oddenek estonskega državnega arhiva, Pokrajinski arhiv iz Plzna (Češka), finski državni arhiv, mestni arhiv iz Saint-Omerja (Francija), mestni arhiv iz Göppingena (Nemčija), osrednji grški arhiv iz Aten, madžarski državni arhiv iz Kecskemeta, arhiv iz Corka (Irska), državni arhiv iz Gorice (Italija), latvijski državni arhiv, mestni arhiv iz Luksemburga, državni arhiv z Malte, arhiv iz Haarlema (Nizozemska), državni arhiv iz Varšave (Poljska) in Zgodovinski arhiv Celje.

V publikaciji so predstavljeni načrti, slike, fotografije lokomotiv, vlakov, železniških postaj in razni drugi dokumenti, kot so objava znižanih cen vlakov,

Železniška nesreča pri Rajhenburgu, 1929

(Vir: SI_ZAC/0524/002_00087 Zbirka fotografij in slik)

vozna karta, častna diploma postreščka in poročila o železniških nesrečah. Ravno s fotografijo in predstavitvijo železniške nesreče slovitega Orienta Ekspres pri Rajhenburgu leta 1929 se je v publikaciji predstavil Zgodovinski arhiv Celje. Gre za eno izmed najhujših železniških nesreč pri nas do tedaj, medtem ko je dogodku poleg petih smrtnih žrtev precej dramatičnosti dodalo to, da je nesrečo povzročil sloviti Orient Ekspres, ki je vozil iz Zagreba v smeri Zidanega Mosta.

Vsak predstavljeni kos gradiva zase predstavlja po vsebini unikatno zgodbo, medtem ko vsi kosi predstavljajo pestro pripoved, v kateri lahko iščemo številne podobnosti, hkrati tudi razlike in posebnosti, vezane na zgodovinsko in kulturno ozadje nastanka gradiva.

Publikacija je predstavljena v angleškem jeziku in obsega 24 strani, na voljo je tudi v elektronski obliki na spletni strani Zgodovinskega arhiva Celje.

Sonja Jazbec

Breda Šturm, Lovro Šturm (ur.), Tone Krampač: Koroške družine v 18. stoletju

Celje: Celjska Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija,
Založba slovenska matica, 2022, 226 strani

Pred nekaj meseci je na knjižne police prišla znanstvena monografija z naslovom *Koroške družine v 18. stoletju*. Monografija, ki sta jo uredila Breda Šturm in pokojni Lovro Šturm, obsega 226 trdo vezanih strani. Sprednjo in zadnjo platinico krasita izseka iz popisa duš (Statusa animarum) ene od župnij, obravnavanih v knjigi. Urednika sta monografijo razdelila na sedem poglavij. V svojem uvodu oziroma spremni besedi je sedaj že pokojni Lovro Šturm pojasnil, kako je prišlo do nastanka monografije, in navedel omejitve, s katerimi se je srečal pri njenem nastajanju. Bralcu je v spremni besedi podal tudi nekaj uporabnih informacij, vezanih na cerkvenoupravno strukturo 18. stoletja, ki je še temeljila na župnijah, nastalih do tega časa. Pri tem ni izpustil pomembne podrobnosti, da so proti koncu 18. stoletja obravnavane pražupnije oziroma župnije razdelili na teritorialno manjše župnije in da zato v knjigi objavljeni popisi prebivalstva iz leta 1754 vsebujejo podatke tudi za prebivalstvo teh mlajših župnij. Drugo poglavje z naslovom *Popis prebivalstva je v sleherni fari drugačna socialna zgodba* je napisal zgodovinar Stane Granda. Le-ta bralcu približa nekatere posebnosti socialne strukture prebivalstva sredi 18. stoletja, pojasni, zakaj so ohranjeni popisi prebivalstva koroških oziroma takrat deloma štajerskih župnij hranjeni v ljubljanskem nadškofijskem arhivu, in podrobneje predstavi vsebino popisa prebivalstva vsake od obravnavanih župnij: Črna na Koroškem, Razbor pri Slovenj Gradcu, Slovenj Gradec, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Šentilj pod Turjakom. V vsebinsko strnjeni in podatkovno bogati predstavitvi se je piscu pripetila manjša pomanjkljivost, na katero je dobro opozoriti. Najdemo jo na strani XII, kjer je govora o križanju interesov med več samostani v Mislinjski dolini. Med temi je naveden tudi »avguštinski« samostan v Dobrli vasi. Vendar to ne ustreza povsem resničnosti, saj v tem kraju ni nikoli deloval avguštinski samostan. Na območju slovenskega narodnostnega ozemlja so redovniki avguštinci (Ordo eremitarum Sancti Augustini, OESA) delovali na Muti, v Velikovcu, Ljubljani, Gornji Radgoni, Sv. Trojici v Slovenskih goricah in na Reki (Rijeki). V Dobrli vasi je deloval samostan reguliranih kanonikov (Canonici regulares Sancti Augustini) oziroma korarjev, vendar je res, da so ti živeli po redovnem pravilu sv. Avgušтина.

Vsebinski predstavitvi sledijo transkripcije popisov prebivalstva iz leta 1754 za prej omenjene župnije. Transkripcije je opravil arhivist Tone Krampač iz ljubljanskega nadškofijskega arhiva.

Iz obravnavanih popisov prebivalstva se da hitro razbrati, katera zemljiška gospodstva so imela na območju Črne na Koroškem in Mislinjske doline svoje posesti in posledično tudi podložnike. Med njimi lahko izpostavimo gospodstva Dobrla vas/Eberndorf, Dobrna, Gradišče, Galenhof, Hartenštajn, Ivnik/Eibiswald, Legen, Lemberg, Zalog pri Žalcu, Ženek/Sonnegg, Pliberk/Bleiburg, Rotenturn, Šoštanj, Valdek, Vodriž, župnijska cerkev sv. Marije Snežne v Solčavi, Sv. Jurij pri Celovcu/St. Georgen am Sandhof, proštija Dravograd, samostan dominikank v Marenbegu (Radljah ob Dravi) in samostan benediktincev v Št. Pavlu v Labotski dolini/St. Paul. V popisu prebivalstva župnije Šentilj pod Turjakom srečamo tudi zaposlene v mislinjskih fužinah. Te je takrat v imenu njihovega lastnika Michelangela Zoisa (oče Žige Zoisa) upravljal Tomaž (Thomas) Köckh.

Za transkripcijo popisov je dodan seznam vseh zemljiških gospodstev, župnijskih in podružničnih cerkva, župnij, mest, samostanov, beneficijev in premožnih posameznikov, ki so bili imetniki večjih posesti v obravnavanih župnijah in ki so jih župniki, ki so izdelali popise, šteli za nosilce fevdalne oblasti v tem prostoru. Omenjeni seznam bi lahko v prihodnje spremljale tudi številke strani, na katerih se gospodstva pojavljajo, na ta način bi knjiga dobila vsaj krajevni indeks, ki je ob tej izdaji izostal. Zelo pohvalno je, da ima publikacija ob koncu dodan slovar manj znanih izrazov. Ta bo gotovo v veliko pomoč raziskovalcem. Vendar so žal prevodi poklicev s področja rudarstva in železarstva nekoliko pomanjkljivi in lahko vodijo do napačnega razumevanja vsebine transkribiranih popisov. Med zaposlenimi delavci v fužinah najdemo talilnega mojstra (*Plämeister*) Tomaža Gasteigerja in njegovega pomočnika Gašperja Deitscha. Gasteiger ni bil *mojster pri taljenju svinčene rude*, kot je navedeno, ampak je bil talilni mojster pri mislinjskem plavžu, v katerem so talili železovo rudo, nakopano v rudnikih železove rude na Pohorju. Podobno velja za njegovega pomočnika Gašperja Deitscha. Med drugimi poklici v fužinah velja opozoriti še na kovače pri vodnih kladivih (*Hammerschmid*), le-ti se glede na uporabljen termin razlikujejo od obrtnih kovačev, ki so jih označevali z besedo *Schmied*. Slednje srečamo tudi v vseh drugih obravnavanih popisih prebivalstva. Z besedo *Haizer* je mišljen kurjač pri mislinjskem plavžu. Izraz *Holzmeister* pomeni gozdarskega mojstra, ki je po naročilu lastnika mislinjskih fužin bdal nad izsekavanjem gozdov za proizvodnjo oglja, ki so ga potrebovali pri taljenju železove rude. Med zaposlenimi v mislinjski železarni velja omeniti tudi poklic *Hausmeister*, ki ga je opravljal Matija Zanger. Ta gotovo ni bil hišnik v mislinjski železarni, temveč prej uradnik, ki je skrbel za premoženje fužin.

Pri poklicih, ki so omenjeni v popisih prebivalstva, lahko iz popisa župnije Črna na Koroškem poleg kmetov, krojačev in čevljarjev izpostavimo štirinajst rudarjev (*Perthknap, Knap*), talivca rude (*Schmelzer*) – zelo verjetno svinčene, tri obrtne kovače (*Schmid*), ki jih po vsej verjetnosti ne moremo povezati z delovanjem tamkajšnjih fužin, saj bi v nasprotnem primeru imeli naziv *Hammerschmied* oziroma kovač pri kovaških kladivih. Izpostaviti je treba tudi napačno prevedeno besedo *Huetmann*. Slednjega se ne sme enačiti z izrazom *Huttmacher*, ki pomeni klobučarja in torej nima nobene zveze z rudarjenjem. *Huetmann* je izraz za rudarskega nadzornika oziroma tistega, ki je nadzoroval delo v rudniku in bil glede na hierarhično lestvico poklicev v rudarstvu še zadnji prisoten ves delovni čas v rudniški jami.

Primer poklica s področja železarstva srečamo tudi pri popisu prebivalstva župnije Stari trg. Tam je med podložniki mesta Slovenj Gradec naveden Blaž Hammerschmied, ki je bil po poklicu kovač. Iz njegovega priimka bi lahko sklepali, da je bil kovač pri vodnem kladivu v bližnji okolici Slovenj Gradca.

Ob koncu je umestno opozoriti tudi na deloma zavajajoč naslov pričujoče monografije *Koroške družine v 18. stoletju*. Pri tem bralec zaman išče pojasnilo, za katero Koroško gre. Ali za vojvodino Koroško ali današnjo Koroško statistično regijo ali za takratni koroški arhidiakonot ljubljanske škofije. Od obravnavanih župnij (Črna na Koroškem, Razbor pri Slovenj Gradcu, Slovenj Gradec,

Stari trg in Šentilj pod Turjakom) je leta 1754 samo župnija Črna na Koroškem ležala znotraj meja vojvodine Koroške. Vse ostale so bile v celoti na štajerski strani deželne meje. Da bi se razmerje med štajerskimi in koroškimi župnijami vsaj približno izenačilo, bi morala publikacija zajemati tudi popise prebivalstva za koroške podjunske župnije Vogrče, Šmihel pri Pliberku in Pliberk. Slednja je leta 1754 obsegala sedanje slovenske župnije Mežica, Sv. Danijel nad Prevaljami (Šentanel) in Strojna. S temi dodatnimi popisi bi se smiselno zaokrožil pogled na takratni historični prostor tega dela ljubljanske škofije. Upamo lahko, da bodo ob podpori ljubljanskega nadškofijskega arhiva tudi preostali, še neobjavljeni popisi prebivalstva iz leta 1754, ugledali javno objavo in s tem zapolnili navedeno vrzel.

Kljub navedenim opombam je pričujoča knjižna publikacija za slovensko zgodovino pisje zelo pomembno znanstveno delo. Brez dvoma bodo po njem posegali številni poklicni in ljubiteljski zgodovinarji, študentje zgodovine in drugi, ki jih obravnavana tematika zanima. Vsem avtorjem lahko za vloženi trud in pripravo pričujoče monografije iskreno čestitamo.

dr. Vinko Skitek

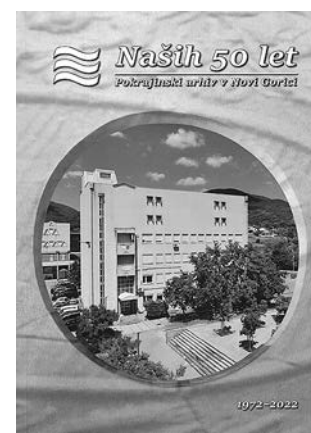
Naših 50 let: jubilejna publikacija ob petdesetletnici ustanovitve Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2022, 215 strani

Monografija, za katero so besedila pripravili Milena Černe, Uroš Lavrenčič Mugerli, dr. Tanja Martelanc, Slavka Murovec, Metka Nusdorfer Vuksanović, Aleksandra Pavšič Milost, Erik Pregelj, Jurij Rosa, mag. Drago Terpin, Vlasta Tul in Ivanka Uršič, izčrpno predstavlja Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), na primer njegovo nastajanje, njegove arhivske fonde in zbirke, prostorske težave, s katerimi se je arhiv spopadal v preteklosti itd. Publikacija, ki jo je uredila Aleksandra Pavšič Milost, prinaša veliko slikovnega gradiva, vezanega na delovanje in zgodovino omenjene arhivske ustanove. Obogatena je tudi s številnimi reprodukcijami dokumentov, ki jih hrani arhiv.

Monografija bralcu med drugim podrobno predstavlja dolgo pot, ki je privedla do ustanovitve samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici, kar je povezano s svojevrstnimi zgodovinskimi razmerami, v katerih se je znašla Goriška po drugi svetovni vojni in uveljavitvi nove državne meje. Vzhodnejše od te razmejitve se je prebivalstvo spopadalo z izgubo urbanega središča, saj je mesto Gorica skupaj z ustanovami pokrajinskega značaja ostala v okviru italijanske države. Že zgodaj se je tako kazala potreba po ustanovitvi nove arhivske ustanove. Aleksandra Pavšič Milost piše o tem, kako se je v povojnem obdobju hrambo arhivskega gradiva najprej poskusilo reševati v okviru novogoriške študijske knjižnice in tamkajšnjega muzeja. Bilo je več pobud v smeri ustanovitve samostojne arhivske ustanove, a odločneje sta k temu prispevala zvezni splošni zakon o arhivskem gradivu in arhivih, sprejet leta 1964, ter zavzetost goriških občin za ustanovitev samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici. Kot piše Pavšič Milost, je bil leta 1966 začasno ustanovljen arhivski oddelek v okviru novogoriške občinske uprave (imenovan tudi služba za varstvo arhivskega gradiva oziroma od leta 1968 Zavod za varstvo arhivskega gradiva), ki je pokrival novogoriško, ajdovsko in tolminsko občino. Strokovno vodstvo nad arhivskim oddelkom in opravljanje zahtevnejših nalog je prevzel Arhiv Slovenije. 25. novembra 1971 je skupščina novogoriške občine z odločbo ustanovila samostojni arhivski zavod s sedežem v Novi Gorici, ki je začel delovati 1. januarja 1972.

Kasneje je arhiv doživel več organizacijskih sprememb, dalj časa se je

spoprijemal tudi s prostorskimi težavami, o čemer pišeta Drago Terpin in Tanja Martelanc. Dalj časa so se iskale primerne rešitve, oktobra 1983 je arhivsko gradivo močno prizadela poplava. Zaposlenim je uspelo rešiti arhivsko gradivo pred uničenjem. Leta 1987 se je arhiv končno preselil v novo stavbo, ki je bila projektirana prav za potrebe delovanja arhivske ustanove. Tanja Martelanc izpostavlja arhitekturne značilnosti postmodernistične stavbe. Gre za pomemben prispevek monografije, saj se vedno več raziskovalne pozornosti namenja umeštnostnozgodovinskim vidikom stavbnega fonda najmlajšega slovenskega mesta.

Dokaj obsežno je poglavje, v katerem so Aleksandra Pavšič Milost, Uroš Lavrenčič Mugerli in Erik Pregelj predstavili raznovrstne naloge in delovanje zaposlenih. Predstavljene so zakonske podlage za delovanje arhiva, sodelovanje z različnimi ustvarjalci javnega, a tudi zasebnega dokumentarnega gradiva, izvajanje usposabljanj zaposlenih, ki skrbijo za dokumentarno gradivo, pomoč uporabnikom pri konzultiranju in študiju gradiva itd. Poudarjen je pomen pedagoškega dela oziroma razširjenja »zavesti o pomenu in poslanstvu arhivov kot skrbnikov kulturne dediščine« (Uroš Lavrenčič Mugerli, str. 83). Izstopajo tudi objave razstavnih katalogov, zbornikov in drugih publikacij, v katerih je na osnovi arhivskih virov osvetljeno marsikatero poglavje primorske zgodovine, ter razstavna dejavnost arhiva. Arhiv sodeluje tudi pri nalogi evidentiranja arhivskega gradiva, ki se hrani izven Republike Slovenije. Glede na to, da je arhiv umeščen na obmejnem prostoru, je ta zadolžitev še toliko pomembnejša. Publikacija predstavlja tudi zelo aktualno tematiko informatizacije, h kateri je Pokrajinski arhiv v Novi Gorici pristopil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Arhivsko službo naj bi čakali na področju digitalizacije še novi izzivi.

Aleksandra Pavšič Milost je predstavila tudi uslužbenke, ki so skrbeli za arhivsko gradivo vse od začetnega, zelo zahtevnega obdobja izgradnje arhivske službe na Goriškem. Ni spregledan niti prispevek kulturnega delavca Ludvika Zorzuta. Poleg tega so prek spominskih zapisov dr. Eme Umek, Slavke Murovec, Vlaste Tul in Jurija Rose ter bogatega slikovnega gradiva osvetljeni delovno okolje, delovanje in izkušnje oseb, ki so v preteklih desetletjih prispevale k razvoju arhivske službe. Gre za pomemben prispevek monografije, saj ti spomini ponujajo med drugim vpogled v kulturno okolje tega prostora.

V posebnem poglavju so Tanja Martelanc, Uroš Lavrenčič Mugerli, Metka Nusdorfer Vuksanović, Milena Černe in Ivanka Uršič na pregleden in izčrpen način predstavili arhivske fonde in zbirke Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Zaradi svojevrstnih zgodovinskih okoliščin je v arhivu najbolj zastopano gradivo 19. in zlasti 20. stoletja. Najstarejši dokumenti, ki jih hrani arhiv, so povezani z gospodstvom Dobrovo v Goriških brdih in izvirajo z začetka 16. stoletja.

Monografija ob bogatem in raznolikem slikovnem gradivu na pregleden način obravnava raznoliko delovanje najmlajšega slovenskega pokrajinskega arhiva na področju varovanja in valorizacije pisne kulturne dediščine, a tudi težave in izzive, s katerimi se je srečevala slovenska arhivska stroka.

dr. Neva Makuc

Je bilo v Celju dovolj mostov?

Razstava in razstavni katalog, Celje: Zgodovinski arhiv, 2022, 136 strani

Konec septembra letošnjega leta je luč sveta ugledal obsežen katalog s provokativnim naslovom *Je bilo v Celju dovolj mostov?* avtorja dr. Bojana Himmelreicha, arhivskega svetnika. V katalogu je predstavljenih 29 mostov, ki so jih zgradili na Savinji, Voglajni, Koprivnici in Sušnici od sredine 19. stoletja do danes.

Že Isaac Newton je davno tega zapisal misel, da človek zgradi preveč sten in premalo mostov. Z njim bi se v preteklosti vsekakor strinjali tisti, ki so morali, zato ker v bližini ni bilo mostu, prehoditi precej daljšo pot, kot bi jo sicer, če bi čez reko ali potok v bližini stal most. Spet drugi, ki so stanovali v bližini kakšnega mostu, se s tem vprašanjem niso ubadali.

Mostovi so arhitekturni in inženirski izziv, iz katerih se pogosto rodijo presežki. Avtorja so začeli zanimati že pred dvajsetimi leti, ko je ob iskanju fotografij o poplavah naletel na zanimive fotografije in razglednice s pogledom z gradu, ko so leta 1955 zaradi regulacije Savinje zgradili pomožni most preko njene stare struge.

Razstava in katalog obravnavata mostove, ki so jih na Savinji, Voglajni, Koprivnici in Sušnici zgradili od sredine 19. stoletja naprej, vendar danes pod najstarejšimi mostovi voda ne teče več. Predvsem struga Voglajne se je precej spreminjala, zato so ostali mostovi tam, kjer struge ni več. Mostove in brvi so večinoma gradili lokalni tesarski mojstri in gradbena podjetja, seveda je mostove bilo treba tudi vzdrževati, saj je imela njihova konstrukcija omejen rok trajanja. Vsi mostovi na Savinji in ostalih glavnih rekah v okolici so bili v drugi polovici 19. stoletja še leseni, izjema sta bila kamniti most čez Savinjo v Zidanem Mostu in železniški čez Savo v Radečah. Omeniti velja še eno značilnost celjskih mostov »recikliranje«, kar pomeni, da so porušene dele mostu uporabili pri gradnji novega.

Katalog je poleg uvoda razdeljen na štiri poglavja z imeni rek. V prvem avtor obravnava mostove na Savinji, najbolj znani reki, ki teče skozi Celje. V obravnavanem okviru (od Lisc do Polul) je bilo od srede 19. stoletja na Savinji zgrajenih več kot 20 mostov in brvi. Najbolj znan in najstarejši je kapucinski most, ki je v tem času doživel pet različic, od kdo ve kolikih pred tem. Kapucinski most je kljub slabemu stanju prestal dve veliki povodnji leta 1926 in leta 1927, a k njegovi ohranitvi so pripomogle obnove. Leta 1933 je velika poplava most porušila. Ker je odnesla tudi dve brvi, je bilo možno priti z levega na desni breg Savinje samo po železniških mostovih ali z v naglici sestavljenim zasilnim brodom, s katerim je bila vožnja precej vratolomna. Nov kapucinski most je bil nato zgrajen leta 1934 na desetih mostnih poljih. Nekoliko kasneje so vzporedno z obstoječim zgradili še en most in promet na obeh mostovih je bil urejen tako, da je tekel na vsakem v eno smer.

Težavo z vodami je povzročala Savinja v ovinku pod gradom in že v času avstrijske vlade so v Gradcu predelali projekte o preseku tega ovinka in predstavitvi železnice na levi breg reke, vendar je prva svetovna vojna izvedbo del preprečila. Regulacija Savinje v t. i. celjskem ovinku je spet postala aktualna, ko so pred začetkom druge svetovne vojne dokončno določili mesto novega mostu v podaljšku Ulice XIV. divizije, vendar je izvedbo preprečila vojna.

Leta 1954 je bil kapucinski most še dvojen, medtem ko je po izgradnji novega betonskega mosta na Savinji postal nepotreben. Za njegovo zavarovanje so med regulacijo Savinje leta 1955 zgradili začasen 2 metra visok jez, ki ga je visoka voda julija 1956 leta močno poškodovala. Leta 1957 je Občinski ljudski

odbor Celje izdal gradbeno dovoljenje za zrušitev kapucinskega mosta. Tako je celjska občina most podrla in ga sklenila na novo postaviti v Liscah.

Nadalje avtor v katalogu omenja še železniška mostova na Savinji. Oba sta stala na debelih zidanih kamnitih stebrih in prav tako zidanih obrežnih opornikih, postavljenih na pilote. Na videz sta bila identična, le drugi je bil malce krajši in imela sta različno postavitev pilotov. Med drugo svetovno vojno je bil pri prvem železniškem mostu prvi steber močno poškodovan, vendar jim je uspelo v kratkem času promet vzpostaviti nazaj. Ko so leta 1955 regulacijo ovinka Savinje zaključevali, so oba stara železniška mostova porušili.

Grenadirjevo brv so postavili preko Savinje med Bregom in Polulami. Graditi so jo začeli leta 1861 zaradi krajše povezave z desnim bregom Savinje. Brv je bila lesena. Posamezniki, ki so pred gradnjo obljubljali prispevke v denarju in lesu, so se dogovoru izmikali, ko se je gradnja začela. Brv je bila izpostavljena poplavam, zato so jo večkrat popravljali in to je bilo treba plačati. Pri vseh tistih, ki niso plačali letnega prispevka za vzdrževanje mostov, je bil izveden rubež. Najpogosteje so zaplenili svinje, stenske ure in vozove. Brv so poplave večkrat porušile in odnesle, nazadnje leta 1954, vendar je, kljub zahtevam prebivalcev, niso več postavili.

Brv v park, ki je povezovala mesto in park, so na željo meščanov postavili leta 1871. Bila je ozka in namenjena le pešcem. Večkrat je bila izpostavljena poplavam, tudi leta 1919, ko je voda odnesla osrednji del brvi. Brv so po popravilu znova odprli za promet, vendar je bila še večkrat poplavljen in odnesena, nazadnje leta 1933. Brv so ponovno obnovili in odprli ter je kot takšna preživela vse do leta 1958, ko je prišlo do regulacije Savinje. Strugo Savinje so ob regulaciji poglobili za 1 meter in leseni piloti so še dodatno izgubili trdnost, zato so izdali gradbeno dovoljenje za odstranitev brvi. Začeli so z gradnjo nove betonske brvi, ki je bila dolga 65 m široka 4 metre, odprta je bila leta 1959. Zdržala je vse do leta 2014, ko so začeli graditi novo, tako imenovano splavarjevo brv.

Leta 1920 je bil ob izlivu Voglajne v Savinjo postavljen začasni most preko Savinje, ki je najverjetneje bil zgrajen iz lesene preproste konstrukcije, saj je stal približno dva meseca.

Prvi železniški most, gledan z Brega, 1913

(Vir: SI_ZAC/1274/001/013/00006_00002 Zbirka razglednic in slik)

Pantnerjev most na Polulah je ime dobil po gostilni v bližini mostu. Most so zgradili leta 1943. Razen obrežnih opor in enega zidanega opornika na desnem bregu je bil most ves lesen in čez tri leta že potreben obnove. Zaradi poškodb in trohnenja lesa so ga leta 1959 zaprli za promet. Pešcem je služil še nekaj let ter bil deležen razprav zborov volivcev in dopisov občanov v lokalni časopis zaradi nevarnosti. Most so nameravali popraviti in okrepiti podporje, vendar ga je narasla Savinja leta 1964 porušila.

Tudi brv na Polulah je opravljala pomembno vlogo, vendar je bila zgrajena kot začasna in je temu primerno tudi hitro propadala. Leta 1971 so jo nameravali zapreti, vendar je leta 1972 še vedno stala in bila namenjena le pešcem.

V nadaljevanju nam avtor z razglednicami in redkimi fotografijami ponazoriti potek zasipavanja stare struge Savinje od leta 1955 do popolnega nasutja leta 1959. Cestni most na Bregu, kjer še danes poteka cesta proti Laškemu, je leta 1956 odprl narodni heroj Franc Leskošek – Luka, in sicer tako, da je z varilnim aparatom prerezal železno vrv, ovito v trobojnico. Most v Lisce ali Čopov most so začeli graditi leta 1958 in pri gradnji uporabili ves material nekdanjega kapucinskega mosta, ki je bil skladiščen na Trubarjevi ulici. Tesarska dela je otežilo dejstvo, da so se hrastovi deli ohranili, medtem ko je mehak les deloma propadel in za zgornjo konstrukcijo je bilo treba uporabiti več novega, kot je bilo načrtovano.

Drugo poglavje kataloga je namenjeno mostovom na Voglajni. Struga Voglajne se je večkrat menjala (med gradnjo železnice, med regulacijo Savinje ...). V tem poglavju avtor podrobneje predstavi most pri podvozu na Teharski cesti, ki je stal kot lesen okrajni most že leta 1857 in ki je bil v slabem stanju, tako da so ga okrepili z ustrežno podporo ter je bil postavljen leto dni kasneje. Do ponovne obnove je prišlo deset let kasneje. Kasneje so na tem mestu zgradili kovinski ločni most, ki je zdržal vse do poplave leta 1954. Po poplavi so postavili pontonski most, ki je dopuščal tudi promet z vozili. Ko so leta 1959 na tem mestu postavili nov most, so pri odprtju prvi vozniki motornih vozil prejeli vsak po eno steklenico penečega vina. Most so uporabljali vse do njegove odstranitve leta 1967, potem ko so predstavili strugo Voglajne.

Brv pri Zagradu je vidna na veduti mesta iz leta 1750, prav tako tudi na vojaškem zemljevidu iz druge polovice istega stoletja. Bila je last okoliške občine Celje in ta jo je tudi obnavljala in vzdrževala, vendar je vzdrževanje brvi po letu 1920 povzročalo veliko hude krvi med mestno občino in okoliško občino.

Ob preureditvi celjskega železniškega vozla, ko so železniško progo predstavili pred uvozom na postajo Celje iz smeri Laškega, sta bila potrebna dva začasna mostova. Oba so postavili leta 1955. Prvega so odstranili po končani regulaciji Savinje ter staro strugo Savinje pod njim zasuli in uredili nasip, drugega so nameravali odstraniti, ko bi postavili stalni most. Most je bil armiranobetonski, graditi so ga začeli leta 1962 in danes še vedno stoji.

Leta 1963 so zgradili betonsko brv preko Voglajne, ki je med železniškim mostom in izlivom Voglajne v Savinjo. Zgradili so jo zaradi povezave s Pelikano vo potjo. Bila je namenjena le pešcem ter brez vmesnih opornikov in je danes še vedno v uporabi. Avtor v tem poglavju omenja še tri prepuste, ki so stali v smeri Štor. Prvi in tretji sta prehodna še danes, drugega so zaprli že pred leti. Kot zadnjega v tem poglavju avtor omenja podvoz na Teharski cesti, ki je viden na vedutih iz 19. stoletja in je bil zaradi svoje nizke lege v bližini Voglajne ob visokem vodostaju pogosto neprehoden. Poleg vode pri tleh je pešce ogrožala še umazana voda, ki je kapljala iz špranj in lukenj podhoda, kar je povzročalo precej razburjenja. Oktobra 1959 so podvoz poglobili in od takrat dalje je bil promet mogoč tudi za avtobuse in tovornjake.

V tretjem poglavju nam avtor predstavi brv in mostove na Koprivnici, ki jo viri označujejo kot potok in ki so jo čez mesto regulirali že pred drugo svetovno vojno in potem še leta 1969, ko so njeno prejšnjo strugo spremenili v kanal. Ker so mostovi in brvi na njej postali nepotrebni, so jih odstranili. Za brv pri cerkvi

*Del stare struge Vogljajne (skrajno desno) pred njenim zasutjem, 1967
(Vir: SI_ZAC/1274/002/015/00002_00028 Zbirka razglednic in fotografij)*

Sv. Duha ni znano, kdaj so jo prvič postavili. Poplava leta 1954 jo je odnesla, a se na fotografijah znova pojavi na začetku 60. let prejšnjega stoletja in je obstajala vse do leta 1970. Za most na Mariborski cesti prav tako ni znano, kdaj so ga zgradili, stal je do leta 1970, ko so ga ob izvedbi postavitve kanalizacijskih cevi odstranili. Most na Aškerčevi cesti je bil železobetonski, gradnjo je izvedla mestna občina, z deli so končali v decembru 1929 leta. Kot zadnjega v tem poglavju avtor predstavi še železniški most, pod katerim je Koprivnica tekla v Vogljajno do prestavitve v kanale leta 1970.

V četrtem, zadnjem poglavju kataloga so predstavljene brvi in mostovi na Sušnici, ki je bila v poletnih mesecih skoraj brez vode. Regulacije konec 18. in na začetku 19. stoletja ter kasnejše (zadnja leta 1970) so njen tok preusmerile in se sedaj severno od mesta izliva v Koprivnico. Po njeni nekdanji strugi skozi mesto teče kanal. Brv med Glazijo in Ipavčevo cesto je bila na začetku lesena. Ker so bili nosilci trhli, so jo odstranili, a so jo zaradi velikega prometa hitro obnovili in zgradili betonsko. Brv je bila porušena po letu 1969. Most na Ljubljanski cesti so med vojnami večkrat omenjali ob poplavih, ker ob povečanem pretoku Sušnice ni požiral vode. Dolg je bil 6,80 m in so ga odstranili leta 1969. Enako velja tudi za most na Jurčičevi ulici, ki prav tako ob višjem vodostaju ni omogočal pretoka, zato je voda zastajala in poplavljala okolico. Vendar so ta most dodobra izkoristili fantje, ki so se igrali pod njim, saj so bile deske na mostu položene na široko in so tako dobili priložnost, da kukajo dekletom pod krila. Brv pri izlivu v Savinjo je služila prebivalcem, ki so živeli višje ob njej. Vidna je na razglednicah s konca 19. stoletja. Velikokrat je bila poškodovana in potem za silo popravljena. Avtor navaja, da so bile deske kdaj tako razmajane, da jih je držal samo še kakšen žebelj, prav tako je bila struga polna nesnage, odpadkov in smradu. Jamo so kasneje zasuli in ponovno namestili ograjo. Kot zadnji v tem poglavju je omenjen most za klanje živine, ki so ga hoteli zgraditi za hotelom Zamorec in v katerega bi kri po klanju živine odtekla neposredno v Sušnico.

Katalog in razstava ponujata številne zanimivosti, ki so na otvoritev pritegnile množico obiskovalcev. Pri tem ne gre le za suhoparno naštevanje dejstev, temveč gre za predstavitev razglednic, fotografij, računov, načrtov, vedut, dopisov ipd., ki dajo katalogu in razstavi še dodano vrednost.

Sonja Jazbec

»Naših 50 let«

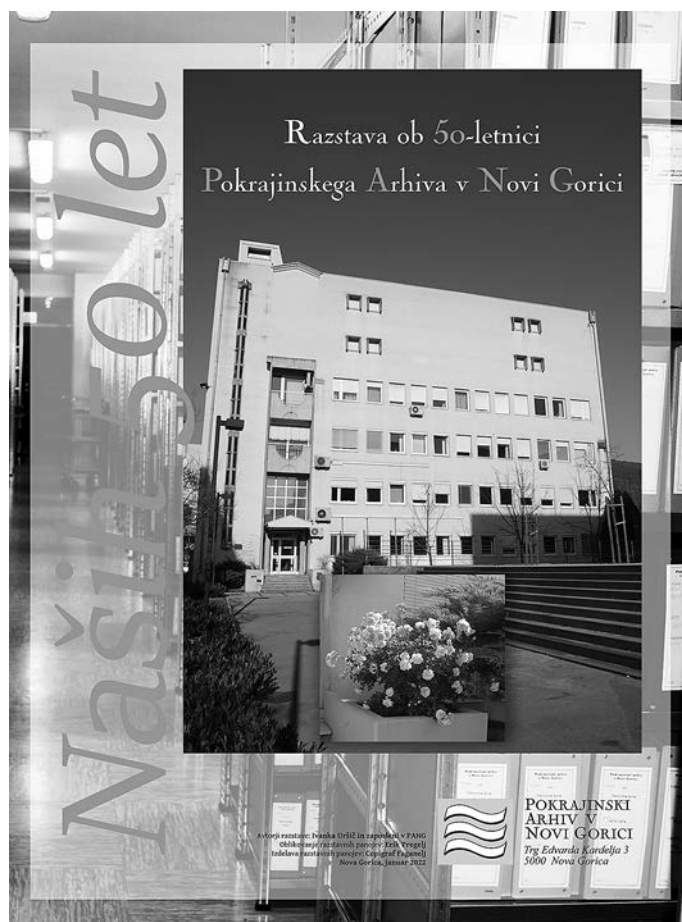
Razstava ob 50. obletnici delovanja Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici
Rotunda Slovenskega narodnega gledališča Nova Gorica, januar–marec 2022

Letos Pokrajinski arhiv v Novi Gorici praznuje 50-letnico obstoja. Ob tej priložnosti so v arhivu otvorili nove prostore v pritličju stavbe in pripravili razstavo, ki govori o zgodovini arhivske stroke na Goriškem; od prvih skromnih začetkov do ustanovitve javnega zavoda vse do današnjih dni. Priložnostna razstava je bila postavljena ob začetku jubilejnega leta (od konca januarja 2022 do sredine marca 2022) v Rotundi Slovenskega narodnega gledališča Nova Gorica. Danes je na ogled v pritličju stavbe pokrajinskega arhiva.

Razstava, ki obsega 21 panojev, je delo arhivistke Ivanke Uršič, medtem ko jo je oblikoval Erik Pregelj. Na temelju izbora raznovrstnega arhivskega gradiva iz fonda Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici (PANG 337) je predstavljeno delovanje najmlajšega med slovenskimi pokrajinskimi arhivi.

Pozornemu obiskovalcu ne uide dejstvo, da je pot od ideje do nastanka tega javnega zavoda prepletena s tematiko nove državne meje po drugi svetovni vojni, še posebej z gradnjo novega mesta, Nove Gorice.

Razvoj od referata za arhivsko gradivo, prek Okrajnega arhiva in muzeja do Zavoda za varstvo arhivskega gradiva pri Skupščini Občine Nova Gorica je bil dolgotrajen. Pokrajinski arhiv je bil ustanovljen kot samostojni zavod z odločbo novogoriške občine v novembru 1971, medtem ko je s prvim dnevom naslednjega leta začel formalno delovati. V nadaljevanju je poudarjena problematika neustreznih prostorov za hrambo gradiva. Predstavljene skice arhitektov kažejo na dve rešitvi omenjene problematike: adaptacija že obstoječih starejših dvorcev na Goriškem v arhiv ali gradnja nove stavbe. Leta 1983 so Novo Gorico prizadele katastrofalne poplave. Večina gradiva, ki se je takrat hranila v kletnih prostorih

Stavba Pokrajinskega arhiva Nova Gorica, dokončana leta 1987 (Foto: Erik Pregelj)

Slovesnost ob odprtju nove stavbe in selitev gradiva v nove prostore. Trak sta svečano prerezala književnik Ciril Zlobec in ravnatelj Matjaž Grobler. Pri selitvi arhivskega gradiva so pomagali tudi vojaki. (Foto: Erik Pregelj)

občinske stavbe, je bila poplavljen. O poplavih nam pričajo fotografije na dveh panojih, ki predstavljajo poplavljen in skoraj uničen gradivo ter reševanje skozi proces zamrzitve v hladilnicah Kmetijskega kombinata Vipava in sušenja na raznih lokacijah na območju novogoriške občine. Na pomoč pri reševanju arhivskega gradiva so poleg novogoriških dijakov in študentov priskočili tudi arhivi nekdanje skupne države, kar izpričujejo zahvale za pomoč pri reševanju. Ta tragedija je tudi pripomogla k odločitvi za gradnjo namenske stavbe za izvajanje arhivske dejavnosti na severnem Primorskem. Slednja je konec leta 1986 že stala in naslednje leto sta sledili slovesna otvoritev in vselitev. Večno pereče vprašanje prostorske stiske, ki se stopnjuje vzporedno z naraščajočo količino gradiva, je arhiv reševal z dokupom prostorov v isti stavbi in s preureditvijo le-teh v arhivske depoje. Ti so omogočali arhivskim delavcem, da so lahko nadaljevali z nemotenim prevzemanjem arhivskega gradiva in njegovo strokovno obdelavo, kar je predstavljeno v nadaljevanju.

Tehnični napredek v zadnjih petdesetih letih je bil očiten. Od prvega mikročitalca, pojava osebnih računalnikov ter uvajanja digitalnih podatkovnih zbirk v delo arhivista do skorajda popolne digitalizacije delovnega procesa. Najprej je bil leta 1989 v uporabi računalniški program Armida. Takratni direktor Drago Terpin je sodeloval v skupini za razvoj in uvajanje nove aplikacije za popis gradiva InfoArh. V okviru projekta e-ARH.si smo razvili nova orodja, s katerimi se je uporabnikom arhivskega gradiva občutno približala želena digitalna oziroma digitalizirana vsebina gradiva. Pokrajinski arhiv pri delu uporablja program ScopeArhiv. Arhivisti morajo biti stalno v stiku z ustvarjalci gradiva. Na temelju delovanja ustvarjalcev izdajo pisna strokovna navodila za odbiranje gradiva.

V nadaljevanju so predstavljeni zapisniki prevzemov gradiva iz let 1972, 1973 in 2003, prošnje za odkup zasebnega gradiva, izmenjava arhivskega gradiva glede na pristojnost med arhivi ter primer izročitve gradiva Arhivu Republike Slovenije. Razstava nam prikaže tudi kadrovske razvoj arhiva. V 80. in 90. letih se je število strokovnih delavcev v arhivu bistveno povečalo. Večje število zaposlenih je omogočilo kakovostnejše rokovanje z gradivom, arhivisti so bili zadolženi za posamezne fonde in zbirke, strokovno knjižnico in članstvo v komisijah. Izmenjava izkušenj in reševanje strokovnih vprašanj na raznih področjih sta vsakodnevna praksa. Z oblikovanjem samostojne države Republike Slovenije je število zahtevkov za pravni namen moč-

no poraslo. Fotografije čitalnice, ki je dobro zasejena z raziskovalci, in številne zahvale za pomoč pri raziskovanju in spodbude so lep prikaz dela zaposlenih. S pomočjo virtualne arhivske čitalnice se uporaba arhivskega gradiva vse bolj seli na digitalno raven.

Arhivisti pokrajinskega arhiva so se udeleževali evidentiranja arhivskega gradiva, ki se hrani zunaj slovenskih meja in se nanaša na Slovence oziroma slovensko ozemlje. Deli gradiva so bili v 80. letih prejšnjega stoletja najprej mikrofilmni, medtem ko danes arhiv razpolaga z zmogljivimi optičnimi čitalniki za gradivo formata od A4, A3 do večjih. To digitalizirano gradivo si je možno ogledati tudi na spletu.

Zelo plodna je bila tudi razstavna dejavnost. Na začetku so bili v novi stavbi temu namenjeni kletni prostori, ki so bili dovolj veliki tudi za sprejem večjih razstav zunanjih ustvarjalcev, kot sta bila med drugim akademska slikarja Riko Debenjak in Klavdij Tutta. Kasneje je bila razstavni dejavnosti namenjena vhodna avla v arhiv. Pokrajinski arhiv je na povabilo sodeloval tudi pri razstavah, ki so jih pripravile druge kulturne ustanove. Razstave so se navezoval na raznovrstne teme, od slovenske osamosvojitve do življenja pomembnih kulturnikov, šolstva in gospodarstva. Na tem mestu naj izpostavimo odmevno razstavo, ki je govorila o nastanku mesta Nova Gorica. Na razstavljenih fotografijah so izpostavljene razstave, ki so jih gostili v Salonu Meblo, v knjižnici v Ajdovščini, v Hiši kulture v Šmartnem in na prostem pred Goriško knjižnico. Arhivisti so redno predstavljali svoje delo, pomen arhiva in vzorce arhivskega gradiva tudi šolskim skupinam. O tem pripovedujejo lično urejene zahvale in priložnostni strip, ki je nastal po obisku ene od šolskih skupin.

Arhivisti so pri izdaji publikacij, zbornikov in monografij sodelovali tudi z drugimi ustanovami in društvi. Razstavljena je zahvala, ki jo je arhivu podelilo Arhivsko društvo Slovenije za pomoč pri organizaciji zborovanja v Novi Gorici leta 1972, iz istega leta je prošnja pokrajinskega arhiva za redno članstvo v Skupnosti arhivov Slovenije. Leta 2000 je arhiv skupaj z Arhivskim društvom Slovenije v Bovcu organiziral strokovno zborovanje. Pokrajinski arhiv je v sodelovanju z Goriško knjižnico in Goriškim muzejem ob praznovanju sedemdesete obletnice Nove Gorice zbiral spomine na gradnjo mesta. Arhivisti so se redno udeleževali domačih in čezmejnih simpozijev, kulturnih prireditev in predstavitev knjižnih izdaj. Na teh dogodkih so sodelovali tudi s svojimi prispevki.

Da je resno strokovno delo še plodnejše,

Široka paleta razstav, ki so jih skozi leta pripravili zaposleni, in razstav v sodelovanju z drugimi ustvarjalci (Foto: Erik Pregelj)

če se občasno preseka z izleti, orišejo fotografije že »tradicionalnih« pohodov v kraje, ki so povezani z območjem delovanja arhiva. Fotografije druženja ob praznovanju osebnih jubilejev zaposlenih ali v pustnem času so priča dobremu vzdušju v arhivu. Zaposleni v arhivu radi za voščilo ali v zahvalo tudi kaj spesni-jo in skupaj zapojejo ob kitarski spremljavi.

Alenka Kozič

Borut Batagelj: Celjski peloton: Etape razvoja cestnega kolesarstva v Celju

Razstava Zgodovinskega arhiva Celje, 17. maj 2022 na Krekovem trgu v Celju
in do nadaljnjega virtualno <https://virtualni.zac.si/>

Avtor se v razstavi ukvarja predvsem s športnimi vidiki množičnega rekreativnega in vrhunškega kolesarstva. Kot pravi sam, pušča ob strani druge vidike, ki so pripeljali do vsakdanje uporabe koles, ki jo je kapitalistična, potrošniška in tudi v trajno mobilnost naravnana družba zapeljala s cest na steze in brezpotja, v parke, dvorane in tudi v virtualni način doživljanja kolesarjenja. Razstavo je avtor poimenoval Celjski peloton (peloton, slov.: glavnina = glavna skupina kolesarjev, ki med etapo kolesari skupaj). Lokalno se razstava osredotoča na Celje ter prikazuje predvsem razvojno dinamiko športnih in organizacijskih kolesarskih dosežkov, ki so že v preteklosti in še danes Celje kolesarsko izstopajoče in prepoznavno umeščajo na kolesarske zemljevide. Če omenimo samo zadnji primer, je posebna komisija organizatorja 28. izvedbe dirke po Sloveniji izbrala Celje za Naj gostitelja dirke Po Sloveniji 2022. Razstava Celjski peloton je bila del bogatega nabora promocijskih kolesarskih dogodkov z raznoliko vsebino omenjene dirke, ki so v Celju doživeli vrhunec s ciljem 3. etape Dirke po Sloveniji 17. junija 2022. Razstava obsega 18 panojev, na katerih je vsebina obogatena z obsežnim fotografskim in drugim izbranim gradivom.

Ob prehodu skozi razstavo nas avtor na začetku opomni, da je bil Gradec eno izmed glavnih središč razvoja kolesarstva v avstrijskem delu monarhije, od koder so prihajali vplivi razvoja v druga mesta tedanje južne Štajerske. Prvi pionirski poskusi uvajanja kolesarstva v Celju so bili zaznani od osemdesetih let 19. stoletja naprej. Leta 1883 so graški kolesarji izvedli propagandni izlet v Rogaško Slatino, udeležili so se ga tudi nekateri Celjani. Istega leta v celjskem časopisu najdemo oglas o prodaji treh koles, medtem ko je bilo leto 1886 v Celju prelomno za kolesarstvo – organiziran je bil tečaj kolesarske vožnje in ustanovljeno je bilo kolesarsko društvo Cillier Radfahrerverein. Slovenci so v Celju svojo prvo kolesarsko sredino ustanovili leta 1891 znotraj sokolskega društva. Slovenski celjski kolesarji so se v prvih letih delovanja navezali na zagrebške kolesarje, leta 1891 so odkolesarili na odprtje dirkališča biciklistov hrvaškega Sokola, leta 1892 so tam nastopili na mednarodni dirki in sodelovali pri vzpostavljanju temelja za jugoslovansko zvezo biciklistov. Skozi Celje je leta 1893 poteka dirka iz Zagreba v Ljubljano in leta 1897 dirka od Trsta do Celja, v izvedbi Zveze slovenskih kolesarjev. Omenjena dirka je obeležila odprtje Narodnega doma v Celju. Tempo razvoja celjskega kolesarstva je leta 1903 pripeljal do ustanovitve Kluba slovenskih kolesarjev Celje. Kot zanimivost se je omenjeni klub odločil, da se bo udeležil ljudske veselice v Gotovljah, kjer so za popestritev pripravili posebno, tako imenovano polževo dirko, na kateri so po natančnih pravilih izvedli tekmovalstvo za najpočasnejšega kolesarja, po katerih je tekmovalstvo smelo trajati največ pol ure, pri čemer je bila prepovedana cik-cak vožnja.

Klub je deloval tudi v času med obema vojnama. Že leta 1920 je pomagal

Ljubljanski Iliriji pri organizaciji dirke Ljubljana–Celje–Ljubljana, priredil je tudi že samostojno dirko na trasi Celje–Velenje–Celje. Tudi v novi dobi so dejavnosti kluba posegle na ideološke in politične okvirje, celjski kolesarji so se ob koroškem plebiscitu oktobra 1920 udeležili kurirskih in propagandnih akcij za jugoslovansko stran. V Celju je nekaj let pred drugo vojno deloval tudi tehnični odsek kolesarske zveze. Celje je bilo tudi večkrat prizorišče etapnega cilja večdnevne dirke skozi Hrvaško in Slovenijo. Športni kolesarski presežek te dobe v Celju je bila predvsem organizacija vsakoletnih tako imenovanih Zvezdnih dirk v Celje, na katerih so iz različnih krajev po Sloveniji startali dirkači s ciljem, da prispejo v Celje v manjših časovnih razmikih.

Po drugi svetovni vojni je bila družbena ureditev usmerjena v izrazito širjenje športa, dostopnega vsem. Pod modelom fizkulture se je v prvih letih uvajal izrazito centraliziran sistem organiziranja športa. Kolesarjenje je bilo sprva zaznamovano s težjo dostopnostjo osnovnega rekvizita. Celje se je tudi v tej dobi ponašalo predvsem kot prizorišče dogodkov, leta 1946 je bil v Celju cilj dirke Slovenj Gradec–Celje, leta 1950 so bile tu organizirane priprave reprezentance pred svetovnim prvenstvom v Belgiji, leta 1951 je potekalo na progi Celje–Maribor–Celje cestno prvenstvo Slovenije. Celjani so se takrat odlično uvrščali v kategoriji »turisti« (rekreativci). Od leta 1951 je v okviru Kladivarja delovala kolesarska sekcija. Na začetku sedemdesetih so se oblikovali okviri delovanja Trim gibanja. Potekale so Trim akcije v več panogah, ob plavanju, hoji, teku in smučanju, je bilo kolesarstvo med najbolj izpostavljenimi in uspešnimi. Leta 1980 so celjski kolesarski navdušenci pod pokroviteljstvom podjetja Merx ob spremstvu fička prekolesarili slovensko transverzalo. Pokroviteljstvo poti je nakazalo tudi že smer podpore nastajajočega kluba. Še pred ustanovitvijo kluba so septembra 1980 organizirali prvi Celjski maraton. V sezono 1981 so celjski kolesarji že formalno vstopili kot Kolesarski klub Celje. Velik prispevek celjskega kolesarskega kluba pri razmahu kolesarstva v Sloveniji je bil predvsem v organizaciji maratonov. Prvi Celjski maraton je bil organiziran že septembra 1980 v smeri Savinjske doline. Zagotovo ena izmed najlepših, prepoznavnih in tudi zahtevnih kolesarskih prireditev je bil v osemdesetih letih Kozjanski maraton (prva izvedba je bila leta 1981). Velik poudarek popularizaciji kolesarstva v Sloveniji so v osemdesetih letih dala merila, s čimer se označuje tip krožne

Start kolesarske dirke pred celjsko železniško postajo, 1947
(Vir: SI_ZAC/1025/150_00003 Fototeka Pelikan)

mestne dirke. Kolesarski klub Merx se je dokazoval na domači sceni kot odličen organizator prireditev. Maja 1984 je bil v Celju zaključek prve etape v regiji največje dirke Alpe Adria, kar nakazuje zaupanje v klub. Še več, Celje je bilo tisto leto razglašeno kot najboljši gostitelj dirke. Kolesarski klub Merx je organiziral tudi prvo državno prvenstvo v Sloveniji, njegovi kolesarji so v novem obdobju uspešno tekmovali na dirkah po Madžarski, Hrvaški, Slovaški idr.

Med Celjankami in Celjani, ki radi kolesarijo v okolico sami ali v skupinah, so se ukoreninile tudi številne rekreativne množične prireditve pod organizacijo uspešnih podjetij ali športnih organizacij, kot so maratoni v Logarsko dolino, vzpon na Celjsko kočo idr. V zadnjih letih je Celje stalnica Dirke po Sloveniji, ki je največji kolesarski dogodek v Sloveniji. Mednarodna kolesarska zveza dirko klasificira kot UCI HC-razred, kar je za serijo World Tour najvišji rang tekmovanja v cestnem kolesarstvu. Že prva izvedba »slovenske pentlje« leta 1993 je imela cilj prve etape v Celju. V Celju je v novem tisočletju kolesarstvo v razcvetu, a se tu in tudi v okolici več kot dvajset let ni zagnal kolesarski klub. Nekdanji uspešen kolesar Kolesarskega kluba Merx je okrog sebe zbral sredino in ustanovil nov klub, ki se od leta 2019, kot ekipa mladih kolesarjev, kosa z najboljšimi vrstniki v državi in tekmuje kot Kolesarsko društvo knežjega mesta Celje. Prihodnost celjskega kolesarstva je ob skoraj nepregledni množici celjskih rekreativnih kolesarjev in ob podpori mesta, ki v zadnjih letih redno pripelje med Celjane etapo največje kolesarske dirke v državi, obetajoča.

Jože Kranjec

Razstava Narodni dom Maribor – središče kulturnega dogajanja od 1899 avtorja Gašperja Krajnca

Galerija KiBela, 30. 9. 2022–22. 10. 2022 in

Narodni dom Maribor, 25. 10. 2022–23. 12. 2022

Narodni dom Maribor je v znamenju tridesete obletnice ustanovitve javnega zavoda Kulturno-prireditveni center Narodni dom Maribor v galeriji KiBela v sodelovanju s Kulturno izobraževalnim društvom KIBLA, ki ima sedež v Narodnem domu, 30. septembra 2022 otvoril razstavo Narodni dom Maribor – središče kulturnega dogajanja od 1899 avtorja Gašperja Krajnca.

Gašper Krajnc, priznani slovenski stripar in ilustrator, je trenutke v zgodovini stavbe in zavoda upodobil na temelju arhivskega gradiva Narodnega doma Maribor, Pokrajinskega arhiva Maribor in Zbirke Primoža Premzla, a gradiva ni samo prerisoval, temveč mu je vdahnil življenje. Za dogodke, kjer je gradivo skop, se je vživel v obdobje in ustvaril svoje videnje živahnega kulturnega dogajanja, s čimer je ustvaril novo umetniško delo – zgodbo stavbe, zgrajene leta 1898, in zavoda Kulturno-prireditvenega centra Narodni dom Maribor, ustanovljene leta 1993, kar je prepoznala tudi Aleksandra Kostić, predsednica Kulturno izobraževalnega društva (KID) Kibla.

Njegove ilustracije nas popeljejo v leto 1899, ko je bil Narodni dom prvič združevalec slovenskega kulturnega življenja v Mariboru. Stavba je že s svojo zunanjostjo dvigovala narodno zavest. Veljala je za reprezentativno poslopje takratnega Maribora in imela velik pomen za slovenski del mariborskega prebivalstva, slovenska kulturna društva in nadaljnji kulturni razvoj, ki ni bil samoumeven, saj so vojne in krize svetovnih razsežnosti, ki spremljajo kulturo še danes, večkrat prekinile kulturno dogajanje v mestu. Tako v preteklosti kot danes so si kulturni delavci prizadevali, da so po vsakem uničenju ponovno vzpostavili in obnovili kulturno življenje v mestu Maribor. Na enak način Narodni dom, ki ni zgolj zgradba, tudi danes služi namenu, za katerega je bil postavljen. Javni zavod

Otvoritev razstave Narodni dom Maribor – središče kulturnega dogajanja od 1899 v galeriji KiBela (Foto: Špela Valadžija)

Narodni dom Maribor, ki domuje v tej veličastni zgradbi, skrbi za to, da je Narodni dom tisti dom, kjer se prepletajo mariborska kultura, uveljavljeni slovenska in svetovna kultura ter tudi tista, ki še nastaja.

Razstavo je zasnovala Špela Valadžija, ki je zbrala gradivo in ga razdelila na deset strani z najvidnejšimi mejniki, ki si sledijo v kronološko zaokroženih celotah. Za obliko razstave je izbrala strip, saj je ta oblika privlačna za širok krog obiskovalcev in hkrati trend v predstavljanju zgodb, ki se uporablja za spodbujanja bralne kulture med mladimi. Prvih pet strani je namenjenih zgodovini stavbe in dogajanja v stavbi Narodni dom ter razvoju kulturnega dogajanja v Mariboru, ki so še danes osnovni kulturni programi javnega zavoda Narodni dom Maribor, medtem ko ostalih pet strani prikazuje tridesetletno zgodovino zavoda.

Za razstavo so bile zbrane fotografije iz Zbirke Primoža Premzla, Koncertne poslovalnice Maribor, Narodnega doma Maribor, tiskovine: plakati, koncertni listi, programske knjižice in vstopnice Pokrajinskega arhiva Maribor, Koncertne poslovalnice Maribor in Narodnega doma Maribor, članki iz arhiva Večer mediji d. o. o., grafična podoba programov in 360-stopinjski posnetek koncerta na stolpu Narodnega doma. Na razstavi je upodobljen tudi zapisnik ustanovnega občnega zbora Narodnega sveta za Spodnjo Štajersko z dne 26. septembra 1918, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Razstava razkriva tudi skrivnosti Narodnega doma: spomenico iz tulca nad »turnom« Narodnega doma, ki so jo v skoraj stotih letih našli kar trikrat in jo hrani Pokrajinski arhiv Maribor; knjigo *Ksaver Meško: Listki*, ki je bila med drugo svetovno vojno rešena pred sežigom, in spominsko ploščo v avli, na kateri je zapis na obeh straneh. Hkrati razstava povezuje fizično z virtualnim, saj s pomočjo VR-očal omogoča obiskovalcem raz-

Ilustracije Gašperja Krajnca na prvih dveh panojih prikazujejo dogajanje v Narodnem domu v Mariboru do leta 1918 (Foto: Špela Valadžija)

gled s turna Narodnega doma, ki je sicer zaprt za obiskovalce.

Vsebinsko se razstava prepleta tako z monografijo z naslovom *Mesto, dom, vrata. Narodni dom Maribor – 30 let* urednice dr. Karoline Babič kakor tudi z dokumentarnim filmom *Za vsakega nekaj* scenarista in režiserja Bojana Labovića, ki sta tudi zasnovana ob trideseti obletnici Narodnega doma Maribor in bosta predstavljena v oktobru 2022.

Špela Valadžija

Marjanu Župančiču v slovo

Letošnjo pomlad je slovensko arhivsko srenjo in še posebej sodelavce Arhiva Republike Slovenije užalostila vest, da je v 73. letu umrl Marjan Župančič, naš nekdanji sodelavec in dolgoletni namestnik direktorja arhiva.

Marjan Župančič se je rodil 18. novembra 1949. Po diplomu iz zgodovine in geografije na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1973) je najprej na Kovinarski srednji šoli v Novem mestu poučeval zgodovino in geografijo. Leta 1975 se je zaposlil v Arhivu SR Slovenije, kjer je najprej opravljal dela in naloge arhivista v tako imenovani zunanji službi, od leta 1984 pa je bil samostojni svetovalec – arhivist za gradivo uprave po letu 1945. Leta 1987 je postal vodja odseka za gradivo uprave po letu 1945. Specializiral se je predvsem za valorizacijo dokumentarnega gradiva in strokovno obdelavo arhivskega gradiva uprave po letu 1945. Sodeloval je s številnimi ustvarjalci pri pripravi in prevzemih arhivskega gradiva v arhiv. Strokovno pa se je izpopolnjeval na mnogih domačih in tujih arhivskih posvetovanjih, tudi v državnih arhivih v Londonu in Edinburgu.

Dejavno je sodeloval tudi pri delu Arhivskega društva Slovenije: dve leti je bil tajnik društva, eno mandatno obdobje tudi član predsedstva Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije. Konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih let preteklega stoletja je sodeloval pri pripravi arhivskih posvetovanj in pripravi okroglih miz, predvsem na temo arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv. V drugi polovici osemdesetih let je bil član zvezne Komisije za gradivo pred prevzemom v arhiv. Pomembno vlogo je imel pri pripravi vodnika po Arhivskih fondih in zbirkah v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ – SR Slovenija, izdanem leta 1984.

Konec osemdesetih let je začel prevzemati vedno pomembnejše naloge znotraj slovenske arhivske službe. Leta 1988 je postal svetovalec direktorja za koordinacijo in razvoj arhivske službe. Po osamosvojitvi Slovenije je bil krajše obdobje svetovalec ministra za kulturo za področje arhivske dejavnosti, nato se je leta 1993 vrnil v Arhiv Republike Slovenije. Takrat je bil za direktorja arhiva imenovan Vladimir Žumer in Marjan Župančič za namestnika direktorja. Tako na ministrstvu za kulturo oziroma kasneje kot namestnik direktorja državnega arhiva je Marjan Župančič sodeloval pri vseh spremembah in reorganizacijah Arhiva Republike Slovenije, ki so v obdobju po osamosvojitvi Slovenije razširile delokrog in pomembno spremenile pristojnosti državnega arhiva. Naloge namestnika direktorja je opravljal vse do upokojitve v septembru 2010.

V dolgoletni in plodni karieri je bil član številnih komisij, sodeloval je pri številnih pomembnih arhivskih projektih. Od leta 1997 je bil denimo predsednik komisije za preizkus strokovne usposobljenosti delavcev javnopravnih oseb, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Ukvarjal se je s problematiko arhivskega gradiva pri javnopravnih osebah in s pripravo predpisov v zvezi s tem. Sodeloval je tudi pri pripravi arhivskih zakonov, sprejetih v letih 1997 in 2006, posebej intenzivno še pri njihovem medresorskem in parlamentarnem usklajevanju. Kot namestnik direktorja je marsikdaj opravljal naporna birokratska dela, kot so bile priprave različnih elaboratov, letnih načrtov in poročil. Kljub temu da njegova vloga ni bila tako opazna, morda celo nekoliko spregledana, pa je bila pomembna, saj je opravil marsikatero nevhvaležno in zahtevno delo. Pri tem mu je bilo marsikdaj v pomoč dejstvo, da je imel tako znotraj državnih ustanov, delno tudi v političnih krogih po-

znanstva. Opravi je pomembno vlogo pri vodenju izgradnje arhivskih skladišč v kompleksu nekdanje vojašnice na Roški cesti. Od srede devetdesetih let je dejavno sodeloval pri številnih projektih Arhiva Republike Slovenije, navsezadnje je bil tudi med tistimi, ki so sodelovali pri načrtih pristopa do ravnanja z elektronskim arhivskim gradivom. Pri svojem delu je kljub marsikdaj nezavidljivim in zapletenim situacijam znotraj arhivske stroke in ne ravno dobremu odnosu do arhivske službe s strani države in politike ostajal potrpežljiv, prizadeven in vztrajen ter do svojih sodelavcev vedno kolegialen, pripravljen na dialog in do vzeten za dobre predloge, ne glede na to, od kod so prišli. Pri uspehih pa je ostajal skromen. Zadnje obdobje pred njegovo upokojitvijo je bilo, zaradi menjav direktorjev in večje osredotočenosti politike na arhive zanj še posebno naporno.

Vendar ni bil aktiven le na arhivskem področju. Po slovenski osamosvojitvi je začel, zlasti v domačem lokalnem okolju, tudi politično delovati. Bil je med ustanovitelji občinskega odbora stranke Slovenski krščanski demokrati. Od leta 1997 je bil član različnih odborov Občine Trebnje in bil imenovan tudi za prvega podžupana te občine. V obdobju od leta 2002 do leta 2006 je bil član Občinskega sveta Občine Trebnje in član različnih komisij, v mandatu od leta 2006 do leta 2010 je bil predsednik občinskega Nadzornega odbora. Posebej je bil dejaven na področju kulture. Več kot deset let je bil predsednik občinske strokovne komisije za kulturo, pred 25 leti je bil tudi soustanovitelj Kulturnega društva Trebnje. V tej vlogi je organiziral različne dogodke, praznovanja, koncerte, simpozije in podobno. Pomembno vlogo je odigral pri obeležitvah spominskih dni znamenitih oseb, ki so se rodile v Trebnjem, posebej Friderika Barage in Alojzija Šuštarja. Sodeloval je pri urejanju spominskih zbornikov, posvečenih nadškofu Šuštarju, in tudi pri urejanju Občinskih zbornikov občine Trebnje. V domačem kraju je odigral opazno vlogo še pri postavljanju spomenika zamolčanim žrtvam druge svetovne vojne, kipu nadškofa Šuštarja in obnovi spomenika padlim v prvi svetovni vojni.

S smrtjo Marjana Zupančiča se je poslovil še eden od zavzetih arhivskih delavcev, ki so zaznamovali slovensko arhivistiko v desetletjih na prehodu iz 20. v 21. stoletje. Spominjali se ga bomo kot zavzetega arhivista ter predvsem dobrohotnega in prijaznega sodelavca.

Naj počiva v miru.

dr. Matevž Košir

Poslovil se je dr. France Štukl 1942–2022

V tistem jesenskem popoldnevu se je 10. novembra 2022 za vedno poslovil dr. France Štukl, arhivist, zgodovinar, umetnostni zgodovinar, prejemnik Aškerčeve nagrade, častni občan Občine Škofja Loka in častni član Muzejskega društva Škofja Loka. Ko je dva meseca pred tem praznoval 80 let izredno ustvarjalnega in plodovitega življenja, ni nihče niti slutil, da se njegovo zemeljsko bivanje tako nezadržno izteka. Toliko zdravstvenih ovir je že uspešno premagal, da smo vsi mislili, da bo njegovo srce zdržalo tudi to preizkušnjo in se bomo skupaj veselili izida njegove zadnje knjige. A se je izteklo drugače, vendar ostajajo lepi spomini na leta poklicnega druženja in sodelovanja ter njegova bogata arhivska in publicistična zapuščina.

Dr. France Štukl se je rodil 5. septembra 1942 v Celovcu, kjer sta živela njegov dedek in babica in kar ga je, kot je sam večkrat pripovedoval, zaznamovalo za vse življenje, saj so ga v državljansko knjigo nove Jugoslavije zasilno zabeležili šele ob poroki, nakar se je leta 1991 spet znašel med izbrisanimi. Kljub

*Dr. France Štukl med nagovorom ob prevzemu Aškerčeve nagrade za življenjsko delo
(Foto: Tina Arh)*

»tujemu poreklu« se je njegova življenjska in poklicna pot ves čas odvijala v Škofji Loki, kamor se je družina priselila leta 1939 in kamor so segale družinske korenine po materini strani. Tu je dr. France Štukl obiskoval najprej osnovno šolo in kasneje gimnazijo ter se po maturi leta 1961 vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Izbral je dvopredmetni študij umetnostne zgodovine in zgodovine ter ga leta 1966 zaključil z diplomskim delom – Umetnostnozgodovinsko topografijo Poljanske doline.

Kot nadobudni diplomant, ki je med študijem vseskozi opravljal naloge demonstratorja pri profesorjih: Mikužu, Menašaju in Šumiju, je svojo poklicno pot najprej videl na področju umetnostne zgodovine. Po tihem je računal na mesto asistenta, morda kdaj kasneje celo profesorja, a kaj, ko je ostalo vse le pri praznih obljubah in so dobili priložnost drugi, ki so bili v tistem času ideološko primernejši. Umetnostna zgodovina je tako ostala njegova postranska spremljevalka, medtem ko je delo in možnosti za poklicni in osebni razvoj našel v arhivski stroki. Spremenjena zakonodaja je namreč ravno takrat ločila muzejsko in arhivsko dejavnost. Občina Škofja Loka je skrb za arhivsko gradivo zaupala Zgodovinskemu (takrat Mestnemu) arhivu Ljubljana, kjer se je dr. Štukl zaposlil 1. septembra 1967. Poklicno pot je začel kot arhivist pripravnik in jo po 35 letih zaključil kot doktor znanosti. Vmes je leta 1969 opravil strokovni in leta 1974 specialistični izpit, leta 1982 je uspešno zagovarjal magisterij in ga leta 1996 nadgradil z doktoratom znanosti. Strokovni naziv arhivski svetovalec je dobil leta 1996, tri leta kasneje je bil povišan v arhivskega svetnika. Od leta 1973 je bil vodja oddelka in pozneje samostojne enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki. Svoje delo je z vso zavzetostjo opravljal do 31. maja 2002, ko se je zaradi zdravstvenih težav predčasno upokojil. Poleg redne zaposlitve je od leta 1967 do leta 1975 tudi honorarno poučeval. Takratni dijaki škofjeloške gimnazije se še danes z veseljem spominjajo pestrih učnih ur iz umetnostne zgodovine, ki jim jo je znal približati na njemu lasten, zanimiv način.

V Zgodovinski arhiv Ljubljana je prišel v času direktorja dr. Sergija Vilfana, velikega poznavalca slovenske pravne zgodovine, ki je mlademu sodelavcu zelo zaupal ter prepoznal v njem dobrega zgodovinarja in arhivista, ki je veliko obetal. Da se v ničemer ni zmotil, se je pokazalo v naslednjih desetletjih, ko se je dr. France Štukl razvil v enega izmed najboljših poznavalcev škofjeloške preteklosti ter zelo plodovitega pisca zgodovinskih, umetnostno-zgodovinskih in arhivističnih člankov.

Kljub želji po raziskovanju in pisanju ni nikoli trpelo njegovo osnovno poklicno poslanstvo – skrb za arhivsko gradivo. Predobro se je namreč zavedal njegovega pomena za znanost, kulturo in pravno varnost ljudi. Sled, ki jo je pustil v arhivski stroki, je močna, prepoznavna, jasna. Kako vestno je opravljal svoje delo, dokazuje več kot 300 arhivskih fondov, ki jih je prevzel, strokovno uredil in popisal. Njegovi arhivski inventarji predvojnih občin so še danes nepogrešljiv pripomoček številnim raziskovalcem in kolegom arhivistom. Vse je opremil z izčrpnimi historiati fondov in ustvarjalcev ter natančnimi opisi tektonike gradiva, kar je bila v tistem času bolj izjema kot uveljavljeno pravilo. Prav tako dosleden je bil pri drugih arhivskih fondih, saj ni ostal nobeden neurejen in nepopisan, čeprav je bil v enoti dolgo časa edini zaposleni in je vsako leto prevzemal velike količine dostikrat povsem neurejenega gradiva. V njegovih arhivskih evidencah ni bilo neznank in vso dokumentacijo je vodil skrbno in natančno, kar se danes ob prenosih v nove računalniške programe bogato obrestuje. Vseskozi se je zavedal nujnosti ozaveščanja družbe o pomenu arhivskega gradiva in potrebi po njegovem varovanju ter je s tem namenom pripravljala članke za lokalna glasila, sodeloval na predavanjih in v radijskih oddajah ter svetoval ustvarjalcem arhivskega gradiva na terenu. Bil je med prvimi, ki je pripravljala učne ure za osnovnošolske skupine in jim na ta način omogočal prvi stik z bogato arhivsko dediščino.

Arhivsko gradivo, ki ga je strokovno urejal in popisoval, mu je vseskozi ponujalo neizčrpen vir za njegovo raziskovalno delo. Dr. France Štukl prav gotovo sodi med tiste slovenske arhiviste, katerih publicistična bera je zelo bogata. Obsega devet samostojnih knjižnih monografij in sedem v soavtorstvu ter več kot 180 naslovov strokovnih člankov, referatov, recenzij, poročil, vodnikov idr., objavljenih v *Loških razgledih*, *Arhivih*, *Kroniki* in drugi strokovni literaturi. Osrednje mesto med njegovimi objavljenimi raziskavami zavzemajo tri monografije o hišah v Škofji Loki, njenih predmestjih in v Stari Loki, ki so izšle v letih 1981, 1984 in 1996. Prva *Knjiga hiš v Škofji Loki* je bila obenem tudi njegovo magistrsko delo, s tretjo, ki govori o hišah v Stari Loki, je pridobil doktorski naslov. Pred njimi je za objavo pripravil in uredil *Zapisnike in izbrane dokumente iz arhiva občine Škofja Loka 1861–1918* (Škofja Loka 1979) ter napisal monografijo *Hranilništvo v Škofji Loki* (Ljubljana 1983). Leta 2004 je uredil in s komentarjem opremil očetove spomine, ki so izšli v knjigi *Iz mojega življenja* (Ljubljana–Škofja Loka 2004), leta 2010 je izdal knjižico *Starološki romar: vodič po staroloških cerkvah* (Ljubljana 2010), naslednje leto monografijo *Po poti kulturne dediščine: sprehod skozi Škofjo Loko in vasi v spodnjem porečju Poljanske Sore* (Škofja Loka 2011) in letos še *Strganke in postrganke* (Škofja Loka 2022), knjigo, ki prinaša 27 duhovitih zgodb o Škofji Loki in Ločanih iz časa njegovega otroštva in mladih let.

Dr. France Štukl je v času službovanja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana dejavno sodeloval v strokovnem svetu in različnih komisijah ter s svojim bogatim znanjem in izkušnjami pomagal pri razvoju in popularizaciji slovenske arhivistike. Bil je tudi odličen mentor mlajšim kolegom, ki jih je uvajal v arhivsko delo. Nesebično jim je delil svoje znanje in bil pri tem ravno prav strog ter zahteven, da je bil rezultat zagotovljen. Tudi kasneje, ko ni bil več v aktivni službi, je rad pomagal z nasveti in vzdrževal stalne stike z arhivom. Bil je tudi član Arhivskega društva Slovenije, med leti 1968 in 1971 je bil društveni tajnik, kasneje vrsto let član komisije za strokovne izpite. V domačem – škofjeloškem – okolju je bil več kot 55 let dejaven v Muzejskem društvu, ki ga je leta 2008 imenovalo

za svojega častnega člana. Tudi v tem društvu je vrsto let opravljal tajniška dela in bil kasneje njegov predsednik. Vseskozi je dejavno sooblikoval vsebino *Loških razgledov*; sprva samo kot avtor prispevkov, od leta 1973 do smrti tudi kot član uredniškega odbora. Njegov pomemben prispevek k prepoznavnosti arhivske stroke, škofjeloške preteklosti in domoznanstva je prepoznala tudi Občina Škofja Loka in mu leta 2014 podelila naziv častnega občana.

Z dr. Štuklom sem sodelovala petnajst let, ki so bila odlična učna šola iz arhivistike, skozi katero bi moral iti vsak mladi arhivist. Vseskozi sva dobro sodelovala, se dopolnjevala in si pomagala z nasveti. Tudi če se kdaj nisva strinjala, je znal sprejeti in upoštevati kritiko in nasprotno mnenje. Včasih sem se pošalila, da me je dobil namesto jubilejne nagrade, saj je imel ob mojem prihodu v arhiv za seboj že dvajset let delovne dobe in izkušenj. Čisto po žensko sem v skupno pisarno v nekdanji nunski kašči, ki je bila hkrati tudi čitalnica in sortirnica, vnesla nekaj novosti in reda, kar je zelo dobro sprejel. Tako kot vse druge novosti, ki so prihajale sčasoma, na primer prvi računalnik. Ta mu jo je na začetku kdaj pa kdaj zagodel, ko je pritisnil na napačno tipko in je besedilo kar na lepem izginilo, a se je tudi tega kasneje zelo dobro privadil.

Ob dr. Štuklu ni bilo v arhivu nikoli dolgočasno. Arhiv je bil vseskozi stičišče zanimivih ljudi. Takih, ki so k dr. Štuklu prihajali samo po kopije izgubljenih dokumentov in se hitro poslovili, in onih, ki so se pomudili malo dlje ter z njim modrovali o tej in oni stvari iz stroke, vsakdanjika ali preteklih desetletij. Zanimivo je bilo spremljati te pogovore, poslušati različna mnenja in se kdajpakdaj tudi nasmejati. Za to je znal dr. Štukl vedno poskrbeti, še posebno na arhivskih dnevih in raznih družabnih srečanjih, ko nas je vse skupaj zabaval z njemu lastnim, hudomušnim pripovedovanjem zgodb in anekdot. Dostikrat smo se nasmejali do solz in pred očmi smo kar videli komične situacije in posebneže, o katerih je govoril. Odlikovala sta ga namreč izreden dar opazovanja ter iskrivost in neposrednost pripovedovanja. Vse življenje je bila njegov tesni spremljevalec tudi glasba. V mladosti se je učil igranja na trobento, od študentskih let naprej pa je prepeval v cerkvenem pevskem zboru in bil skoraj tri desetletja njegov zborovodja.

Z odhodom dr. Franceta Štukla smo izgubili izjemnega človeka, odličnega strokovnjaka, klenega in ponosnega Ločana ter predvsem dobrega prijatelja. Pogrešali ga bomo.

Judita Šega

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 86
e-pošta: tajnik@arhivsko-drustvo.si
predsednik@arhivsko-drustvo.si
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1102 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 523
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: ars@gov.si
domača stran: www.arhiv.gov.si

INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE

1000 Ljubljana, Metelkova 4
telefon: (01) 478 79 01
e-pošta: gp.irskm@gov.si

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 234 75 70
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Slomškov trg 20
telefon: (05) 90 80 120
telefaks: (02) 252 30 92
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija-maribor.si
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/
index.php/skofijska-kurija

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistriasov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
e-pošta: tajnistvo@arhiv-koper.si
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Savudrijska 5
telefon: (05) 673 28 40

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 00
e-pošta: info@pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a
telefon: (05) 994 29 43
e-pošta: vinko.skitek@pokarh-mb.si

Enota za Prekmurje

9000 Murska Sobota, Cvetkova ulica 1
telefon: (02) 228 50 31
e-pošta: gordana.soeveges@pokarh-mb.si

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 335 87 60
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si
domača stran: www.pa-ng.si

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Trg Brolo 11, p. p. 114, 6001 Koper
telefon: (05) 611 72 04
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si
domača stran: http://kp.rkc.si/skofijski-arhiv

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60
domača stran: www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/
univerzitetni_arhiv.aspx

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
e-pošta: info@zac.si
domača stran: www.zac.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1001 Ljubljana, Trdinova ulica 4, p. p. 1614
telefon: (01) 306 13 06
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
e-pošta: zal.kra@zal-lj.si

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skaliskega ulica 1
telefon: (07) 394 22 40
e-pošta: zal.nme@zal-lj.si

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
e-pošta: zal.skl@zal-lj.si

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
e-pošta: zal.idr@zal-lj.si

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

2250 Ptuj, Vičava 5
telefon: (02) 787 97 30
e-pošta: tajnistvo@arhiv-ptuj.si
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

